ADRIAN DOLGHI

ISTORIE ȘI POLITICĂ ÎN COMUNISM (1917-1965)

ISTORIE ŞI POLITICĂ ÎN COMUNISM (1917-1965).
CAZUL R(A)SS MOLDOVENEŞTI

Asociația Națională a Tinerilor
Istorici din Moldova – ANTIM

Academia de Ştiințe a Moldovei
Institutul Patrimoniului Cultural

Monografii ANTIM

XV

ISTORIE ŞI POLITICĂ ÎN COMUNISM (1917-1965). CAZUL R(A)SS MOLDOVENEŞTI

Chişinău – 2016

Coordonatorii seriei:
Sergiu Musteață
Alexandru Popa

Adrian DOLGHI

ISTORIE ŞI POLITICĂ ÎN COMUNISM (1917-1965). CAZUL R(A)SS MOLDOVENEŞTI

Pontos
Chişinău • 2016

CZU [94+32]”1917/1965”:378
D 64

Lucrarea a fost recomandată pentru publicare de către
Consiliul Ştiinţific al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM
(proces-verbal nr. 2 din 25 februarie 2016)

Lucrarea a fost aprobată spre publicare de către Consiliul de Administrare
al ANTIM, în şedinţa din 11.04.2016

Recenzenţi:
Anatol PETRENCU, doctor habilitat, profesor universitar
Mariana ŢĂRANU, doctor, conferenţiar universitar

Redactor: *Tamara OSMOCHESCU*
Coperta: *Ruxanda ROMANCIUC*
Tehnoredactare şi prepress: *Liubovi CEBAN*
Traducerea rezumatului în limba engleză: *Ruslana GROSU*

Coperta 1: rândul I, de la stânga la dreapta: *Karl Marx, Fridrih Engels, Vladimir Lenin, Iosif Stalin, Nikita Hruşciov;* rândul II: *Mihail Pokrovski, Evghenii Tarle, Andrei Jdanov, Ana Pankratova, Miliţa Necikina;* rândul III. *Naum Narţov, Iachim Grosul, Nikolai Mohov, Artiom Lazarev, Afanasii Repida.* (Fotografi din Muzeul de Istorie a USM)

Coperta II: în partea de jos: Muza Clio

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

Dolghi, Adrian.

Istorie şi politică în comunism (1917-1965). Cazul R(A)SS Moldoveneşti / Adrian Dolghi ; trad. rez. în lb. engl.: Ruslana Grosu ; Asoc. Naţ. a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM, Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. Patrimoniului Cultural. – Chişinău : Pontos, 2016 (Tipografia „Bons-Offices”). – 298 p. – (Monografii ANTIM / coord. ser.: Sergiu Musteaţă, Alexandru Popa, ISBN 978-9975-51-731-7 ; 15).

ISBN 978-9975-51-730-0.

[94+32]”1917/1965”:378
D 64

Adrian DOLGHI

HISTORY AND POLITICS IN COMMUNISM (1917-1965). THE CASE OF THE MOLDOVAN (AUTONOMOUS) SOVIET SOCIALIST REPUBLIC

Pontos
Chişinău • 2016

CZU [94+32]"1917/1965":378
D 64

Recommended to publishing by Scientific Council of the Institute
of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova
(Protocol No. 2 of February 25, 2016)

The monograph was approved for publishing on April 11, 2016 by the AdministrativeBoard of the National Association of Young Historians of Moldova within the meeting.

Reviewers:
Anatol PETRENCU, PhD, Professor
Mariana ȚĂRANU, PhD, Associate Professor

Proof-reading: *Tamara OSMOCHESCU*
Cover: *Ruxanda ROMANCIUC*
Desktop publishing and prepress: *Liubovi CEBAN*
Translation of the summary in English: *Ruslana GROSU*

Cover 1: 1st line, from left to right: *Karl Marx, Friedrich Engels, Vladimir Lenin, Joseph Stalin, Nikita Khrushchev*; 2nd line: *Mikhail Pokrovsky, Yevgeny Tarle, Andrei Zhdanov, Anna Pankratova, Militsa Nechikina;* 3rd line: *Naum Nartsov, Iakim Grosul, Nikolai Mohov, Artiom Lazarev, Afanasii Repida.* (Photoof the Museum of State University of Moldova)

Cover 2: the bottom: *Muza Clio*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Dolghi, Adrian.

Istorie şi politică în comunism (1917-1965). Cazul R(A)SS Moldoveneşti / Adrian Dolghi ; trad. rez. în lb. engl.: Ruslana Grosu ; Asoc. Naț. a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM, Acad. de Ştiințe a Moldovei, Inst. Patrimoniului Cultural. – Chişinău : Pontos, 2016 (Tipografia „Bons-Offices"). – 298 p. – (Monografii ANTIM / coord. ser.: Sergiu Musteață, Alexandru Popa, ISBN 978-9975-51-731-7 ; 15).

ISBN 978-9975-51-730-0.

[94+32]"1917/1965":378
D 64

CUPRINS

CONTENTS

PREFAȚĂ

După 25 ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, societatea din Republica Moldova mai păstrează numeroase reminiscențe ale totalitarismului. Aceste rămăşițe se resimt în toate sferele de activitate. Dar cel mai adânc aceste reminiscențe ale comunismului sunt în mentalitatea şi gândirea oamenilor care timp de decenii au fost supuşi propagandei, influenței ideologiei comuniste şi care, la rândul lor, şi-au educat copiii şi nepoții, transmițându-le o parte din „moştenirea" lor spirituală.

Autorul cărții de față – *Istorie şi politică în comunism (1917-1965). Cazul R(A)SS Moldoveneşti* – analizează modul de interacționare a politicii şi ideologiei comuniste în URSS cu educația şi ştiința istorică. Adrian Dolghi elucidează influența factorului politic asupra procesului şi conținutului educației istorice în învățământul superior şi a ştiinței istorice. După cum observă corect autorul, acest învățământ a fost unul ideologizat şi în esență unul de propagare a tezelor comuniste, care avea misiunea să contribuie, de rând cu alte domenii, la formarea „omului nou", constructor activ al comunismului în URSS.

Cercetarea cuprinsă în prezenta lucrare este bazată pe o studiere profundă atât a istoriografiei problemei, cât şi a izvoarelor istorice, fapt remarcat în cele peste 300 de titluri – monografii, studii şi articole, şi alte surse utilizate în lucrare. Remarcăm solidul fundament documentar utilizat de autor, în special documentele inedite din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova: 1961 – *Institutul Pedagogic din Chişinău*, 3143 – *Institutul de Învățători din Bălți*, 3186 – *Universitatea de Stat din Chişinău*, 225 – *Institutul de Învățători din Tiraspol (1944- 1952), Institutul Pedagogic „T.G. Şevcenko" din Tiraspol (1952-1965) (din cadrul Filialei Arhivei Naționale a Republicii Moldova în oraşul Tiraspol)* etc. şi din Arhiva Ştiințifică Centrală a Academiei de Ştiințe a Moldovei, fondul 3 – *Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiințe din URSS.*

De asemenea, menționăm consecvența coroborării documentelor elaborate de organele sovietice cu reflectarea problemei în operele lui V.I. Lenin şi K. Marx, dar şi cu analiza în istoriografia contemporană a evoluției învățământului istoric superior, ceea ce dă dovadă nu numai

de utilizarea diverselor metode de cercetare, dar şi de competenţele înalt profesionale de analiză şi sinteză ale autorului.

Parcurgând paginile acestei cărţi, am constatat, încă o dată, totala supunere a istoriei faţă de politică în Uniunea Sovietică. Aceasta pune pe gânduri şi îndeamnă la aprofundarea cercetării temei, care pare a fi încă neepuizată în spaţiul postsovietic.

Suficient de justificat, autorul începe cercetarea problemei cu identificarea originii politicii faţă de ştiinţă şi învăţământul istoric în URSS analizând ideologia marxistă, operele altor apologeţi ai acesteia (V. Lenin, Gh. Plehanov, I. Stalin) care au stat la baza atât a politicii, cât şi a abordării istoriei în plan ştiinţific şi didactic. Transformat în dogmă, marxismul a devenit o „religie de stat" – o ideologie totalitară aplicată în toate domeniile, mai ales în domeniul istoriei, transformată în servitoare a regimului, care trebuia să justifice „ştiinţific" crimele, anexiunile teritoriale, falsurile ideologice.

La nivel practic, remarcă autorul, monopolul ideologic asigura controlul general. Persoanele care nu erau de acord erau înlăturate sau izolate. Ştiinţa şi învăţământul au fost bolşevizate. Ridicând intoleranţa şi ura la nivel de ideologie de stat, bolşevismul a transformat oamenii în complici.

În opinia autorului cărţii, dogmele oficiale ale bolşevismului au promovat şi „justificat" violenţa în calitate de „moaşă a istoriei", revoluţiile violente în calitate de „locomotive ale istoriei", lupta de clasă până la nimicirea definitivă a unei clase de alta în calitate de factor al progresului; lichidarea proprietăţii private, încălcarea drepturilor fundamentale ale omului, falsificarea realităţii şi adevărului în calitate de elemente necesare în procesul de „construcţie a comunismului".

Deşi a fost demonstrată absurditatea ei, această învăţătură mai circulă şi astăzi, la fel cum scria K. Marx: „O fantomă bântuie prin Europa…". Autorul subliniază că şi la etapa actuală mai sunt încă numeroase persoane contaminate de această ideologie vicioasă şi care sunt prezente în viaţa publică, ocupă funcţii în cadrul instituţiilor administrative, de învăţământ şi cercetare, precum şi în diverse organizaţii. Stereotipurile şi prejudecăţile comuniste, metodele de lucru vechi, frica de a fi persecutat pe motive politice, frica de a gândi şi vorbi liber etc. reminiscenţe totalitare care împiedică dezvoltarea societăţii.

Conţinutul învăţământului a fost axat pe principii marxiste şi formulat în sensul realizării obiectivului trasat de dictatori organizaţiilor de partid de diferite nivele. În calitate de ştiinţă şi obiect de studiu

istoria a fost aservită politicii. Prin intermediul represiunilor, fricii, manipulării, campaniilor ideologice istoricii au fost aserviți sistemului totalitar comunist. Toți cei care gândeau altfel decât ceea ce impunea Partidul Comunist al URSS şi nu tratau istoria conform directivelor PCUS erau pedepsiți în diverse moduri: condamnați la închisoare, lagăre, deportați, închişi în spitale psihiatrice, concediați de la serviciu, criticați public la adunări şi în presă ş.a. În rezultat, arată autorul monografiei, o bună parte din istorici au mimat fidelitate partidului şi credința lui, creându-se o armată de intelectuali care fie sincer, fie nesincer promovau prin toate acțiunile ideile, ideologia şi politica statului sovietic. Convingerile sincere, adevărate, în majoritatea cazurilor nu erau dezvăluite decât persoanelor foarte apropiate, dar de cele mai dese ori erau ținute în taină.

Această carte, este fără îndoială, una de interes major pentru societate, din considerentul că elucidează pe nou impactul ideologiei marxist-leniniste asupra învățământului şi ştiinței istorice, demască numeroase abuzuri ale statului sovietic față de istorie şi istorici, de asemenea şi un şir de falsificări ale istoriei care mai continuă să fie perpetuate şi în prezent în discursurile şi publicațiile unor istorici. Autorul remarcă argumentat că, după ce învățământul istoric a fost lichidat la începutul anilor 1920, acesta a fost restabilit în anul 1934, în URSS. Şi aceasta anume din considerente ideologice – pentru a educa patriotismul în condițiile creşterii pericolului unui război, pe care chiar conducerea stalinistă îl pregătea, ca mai apoi acest învățământ să fie subordonat obiectivelor de constituire şi manipulare a conştiinței civice, sociale şi politice.

Un loc deosebit este acordat implementării modelului sovietic al educației istorice în RSS Moldovenească şi studierii istoriei naționale în contextul istoriei URSS. Pe exemplul RSS Moldoveneşti autorul monografiei demonstrează cum s-a implementat modelul sovietic al educației istorice în republicile unionale, care era atitudinea față de cadrele didactice şi ştiințifice locale şi ce rol aveau acestea în sistemul sovietic. De asemenea lucrarea prezintă în ce mod erau elaborate şi argumentate „ştiințific" şabloanele istoriografice şi proiectele naționale. A. Dolghi analizează particularitățile studierii istoriei naționale în contextul istoriei URSS şi temele abordate, precum şi evoluția studierii istoriei naționale de la unele teme din componența cursului general de istorie a popoarelor URSS la curs separat de Istorie a Moldovei.

Procesul de scriere a istoriei Moldovei a preocupat atât istoricii locali, cât şi pe cei de la Moscova şi alte mari centre de cercetare, dar mai ales ideologii din cadrul partidului comunist. Autorul remarcă că istoricii şi toţi cei care au fost implicaţi în procesul de elaborare a primei sinteze de Istorie a Moldovei s-au întrecut în falsificări şi manifestări de loialitate partidului şi ideologiei, astfel încât unii au suferit de critici şi acuzaţii. „Învingătorii” cum s-a demonstrat ulterior, au obţinut funcţii, carieră, onoruri etc., învinşii au fost acuzaţi de plagiat, destituiţi din funcţii, legaţi la stâlpul infamiei. Invidia faţă de succesul şi bunăstarea altora, goana după onoruri şi distincţii pe seama denigrării potenţialilor concurenţi, denunţurile false sunt trăsături specifice societăţii sovietice care au otrăvit conştiinţa multor persoane de-a lungul câtorva generaţii.

Lumea de astăzi are nevoie, mai mult ca oricând, de o profundă reformă morală, întemeiată pe onestitate, responsabilitate şi solidaritate umană. Acest lucru se poate întâmpla prin cunoaşterea istoriei adevărate, renunţarea la reminiscenţele totalitare, inclusiv în domeniul studierii şi cercetării istorice, care influenţează direct conştiinţa maselor largi ale populaţiei.

Relevând problema ştiinţifică soluţionată, menţionăm că autorul contribuie la desovietizare, la demistificarea istoriei prin determinarea şi analiza politicii statului sovietic, a impactului acesteia în domeniul educaţiei şi ştiinţei istorice, care a influenţat formarea conştiinţei istorice, civice, naţionale a unui şir de generaţii.

Acestea sunt câteva reflectări asupra prezentei cărţi pe care îndemn cititorul să o citească şi să mediteze critic asupra mesajelor şi rândurilor parcurse.

Anatol PETRENCU,
doctor habilitat, profesor universitar,
Membru de Onoare al Academiei,
Oamenilor de Ştiinţă din România

ARGUMENT

Această carte este despre interacţiunea dintre politică (ideologia comunistă, politicile statului, regimul represiv, sistemul administrativ de comandă) şi istorie (educaţia şi ştiinţa istorică) în Uniunea Sovietică. Interacţiunea dintre politică şi istorie a avut consecinţele planificate de către regim – mutilarea conştiinţei istorice, civice, sociale şi economice a populaţiei – constituirea „omului sovietic", obiectiv nerealizat pe deplin. Consecinţele interacţiunii – a politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric şi a ştiinţei istorice, se resimt şi azi în Republica Moldova şi în alte ex-republici unionale – criza identitară, mentalitatea comunistă şi imperială, lipsa tradiţiilor gândirii politice şi economice democratice etc.

Pe lângă actualitatea temei cercetate explicate în introducere, scrierea acestei cărţi a fost determinată de polemica continuă din anul 1991 până în prezent între istorici, politicieni, întreaga societate pe marginea identităţii populaţiei majoritare a Republicii Moldova şi orientării geopolitice confundate şi legate deseori de problema identităţii naţionale. Consider o necesitate de a cerceta şi prezenta politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior ce a avut drept consecinţă constituirea unui număr impresionant de istorici-ideologi, care au format în conformitate cu ideologia oficială şi şabloanele istoriografice, generaţii întregi de „oameni sovietici" în baza unei istorii falsificate şi „valori politice şi social-economice" utopice.

Numeroşi apologeţi ai sistemului educaţional şi cel de cercetare sovietic continuă şi după căderea regimurilor comuniste, aceleaşi abordări şi aceleaşi obiective trasate de „clasicii marxism-leninismului", congresele PCUS şi ideologii comunişti – pentru aceştia adevărurile în ce priveşte identitatea „moldovenilor", represiunile politice ale regimului totalitar comunist, anexiunile făcute etc. continuă să fie „manifestări ale naţionalismului local" sau, în cel mai bun caz,"rele mai mici, dar necesare pentru salvarea patriei". Cercetarea particularităţilor influenţei politicii şi ideologiei asupra educaţiei şi ştiinţei istorice demonstrează că societatea contemporană păstrează reminiscenţe adânci ale regimului şi ideologiei totalitare. Studierea interacţiunii politicii cu istoria – a politicii statului sovietic în domeniul învăţământului

istoric va contribui întrucâtva la demistificarea istoriei, demascarea falsurilor, prezentarea instrumentelor şi dovezilor de manipulare ideologică a societăţii, la reconfigurarea orizontului de valori a populaţiei, reorientarea către valorile general umane şi ale democraţiei.

Cartea de faţă este rezultatul preocupărilor ştiinţifice în perioada studiilor de doctorat în cadrul Facultăţii de Istorie şi Filosofie a Universităţii de Stat din Moldova (2006-2009). Lucrarea constituie o variantă revăzută a tezei de doctor susţinută la 22 decembrie 2010 în cadrul Consiliului ştiinţific specializat D 30 07.00.03 – 04, la Universitatea de Stat din Moldova, cu titlul: *Politica statului sovietic în domeniului învăţământului istoric superior în perioada anilor 1944-1965 (În baza materialelor din RSSM).*

Teza de doctor a fost elaborată sub conducerea doctorului habilitat, profesorului universitar Valeriu Cozma, cercetător cunoscut al istoriei învăţământului superior şi al istoriei Universităţii de Stat din Moldova. Domnia Sa considera o datorie de a face să fie cercetat învăţământul istoric superior, propunând această temă câtorva doctoranzi spre cercetare, încercări care nu se încununaseră cu succes până în anul 2010. Îmi exprim recunoştinţa şi profesorilor de la Catedra Istorie Universală din cadrul Universităţii de Stat din Moldova pentru discuţiile asupra articolelor ştiinţifice la tema cercetată şi a lucrării, pentru observaţiile, sugestiile şi recomandările făcute, care au contribuit la îmbunătăţirea studiului, în mod deosebit domnilor Pavel Cocârlă, doctor habilitat, profesor universitar; Dumitru Sârghi, doctor conferenţiar universitar, doamnei Tatiana Josan, doctor conferenţiar universitar.

Mulţumesc domnului Anatol Petrencu, doctor habilitat, profesor universitar, doamnei Mariana Ţăranu, doctor în istorie, conferenţiar universitar, pentru acceptul de a recenza lucrarea. La elaborarea prezentei cărţi au fost luate în considerare şi recomandările regretatului profesor Anton Moraru.

Perfectarea şi pregătirea lucrării pentru editare a continuat în cadrul Sectorului Relaţii Interetnice şi a Secţiei Probleme Generale ale Etnologiei în cadrul cărora a fost discutată şi analizată. Le mulţumesc colegilor cercetători pentru sugestiile şi recomandările făcute în cadrul discuţiilor, precum şi membrilor Consiliului Ştiinţific al Institutului Patrimoniului Cultural al AŞM pentru recomandarea spre publicare a lucrării.

Aduc sincere mulțumiri tuturor istoricilor care s-au pronunțat pe marginea manuscrisului prezentei lucrări. Mulțumesc domnului doctor Sergiu Musteață, preşedintele ANTIM, pentru posibilitatea de a publica această lucrare în seria de Monografii ANTIM.

Sunt profund recunoscător familiei mele, care mă susține în toate căutările şi încercările pe care le fac, prietenilor şi colegilor care mă susțin în acest demers.

INTRODUCERE

Interacţiunea dintre politică şi istorie – în calitate de ştiinţă şi obiect de studiu – a avut loc în cadrul regimului totalitar comunist din Uniunea Sovietică în sistemul educaţional şi cel de cercetare, care a fost subordonat intereselor politice ale Partidului Comunist şi ale statului sovietic. Istoria ca proces, ştiinţă şi obiect de studiu a fost supusă continuu politicii statului totalitar, servind în acelaşi timp instrument al politicii de sovietizare şi constituire a unui nou om şi noi societăţi. Politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior a făcut parte din procesul de sovietizare şi implantare a ideologiei comuniste, iniţiat pe teritoriul Rusiei Sovietice după lovitura de stat din 1917 şi continuat în întreaga URSS după crearea acesteia în anul 1922, precum şi pe toate teritoriile incluse ulterior în Uniunea Sovietică.

Politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior a reprezentat interacţiunea dintre factorul politic (statul cu toate instituţiile sale centrale şi locale, organizaţiile de partid de toate nivelurile, funcţionarii de stat şi de partid) şi istorie (instituţiile de învăţământ superior şi de cercetare în domeniul istoriei, procesul educaţional/ de studiere şi de cercetare, oamenii de ştiinţă – istoricii).

La baza politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric a stat concepţia materialistă asupra istoriei. În condiţiile regimului sovietic, sistemul de învăţământ şi cel propagandistic inoculau în conştiinţa populaţiei clişeele şi stereotipurile comuniste.

Instaurarea regimului bolşevic şi fondarea la 12 octombrie 1924 a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti în stânga Nistrului, precum şi ocuparea teritoriului dintre Prut şi Nistru la 28 iunie 1940 au constituit începutul procesului de sovietizare şi implantare a ideologiei comuniste în aceste teritorii. Populaţia din RASSM şi RSSM a cunoscut şi experimente sociale specifice caracteristice tuturor republicilor din cadrul URSS, printre care se remarcă politica etnoculturală sovietică de deznaţionalizare şi rusificare.

Pentru a implementa proiectele politice în teritoriul ocupat, puterea sovietică, instaurată de bolşevici pe teritoriul Basarabiei în anul 1940 şi reinstaurată în 1944, avea nevoie de cadre promarxiste. Lo-

zinca stalinistă „cadrele asigură succesul”[1], utilizată pe larg în Uniunea Sovietică în procesul de pregătire a cadrelor marxiste calificate în toate sferele economiei şi culturii, a devenit o politică oficială şi în RSS Moldovenească. În domeniul învăţământului şi ştiinţei istorice, regimul avea drept scop să educe, în conformitate cu ideologia marxist-leninistă şi politica oficială, o nouă generaţie de istorici. Istoricii nou-formaţi trebuiau să argumenteze „ştiinţific” şi să legitimeze existenţa poporului moldovenesc, separat de cel român, prietenia popoarelor, rolul fratelui mai mare (al celui rus) etc.

Îndoctrinarea prin implementarea modelului sovietic al învăţământului în RSSM, falsificarea istoriei, acţiunile răuvoitoare ale unor istorici, propaganda intensivă şi alte realităţi sovietice au cauzat criza identitară a populaţiei băştinaşe majoritare din Republica Moldova. Reminiscenţele totalitarismului de tip comunist în toate sferele activităţii umane, precum şi în mentalitate, împiedică societatea contemporană postsovietică să se democratizeze pe deplin şi să păşească pe calea progresului economic şi social.

Transformările survenite în cadrul interacţiunii structurilor politice şi a cetăţeanului, după Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova şi dezintegrarea Uniunii Sovietice, în primul rând, şi renunţarea statului la controlul politic şi la presiunea ideologică, în al doilea rând, permit a trata obiectiv istoria politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior în perioada anilor 1944-1965 în complex, depăşind limitele ideologiei de stat, problema necesitând o înţelegere profundă şi multilaterală a sensului ei, a conţinutului mecanismelor cauzale. În acest sens, studierea problemei date va contribui la realizarea unui deziderat al ştiinţei istorice contemporane – demistificarea istoriei şi istoriografiei societăţii sovietice. Astfel, cercetarea politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior va contribui la înţelegerea şi descifrarea raportului dintre istorie şi politică în societatea sovietică, la evocarea istoriei societăţii sovietice.

Politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior în perioada anilor 1917-1965 revine astăzi în actualitate, în măsura în care educaţia istorică continuă să reprezinte obiectul dezbaterilor politice şi academice din societate. Politica şi atitudinea oficialităţilor

---

1 „Кадры решают всё” – lozincă înaintată de Stalin în 1935 în locul „Техника решает все” în cuvântarea sa către absolvenţii academiilor militare, 4 mai 1935. Mai detaliat vezi: В.А. Невежин. Застольные речи Сталина: Документы и материалы. М., СПб.: АИРО-ХХ; Дмитрий Буланин, 2003. – 544 с.

față de învățământul istoric din Republica Moldova pe parcursul ultimelor două decenii s-a schimbat în dependență de orientarea partidelor de la guvernare, acțiunile acestora nefiind întotdeauna favorabile adevărului istoric şi educării tinerei generații în conformitate cu acesta. Prin urmare, implicarea politicului în procesul de predare/învățare şi de cercetare a istoriei continuă să reprezinte un factor important în constituirea sau modificarea conştiinței istorice a unor grupuri sociale. Istoria politicii statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior serveşte drept *Magistra Vitae* în sensul inadmisibilității implicării factorului politic în activitatea de predare/învățare şi cercetare a istoriei.

Această lucrare îşi propune să efectueze o investigare complexă sub aspect istoric a interacțiunii dintre istorie şi politică în societatea sovietică în anii 1917-1965 – a politicii statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior.

Elucidând procesul de instituționalizare a ştiinței şi învățământului istoric sovietic şi evoluția politicii statului în domeniu au fost cuprinse limitele cronologice ale anilor 1917-1965. Limitele cronologice propuse sunt determinate de evenimente cu importanță majoră pentru ştiința istorică şi învățământul istoric sovietic. Lovitura de stat bolşevică a determinat instaurarea unui regim totalitar care şi-a luat drept bază teoretică ideologia marxist-leninistă, determinând soarta a zeci de milioane de oameni şi state pe parcursul a circa şapte decenii. În ce priveşte elucidarea politicii statului sovietic față de ştiința şi învățământul istoric pe teritoriul RSS Moldoveneşti, limita cronologică inițială reprezintă perioada 29 mai – 8 iulie 1944, când la inițiativa CC PC(b) din toată Uniunea a fost convocată la Moscova reuniunea celor mai de vază istorici sovietici, la care au participat şi înalți demnitari ai Partidului Comunist. Conducerea partidului i-a preîntâmpinat pe istorici pe parcursul discuțiilor şi prin recenzii critice că nu se admit abateri de la interpretările oficiale ale evenimentelor şi proceselor istorice, a trasat direcțiile de dezvoltare ale învățământului istoric, a evidențiat necesitatea educării patriotismului sovietic. Reuniunea istoricilor din vara anului 1944, în contextul evenimentelor de la sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial, a fost precursoarea campaniilor şi presiunilor ideologice postbelice.

Paralel cu desfăşurarea reuniunii, în luna iunie 1944 are loc revenirea instituțiilor de învățământ superior din regiunile unde au fost evacuate, pe teritoriile ocupate de armata sovietică – în RSSM – Insti-

tutul Pedagogic din Chişinău şi Institutul de Învăţători din Tiraspol, fiind relansate şi campaniile de ideologizare prin intermediul ştiinţei şi învăţământului istoric.

Limita cronologică superioară este determinată de evenimentele desfăşurate în octombrie 1964 – septembrie 1965 – destituirea lui N. Hruşciov de către „troika": Brejnev, Podgornâi şi Kosâghin, începutul procesului de reabilitare a lui Stalin – restalinizarea, desfăşurarea Conferinţei profesorilor de ştiinţe sociale (septembrie 1965, Leningrad), la care Serghei Trapeznikov, şeful Secţiei Ştiinţă şi Instituţii de Învăţământ al CC al PCUS, prin discursul său a dat start procesului de „restalinizare" în domeniul ştiinţei istorice.

Elaborarea compartimentului *Constituirea modelului sovietic al învăţământului istoric superior* a necesitat depăşirea cadrului cronologic al studiului, deoarece analiza teoriei marxist-leniniste, a activităţii teoreticienilor, a procesului de constituire a modelului sovietic al învăţământului istoric superior a necesitat cercetarea unor evenimente care cronologic s-au desfăşurat în alt spaţiu temporal – a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX.

Transformările survenite în cadrul societăţii după dezintegrarea Uniunii Sovietice, renunţarea statului la controlul politic şi la presiunea ideologică permit a cerceta istoria umanităţii în complex, depăşind limitele ideologiei de stat. Desovietizarea, demistificarea istoriei, condamnarea crimelor regimului comunist, în acest context, apar printre imperativele societăţilor şi a ştiinţei istorice postsovietice.

CAPITOLUL I
SURSELE DOCUMENTARE ŞI ISTORIOGRAFIA

1.1. Izvoarele cercetării

Complexitatea temei propuse a determinat cercetarea mai multor tipuri de izvoare pe care le putem grupa în:

I. Surse documentare inedite
II. Surse publicate în diverse culegeri
III. Operele „clasicilor marxism-leninismului"[2]
IV. Manualele şi materialele didactice elaborate în perioada cercetată
V. Presa timpului
VI. Surse publicate pe diverse pagini web

O valoare deosebită pentru investigarea temei propuse prezintă documentele ce se păstrează în Arhiva Naţională a Republicii Moldova (AN RM). Din cadrul acestei Arhive, a fost valorificat fondul 2991 – *Ministerul Învăţământului RSS Moldoveneşti*, care conţine decizii, hotărâri, circulare, regulamente ale Ministerului Învăţământului Superior din URSS cu privire la desfăşurarea procesului de studii în instituţiile de învăţământ superior din RSSM, precum şi rapoarte ale instituţiilor de învăţământ superior din republică, cereri, procese-verbale de la diverse şedinţe etc. Printre aceste documente, evidenţiem *Planul de studii al institutelor pedagogice cu 4 ani de studii din anul 1948*[3], care ne oferă informaţii relevante despre disciplinele predate la facultăţile de istorie şi numărul de ore distribuit pentru fiecare. Analizând documentul, putem observa disciplinele pe care punea accent Statul sovietic în procesul de formare a specialiştilor istorici: *Ordinul ministrului Învăţământului Superior din URSS din 31 decembrie 1947* prin care

[2] Prin noţiunea de „clasici ai marxism leninismului" înţelegem grupul de persoane întemeietoare ale ideologiei comuniste, lucrările cărora ne servesc drept izvor important în cercetarea politicilor statului sovietic şi a evoluţiei învăţământului istoric superior. Utilizăm noţiunea care se folosea frecvent în limbajul sovietic, dar nu o considerăm purtătoare a semanticii pe care o purta în perioada sovietică.

[3] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 91-93.

s-au introdus două examene la disciplina *Bazele marxism-leninismului*[4]; Hotărârea din 24 iulie 1944 *Cu privire la restabilirea reţelei institutelor de învăţământ superior şi mediu de specialitate a sistemului Comisariatului Învăţământului Public al RSSM*[5]; *Hotărârea din 10 iunie 1951* a ministrului Învăţământului RSSM de fuzionare a facultăţilor sau secţiilor istorice cu cele filologice de la Institutele pedagogice şi de învăţători. Documentul a avut drept consecinţă fuzionarea Facultăţii de istorie şi a celei de filologie de la Institutul Pedagogic din Chişinău şi a secţiilor de istorie şi filologie de la Institutele de învăţători din Bălţi şi Soroca (vezi *Anexa 9*)[6] etc.

O parte importantă din documentele utilizate în studiul de faţă au fost identificate în fondurile: 1961 – *Institutul Pedagogic din Chişinău*, 3143 – *Institutul de Învăţători din Bălţi*, 3186 – *Universitatea de Stat din Chişinău*, 225 – *Institutul de Învăţători din Tiraspol (1944-1952), Institutul Pedagogic „T.G. Şevcenko" din Tiraspol (1952-1965) (din cadrul Filialei Arhivei Naţionale a Republicii Moldova în oraşul Tiraspol)* ce conţin procese-verbale ale consiliilor facultăţilor de istorie, ale şedinţelor catedrelor, planuri de studii şi ale activităţii ştiinţifice etc., care ne-au oferit posibilitatea de a elucida politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, desfăşurarea procesului didactico-ştiinţific la facultăţile de istorie din RSSM, impactul deciziilor organelor de partid şi de stat asupra învăţământului şi ştiinţei.

Dintre documentele mai importante ale acestor fonduri menţionăm: Ordinul ministrului Învăţământului Superior din URSS S. Kaftanov *Cu privire la desfăşurarea examenelor de admitere în institutele de învăţământ superior din URSS*[7]; Ordinul nr. 1938 din 31 decembrie 1947 *Cu privire la neajunsurile, greşelile şi denaturările în predarea Cursului de Istorie a Moldovei la Institutul Pedagogic de Stat din Chişinău şi cu privire la măsurile de îmbunătăţire a lucrului Catedrei Istoria URSS a institutului*[8]. Documentul reprezintă prin conţinutul său spiritul epocii staliniste, caracterul luptei cu „cosmopolitismul", iniţiată de Stalin, şi exemple ale acţiunilor întreprinse de Statul sovietic în cazurile depăşirii cadrului ideologiei oficiale sau nesupunerii.

O importanţă aparte în efectuarea investigaţiilor noastre au avut-o materialele fondurilor Arhivei Organizaţiilor social-politice a Republi-

---

4 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 25, f. 157.
5 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 6, f. 76.
6 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 22-23
7 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 41-verso, 42.
8 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158-160-verso.

cii Moldova (AOSP RM). Fondul 51 – *Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei*, al AOSP RM ce cuprinde deciziile CC al PCM, rapoarte ale instituțiilor de învățământ superior cu privire la activitatea didactică, ştiinţifică, componenţa corpului profesoral şi studenţesc, plângeri, denunţuri etc., ne-a permis să elucidăm politica de dirijare şi control a PCUS şi PCM în domeniul învăţământului istoric superior. Dintre documentele mai relevante din acest fond menționăm *Procesul-verbal al Şedinţei Consiliului ştiinţific al Institutului Pedagogic de Stat din 15 noiembrie 1945*, în cadrul căreia s-a discutat proiectul programei Istoriei Moldovei[9] şi însuşi *Planul-prospect* al cursului *Istoria Moldovei*[10]. Din aceste documente distingem comentariile aduse de participanţii la şedinţa din 15 noiembrie 1945 programei, obiecțiile şi sugestiile lor. Aceste informaţii permit să elucidăm procesul implementării politicii partidului-stat în domeniul învăţământului istoric superior, obiectivele urmărite, precum şi particularitățile procesului de predare/învăţare şi de cercetare a istoriei Moldovei în URSS.

Surse relevante pentru elaborarea studiului nostru au fost depistate în Arhiva Ştiinţifică Centrală a Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Fondul 3 – *Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe din URSS*. Acest fond oferă material documentar cu privire la activitatea Institutului de Istorie în perioada ce ne interesează şi la analiza procesului de elaborare a primului manual universitar de *Istoria Moldovei*. Procesele-verbale ale şedinţelor Sectorului de Istorie şi ale Consiliului Ştiinţific al Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură, pentru discutarea diverselor variante ale volumelor acestei lucrări, oferă informaţii preţioase despre problemele întâlnite la elaborarea sintezei, precum şi despre modul de falsificare şi exagerare ideologică a publicaţiilor referitoare la istoria Moldovei. De exemplu, procesul-verbal al Şedinţei Sectorului de Istorie din 4 februarie 1954 la care s-a discutat manuscrisul volumului doi al lucrării *Istoria RSSM*. Obiecţiile la conţinutul lucrării aduse de către istoricii participanţi la discuţie de genul „nu este suficient de bine argumentată instaurarea puterii sovietice în Moldova la 1 ianuarie 1918, autorii nu demască suficient de convingător falsificările burgheze ale istoricilor români, nu este prezentat suficient de detaliat aportul PC(b) la reconstrucţia teritoriului după război, în lucrare nu este prezentată lupta ţăranilor şi muncitorilor pentru instaurarea puterii

9 AOSP RM, F. 51, inv. 5, d. 534, f. 82.
10 AOSP RM, F. 51, inv.4, d. 330, 331.331, f. 9-14.

sovietice”[11] şi lipsa altor opinii diferite de ideologia oficială ne demonstrează că istoricii din RSSM în procesul de scriere a istoriei Moldovei erau unilaterali, tendenţioşi şi aserviţi regimului politic.

O altă categorie de izvoare importante pentru studiul nostru o constituie documentele publicate. Din acest grup trebuie de menţionat, în special, culegerea de documente *Rezoluţiile şi hotărârile congreselor, conferinţelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi ale Plenarelor CC (1898-1986)*[12]. Din lista documentelor publicate pe paginile acestor volume am identificat hotărâri şi decizii ce dirijau învăţământul superior în ansamblu şi cel istoric din Uniunea Sovietică, de asemenea rezoluţii şi hotărâri ale congreselor referitoare la propaganda ideologiei marxiste, pregătirea cadrelor etc. Documentele: *Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea cu privire la pregătirea cadrelor ştiinţifico-pedagogice prin intermediul aspiranturii. 25 iulie 1947*[13]; *Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea cu privire la măsurile de îmbunătăţire a predării ştiinţelor sociale în instituţiile de învăţământ superior, 6 august 1951*[14] ne demonstrează că politica de pregătire a cadrelor didactico-ştiinţifice de înaltă calificare nu urmărea pregătirea cercetătorilor istorici, ci asigurarea instituţiilor de cercetare şi de învăţământ superior cu specialişti cu grade ştiinţifice, deoarece se punea accent pe mărirea numărului deţinătorilor de grade ştiinţifice, dar nu şi a calităţii pregătirii acestora.

Culegerile *Высшая школа. Основные постановления, приказы и инструкции* (Şoala Superioară. Principalele hotărâri, ordine şi in-

---

11 AŞC AŞM, F. 3, inv. 1, d. 126, f. 1-78

12 Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, конферинцелор Партидулуй Коммунист ал Униуний Советиче ши але Пленарелор КЧ (1898-1986). Вол. 8. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1989, п. 173-177; Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире мэсуриле де ымбунэтэцире а предэрий штиинцелор сочиале ын институцииле де ынвэцэмынт супериор. 6.08.1951. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, Вол. 8, п. 283-287 Б Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР „О мерах по улучшению подготовки научных и научно-педагогических кадров”. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Т. 10, с. 51-55.

13 Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире ла прегэтиря кадрелор штинцифико-педагожиче прин интермедиул аспирантурий. 25 юлие 1947. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, конферинцелор Партидулуй Коммунист ал Униуний Советиче ши але Пленарелор КЧ (1898-1986). Вол. 8. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1989, п. 173-177.

14 Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире ла мэсуриле де ымбунэтэцире а предэрий штиинцелор сочиале ын институцииле де ынвэцэмынт супериор. 6.08.1951. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, Вол. 8, п. 283-287.

structuni)[15] au fost publicate în anii 1948, 1957 şi 1978. Culegerile conţin decizii, instrucţiuni, ordine şi hotărâri ale Consiliului de Miniştri, ale CC PCUS Ministerului Învăţământului Superior şi ale Ministerului Învăţământului Mediu Special din URSS prin care Statul sovietic coordona activitatea instituţiilor de învăţământ superior, acestea reprezentând, în acelaşi timp, un ghid pentru administraţiile instituţiilor de învăţământ în activitatea lor. Documente de acelaşi gen, ce reflectă politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, se conţin şi în *Бюллетень Министерства Высшего Образования СССР* din anii 1953-1959[16], ediţiile: *КПСС о культуре, просвещения и науке:* Сборник документов (PCUS cu privire la cultură, învăţământ şi ştiinţă: Culegere de documente)[17]; de asemenea şi *КПСС о комсомоле и молодёжи:* Сборник документов, резолюций, решений съездов, конференций партии, Постановлений ЦК КПСС и других партийных документов (1917-1961 гг.) (PCUS cu privire la comsomol şi tineret: Culegere de documente, rezoluţii, hotărâri ale congreselor, conferinţelor partidului, hotărâri ale CC PCUS şi alte documente ale partidului)[18].

Cea mai mare parte a documentelor publicate în culegerile *Академия Наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922-1991/1922-1952* (Academia de Ştiinţe în deciziile Biroului Politic al CC PC(b) din Rusia-PC(b) din toată Uniunea-PCUS)[19]; *Сталин и космополитизм. 1945-1953* (Stalinismul şi cosmopolitismul)[20]; *Большая цензура. Писатели и журналисты в Стране Советов. 1917-1956* (Marea cenzură. Scriitorii şi jurnaliştii în Ţara Sovetelor)[21]; *Государ-*

[15] Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции. Москва: Совет. наука, 1948; Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции / Под редакцией Л.И. Карпова и В.А. Северцева, Москва: Гос. Изд-во „Советская Наука”, 1957.

[16] Бюллетень Министерства Высшего Образования СССР, 1953-1959, № 1-12.

[17] КПСС о культуре, просвещения и науке. Сборник документов. Москва: Высшая школа, 1963.

[18] КПСС о комсомоле и молодёжи: Сборник документов, резолюций, решений съездов, конференций партии, Постановлений ЦК КПСС и других партийных документов (1917-1961 гг.) Москва: Молодая Гвардия, 1962.

[19] Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) – КПСС 1922-1991/ 1922-1952. Сост. В.Д. Есаков. Москва: РОССПЭН, 2000, с. 344-345.

[20] Сталин и космополитизм. 1945-1953. Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: Материк, 2005, с. 44-46.

[21] Большая цензура. Писатели и журналисты в Стране Советов. 1917-1956. Москва: МФД. Материк, 2005. 752 с.

ственный антисемитизм СССР. От начала до кульминации, 1938-1953 (Antisemitismul de Stat din URSS. De la origini până la apogeu)[22]; *Реабилитация: как это было* (Reabilitarea: cum a fost)[23] au fost secrete până în anul 1991 şi au rămas necunoscute publicului larg până la publicarea acestora în anii 2000-2005. Aceste culegeri conţin documente relevante cu privire la desfăşurarea campaniilor ideologice, a represiunilor împotriva intelectualităţii, subordonarea procesului didactico-ştiinţific din societatea sovietică intereselor de partid. În acest sens, relevant este Raportul lui A. Jdanov *Cu privire la situaţia internaţională* la prima Sesiune a Cominformului din 25.09.1947. În raport, A. Jdanov a lansat concepţia luptei dintre „două tabere" conduse de URSS şi SUA[24]. Cuvântarea a generat intensificarea luptei istoricilor sovietici contra cosmopolitismului, a criticii istoriografiei burgheze şi a sistemului social-economic şi politic occidental.

Din numărul culegerilor de documente publicate în ultimele decenii se evidenţiază prin notorietatea sa culegerea *Власть и диссиденты: из документов КГБ и ЦК КПСС* (Puterea şi disidenţii: din documentele KGB şi CC PCUS)[25], dedicată istoriei gândirii nonconformiste din URSS. În culegere sunt incluse şi documente ale CC PCUS şi KGB, ce reflectă politica puterii faţă de intelectualitatea desidentă.

Un izvor important în studierea politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior o constituie presa timpului. Ziarele *Правда* (Pravda), *Известия* (Izvestia), *Советская Молдавия* (Sovetskaia Moldavia), *Большевик* (Boşevik), *Культура и Жизнь* (Kultura i jizni), *Пропагандист* (Propagandist)[26] utilizate în cerce-

[22] Государственный антисемитизм СССР. От начала до кульминации, 1938-1953. Москва: Материк, 2005.

[23] Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956. Сост. А.Н. Артизов, Ю.В. Сигачев, В.Г. Хлопов, И.Н. Шевчук. Москва: МФД, 2000.

[24] Документ № 52. Из доклада А.А. Жданова „о международном положении" на первом совещании коминформа 25.09.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 142-144.

[25] Власть и диссиденты: из док. КГБ и ЦК КПСС / Арх. нац. безопасности при Ун-те Джорджа Вашингтона (США), Московская Хельсинская группа; подгот. tекста и коммент.: А.А. Макаров, Н.В. Костенко, Г.В. Кузовкин. Москва: Московская Хельсинкая Группа, 2006. 280 с.

[26] Бюллетень Министерства Высшего Образования СССР, 1953-1959, № 1-12; Правда, 27.I.1936; Правда, 28.03.1937; Советская Молдавия, 8 августа 1947, № 155 (965); Пропагандист, 1945, № 24; Октомбрие, 1952, № 1; Большевик. 1948, № 22; Известия, 27.1.1936; Историк-марксист, 1936, № 1; Молдова Советикэ, 2 юлие 1952; Известия ЦК КПСС, 1989 г., № 3; Советская Молдавия, 5 октября. 1980; Природа. 1991, № 4; Культура и жизнь, 30 ноября 1946;

tarea temei oferă informații despre desfăşurarea campaniilor propagandistice, promovarea politicilor statului prin intermediul presei, interpretările oficiale ale evenimentelor, analiza diverselor lucrări, demascarea „duşmanilor puterii sovietice”, elogierea eroilor etc.

O sursă modernă de documentare şi cunoaştere a problemei în cauză o constituie paginile Web ale diverselor instituții ştiințifice, fonduri, biblioteci şi arhive electronice. Dintre cele mai relevante, în acest sens, pentru elaborarea studiului nostru este pagina Fondului Internațional „Democratia”, pe adresa (http://www.alexanderyakovlev.org) căreia sunt publicate numeroase documente cu privire la procesele economice, politice şi culturale din URSS şi Rusia în secolul XX. Materialul documentar este structurat în trei categorii: Almanahul *История в документах. Россия XX век* (Istoria în documente. Rusia secolul XX); Edițiile fondului; Arhiva personală a academicianului A. Iakovlev.

Drept sursă importantă pentru dezvăluirea bazelor teoretice ale învățământului istoric sovietic ne-au servit unele lucrări din *Operele alese* şi *complete* ale „clasicilor marxism-leninismului” în care a fost expusă teoria marxistă a istoriei – materialismul istoric[27]. Lucrările lui K. Marx, Fr. Engels, V. Lenin sunt analizate mai minuțios în compartimentul teoretic „Constituirea modelului sovietic al învățământului istoric superior”.

1.2. Gradul de studiere a politicii statului sovietic față de ştiința şi educația istorică

Istoriografia problemei politica statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior în perioada anilor 1917-1965 poate fi clasificată convențional în trei categorii, în dependență de mediul politic şi social în care a fost scrisă: I. Istoriografia sovietică (1944-1991); II. Istoriografia postsovietică (1991-2010); III. Istoriografia occidentală.

I. Istoriografia sovietică (1944-1991). Studiile ce abordează politica statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior (1944-1965), publicate în URSS în anii 1944-1991, pot fi clasificate în următoarele categorii:

27 В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1-49. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1968-1977; К. Маркс, Ф. Енгелс. Манифестул Партидулуи Комунист. În: Опере алесе (ын трей волуме), вол.1-3. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977; К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Т.1-37. Изд. второе. Москва: Гос. Издательство политической литературы. 1960-1965.

1. Studii dedicate istoriei învăţământului superior din URSS. Autorii V. Ukrainţev, S. Djobernadze, A. Butiaghin, Iu. Saltanova, C. Galkin, V. Eliutin, E. Ciutkeraşvili, Ş. Cianbarisov, N. Safrazian şi V. Afanasiev[28] elucidează atitudinea autorităţilor sovietice faţă de învăţământul superior analizând problemele dezvoltării învăţământului superior, rolul intelectualităţii, procesul de pregătire a cadrelor didactico-ştiinţifice. Aceşti apologeţi ai „rolului conducător al Partidului Comunist" în dezvoltarea învăţământului consideră principiile leniniste de organizare a şcolii superioare ca fiind temelia învăţământului superior din URSS, iar PCUS – principalul organizator al şcolii superioare din Uniunea Sovietică. Poziţiile istoricilor sovietici se vor modifica doar în perioada restructurării gorbacioviste. Una dintre primele lucrări în care accentele au fost deplasate este monografia istoricului D. Kviţiani *Подготовка специалистов в высшей школе в 1960-1980 годы. Опыт и проблемы.* Specificul acestui studiu constă în faptul că a fost publicată la sfârşitul restructurării gorbacioviste, ceea ce a şi determinat duplicitatea autorului. Autorul, în premieră, remarcă subaprecierea învăţământului superior de către N. Hruşciov, critică politica statului în domeniul ştiinţelor umanistice, identifică lacune în sistemul de învăţământ al anilor '60. În acelaşi timp, rămâne în multe privinţe pe poziţii sovietice: simplifică legătura ştiinţei cu viaţa, acordă o mare atenţie rolului organizaţiilor de partid în procesul de pregătire a cadrelor[29].

Politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior în majoritatea lucrărilor a fost prezentată doar fragmentar şi unilateral, sub forma unor date statistice, analizei activităţii organizaţiilor de partid, realizării rezoluţiilor şi hotărârilor congreselor etc.

---

[28] В.В. Украинцев. КПСС – организатор революционного преобразования высшей школы. Москва: Высшая школа, 1963. 298 с.; Джобернадзе С.М. Ленинские принципы организации высшей школы в СССР. Москва: Высшая школа, 1977; А.С. Бутягин, Ю.А. Салтанова. Университетское образование в СССР. Москва: МГУ, 1957. 296 с.; К.Т. Галкин. Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР. Москва: Гос. Изд-во „Советская наука", 1958. 175 с.; В.П. Елютин. Высшая школа страны социализма. Москва: Соцэкгиз, 1959. 100 с.; Е.В. Чуткерашвили. Развитие высшего образования в СССР. Москва: Высшая школа, 1961. 239 с.; Ш.Х. Чанбарисов. Формирование советской университетской системы (1917-1939). Уфа: Башк. кн. изд-во, 1973. 472 с.; Н.Л. Сафразъян. Борьба КПСС за строительство советской высшей школы Москва: Наука, 1977. 137 с.; В.Г. Афанасьев. Научно-техническая революция, управление, образование. Москва: Политиздат, 1972. 431 с.

[29] Д.Д. Квициани. Подготовка специалистов в высшей школе в 1960-1980 годы. Опыт и проблемы (на материалах Северного Кавказа). Ростов-на-Дону: Изд-во. Рост. ун-та, 1990. 192 с.

2. Cercetări referitoare la istoria ştiinţei istorice în URSS. Autorii M.V. Necikina[30], A.I. Alatorţeva[31], G.D. Alekseeva[32], L.V. Ivanova[33], precum şi realizatorii lucrării *Исторические науки в МГУ*[34], abordează şi unele acţiuni ale organelor de stat şi de partid în domeniul învăţământului istoric superior.

În volumul cinci al lucrării *Очерки истории исторической науки в СССР* (Schiţe asupra istoriei ştiinţei istorice în URSS) sub redacţia academicianului M.V. Necikina[35], dedicat anilor '30-'60 ai secolului al XX-lea, a fost elucidată situaţia cadrelor de istorici, au fost analizate operele istoricilor, sistemul învăţământului istoric şi rolul statului în organizarea acestuia. Însă, în conformitate cu conjunctura anilor '70-'80 ai aceluiaşi secol, când s-a publicat volumul dat, a fost ocolită problema consecinţelor cultului personalităţii lui Stalin, se observă evitarea unor fapte din istoria anilor '50, se apreciază înalt aportul *Cursului scurt de Istorie a PC(b) din toată Uniunea*[36]. Fiind un studiu de sinteză, lucrarea *Очерки истории исторической науки в СССР* nu prezintă un tablou integru asupra ştiinţei şi învăţământului istoric sovietic.

Deşi, în general, lucrările autoarelor G.D. Alekseeva[37] şi A.I. Alatorţeva[38] constituie o încercare reuşită de a desprinde principalele tendinţe în istoria constituirii ştiinţei istorice sovietice, de a evidenţia principalii factori (inclusiv politici) de influenţă asupra învăţământului istoric, de a sistematiza un bogat material factologic etc., totuşi în ele nu s-a reuşit evitarea dependenţei de „indicaţiile" partidului şi guvernului şi aprecierile şablon. Analiza critică a politicii statului în domeniul ştiinţei şi învăţământului istoric se limitează la aprecierea

---

30 Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 2 / Под ред. М.В. Нечкиной и др. Москва: Изд-во Академии Наук СССР, 1960. 862 с.

31 А.И. Алаторцева. 50 лет советской исторической науке. Москва: Наука, 1971. 527 с.

32 Г.Д. Алексеева. Октябрьская революция и историческая наука. Москва: Изд-во «Наука» 1968. 301 с.

33 Л.В. Иванова. У истоков советской исторической науки (подготовка кадров историков-марксистов в 1917-1929 гг.). Москва: Мысль, 1968. 195 с.

34 Исторические науки в МГУ. Москва: Изд-во МГУ. 1984.

35 Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 5 / Под ред. М.В. Нечкиной и др. Москва: Наука, 1985. 605 с.

36 Ibidem, p.12, 21-22.

37 Г.Д. Алексеева. Октябрьская революция и историческая наука. Москва: Изд-во «Наука» 1968. 301 с.

38 А.И. Алаторцева. 50 лет советской исторической науке. Москва: Наука, 1971. 527 с.

că statul nu acordă o atenţie suficientă dezvoltării acestui domeniu al ştiinţei.

A.S. Barsenkov în monografia *Советская историческая наука в послевоенные годы (1945-1955)* (Ştiinţa istorică sovietică în anii postbelici)[39], scrisă deja în perioada restructurării gorbacioviste, dar de pe poziţiile „şcolii sovietice vechi", analizează activitatea centrelor ştiinţifice de la institutele şi facultăţile de istorie, procesul de pregătire a cadrelor, problematica cercetărilor. În lucrare însă nu sunt tratate astfel de probleme ca influenţa partidului şi statului asupra învăţământului, ştiinţei istorice şi cadrelor de istorici din anii '40. Dimpotrivă, este apreciat pozitiv amestecul organelor de partid în ştiinţă şi învăţământ, ca fiind o grijă „părintească" a partidului faţă de ştiinţele sociale, şi se concluzionează că activizarea vieţii ideologice, apelurile permanente către istorici de a actualiza activitatea ştiinţifică şi de a pune rezultatele ei în serviciul construcţiei comunismului, reorganizarea activităţii instituţiilor de cercetare au influenţat pozitiv asupra intensităţii studiilor istorice – mai ales a studierii societăţii sovietice[40].

3. Studii ce analizează procesul didactic în domeniul istoriei. Autorii I.S. Galkin, O.S. Soroko-Ţiupa, A.E. Moskalenko şi L.A. Derbov[41] elucidează şi unele aspecte ale politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior. Autorii abordează problemele legate de predarea istoriei în diferite perioade în instituţiile de învăţământ din URSS, procesul de pregătire a cadrelor, diverse aspecte ale predării istoriei. L.A. Derbov în lucrarea *Введение в изучении истории* (Introducere în studierea istoriei)[42] analizează structura procesului didactic la facultăţile de istorie, conţinutul programelor de studii. Cu privire la politica statului sovietic în domeniul învăţământului

---

39 А.С. Барсенков. Советская историческая наука в послевоенные годы (1945-1955). Москва: Изд-во МГУ. 1988. 141 с.

40 Ibidem, p. 19.

41 Е. Гайдар, В. Мау. Марксизм: между научной теорией и „светской религией" (либеральная апология). În: Вопросы экономики. 2004, Т. 5, № 5, с. 4-27; А.Е. Москаленко. О практических занятиях по истории средних веков в университетах. În: Средние века. Вып. 35. Москва: 1972, с. 240-249; Вопросы методики преподавания общественных наук в вузах. Свердловск: Свердл. обком ВЛКСМ, ИПК при Уральском у-нте) 1969; Методика преподавания общественных наук в высшей школе. Москва: Изд-во Московского унив-та, 1975. 349 с.; Л.А. Дербов. Введение в изучение истории. Москва: Высшая школа, 1981. 184 с.

42 Л.А. Дербов. Введение в изучение истории. Москва: Высшая школа, 1981. 184 с.

istoric, autorul evidenţiază importanţa studierii ştiinţelor sociale la facultăţile de istorie, a lucrărilor clasicilor marxism-leninismului şi rolul conducător al PCUS în organizarea procesului de studii. Într-un capitol aparte, dedicat istoriei învăţământului istoric superior din URSS, autorul descrie activitatea principalelor centre de pregătire a istoricilor, lucrul educativ şi ideologic de la facultăţile de istorie.

4. Publicaţii cu privire la politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior din RSS Moldovenească. După caracterul şi conţinutul lor acestea se încadrează în istoriografia sovietică. Studiile ce analizează evoluţia învăţământului universitar ale autorilor D.I. Antoniuc[43] şi G.I. Bârca[44], ca şi majoritatea publicaţiilor sovietice, reflectă „aportul important" al Partidului Comunist în edificarea socialismului, revoluţia culturală, pregătirea cadrelor în instituţiile de învăţământ din RSSM, de asemenea şi ajutorul acordat de „republicile-surori" în dezvoltarea culturii, învăţământului şi ştiinţei.

Studiile asupra istoriei instituţiilor de învăţământ superior din RSSM *Кишинёвский Государственный университет: Исторический очерк* (Universitatea de Stat din Chişinău. Schiţă istorică) de Polina Poprujnaia[45], în care este prezentată evoluţia Facultăţii de Istorie a Universităţii de Stat din Chişinău până în anul 1971, şi *Тираспольский государственный педагогический институт имени Т.Г. Шевченко* (Institutul de Stat din Tiraspol „T.G. Şevcenko")[46] ilustrează istoria universităţilor în spiritul ideologiei marxiste şi nici pe de parte nu oferă un tablou complex asupra istoriei acestora. În aceste studii se evidenţiază „rolul conducător al partidului" în administrarea instituţiilor de învăţământ, activitatea organizaţiilor comsomoliste şi de partid, propaganda ideologiei marxiste, educaţia comunistă. Descrierea este nu doar tendenţioasă, dar şi fragmentară. De exemplu, în lucrarea dedicată istoriei Institutului Pedagogic din Tiraspol nu este reflectată activitatea Facultăţii de Istorie, care a existat la această instituţie de învăţământ până în anul 1954.

Studiile consacrate evoluţiei învăţământului şi ştiinţei istorice din

---

43 Д.И. Антонюк. Динамизм культурного строительства в советской Молдавии. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1984. 343 с.

44 Г.И. Бырка. Подготовка кадров высшей и средней квалификаций в МССР. Кишинев: Штиинца, 1981. 132 с.

45 П.И. Попружная. Кишиневский государственый университет (Исторический очерк). Кишинев: Изд-во «Штиинца», 1971, 266 с.

46 Тираспольский государственный педагогический институт им. Т.Г. Шевченко. Кишинев: Штиинца, 1980. 153 с.

Moldova Sovietică – *Историческая наука в Молдавской ССР* (Ştiința istorică în RSS Moldovenească) ale istoricilor sovietici din RSSM Ia. Grosul şi N. Mohov[47]; *Историческая наука в Молдавии* (Ştiința istorică în Moldova) de V. Țaranu[48]; *Институт Истории имени Я.С. Гросула* (Institutul de Istorie „Ia.S. Grosul") de D. Dragnev[49], ilustrează, în corespundere cu „tradiția istoriografică sovietică", activitatea de cercetare a cadrelor de istorici şi de ştiințe sociale de la trei instituții de cercetare şi de învățământ superior mai importante din RSSM: Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură, Institutul Pedagogic de Stat din Chişinău, Universitatea de Stat din Chişinău. Autorii constată îndeplinirea planurilor ştiințifice prin publicarea unor lucrări cu privire la istoria Moldovei, mişcarea revoluționară, activitatea Partidului Comunist în Moldova, construcția de partid, revoluția culturală etc. Aproape în unanimitate autorii consideră că rolul hotărâtor în dezvoltarea învățământului şi ştiinței istorice în RSSM îi aparține Partidului Comunist şi puterii sovietice.

Cu privire la politica statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior, istoricii Ia. Grosul şi N. Mohov în lucrarea *Историческая наука Молдавской ССР* menționează că Hotărârile CC al PC(b) din toată Uniunea şi a Sovietului Comisarilor Norodnici din anii 1934-1936 au avut o importanță mare şi pentru Moldova, unde, ca şi în întreaga Uniune, a început predarea istoriei în şcoală[50]. Conform acestei lucrări, odată cu „reunificarea" Basarabiei cu Uniunea Sovietică şi crearea RSSM, şi transferarea capitalei țării din oraşul Tiraspol la Chişinău, posibilitățile pentru studierea istoriei s-au lărgit, puterea sovietică având un rol decisiv în organizarea învățământului şi ştiinței istorice[51]. Un moment de cotitură în dezvoltarea învățământului şi ştiinței istorice în Moldova a fost şi Hotărârea Plenarei CC al PCM din august 1947 cu privire la elaborarea unei sinteze de istorie a Moldovei, soldată cu publicarea în anul 1951 a primului, iar în anul 1955 a celui de-al doilea volum de *Istoria Moldovei*. Un aport considerabil la elaborarea celor două volume de istorie a Mol-

---

47 Я.С. Гросул, Н.А. Мохов. Историческая наука в Молдавской ССР. În: Вопросы истории, 1967, № 2, с. 22-44.

48 В. Царану. Историческая наука в Молдавии. În: Общественные науки, № 4, 1981, с. 73-84.

49 Д.М. Драгнев. Институт Истории имени Я.С. Гросула. Кишинев: Штиинца, 1983.

50 Я.С. Гросул, Н.А. Мохов. Историческая наука МССР. Москва: Наука, 1970, p. 45.

51 Ibidem.

dovei, după părerea lui Ia. Grosul şi N. Mohov, l-au adus istoricii din universităţile şi instituţiile de cercetare din Moscova, Leningrad, Kiev şi din alte centre ştiinţifice din URSS[52]. În acelaşi timp, autorii apreciază înalt activitatea catedrelor de istorie de la Universitatea de Stat din Chişinău şi de la Institutul Pedagogic, acestea fiind, în opinia lor, centrele principale de formare a cadrelor marxiste în domeniul istoriei[53]. Ia. Grosul şi N. Mohov enumeră un şir de realizări importante ale învăţământului şi ştiinţei istorice, printre care şi faptul că o mare parte din timp istoricii din Moldova o acordau propagandei ideologiei marxiste, cunoştinţelor istorice, publicării lucrărilor de popularizare a ştiinţei despre istoria PCUS, eroii revoluţiei[54] etc.

Studiul *Историческая наука Молдавской ССР* elucidează realizările ştiinţei istorice din RSSM, oferă date despre implicarea organelor de stat şi de partid în domeniul învăţământului istoric. Lucrarea este scrisă de pe poziţiile ideologiei marxiste, glorifică rolul PCUS şi al puterii sovietice în organizarea vieţii social-economice, culturale şi ştiinţifice din RSSM. În acelaşi timp, autorii demască „falsificările burgheze" ale istoriei Moldovei, critică istoriografia românească şi cea occidentală, apără interesele puterii sovietice în teritoriu, fundamentează un şir de mituri istoriografice. Or, scopul acestei lucrări a fost de a direcţiona învăţământul şi ştiinţa istorică din RSSM în albia ideologiei oficiale, fiind în acelaşi timp un instrument al politicii statului sovietic în domeniul învăţământului şi ştiinţei istorice şi un rezultat al acesteia.

II. Istoriografia postsovietică. Pluralismul postsovietic a condiţionat apariţia mai multor tipuri de abordări ale politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, dar nici în această perioadă tema dată nu a fost tratată în vreun studiu aparte. În majoritatea studiilor dedicate problemelor învăţământului superior, putem desprinde anumite încercări de analiză critică a unor aspecte ale impactului ideologiei cu ştiinţa, ale politicii Partidului Comunist şi statului sovietic în domeniul învăţământului în general şi cel istoric în particular.

O contribuţie importantă la studierea politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior au adus lucrările dedicate istoriografiei sovietice, cum ar fi cea a autorilor V.D. Kamînin, E.B.

[52] Ibidem, p. 46-47.

[53] Я.С. Гросул, Н.А. Мохов. Историческая наука МССР. Москва: Наука, 1970, с. 48.

[54] Ibidem, p. 98.

Zabolotnîi *Историческая наука России в преддверии третьего тысячелетия* (Ştiinţa istorică din Rusia în pragul mileniului trei)[55]. Un pas important în studierea istoriei ştiinţei istorice sovietice în Uniunea Sovietică în diferiţi ani ai existenţei au devenit cercetările incluse în culegerea *Советская историография* (Istoriografia sovietică) sub redacţia lui Iu. Afanasiev[56]. În prefaţa lucrării se menţionează că „totalitarismul ca principiu de organizare a societăţii exclude posibilitatea compromisului. De aceea existenţa autonomă a universităţilor, şi ştiinţei în general, într-o societate totalitară este imposibilă"[57]. După părerea istoricului Iu. Afanasiev, monopolismul, în raport cu adevărul istoric, completa gradul de politizare a înseşi conceptelor de adevăr şi fals istoric.

Evoluţia istoriografiei în perioada reformelor nefinisate din anii '50-'70 ai secolului XX reprezintă obiectul de studiu al cercetătoarei L.A. Sidorova. Autoarea a identificat tendinţele de bază în dezvoltarea ştiinţei istorice în perioada *„dezgheţului hruşciovist"*, ajungând la concluzia că demascarea cultului personalităţii lui Stalin a limitat dogmatismul şi metodele de dirijare cu ştiinţa istorică, însă nu le-a lichidat în întregime[58].

Politica statului sovietic faţă de intelectualitate reprezintă subiectul studiului monografic al istoricului rus T.M. Goreaeva *Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг.* (Cenzura politică în URSS în anii 1917-1991). Obiectul de cercetare în această lucrare este sistemul general al cenzurii politice din URSS. În lucrare în premieră este prezentată diversitatea metodelor controlului ideologic şi politic care era realizat de organele de stat şi de partid în anii 1917-1991. Laşitatea şi morala dublă au fost educate prin sistemul cenzurii politice, menţionează T. Goreaeva, care a dus şi la instaurarea unei frici generale în rândul societăţii sovietice postbelice, încât oamenilor le era frică nu doar de trecători, prieteni, dar şi de hârtia pe care scriau. Cenzura este asemu-

---

55 В.Д. Камынин, Е.Б. Заболотный. Историческая наука России в преддверии третьего тысячелетия. Тюмень. Изд-во Тюменского гос. Университета, 1999. 128 с.

56 Советская историография. În: Россия – XX век / Под ред. акад. Ю.Н. Афанасьева. Москва: РГГУ, 1996. 592 с.

57 Советская историография. În: Россия – XX век / Под общ. ред. акад. Ю.Н. Афанасьева. Москва: РГГУ, 1996, с. 10-11; Ю.Н. Афанасьев. Феномен советской историографии. În: Отечественная история, Москва. 1996, № 5, с. 148; Ю.Н. Афанасьев. Феномен русской историографии. În: Отечественная история. 1996, № 5, с. 10-11.

58 Л.А. Сидорова. „Оттепель" в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. Москва: Наука, 1997. 288 с.

ită cu sabia lui Damocles, care putea să cadă în orice clipă[59]. Atmosfera de frică, servilismul faţă de organele de partid şi de stat sunt caracteristice şi facultăţilor de istorie din URSS, unde controlul ideologic şi cenzura căpătaseră cote maxime.

Interacţiunea dintre putere şi activitatea istoricilor este una dintre cele mai importante probleme în studierea învăţământului istoric superior în perioada sovietică, afirmă T.A. Bulâghina în studiul *Общественные науки в СССР. 1945-1985 гг.* Autoarea abordează unele aspecte necercetate anterior cu privire la dezvoltarea sistemului ştiinţelor sociale, despre interacţiunea istoricilor cu puterea sovietică, pregătirea profesorilor de istorie şi ştiinţe sociale. T. Bulâghina menţionează că, pentru politica statului în domeniul învăţământului, la sfârşitul anilor '50, a fost caracteristic diminuarea procesului de pregătire a istoricilor, se micşora numărul facultăţilor de istorie, a specialităţilor şi numărul orelor de studii[60].

Problema relaţiilor dintre puterea sovietică şi intelectualitate (şi savanţii istorici) în anumite perioade au fost obiectul de studiu al istoricilor M. Ţaranu[61], V.B. Kobrin[62], A.L. Litvin[63], D. Tumarkin[64].

M. Ţaranu cercetează politica promovată de statul sovietic faţă de intelectualitate în anii 1917-1922, represiunile la care au fost supuşi intelectualii, măsurile întreprinse pentru crearea intelectualităţii bolşevice[65]. În primii ani ai puterii sovietice, menţionează autoarea, accent se punea pe latura cantitativă în detrimentul celei calitative, iar conducătorii „culturii bolşevice" au manifestat solicitudine faţă de studenţi, care nu erau decât nişte instrumente de propagandă ale puterii sovietice[66].

V. Kobrin analizează statutul meseriei de istoric, interacţiunea is-

---

59 Т. Гореява. Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг. Москва: РОСПЭН, 2002, с. 8.

60 Т.А. Булыгина. Общественные науки в СССР. 1945-1985 гг. (Монография). Москва: Изд-во МГУ, 2000, с. 3, 102-103

61 M.V. Ţăranu. Lenin fără machiaj: teroarea intelectualităţii sovietice. Chişinău: Grafema Libris, 2007. 220 p.

62 Кому ты опасен, историк? / В.Б. Кобрин. Москва: Московский рабочий, 1992. 224 с.

63 А.Л. Литвин. Без права на мысль (Историки в эпоху большого террора. Очерки судеб). Казань: Татарское книжное издательство, 1994. 191 с.

64 Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. Москва: Издательство Восточная Литература, 2002. 343 с.

65 M. V. Ţăranu. Op. cit.

66 Ibidem, p. 152.

toricilor cu puterea pe parcursul istoriei. Autorul menționează că meseria de istoric mereu a fost periculoasă. Pericolul constă nu doar în arestări, executări, care nu i-au ocolit pe istorici în perioada stalinistă, nici în presiunile la care au fost supuşi, exilurile, concedierile din serviciu pentru abatere de la pozițiile ideologice, de la „disciplina metodologică a gândirii" care amenințau istoricii. Pericolul cel mare, afirmă V. Kobrin, constă în faptul că însuşi istoricul – produs al timpului său, om cu anumite viziuni politice şi ideologice – riscă întotdeauna, fie conştient sau inconştient, să greşească împotriva adevărului în favoarea viziunilor sale, sau să-şi transfere concepțiile sale contemporane despre oameni asupra trecutului apropiat sau îndepărtat[67].

Un interes deosebit prezintă lucrarea autorului A.L. Litvin *Без права на мысль. (Историки в эпоху Большого террора. Очерки судеб)* (Fără dreptul de a gândi (Istoricii în epoca Marii terori)). Cartea este bazată pe materialele anterior secrete ale arhivelor KGB şi este dedicată istoricilor care au devenit jertfe ale totalitarismului. Autorul nu doar descrie suferințele oamenilor, ci caută răspuns la întrebarea: De ce istoricii au permis să fie ucişi? Impresionează concluziile autorului referitor la implicarea politicului în domeniul învățământului istoric, originile *„crizei ştiinței istorice sovietice",* a terorii istoricilor. A.L. Litvin afirmă că Lenin şi adepții săi au avut dreptul la înțelegerea proprie a istoriei şi că acelaşi drept la altă viziune a trebuit să fie acordat şi celor care gândeau altfel. Dar acest lucru nu s-a întâmplat. Din cele spuse de autor, rezultă că politica totalitară în domeniul învățământului, „criza ştiinței istorice" şi represiunile istoricilor îşi au originea în activitatea teoretică a lui Lenin şi politica statului sovietic din anii 20 ai secolului XX, iar propagarea unei singure teorii, monopolul asupra adevărului, întreținut prin metode represive, a însemnat moartea ştiinței ca atare[68]. Represiunile etnografilor constituie şi subiectul culegerii *Репрессированные этнографы,* alcătuitor D. Tumarkin[69]. Lucrarea reprezintă un dicționar biografic al etnologilor sovietici care au avut de suferit în urma represiunilor politice.

Dintre lucrările publicate în perioada postsovietică distingem două studii referitoare la istoria universităților din Republica Moldova, în care autorii se referă şi la învățământul istoric superior din RSSM:

---

67 Кому ты опасен, историк? / В.Б. Кобрин.

68 А.Л. Литвин. Op.cit., p. 189

69 Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. Москва: Вост. лит., 2002. 343 с.

Istoria Universității de Stat din Moldova[70] şi *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000)*[71]. Cercetătorii analizează evoluția facultăților de istorie la fiecare universitate în parte, remarcă caracterul ideologizat al învățământului istoric din perioada sovietică, implicarea politicului în activitatea didactico-ştiințifică. Referitor la politica statului sovietic în domeniul învățământului superior, istoricul V. Cozma menționează că viața şi activitatea societății sovietice, inclusiv a reprezentanților ştiințelor naturale, umanistice şi politice în condițiile regimului totalitar comunist au fost reglementate şi uniformizate la maximum[72]. Universitatea de Stat din Moldova din 1946 până în 1988 a fost organizată şi s-a dezvoltat în cadrul sistemului învățământului superior sovietic după modelul universităților din URSS: „Activitatea universității s-a realizat în cadrul şi limitele îngăduite de sistemul învățământului superior sovietic: planuri şi programe de studii, manuale comune etc."[73].

Anumite aspecte ale problemei cercetate au fost abordate în studiile ce elucidează evoluția ştiinței istorice din Republica Moldova. Unele publicații importante privind evoluția ştiinței istorice în RSSM aparțin istoricului I. Țurcanu: *Istoricitatea istoriografiei*[74]; *Bibliografia istorică a Basarabiei şi Transnistriei*[75]; *Istoria: receptare, cercetare, interpretare*[76]. Autorul menționează că în Basarabia, stăpânită de administrația rusească şi apoi de cea sovietică, propaganda oficială a depus mari eforturi pentru a demonstra legătura indisolubilă a acestui teritoriu cu Răsăritul, pe de o parte, iar pe de altă parte, diferența categorică dintre populația băştinaşă de aici şi românii de peste Prut[77]. I. Țurcanu demonstrează aservirea istoriografiei din RSSM politicii şi intereselor statului sovietic, concluziile principale fiind impuse istoricilor de politica de stat în domeniul istoriei naționale[78].

Istoricul Anatol Petrencu în lucrarea sa *Basarabia în al Doilea Răz-*

---

[70] V. Cozma. Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946-1996. Chişinău: USM, 1996.

[71] Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000). Chişinău: Tipografia Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă", 2000. 386 p.

[72] V. Cozma. Op. cit., p. 392.

[73] Ibidem, p. 507.

[74] I. Țurcanu. Istoricitatea istoriografiei: observații asupra scrisului istoric basarabean. Chişinău: ARC, 2004. 264 p.

[75] I. Țurcanu. Bibliografia istorică a Basarabiei şi Transnistriei. Chişinău: Litera Internațional, 2005. 704 p.

[76] I. Țurcanu. Istoria: receptare, cercetare, interpretare. Iaşi: Junimea, 2006, 403 p.

[77] Ibidem, p. 269.

[78] Ibidem, p. 270.

boi Mondial, cu referinţă la problema politicii statului în domeniul învăţământului istoric superior, menţionează că „istoria a fost transformată în instrument de justificare a politicii promovate de regimurile de la putere, de îndoctrinare a maselor”[79]. În lucrarea *Învăţământul istoric în România (1948-1989)* A. Petrencu analizează învăţământul istoric din România, cu preponderenţă cel universitar, în raport cu atitudinea statului şi a conducerii de partid faţă de predarea şi cercetarea istoriei[80].

Studiind lucrarea, observăm că, în mare parte, procesele politice ce aveau loc în URSS în domeniul învăţământului şi al ştiinţei istorice se implementau şi în România. Unul dintre cazurile mai elocvente este campania contra cosmopolitismului din URSS, care a fost preluată şi implementată şi în România. A. Petrencu constată că lupta împotriva a ceea ce s-a numit „cosmopolitism” în tratarea istoriei României nu a fost altceva decât o manifestare locală a experimentului revoluţionar, tipic stalinismului din URSS. Iar toate lucrările istoricilor „burghezi” au fost declarate „vechi”, „perimate”, scrise la „comanda burgheziei”, antiştiinţifice[81]. Învăţământul superior sovietic, ca şi ştiinţa istorică, devenise în România pildă demnă de urmat. Autorul menţionează că modelul sovietic al învăţământului istoric superior a fost implantat în România prin diverse căi: traducerea clasicilor marxism-leninismului, a autorilor sovietici în domeniul istoriei, filosofiei, metodicii predării învăţării istoriei[82] etc., implementarea directivelor politice din URSS şi acomodarea lor la realităţile politice româneşti. Istoricilor români li s-a impus concepţia stalinistă a dezvoltării societăţii, bazată pe dogmatism, citatomanie, buchereală. Istoriografia română din această perioadă s-a transformat într-o sucursală a istoriografiei sovietice[83]. Istoricul remarcă influenţa evenimentelor politice din URSS asupra învăţământului istoric român, precum campaniile ideologice, moartea lui Stalin şi „dezgheţul hruşciovist”. Deşi lucrarea nu are ca subiect politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric, autorul abordează direct impactul factorului politic şi ideologic sovietic asupra învăţământului istoric, a ştiinţei istorice.

79 A. Petrencu. Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944. Chişinău: Lyceum, 1997, p. 6.

80 A. Petrencu. Învăţământul istoric în România (1948-1989). Chişinău: Ştiinţa, 1991. 112 p.

81 Ibidem, p. 12.

82 Ibidem, p. 13.

83 Ibidem, p. 26.

Lucrarea *Ştiinţa istorică în contextul intereselor politice* a istoricului Anton Moraru condamnă intenţiile premeditate de falsificare a istoriei românilor. Mesajul ştiinţific oferă informaţii privind evoluţia societăţii basarabene cu toate subtilităţile şi implicaţiile politicului în cercetarea, predarea şi învăţarea istoriei[84]. Influenţa politicului asupra educaţiei istorice este obiectul de studii şi al istoricului Sergiu Musteaţă în lucrarea *Educaţia istorică – între discursul politic şi identitar în Republica Moldova*[85].

De asemenea, în această perioadă au fost publicate un şir de articole în care se abordează sovietizarea, propaganda comunistă, învăţământul istoric superior şi istoriografia sovietică, falsificarea istoriei. Academicianul Andrei Eşanu în articolul *„Schimbarea la faţă" a istoriografiei din Republica Moldova (1989-2002)*[86] analizează istoriografia din perioada sovietică, elucidând şi unele aspecte ale interacţiunii politicii cu învăţământul istoric şi ştiinţa istorică. Autorul afirmă că în perioada sovietică la Universitatea de Stat din Chişinău nivelul pregătirii cadrelor în domeniul Istoriei Moldovei era extrem de scăzut, iar pregătirea istoricilor profesionişti în cadrul stagiului de doctorat de la Institutul de Istorie şi alte centre ştiinţifice începea aproape de la zero. Selectarea şi promovarea specialiştilor se derula sub ochii vigilenţi ai organelor de partid şi ai celor de la securitate. Orice abatere cât de mică de la cerinţele partidului putea să ducă la eliminarea din Institut. Conţinutul tezelor de candidat şi doctor în ştiinţe istorice era ajustat deosebit de riguros la metodologia şi ideologia dogmatică marxist-leninistă, care nu permiteau cercetătorilor să efectueze investigaţii, să tragă concluzii decât în strictă concordanţă cu acestea[87].

Unele aspecte ale politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior au fost elucidate în articolele cercetătoarei M. Eremia[88]. Autoarea menţionează că odată cu instaurarea regimului

---

84 A. Moraru. Ştiinţa istorică în contextul intereselor politice. Chişinău: Pontos, 2003. 196 p.

85 Sergiu Musteaţă. Educaţia istorică – între discursul politic şi identitar în Republica Moldova. Chişinău: Pontos, 2010. 363 p.

86 A. Eşanu. „Schimbarea la faţă" a istoriografiei din Republica Moldova (1989-2002). În: Destin Românesc. Chişinău-Bucureşti, 2003, nr. 1, p.7-25.

87 Ibidem, p. 7.

88 M. Eremia. Rolul ideologiei marxist-leniniste în pregătirea cadrelor istorice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. În: Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socio-umane". Chişinău, 1999, p. 215-218; M. Eremia. Facultatea de Istorie din cadrul Institutului Pedagogic Moldovenesc (1941-1944). În: Conferinţa corpului didactico-ştiinţific „Bilanţul Activităţii ştiin-

comunist în Republica Moldova (RASSM, mai târziu RSSM) a început aşa-numitul proces de formare a noii clase de intelectuali, proces care a rezultat din decapitarea celei vechi[89], iar pregătirea cadrelor istorice locale în RSSM nu s-a redus la simpla studiere a obiectului Istoria. Tinerii istorici erau educați conform ideologiei comuniste, materialul studiat era legat de problemele practice ale „poporului sovietic" şi ale contemporaneității, de dogmele leniniste, ceea ce nu dădea posibilitate de a lărgi orizontul de percepere a lumii, de a înainta noi concepții şi teorii. Era interzisă chiar şi studierea literaturii străine de specialitate[90]. Din cercetările autoarei, rezultă că facultățile de istorie din instituțiile de învățământ superior din Moldova Sovietică au fost create în scopul ideologizării societății, rescrierii istoriei Basarabiei, legitimării puterii sovietice în teritoriu.

Vom constata unele trăsături comune ale politicii statului sovietic în domeniul învățământului istoric din RSSM şi din RSS Estonă. Istoricul Ants Viyres în articolul *История Эстонии в сталинских тисках* (Istoria Estoniei sub presă stalinistă) menționează că ideologia de partid stalinistă a instaurat în acest domeniu limite precise, pe care era interzis a le depăşi. Ştiința istorică putea să se dezvolte doar în cadrul îngust al marxism-leninismului. Istoria se cerea să fie divizată în formațiuni social-economice, în baza cărora se impunea a fi periodizată şi istoria Estoniei[91]. De asemenea, se analizează unele cazuri de falsificare a istoriei Estoniei. Istoricul sesizează că după ocuparea Estoniei de către URSS o parte dintre istorici au plecat din țară, au rămas doar cei care s-au conformat realităților sovietice. Au fost create noi instituții de învățământ, inițiate campanii propagandistice[92] etc. Un interes deosebit prezintă lucrarea istoricului estonian Tînu Tannberg *Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944-1956 гг.). Исследования и документы* (Politica Moscovei

---

țifice a USM pe anii 1998/99", 27 septembrie – 2 octombrie 2000. Rezumatele comunicărilor, ştiințe socioumane. Chişinău, 2000, p. 294; M. Eremia. Unele aspecte ale activității Facultății de Istorie din cadrul Institutului de Învățători din Bălți (1945-1954). În: Analele ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe socio-umane". Vol. II. Chişinău, 2000, p. 30-31.

89 M. Eremia. Rolul ideologiei marxist-leniniste în pregătirea cadrelor istorice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, p. 15.

90 Ibidem, p. 218.

91 Вийрес Антс. История Эстонии в сталинских тисках. În: Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. Спецвыпуск по истории Эстонии с 17 по 20 век. Составители: Тыну Таннберг, Отт Раун. Национальный Архив Тарту – Таллинн 2006, с. 163.

92 Ibidem, p. 157-172.

în Republicile Baltice în anii postbelici (1944-1956). Investigații şi documente). Autorul analizează procesul instaurării puterii sovietice în Republicile Baltice, represiunile, politica statului sovietic în domeniul culturii. Istoricul estonian menționează că a avut loc „sovietizarea sferei spirituale a societății", a fost introdus şi aprobat mecanismul controlului din partea Moscovei[93]. În RSS Estonă a fost creată filiala Academiei de Ştiințe a URSS, în 1947 a fost inaugurat Institutul de Istorie. Cu aceste momente a început sovietizarea ştiinței istorice, iar istoria Estoniei se transformă în istoria RSS Estone, în care era elogiată „prietenia veşnică" dintre Estonia şi Rusia[94].

Istoricul Svetlana Suveică în articolul *Politică şi istoriografie în RSS Moldovenească în anii '60-'70 ai secolului XX*[95] concluzionează că ignoranța şi abuzul politicii față de istorie este o trăsătură specifică întregii perioade de dominație sovietică şi nu putem afirma cu certitudine nici astăzi că efortul istoricului moldovean este pe deplin apreciat, acesta din urmă desfăşurându-şi activitatea în condiții nu tocmai benefice. Şi astăzi, menționează cercetătoarea, societatea basarabeană este contaminată de idei preconcepute cu privire la trecutul nostru, preluate de la generațiile mai în vârstă şi susținute de un grup de istorici aservit politic. Aşadar, canoanele istorice dominate de ideologia comunistă încă nu țin de domeniul trecutului, iar apropierea cetățenilor de adevărata istorie a neamului, aşa cum a fost, rămâne o sarcină de extremă actualitate în spațiul dintre Prut şi Nistru[96].

Concluzii asemănătoare trage şi istoricul V. Burlacu în articolele *Propaganda cultural-educativă în modelarea conştiinței şi mentalității populației RSSM (1944-1950)*[97], *Instituțiile cultural-educative din RSS Moldovenească – instrument de rusificare (1944-1950)*[98]. Auto-

93 Т. Таннберг. Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944-1956 гг.). Исследования и документы. Москва: РОССПЭН, 2010, с. 8

94 Ibidem, p.47.

95 S. Suveică. Politică şi istoriografie în RSS Moldovenească în anii '60-'70 ai secolului XX. În: Istoriografie şi politică în Estul şi Vestul spațiului românesc. Cuvânt înainte de Alexandru-Florin Platon. Coordonatori: Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Şipoş., Chişinău / Oradea: Editura Cartdidact / Editura Universității din Oradea 2009. p. 26-39.

96 Ibidem, p. 39.

97 V. Burlacu. Propaganda cultural-educativă în modelarea conştiinței şi mentalității populației RSSM (1944-1950). În: Destin Românesc: Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2003, nr. 2, p. 80-91.

98 V. Burlacu. Instituțiile cultural-educative din R.S.S. Moldovenească – instrument de rusificare (1944-1950). În: Destin Românesc: Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2002, nr. 2, p. 73-85.

rul constată că disciplinele ideologice (*Bazele marxism-leninismului; Istoria PCUS; Comunismul Ştiinţific; Economia politică; Ateismul ştiinţific* etc.) au fost incluse în planurile de studii ale facultăţilor de istorie în anii postbelici în scopul de a-i face pe studenţi adepţi ai noii puteri. Un alt scop al puterii sovietice, urmărit prin învăţământul istoric superior, era de a dezrădăcina ideea românismului din conştiinţa maselor[99].

În lucrarea *Ştiinţa istorică în sistemul de propagandă din RSSM* V. Burlacu face o analiză a istoriografiei din RSS Moldovenească din anii 1960-1980. Autorul analizează ştiinţa istorică evidenţiind abordarea celor mai importante probleme ştiinţifice în istoriografia sovietică. Cercetătorul evidenţiază miturile istoriografice, falsificările la care au recurs istoricii sovietic şi concluzionează că puterea sovietică a recurs la elaborarea mitului identităţii moldoveneşti pentru a preveni un eventual demers iredentist din partea României[100], iar RSSM este transformată într-un laborator de testare a celor mai sofisticate postulate referitoare la existenţa separată a poporului moldovenesc şi a limbii moldoveneşti[101].

Un aport anumit la cercetarea politicii statului sovietic în domeniul învăţământului îl aduce istoricul R. Şevcenco[102]. Autorul concluzionează că în anii 1944-1945 au fost puse bazele pentru dispreţul faţă de istoria şi limba poporului autohton. În locul acestor valori fundamentale ale unui neam au fost introduse cu forţa aşa-zisa cultură şi tradiţie sovietică. R. Şevcenco apreciază această politică drept „genocid moral"[103].

Cercetătorul Petru Negură şi-a propus prin studiul *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni şi puterea sovietică în epoca stalinistă*[104] să studieze şi să înţeleagă relaţiile intelectualilor cu o putere totalitară, în acest caz stalinismul din perioada 1924-1956. El îşi propune să desluşească procesul construcţiei naţionale, în cazul moldovenilor, sub o dominaţie străină, şi anume cea ruso-sovietică. Autorul oferă

99 Ibidem, p. 74.

100 V. Burlacu. Ştiinţa istorică în sistemul de propagandă din RSSM (anii 1960-1980). Chişinău: Învăţătorul modern, 2014, p.337.

101 Ibidem.

102 R. Şevcenco. Restabilirea sistemului de învăţământ superior în RSS Moldovenească (1944-1945). În: Revista de Istorie a Moldovei, 2008, nr. 3 (75), p. 118-132.

103 Ibidem, p. 47.

104 Petru Negură. Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni şi puterea sovietică în epoca stalinistă. Trad. din fr. de Gabriela Şiclovan. Chişinău: Cartier, 2014. 444 p.

un mod de abordare a interacțiunii regimului totalitar cu o parte a intelectualității Moldovei sovietice, perioadă cuprinsă cronologic şi în studiul de față.

III. Istoriografia occidentală. Politica statului sovietic în domeniul învățământului istoric superior a fost abordată parțial şi în istoriografia occidentală.

În 1956, savantul englez J. Bernal a publicat lucrarea *Ştiința în istoria societății*. Autorul cercetează interacțiunea dintre dezvoltarea ştiinței, tehnicii şi societate din cele mai vechi timpuri până în contemporaneitate. Autorul a remarcat dezvoltarea slabă a teoriei marxiste în Uniunea Sovietică. Rezultatul principal al ştiințelor sociale în URSS, în opinia sa, este experimentul social de construcție a societății socialiste, planificarea economică şi eficacitatea învățământului sovietic. Bernal menționează că metoda marxistă a jucat un rol important în dezvoltarea unor ramuri ale ştiinței istorice, antropologiei şi arheologiei sovietice[105].

Filosoful englez de origine austriacă Karl Raimund Popper şi-a dedicat întreaga viață analizei marxismului şi regimurilor comuniste. În lucrările: *Societatea deschisă şi duşmanii ei*[106]*; Mizeria istoricismului*[107]; *Lecția acestui secol*[108] Popper apără democrația împotriva oricărei forme de totalitarism, combătând atât concepția lui Platon asupra societății, cât şi materialismul istoric al lui Karl Marx. Progresul ştiințific, afirmă filosoful, este favorizat numai de acele societăți în care sunt garantate libertatea gândirii şi libera confruntare a ideilor. Acestea sunt societățile deschise, în contrast cu cele închise, în care domneşte autoritarismul politic pe baze ideologice contrare raționalismului critic. Pe această linie, Popper critică ceea ce el numeşte *„Istoricism”*, concepție după care evoluția istorică a umanității ar fi predeterminată pe baza unor reguli intrinsece. Se recunoaşte aici doctrina lui Marx asupra socialismului ştiințific, care părăseşte terenul unei analize formulate de el însuşi, pentru a se face profetul unei societăți viitoare, legitimând regimurile autoritare.

Autorul afirmă că în Rusia, unde comuniştii erau la putere, marxism-leninismul a devenit, în universități şi şcolile de orice nivel, un

---

105 Дж. Бернал. Наука в истории общества. Москва: Изд-во иностр. лит. 1956. 736 с.

106 K. R. Popper. Societatea deschisă şi duşmanii ei. Vol. II. Epoca marilor profeții: Hegel şi Marx. Bucureşti: Humanitas, 1993. 445 p.

107 К. Поппер. Нищета историцизма. Москва: Прогресс, VIA, 1993. 185с.

108 K. Popper. Lecția acestui secol. Bucureşti: Nemira, 1998. 150 p.

sistem de îndoctrinare. Într-o epocă mai recentă, cea a lui Hruşciov, nici unul dintre liderii comunişti nu mai lua doctrina marxistă în serios, decât ca mijloc de conservare a puterii. Un singur punct al doctrinei era luat în serios: ideea că inamicul, şi anume capitalismul, trebuia distrus[109]. Idee exploatată pe deplin de maşinăria propagandistică sovietică, de ştiinţa şi învăţământul istoric în cadrul campaniilor ideologice, propagandistice şi de demascare a falsificărilor istoriografiei occidentale.

Istoricul şi politologul american Alfred B. Evans Jr. în lucrarea *Soviet Marxism-Leninism: the decline of an ideology* (Marxism-leninismul sovietic: declinul ideologiei) abordează dezvoltarea ideologiei marxist-leniniste de la originile ei până la prăbuşirea regimului sovietic. Alfred Evans afirmă că marxism-leninismul sovietic a fost supus de multiple ori adaptării la realităţile politice de către liderii Partidului Comunist, iar afirmaţia că ideologia sovietică a rămas intactă după Stalin este greşită[110]. Autorul menţionează că ideologia (ce era confundată, în acest caz, cu istoria) era utilizată în URSS, pe de o parte, pentru legitimarea regimului politic şi orânduirea social-economică instaurată, pe de altă parte, ideologia îndeplinea funcţia interpretării realităţii sociale, economice şi politice[111].

Analizei ideologiei comuniste îi este dedicată şi lucrarea *Mitologia ştiinţifică a comunismului* a istoricului român Lucian Boia. Autorul apreciază din start ideologia marxistă drept o utopie, menţionând că „pentru a înţelege esenţa fenomenului marxist, trebuie de făcut abstracţie de învelişul său ştiinţific. Ceea ce rămâne în final este visul milenarist”[112]. Deşi, scrie autorul, pe de o parte, mitologia comunistă se defineşte înainte de toate a fi filosofie a istoriei, pe de alta, înclinarea utopică a lui Marx îşi pune pecetea asupra întregului proiect, situându-l într-o altă perspectivă decât a ştiinţei[113]. Acest proiect originar al comunismului viza transformarea lumii, crearea unei societăţi noi şi a unui om nou, eliberarea şi împlinirea fiinţei umane. Totul pornea de la ştiinţă, de la descifrarea legilor istoriei şi aplicarea celor mai îndrăzneţe cuceriri ale tehnologiei. În capitolul *Reinventarea istoriei*

109 Ibidem, p.35-36
110 Alfred B. Evans Jr. Soviet Marxism-Leninism: The Decline of an Ideology. London: Westport, CT. 1993, p. 2.
111 Ibidem, p. 211.
112 Lucian Boia. Mitologia ştiinţifică a comunismului. Bucureşti: Humanitas, 1999, p. 55.
113 Ibidem, p. 91.

este descris procesul constituirii miturilor comuniste de la Marx la istoricii sovietici, care în dependenţă de realităţile politice şi deciziile partidului (sau a liderului) puneau în circulaţie diverse mituri, care deseori nici nu corespundeau ideilor lui Marx.

Nancy Whittier Heer în lucrarea *Politics and History in the Soviet Union* (Politică şi istorie în Uniunea Sovietică)[114] analizează istoriografia sovietică a Partidului Comunist din Uniunea Sovietică în deceniul ce a urmat după Congresul XX al PCUS. În acest mod, autoarea identifică consecinţele Congresului XX al PCUS asupra ştiinţei şi învăţământului istoric din URSS. De asemenea, menţionează că la mijlocul secolului XX istoria a fost aservită la maximum intereselor politice ale statului sovietic. Analizând raportul dintre istorie şi politică în Uniunea Sovietică, cercetătoarea constată un fenomen interesant: „Într-o societate totalitară, cel care controlează scrierea istoriei trecutului îşi legitimează puterea asupra prezentului ţării şi poate să determine şi viitorul ei"[115]. Autoarea concluzionează că istoria în orice sistem politic are funcţia de comunicare între generaţii, de legitimare a instituţiilor politice, de înveşnicire a trecutului prin crearea stereotipurilor şi miturilor, de asemenea, de raţionalizare a politicii oficiale[116]. Învăţământul istoric superior, în acest context, este formatorul noilor generaţii de istorici în conformitate cu ideologia oficială.

Istoricul olandez W.P. van Meurs în lucrarea *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*[117], paralel cu analiza istoriografiei sovietice, elucidează un şir de aspecte ce ţin de politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior din RSSM. Autorul remarcă că, din punctul de vedere al regimului comunist sovietic, utilizarea explicită şi conştientă a istoriei în scop politic este de fapt o condiţie *sine qua non* pentru o istoriografie adevărată, „obiectivă". Potrivit modului lui de a gândi, singurul punct de vedere obiectiv este cel al proletariatului, fiindcă aceasta este clasa socială care întrupează comunismul – ţintă a istoriei[118]. W.P. van Meurs, ca şi N.W. Heer, identifică patru funcţii ale istoriei: a) socializarea; b) conducerea societăţii ori a unor anumite grupuri politice; c) legitimarea puterii politice; d) raţionaliza-

[114] Nancy Whittier Heer. Politics and History in the Soviet Union. Cambridge, Mass., MIT Press, 1971. 324 p.

[115] Ibidem, p. vii

[116] Ibidem, p. vii.

[117] Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996. 525 p.

[118] Ibidem, p. 38.

rea şi rezolvarea conflictelor. În opinia autorului, socializarea şi legitimarea sunt funcţii universale, iar celelalte două sunt caracteristice sistemelor comuniste[119].

Însă în ce priveşte legitimarea, bolşevicii, mai mult decât orice alt regim, au folosit istoria pentru a-şi legitima propria lor putere. Dreptul bolşevic de a conduce depindea de acurateţea legilor marxist-leniniste ale istoriei, iar istoricii comunişti trebuiau, prin urmare, să demonstreze că mersul istoriei corespunde acestor legi ideologice[120].

Cu privire la atitudinile şi acţiunile autorităţilor sovietice în domeniul învăţământului superior, W.P. van Meurs menţionează că abia din anul 1946 neîncrederea Kremlinului faţă de basarabeni, care fuseseră sub stăpânire românească între 1941 şi 1944, a dispărut şi s-a produs o schimbare politică – unui număr mai mare de basarabeni şi chiar etnicilor moldoveni li s-a acordat un tratament special în privinţa admiterii în Partidul Comunist şi în instituţiile de învăţământ superior. Cei de pe malul stâng au încercat să blocheze ascensiunea basarabenilor şi a etnicilor moldoveni, care erau mai educaţi deoarece, în anii ocupaţiei, urmaseră studiile la şcolile româneşti. Politica oficială a fost schimbată şi admiterea basarabenilor şi etnicilor moldoveni a fost treptat restrânsă, după 1956, şi complet răsturnată în 1965[121]. Autorul sesizează pe lângă politica de ideologizare a societăţii şi pe cea de deznaţionalizare şi de discriminare a populaţiei indigene în ce priveşte accesul la studii în primii ani postbelici.

Lucrarea *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români, 1944-1977* a istoricului român Vlad Georgescu are drept obiect de cercetare politica statului român în domeniul învăţământului şi ştiinţei istorice. Vlad Georgescu, absolvent al Facultăţii de Istorie din Bucureşti, a luat calea străinătăţii în anii regimului comunist. Autorul afirmă că lucrarea sa este o relatare „în direct” a modului în care istoriografia românească postbelică a fost manipulată în folos ideologic. De asemenea, constată cu amărăciune, dar fără surprindere, completa aservire a istoriei faţă de politică, menţionând că „PCR a propovăduit o singură religie în tot acest timp, dar s-a închinat – după vremi – unor biserici diferite şi unor pontifi schimbători”[122].

---

119 Ibidem, p. 39-40.

120 Ibidem, p. 39.

121 Ibidem, 203.

122 V. Georgescu. Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români, 1944-1977. Bucureşti: Humanitas, 2008, p. 6.

Deşi evenimentele analizate nu se referă la spaţiul sovietic, acestea au avut loc într-o ţară unde ideologia comunistă a fost implementată cu acelaşi zel ca şi în URSS, iar politica statului în domeniul învăţământului şi ştiinţei istorice în ambele cazuri au multe trăsături comune. În textul lucrării, autorul evidenţiază trei trăsături ale istoriei de partid: 1. În mod paradoxal, deşi se pretinde a fi marxistă, istoria remodelată de comunişti, care insistă pe imuabilitatea fondului autohton mergând până la geto-daci, este anti-marxistă, neavând, de fapt, nici o justificare filozofică serioasă; 2. Maniile protocroniste, triumfalismul şi exaltarea miturilor deformează într-atât de mult perspectiva asupra trecutului, încât istoriografia românească a regimului Ceauşescu este antiştiinţifică; 3. Lipsa de discernământ cu care istoricii improvizaţi din activişti de partid inventează aniversări, demonstrează că interpretarea istoriei într-o manieră festivă este antipatriotică[123].

Vom constata că aceste trăsături, dar sub o altă formă, le vom întâlni şi în URSS, şi în RSSM.

[123] Ibidem, p. 154.

CAPITOLUL II
CONSTITUIREA MODELULUI SOVIETIC AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ISTORIC SUPERIOR

2.1. Bazele teoretice ale studierii şi cercetării istoriei în comunism

Învățământul istoric sovietic a avut drept bază teoretică teoria marxistă, deşi doar o parte din operele lui Karl Marx au fost publicate în timpul vieții sale. Lucrările publicate postum şi fiecare nouă ediție provocau noi interpretări ale operelor teoreticianului. Aceste circumstanțe au două consecințe importante: a) orice interpretare a concepțiilor lui Marx este întotdeauna, într-o măsură oarecare, reconstrucția lor; b) există un număr enorm de interpretări contradictorii ale lui Marx care se exclud reciproc. Această diversitate se explică prin faptul că, răspândindu-se, marxismul a fost interpretat în dependență de condițiile sociale, naționale, culturale în care a nimerit şi mediul în care a funcționat. Ca rezultat, „marxismul" s-a detaşat de creatorul său şi a început să meargă pe propria cale. Însuşi Marx le spunea adepților săi francezi în 1870 că „Eu ştiu doar un singur lucru, că eu nu sunt marxist"[124]. Existând un număr divers al interpretărilor, este corect a vorbi nu despre „marxism", ci despre „marxisme".

Primele idei ale ideologiei comuniste care conțin presupoziții cu privire la istoria umanității şi procesului istoric au fost expuse în *Manifestul Partidului Comunist* (Londra, noiembrie 1847). *Manifestul Partidului Comunist* a fost elaborat de către K. Marx şi Fr. Engels, fiind considerați „părinții comunismului"[125]. În scurt timp, datorită răspândirii sale, acest document a devenit „Biblia proletariatului" şi a mişcării comuniste mondiale. Fraza de început a documentului reflectă viziunea autorilor şi a ideologiei lansate de aceştia față de procesul istoric şi cel istoriografic: „Istoria tuturor societăților care au existat până în

[124] Ф. Енгельс. Письмо Конраду Шмидту 5 августа 1890 г. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 37. Москва: Издательство политической литературы, 1965, с. 370.

[125] К. Маркс, Ф. Енгелс. Манифестул Партидулуй Комунист. În: Опере алесе (ын трей волуме), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, р. 109.

prezent este istoria luptei dintre clase"[126]. Această idee Marx o dezvoltă în lucrarea *Ideologia germană.* Conform lucrării, oamenii care îşi dezvoltă producţia materială şi comunicarea lor materială îşi schimbă odată cu această realitate a lor şi gândirea lor, şi produsele gândirii lor[127]. În prefaţa ediţiei din 1859 a *Contribuţiilor la critica economiei politice* K. Marx îşi completează tezele expuse anterior menţionând că interesul de clasă exercită o influenţă hotărâtoare asupra spiritelor umane – el îi face interesaţi şi conştienţi de apartenenţa lor de clasă, determinându-i să acţioneze în consecinţă: „Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa, ci, dimpotrivă, existenţa lor socială le determină conştiinţa"[128]. Astfel că locul pe care omul îl ocupă în societate, situaţia sa de clasă sunt, mai precis, cele ce determină conştiinţa sa.

Ideea că istoria este pusă în mişcare şi soarta oamenilor este hotărâtă de războiul dintre clase se opune ideii rolului războiului dintre naţiuni. În explicarea cauzală a evoluţiilor istorice, inclusiv a războaielor naţionale, interesul de clasă, conform marxismului, trebuie să ia locul pretinsului interes naţional care nu este decât interesul clasei dominante a unei naţiuni. Lupta de clasă şi interesul de clasă sunt în măsură să explice fenomene pe care istoria tradiţională nici nu încearcă să le abordeze. Un exemplu de asemenea fenomen, de mare însemnătate pentru teoria marxistă, este tendinţa istorică de creştere a productivităţii muncii. Chiar dacă se întâmplă să înregistreze o atare tendinţă, istoria tradiţională, ce-şi ia drept categorie fundamentală puterea militară, este total incapabilă să explice acest fenomen. Pe când interesul şi războiul de clasă pot, după Marx, să-l explice pe deplin. Opera sa principală *Capitalul* este consacrată analizei mecanismului prin care, în perioada denumită de Marx „capitalism", aceste forţe generează o creştere a productivităţii[129]. Însă conform tezelor expuse, capitalismul nu poate fi reformat, el poate fi doar nimicit. În volumul I al *Capitalului* Marx rezumă: „Monopolul capitalului devine o cătuşă pentru modul de producţie care a înflorit odată cu el şi prin el. Centralizarea mijloacelor de producţie şi socializarea muncii ajung la

---

126 Ibidem, p. 120.

127 К. Маркс. Енгельс Ф. Идеоложия жерманэ. În: Опере алесе (ын трей вол.). Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, p. 16.

128 К. Маркс, Ф. Енгельс. Контрибуций ла критика економией политиче. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Опере алесе (ын трей волуме), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977,. вол. 1. 1977, п. 587.

129 K. R. Popper. Societatea deschisă şi duşmanii ei. Vol. II. Epoca marilor profeţii: Hegel şi Marx. Bucureşti: Humanitas, 1993, p. 124.

un punct la care devin incompatibile cu învelişul lor capitalist. Acesta este sfărâmat. Proprietăţii private capitaliste i-a sunat ceasul. Expropriatorii sunt expropriaţi”[130]. Constatăm că miezul doctrinei expuse de Marx în *Capitalul* îl constituie imposibilitatea reformării capitalismului şi profeţia răsturnării lui violente. Capitalismul nu poate fi reformat, deoarece condiţia muncitorilor se deteriorează pe zi ce trece. Şi conform aceleiaşi concepţii, după răsturnarea capitalismului urmează să fie creată o nouă societate – comunistă – progresul societăţii prin lupta de clasă realizându-se şi de această dată.

K. Marx a introdus în studiul istoriei ideea conform căreia condiţiile economice influenţează viaţa socială. Însă greşeala a fost că autorul şi-a dus descoperirea până la extrem, deducând cauzele oricărui fapt în sfera socială. Karl Popper afirmă că Marx a greşit menţionând că economia are o importanţă atotcuprinzătoare, întrucât istoria, fiind o realitate complexă, cunoaşte alţi factori de influenţă, precum religia, naţionalitatea, legăturile de rudenie, educaţia comună etc.[131]. Absolutizarea influenţei factorului social-economic asupra progresului şi negarea altora, de către Marx, a dăunat caracterului ştiinţific pretins şi a asemănat marxismul mai mult cu utopiile sociale şi cu religiile decât cu teoriile ştiinţifice. Asemănarea marxismului cu religiile explică doar parţial marea popularitate de care s-a bucurat şi atractivitatea sa.

Marxismul, ca orice religie, este constituit din diverse elemente, afirmă E. Gaidar şi V. Mau în *Marxismul: între teorie ştiinţifică şi „religia sovietică”:* simbolul credinţei, la care nu se poate renunţa, el poate fi doar interpretat în dependenţă de circumstanţe; ritualuri şi simboluri; de asemenea componente ştiinţifice, ce reflectă lumea reală şi care o ajută să fie înţeleasă[132].

În viziunea lui V. Lenin, părţile constitutive ale marxismului ca ştiinţă sunt filosofia, învăţătura economică şi teoria socialismului[133], aceste componente sunt atotcuprinzătoare şi explică evoluţia întregii

130 К. Маркс. Капитал. Критика политической экономии. Том первый. În: К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Т. 23. Изд. второе. Москва: Гос. Издательство политической литературы. 1960, с. 772-773.

131 K. Popper. Lecţia acestui secol. Bucureşti: Nemira, 1998, p. 34

132 Е. Гайдар, В. Мау. Марксизм: между научной теорией и „светской религией” (либеральная апология). În: Вопросы экономики, 2004, Т. 5, № 5, с. 4-27.

133 В.И. Ленин. Трей извоаре ши трей пэрць алкэтуитоаре але марксизмулуй. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 23. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 45-53.

umanităţi. Ca pretinsă ştiinţă despre societate, în opinia istoricilor E. Gaidar şi V. Mau marxismul include mai multe componente. Anume acestea camuflează caracterul utopic şi creează impresia despre marxism că ar fi o doctrină socială argumentată ştiinţific: a) ***teoria economică***, ce cuprinde microeconomia (primele capitole ale volumului I şi unele capitole din volumul III al *Capitalului* şi macroeconomia (volumele II şi III); b) ***filosofia istoriei***, sau teoria evoluţiei societăţii, abordată în astfel de lucrări ca *Manifestul Partidului Comunist*, *Critica economiei politice*, parţial volumul I al *Capitalului*, de asemenea în unele lucrări ale lui Fr. Engels (în primul rând *Anti-During*); c) ***teoria luptei de clasă şi a revoluţiei*** – acesteia îi sunt dedicate *Manifestul Partidului Comunist*; *Optsprezece brumar al lui Lui Bonapart*; *Războiul civil din Franţa*, de asemenea lucrările lui Fr. Engels *Situaţia clasei muncitoare în Anglia*; *Războiul ţărănesc din Germania* ş.a.; d) ***Teoria istoriei economice*** ca direcţionare a filosofiei istoriei şi teoriei luptei de clasă spre dezvoltarea instituţiilor economice şi a economiei, ca atare (*Contribuţii la critica economiei politice*, unele capitole ale *Capitalului*, unele scrisori şi articole); e) ***istoria gândirii economice*** expusă în *Capitalul,* şi în special în *Teoria plusvalorii*[134]. J. Schumpeter afirmă că teoria istoriei în cadrul acestei doctrine apare ca metodă a analizei istorice şi teorie a istoriei economice[135].

Referitor la istorie ca ştiinţă, în capitolul I al *Ideologiei germane* K. Marx menţionează: „Cunoaştem doar o singură ştiinţă, ştiinţa istoriei. Istoria poate fi analizată sub două laturi, ea poate fi divizată în istorie a naturii şi istorie a oamenilor. Însă ambele aceste laturi ale istoriei sunt indisolubil legate: cât timp există oamenii, istoria naturii şi istoria oamenilor se condiţionează reciproc”[136]. Istoria, în opinia lui Marx, este un schimb consecutiv de generaţii, fiecare dintre ele folosind materialele, capitalurile, forţele de producţie care i-au fost transmise de toate generaţiile precedente[137]. Însă fără cunoaşterea istoriei

[134] Е. Гайдар, В. Мау. Марксизм: между научной теорией и „советской религией” (либеральная апология). În. Вопросы экономики. 2004, Т. 5, № 5, с. 6.

[135] J. Schumpeter. Reflectă cele mai mari realizări ale lui Marx anume în interpretarea economică a istoriei, în concepţia sa „a iminenţei evoluţiei procesului economic”: „anume acest fapt, şi doar el îi dă lui Marx dreptul la măreţie ca analist economist” Vezi: И. Шумпетер. История экономического анализа, т. 2. СПб.: Экономическая школа, 2001, с. 578-580.

[136] К. Маркс, Ф. Енгельс. Идеоложия жерманэ. În: Опере алесе (ын трей вол.), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, р. 5-6.

[137] Ibidem, p. 33.

este imposibil a înțelege noțiunile teoretice din domeniile economic, juridic, filosofic ş.a., cauza neînțelegerii legităților economice de către Proudon fiind necunoaşterea istoriei[138].

Important pentru ştiința istorică a fost considerat conceptul de formațiune social-economică. Toate evenimentele, procesele, fenomenele istorice trebuie să fie tratate prin prisma acestui concept. Ştiința istorică este orientată spre a înțelege procesul social în complex, or formațiunea, după Marx, este societatea ce se află la o anumită treaptă a dezvoltării istorice[139]. Prin urmare, conceptualizarea ştiințifică a fenomenelor şi evenimentelor este legată direct de capacitatea istoricului de a identifica cărei formațiuni social-economice aparține.

Analizând principalele lucrări ale lui Marx, putem completa cu unele interpretări şi argumente suplimentare principiile marxiste ale cunoaşterii istoriei identificate de E. Gaidar şi V. Mau în *Марксизм: между научной теорией и „светской религией" (либеральная апология)* (*Marxismul: între teorie ştiințifică şi „religia sovietică" (apologie liberală):*

1. Stabilirea fenomenului progresului social, a dezvoltării societății pe linie ascendentă – de la forme inferioare la superioare. În lucrările lui Marx se pune accent pe problemele evoluției, trecerii societății de la o stare la alta: „Deoarece la fiecare treaptă de dezvoltare istorică aceste condiții corespund dezvoltării concomitente a forțelor de producție, istoria lor este în acelaşi timp şi istoria forțelor de producție, care se dezvoltă şi care sunt însuşite de fiecare generație nouă de la generația premergătoare, iar odată cu aceasta şi istoria de dezvoltare a forțelor indivizilor înşişi"[140].
2. Determinismul economic, identificarea factorului ce determină dezvoltarea tuturor formelor vieții sociale – dezvoltarea forțelor de producție[141]. Determinismul economic permite a identifica

[138] Маркс – Павлу Васильевичу Анненкову, 28 декабря 1846 г. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т.27. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с. 406.

[139] К. Маркс. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. Книга III: Процесс капиталистического производства, взятый в целом. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 25. Ч. 1. Москва: Издательство политической литературы, 1962, с. 343.

[140] К. Маркс, Ф. Енгельс. Идеоложия жерманэ. În: Опере алесе (ын трей вол.), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, p. 73.

[141] В.Ф. Коломийцев. Методология истории (от источника к исследовании). Москва: РОСПЭН, 2001, с. 9-10

„legi de fier"[142], ce conduc cu dezvoltarea societății. Sarcina cercetătorului este de a descoperi aceste legi. Legile sunt „de fier" nu pentru că funcționează veşnic, dar reieşind din ireversibilitatea, obiectivitatea lor pentru societate şi om.

3. Prezența diferitelor tipuri de relații de producție permite a evidenția mari faze în evoluția umanității – formațiuni social-economice: orânduirea primitivă, sclavagistă, feudală, capitalistă şi comunistă. Formațiunile precomuniste uneori sunt abordate ca „epoci progresiste" ale unei „formațiuni social-economice", cărora le este opus comunismul, ce semnifică ieşirea în afara formațiunii economice şi începutul istoriei umanității propriu-zise[143]. „Legile de fier", din acest punct de vedere, au caracter istoric, acționează doar în limitele formațiunilor precomuniste.
4. Caracterul ascendent şi universal al progresului şi al legilor dezvoltării societății ce-l determină oferă o bază teoretică pentru prognoza tendințelor dezvoltării societății. Esența metodologiei prognozei este teza despre faptul că „țara mai dezvoltată industrial reprezintă pentru una mai puțin dezvoltată doar tabloul viitorului ei propriu"[144].
5. Dezvoltarea sistemului capitalist, constituit în secolele XVIII-XIX, duce către acutizarea contradicțiilor lui interne, în primul rând, între muncă şi capital. Mărirea producției, concentrarea ei, centralizarea întăresc caracterul social al forțelor de producție, al formei private de organizare a producției din ce în ce mai controversate, ceea ce duce la revoluția proletară. Rezultatul acesteia – abolirea proprietății private, trecerea de la sistemul capitalist la cel comunist.
6. Pentru doctrina marxistă este caracteristic fenomenul „sfârşitul istoriei". Imaginea despre starea finală spre care se îndreaptă umanitatea este împrumutată de la Hegel. La Hegel – monarhia prusacă, la K. Marx – comunismul[145].

[142] К. Маркс. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга I: Процесс производства капитала În. К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 23. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с. 7.

[143] К. Маркс, Ф. Энгельс. Контрибуций ла критика економией политиче. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Опере алесе (ын трей волуме), вол.1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977, вол. 1. 1977, p. 586-587.

[144] К. Маркс. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга I: Процесс производства капитала În. К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 23. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с.9.

[145] Ф. Фукуяма. Конец истории и последний человек. Москва: АСТ-Ермак, 2004, с. 8-10.

7. Caracterul activ al concepției istorico-filosofice orienta ideologia nu doar spre cunoaşterea lumii, dar şi la transformarea ei. Acest fapt presupunea că urma să fie elaborată teoria luptei de clasă şi a revoluției şi că individul fiind produs al mediului social-economic îşi poate schimba natura pe măsura trecerii de la o formațiune la alta[146].

Înțelegerea caracterului neliniar al dezvoltării societății l-a impus pe Marx, în ultimii ani de viață, să introducă unele corectări în teoria formațiunilor sociale. El înaintează ipoteza despre existența a trei faze „mari" de dezvoltare a societății, dar care includ în sine formațiunile despre care a scris anterior (comuna primitivă, sclavagismul, feudalismul, capitalismul, comunismul): formațiunea socială primară (arhaică), bazată pe proprietatea comună, forma mai dezvoltată a căreia este proprietatea obştii asupra mijloacelor de producție (asupra pământului). „Obştea agricolă, fiind ultima față a formațiunii sociale primare, reprezintă în acelaşi timp faza de trecere la a doua formațiune, adică faza de trecere de la societatea bazată pe proprietatea comună la societatea bazată pe proprietatea privată"[147], în cadrul acestei formațiuni ar mai intra comuna primitivă, „modul asiatic de producție". „Formațiunea a doua este bazată pe proprietatea privată şi cuprinde, bineînțeles, un şir de societăți bazate pe sclavie şi şerbie"[148]: sclavagismul, feudalismul, capitalismul. A treia formațiune o constituie societățile bazate iarăşi pe proprietatea publică (comună), ce aminteşte de cea arhaică, dar care presupune o fază înaltă a dezvoltării forțelor de producție: „Producția capitalistă şi-a arătat caracterul său temporar. Popoarele, la care capitalismul s-a dezvoltat mai mult, atât în Europa, cât şi în America, tind să distrugă cătuşele lui, înlocuind producția capitalistă cu producția cooperatistă şi proprietatea capitalistă cu forma superioară a proprietății de tip arhaic – cea comunistă"[149].

Din cele expuse mai sus, rezultă un şir de teze cu caracter principial: formațiunile pot să se dezvolte nu doar succedându-se, dar şi paralel; diferite țări, ce se află aproximativ la aceeaşi etapă de dezvoltare a forțelor de producție, pot aparține diferitelor orânduiri sociale (modul asiatic de producție, sclavagism, feudalism, capitalism); nu este obligatoriu ca

[146] Е. Гайдар, В. Мау. Op. cit., p. 11-12.
[147] К. Маркс. Наброски ответа на письмо В. И. Засулич. Третий набросок. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с. 419.
[148] Ibidem, p. 419.
[149] Ibidem.

toate țările să parcurgă unele şi aceleaşi faze ale dezvoltării societății (unele şi aceleaşi relații de producție), chiar dacă forțele lor de producție se găsesc aproape la acelaşi nivel; mai există şi alți factori pe lângă cei economici ce influențează asupra formelor vieții sociale ale țării date.

Modul asiatic de producție a pus în dificultate teoreticienii marxişti, menționează L. Boia, deoarece mecanismul istoriei risca să cadă în pană din cauza unei mişcări paralele care nu avea nimic comun cu schema liniară: comunitate primitivă-sclavagism-feudalism-capitalism-comunism. Cei mai mulți au depăşit dificultatea în mod elegant: au renunțat să se mai gândească la ea, iar pe Marx îl interesa mai mult decât trecutul viitorul omenirii, stadiul ultim al schemei sale istorice: societatea fără clase, comunismul[150].

O societate nouă, fără clase, fiind un ideal utopic, religios, marxismul s-a afirmat drept o concepție complexă despre lume, a devenit ulterior *„o religie sovietică”,* chemată să dea un răspuns la toate problemele cu privire la natură şi societate. Acest rol i-a fost prescris marxismului de discipoli şi vulgarizatori în secolul XX, care prin intermediul unui ansamblu de citate au încercat să explice diversitatea lumii şi a societății[151].

Istoricul rus N.I. Kareev a fost primul care a atras atenția la potențialul dogmatic al marxismului. În opinia sa, materialismul istoric, nefiind ştiință, ignoră necesitățile comunității ştiințifice şi este orientat spre necesitățile „luptei de clasă”. Kareev evidențiază renunțarea principială a lui Marx la formele tradiționale ale religiei. Cu toate acestea, menționează istoricul, a fost găsită „formula”, care foarte uşor putea fi transformată în lozincă de luptă a mişcărilor sociale. Fiecare mişcare socială tinde să se „justifice”, referindu-se la o idee sau alta, care se transformă în aşa mod în dogmă”[152]. Economistul austriac J. Schumpeter remarca în *Capitalism, socialism şi democrație* că,

---

[150] Lucian Boia. Mitologia ştiințifică a comunismului. Bucureşti: Humanitas, 1999, p. 53.

[151] Unii cercetători occidentali atrag atenția la faptul că nu doar în spațiul sovietic, dar şi în Occident atitudinea față de Marx era aproape de una mistică. „Pentru Occidentul din timpul „războiului rece” el era generatorul tuturor relelor de pe pământ, care a pus bazele cultului monstruos al omului, a cărui influență dăunătoare trebuia să fie lichidată. În Uniunea Sovietică la mijlocul secolului XX el a căpătat statutul de Dumnezeu, pentru care Lenin era Ioan Botezătorul, iar tovarăşul Stalin, desigur, Mesia”. Vezi: У. Френсис. Карл Маркс. Москва: АСТ, 2003, с. 6.

[152] В.Д. Жукоцкий. Русский марксизм в религиозном измерении (историко-философский аспект). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук. Екатеринбург, 2000, с. 19.

într-o anumită măsură, marxismul este religie, deoarece „el propune pentru credincios, în primul rând, un sistem de finalități, ce determină sensul vieții, şi criterii absolute pentru aprecierea evenimentelor şi acțiunilor; în al doilea rând, un ghid de realizare a scopurilor, ce conține nu doar calea spre salvare, dar şi determinarea răului, de care omenirea, sau o parte a ei, trebuie să fie salvată. Mai poate fi adăugat şi următoarele: socialismul marxist reprezintă acea formă a religiei care promite omului raiul în timpul vieții”[153]. O atitudine asemănătoare față de marxism, susține Arthur Koestler, o avea K. Popper, care i-a apreciat atractivitatea: „Ideile marxismului creează impresia că ai înțeles legile istoriei, ai văzut imaginea viitorului. Ele creează premise morale indirecte – a ajuta de a se desfăşura inevitabilul. Pe această bază se construia religia sovietică cu toate atributele ei, inclusiv persecutarea crudă a ereticilor”[154]. Trăsăturile religioase ale marxismului explică şi caracterul atitudinii unui marxist ortodox față de oponenți. Pentru el, ca şi pentru adeptul oricărei credințe, oponentul nu doar greşeşte, ci este păcătos. O opinie diferită de cea oficială este condamnată nu doar de pe poziții ştiințifice, dar şi din punct de vedere moral.

Însuşi Marx, spre sfârşitul vieții, a început să aibă o atitudine sceptică față de „veşnicele şi marile legi de fier”[155]. A apărut o contradicție. Dezvoltarea teoriei marxiste presupunea intensificarea atenției spre particularități, excepții. În calitate de „religie” însă marxismul necesita statornicirea dogmelor, minimizarea excepțiilor, făurirea „legilor de fier”. Dezvoltarea ulterioară a marxismului impunea de a recunoaşte că cea mai mare parte a tezelor inițiale nu corespund realităților dezvoltării civilizației. Astfel, marxismul a devenit ostaticul mişcărilor intelectuale generate de tezele sale, a succesului său politic. Marx înțelese că multe din cele scrise nu mai corespundeau realității. Însă doctrina propusă deja „cucerise masele”. Or, cum scria el însuşi: „Ideea, cucerind masele, devine o forță materială”[156].

---

153 Й.А. Шумпетер. Капитализм, социализм и демократия / Перевод с английского; предисловие и общая редакция В.С. Автономова. Москва: Экономика, 1995, с. 377.

154 Vezi: А. Кестлер. Автобиография [Текст]: фрагменты книги / А. Кестлер; Пер. с англ. Л. Сумм. În: Иностранная литература, 2002, № 8, с.210-211.

155 К. Маркс. Критика Готской программы. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с. 23, 24, 419

156 К. Маркс. К критике гегелевской философии права. Введение. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Том. 1. изд. второе. Гос. изд-во полит. литературы. Москва, 1955, с. 426.

Marx încearcă să modifice unele elemente ale doctrinei cu riscul de a ruina toată construcția. Nici adepții săi nu erau dispuşi a-i permite să clatine temelia învățăturii, sub drapelul căreia se construia lupta şi cariera lor politică[157]. A apărut conflictul dintre părțile utopice şi ştiințifice ale marxismului, care urma să aibă o influență puternică asupra activității ştiințifice, culturale etc. din secolul XX. Pentru țările ce au proclamat marxismul ideologia lor oficială acest conflict va avea urmări cu adevărat dramatice, întrucât apărarea „purității marxismului” va fi utilizată pentru justificarea represiunilor politice şi a crimelor.

Mulți istorici s-au pomenit în rândul celora care, în mod cointeresat, au susținut ideile sociologice ale lui Marx. Cu toate acestea, cea mai actuală pentru ştiința istorică era problema cu privire la gradul de universalitate şi obligativitate a teoriei propuse de Marx. În replică lui N.K. Mihailovski, Marx critică articolul *Karl Marx în fața judecății lui I. Jukovski* (1877): „Criticul meu a dorit să transforme schița mea despre originea capitalismului vest-european într-o teorie istorico-filosofică întreagă a căii istorice a popoarelor, în mod fatal destinat pentru fiecare din ele, oricare n-ar fi condițiile existenței lor istorice. Dar eu rog să fiu iertat: o astfel de interpretare pentru mine în acelaşi timp e prea onorabilă şi prea ruşinoasă”[158]. Marx, înțelegând, probabil, că învățătura sa are unele lacune, o considera drept o metodologie de alternativă la multe alte teorii. Succesul ei îi crea anumite rezerve, iar susținerea veridicității însemna a-şi lua responsabilitatea asupra destinului a sute de mii şi chiar milioane de oameni. Astfel, credem, că poate fi interpretată încercarea sa de a modifica unele teze ale teoriei şi modestia cu privire la absolutizarea ei. Faptul că Rusia a făcut experiențe îndrăznețe şi adesea reuşite de inginerie socială i-a determinat pe mulți să creadă că marxismul trebuie să fie un gen de tehnologie socială, sau că este, cel puțin, favorabil acesteia. O asemenea greşeală, afirmă K. Popper, nu o poate face însă nimeni care cunoaşte cât de cât istoria marxismului. Marxismul, în opinia sa, „e o teorie pur istorică, o teorie ce urmăreşte prezicerea evoluțiilor viitoare pe plan economic şi pe planul puterii politice, mai cu seamă a revoluțiilor”. Aşa fiind, el n-avea cum să ofere baza politicii PC(b)R după preluarea de către

---

157 Е. Гайдар, В. Мау. Op. cit., p. 19.

158 К. Маркс. Письмо в редакцию „Отечественные записки”. În: К. Маркс. и Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Издательство политической литературы, 1961, с. 120.

acesta a puterii politice. Or, „Marx interzisese practic orice tehnologie socială, pe care o denunţase ca fiind utopică”[159].

Prezentarea lui Marx ca fiind un oponent al oricărei teorii psihologiste a societăţii ar putea să surprindă pe unii marxişti, ca şi pe unii antimarxişti, afirmă K. Popper, întrucât există mulţi care văd lucrurile foarte diferit.[160] Totuşi, n-am nici o îndoială, menţionează filosoful, că acele teorii dau lui Marx o interpretare greşită, întrucât concepţiile acestora au prea puţin cu ceea ce Marx a numit „materialism istoric”[161]. Popper menţionează că „este tristă, sub aspect intelectual, căderea marxismului de la nivelul *Capitalului* la cel al Mitului secolului XX”[162]. Mai mult decât atât, Marx niciodată nu a utilizat expresia „materialism istoric”. Această sintagmă a fost introdusă de Engels, utilizându-o iniţial în scrisorile sale din anul 1890 către K. Schmidt şi I. Bloh[163], iar apoi în introducerea la ediţia în limba engleză a lucrării *Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă* în 1892[164]. Însuşi Marx prefera expresia mai rezervată „concepţia materialistă asupra istoriei”, subînţelegând că este vorba despre o anumită poziţie sau metodă teoretico-metodologică, şi nu un sistem filosofic. Acest fapt nu a împiedicat materialismului istoric să se transforme în unul din sistemele filosofice dintre cele mai dogmatice, închise şi cu pretenţii la adevăr absolut.

Exemplu al absolutizării rolului lui Marx şi al teoriei sale pot servi afirmaţiile lui Lenin: „Genialitatea lui Marx constă în faptul că el a reuşit înaintea tuturora să tragă de aici şi să aplice în mod consecvent concluzia pe care o sugerează istoria universală. Această concluzie este teoria luptei de clasă”[165];„Din momentul apariţiei *Capitalului*,

---

159 K.R. Popper. Societatea deschisă şi duşmanii ei. Vol. II. Epoca marilor profeţii: Hegel şi Marx. Bucureşti: Humanitas, 1993, p. 94.

160 Ibidem, 114.

161 Ibidem, p. 114-115

162 Ibidem, p. 115.

163 Ф. Енгельс. Письмо Конраду Шмидту 5 августа 1890 г. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 37. Москва: Издательство политической литературы, 1965, с. 370-372; Ф. Енгельс. Йозефу Блоху в Кёнигсберг. 21-22 сентября 1890 г. În: К. Маркс, Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 37. Москва: Издательство политической литературы, 1965, с. 220-221

164 Ф. Енгельс. Введение к английскому изданию „Развитие социализма от утопии к науке”. În: К. Маркс и Ф. Енгельс. Сочинения. Изд. второе. Т. 22. Москва: Издательство политической литературы, 1962, 299 с.

165 В.И. Ленин. Трей извоаре ши трей пэрць алкэтуитоаре але марксизмулуй. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 23. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1973, п. 52.

concepția materialistă a istoriei nu mai este o ipoteză, ci o teză științific demonstrată”[166]etc. Dogmatizarea marxismului a devenit preocuparea prioritară a teoreticienilor ruşi, care tindeau să justifice teoretic preluarea puterii, chiar dacă filosofia marxistă în Rusia şi-a declarat ataşamentul față de tezele lui K. Marx şi Fr. Engels. N. Berdeaev, V. Zenikovski, N. Loski, G. Florovski, G. Fedotov au analizat istoria marxismului rus de pe poziții filosofice şi religioase[167]. Aceşti filosofi, făcând parte din grupul de intelectuali exilați la începutul anilor ’20 ai sec. XX din Rusia, au pus accent pe specificul național, cultura spirituală, studiind istoria gândirii sociale, cultura, literatura şi filosofia rusă. Sarcina a fost să înțeleagă dacă marxismul este un fenomen local, sau este de import şi introdus cu forța. Situația se complica prin faptul că, vorbind despre marxism, ei opuneau „marxismul clasic” (apologet al căruia, în Rusia, ei îl considerau pe Gh. Plehanov) „neomarxismului” (modificație a învățăturii clasice create de V. Lenin). O. Leontieva în *Marxismul în Rusia la răscrucea secolelor XIX-XX* menționează că Lenin introducea modificări în marxism acolo unde îi era convenabil din punct de vedere politic[168]. Această contrapunere a lui Plehanov, ca adept al schemelor marxiste clasice, lui V. Lenin ca voluntarist, care a respins aceste scheme pentru a avea succes politic, se întâlneşte şi în istoriografia rusă a anilor ’90 ai sec. XX[169].

N. Berdeaev considera că marxismul pe teritoriul Rusiei s-a modificat şi a fost rusificat, transformându-se în unul din produsele culturii ruse. A avut loc rusificarea şi orientalizarea marxismului: „Marxismul, care nici pe de parte nu are origini şi trăsături ruse, capătă stil

---

166 В.И. Ленин. Че сынт «приетений нородулуй» ши кум луптэ еи ымпотрива сочиал-демокрацилор? În: В. И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1968, п.157.

167 Н.А. Бердяев. Истоки и смысл русского коммунизма. În: Н.А. Бердяев. Сочинения. Москва: 1994, с. 245-412; Н.А Бердяев. Русская идея. În: О России и русской философской культуре: Философы русского послеоктябрьского зарубежья. Москва: 1990, с. 43-271; В.В. Зеньковский. История русской философии. Т. 2, ч. 2. Ленинград, 1991. с. 29-53.; И.О. Лосский. История русской философии / Пер. с англ. Москва: Советский писатель, 1991. с. 399-442; Г.П Федотов. Судьба и грехи России (избранные статьи по философии русской истории и культуры). В 2-х тт. Т.1. Санкт-Петербург, 1991. 350 с.; Г.В. Флоровский. Пути русского богословия. Вильнюс, 1991. 599 с.

168 О.Б. Леонтьева. Марксизм в России на рубеже XIX-XX веков: Проблемы методологии истории и теории исторического процесса. Самара: Изд-во „Самарский университет”, 2004. с. 24.

169 Д.А. Волкогонов. Ленин: политический портрет. В 2-х кн. Кн. 1. Москва: Новости, 1994, с. 121-136, 160-170

rusesc, stil oriental, aproape de slavofilie[170]". Însuşi Marx a afirmat că teoria sa nu are nici o atitudine faţă de Rusia, că istoria apariţiei capitalismului occidental nu poate fi considerată o cale pentru toate popoarele[171]. Cu toate acestea, marxismul a continuat să fie rusificat şi acomodat la realităţile politice de către teoreticieni precum Gh.V. Plehanov, V.I. Lenin, I.V. Stalin ş.a.

Unul dintre cei mai importanţi teoreticieni care a contribuit la dezvoltarea lui în varianta ortodoxă a fost Gh.V. Plehanov (1856-1918). El a aplicat teoria materialismului economic abordând astfel de teme ca literatura, cultura, religia. Principalele lucrări ale acestui teoretician marxist – *Социализм и политическая борьба* (Socialismul şi lupta politică); *Наши разногласия* (Contradicţiile noastre); *Очерки по истории материализма* (Studii asupra istoriei materialismului); *К вопросу о развитии монистического взгляда на историю* (Cu privire la problema dezvoltării concepţiei moniste asupra istoriei); *О материалистическом понимании истории* (Cu privire la concepţia materialistă asupra istoriei); *История русской общественной мысли (Istoria gândirii sociale ruse)* –au fost scrise de pe poziţii dialectico-materialiste. La baza materialismului filosofic al lui Plehanov stă analiza istorico-filosofică. Cercetarea gândirii filosofice din trecut, după Plehanov, este, pe de o parte, dezvoltarea conţinutului acesteia, pe de altă parte, analiza formelor şi metodelor existenţei ei sociale. În lucrarea *Cu privire la problema dezvoltării concepţiei moniste asupra istoriei* menţionează: „Pentru a înţelege concepţiile istorice ale lui Marx, trebuie să amintim la ce rezultate a ajuns filosofia şi ştiinţa social-istorică în perioada precedentă apariţiei sale"[172]. Concluzia lui Plehanov este că rezolvarea marxistă a problemei omului nu a apărut pe un loc gol, ci a fost o continuare a tradiţiilor filosofiei şi ajută la identificarea originilor abordării idealiste a problemei omului pe care el o supune criticii.

Gh. Plehanov în *Concepţiile filosofice şi sociale ale lui K. Marx* se arăta convins că materialismul istoric al lui Marx este filosofia istoriei. „De la Marx noi pentru prima dată am primit filosofia materialistă a

[170] Н.А. Бердяев. Истоки и смысл русского коммунизма. În: Н.А. Бердяев. Сочинения. Москва: 1994, с. 335, 338, 369.
[171] К. Маркс. Письмо в редакцию „Отечественные записки". с. 120.
[172] Г.В. Плеханов. – (Н. Бельтов). К вопросу о развитии монистического взгляда на историю. Москва: Государственное Изд-во политической литературы, 1949, с. 131.

istoriei umanității”, afirma Plehanov[173]. Importanța acestei teorii științifice, în opinia autorului, este legată de faptul că ea descoperă nu cauzele unor fenomene separate, prin care se caracterizează procesul istoric, dar modul de identificare şi explicare a acestor cauze, adică cum este posibilă cunoaşterea istoriei, ce stă la baza conceperii filosofice a procesului istoric. În aceasta, după părerea lui Plehanov, constă importanța metodologică a explicării materialiste a istoriei. Mai convingător, în acest sens, Plehanov considera *Capitalul*.

Prin concepția monistă asupra istoriei a introdus principiul materialismului în filosofia istoriei. El făcea distincție între materialismul său şi „materialismul economic”, după care se ascundea vulgarizarea învățăturii economice a lui Marx în spiritul „odată ce se cunoaşte structura economică a societății, se poate de dedus din ea toate celelalte fenomene sociale”. Explicându-şi poziția sa, Plehanov sublinia că concepția materialistă asupra istoriei nu limitează obiectul analizei la „anatomia economică a societății”, deoarece „progresul umanității niciodată nu se realizează doar în limitele economiei”[174]. În viziunea sa, filosofia materialistă a istoriei cuprinde totalitatea fenomenelor sociale, direct sau indirect condiționate de economia socială, până chiar şi imaginația omului. În afară de aceasta, ea presupune „priceperea de trecere” de la economie la sfera vieții spirituale a societății. „Este inadmisibil să ne băgăm întotdeauna cu «economia» în explicarea fenomenelor sociale”[175] – nu odată sublinia Plehanov.

Un interes deosebit, în acest sens, îl prezintă lucrarea *Istoria gândirii sociale ruse*. Însăşi structura lucrării, în care se prezintă inițial dezvoltarea relațiilor sociale ruse, iar apoi se elucidează mişcarea gândirii sociale, dă de înțeles concepțiile autorului. Referitor la materialismul istoric, Plehanov menționa că acesta are statut de transformare revoluționară în filosofie, asemănătoare cu cea a lui Copernic. Esența transformării, menționează autorul, constă în afirmarea principiului: „existența socială determină conştiința socială”. În opinia sa, acest principiu poate fi interpretat în felul următor: „Fiecărui nivel de dezvoltare dat al

---

173 Г.В. Плеханов. Философские и социальные воззрения К. Маркса. În: Г.В. Плеханов Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва, 1956, с. 452.

174 Г.В. Плеханов. В защиту экономического материализма. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва, 1956, с. 216.

175 Г.В. Плеханов. Об “экономическом факторе”. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т.2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 288.

forţelor de producţie şi corespunde un anumit tip de relaţii interumane în procesul social de producţie. Caracterul acestor relaţii determină toată structura socială, care influenţează modul de percepere, simţire, gândire şi acţiunea oamenilor – într-un cuvânt, natura lor"[176].

Istoria, după Plehanov, este proces material ce include toate aspectele vieţii şi activităţii oamenilor. Primatul proceselor materiale în raport cu cele spirituale pentru Plehanov a fost teza de pornire în filosofia sa a istoriei. Repetându-l pe Marx, el afirmă: „Relaţiile de producţie determină toate celelalte relaţii existente între oameni în viaţa lor socială. Relaţiile de producţie, la rândul lor, sunt determinate de starea forţelor de producţie"[177]. Cu toate acestea, el acordă o atenţie foarte mare sferei spirituale – culturii, ideologiei, considerând că ele se află în dependenţă de partea materială. Un rol important în dezvoltarea societăţii îl au nu doar relaţiile economice, dar şi lupta de clasă. Prin prisma acestei lupte se manifestă interesele economice, care, la rândul lor, determină ideologia claselor, morala lor, arta, religia[178]. În acest context, Plehanov menţiona că Rusia către 1917 nu a fost gata pentru transformările socialiste: după părerea sa, „moara istoriei" nu a măcinat încă făina din care să se coacă *„plăcinta socialismului"*. Trebuie să mai treacă timp până ca ţara să fie gata pentru revoluţia burghezo-democratică, iar după ce capitalismul în Rusia îşi va finisa lucrul – şi de cea [revoluţia – n.a.] socialistă[179]. De aceea a susţinut Guvernul Provizoriu şi s-a pronunţat în apărarea lui. În *Открытое письмо к петроградским рабочим* (Scrisoare deschisă muncitorilor din Petrograd) convingea că acapararea puterii înainte de timp „de o clasă – sau şi mai rău – de un partid" poate duce la consecinţe triste[180]. Din motive lesne de înţeles, aceste scrisori n-au fost publicate în operele alese şi cele complete ale lui Gh.V. Plehanov.

---

176 Г.В. Плеханов. Философ: материалы к библиографии / Сост. О.Ю. Лесных, М.Л. Карягина, Е.А. Рябоконь; вступ. ст. Б. В. Емельянова. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007. 68 с.

177 Г.В. Плеханов. Материалистическое понимание истории. În. Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2 – Москва: 1956, с.658.

178 Г.В. Плеханов. Основные вопросы марксизма. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 3. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 179-180.

179 А.С. Кончаловский. Возвышающий обман. Москва: Коллекция Совершенно секретно, 1999, с. 308.

180 Г.В. Плеханов. Открытое письмо к петроградским рабочим. În: Единство. 1917. 28 октября. http://libelli.ru/library/tema/sc/marxism/n_w/pleh_nv.htm [Accesat 12.10.2008]

Gh.V. Plehanov afirmă că fără analiza psihologiei sociale este imposibil de a reconstitui imaginea adecvată a dezvoltării gândirii sociale: „Nu este nici un fapt istoric care n-ar fi legat la originea sa cu economia socială, dar nu este mai puțin corect şi faptul că nici un fapt istoric care nu ar fi precedat, însoțit şi urmat o anumită stare a conştiinței". De aici rezultă, în viziunea lui Plehanov, şi importanța mare a psihologiei sociale:„Dacă de ea se ține cont în istoria dreptului şi a gândirii politice, atunci fără ea nu este posibil nici un pas în istoria literaturii, artei, filosofiei ş.a."[181]. În lucrările sale este tratată ideea maselor populare ca făuritori ai istoriei societății. După Plehanov, istoria a fost făcută de oameni inconştient, până când masele nu au văzut forțele motrice de bază ale progresului istoric: „Odată ce au fost descoperite aceste forțe, odată ce au fost studiate legile acțiunii lor – oamenii vor fi în stare să le ia în mâinile proprii"[182]. Rolul şi importanța personalității sunt determinate de nivelul de dezvoltare a organizării sociale. Or personalitatea este relativ liberă de procesele economice şi politice. Activitatea personalității se corelează cu conştiința ei despre locul pe care ea îl ocupă în şirul evenimentelor ce au loc. Cu cât mai important îşi imaginează rolul său, cu atât mai hotărât ea acționează. În aşa mod, personalitatea reprezintă expresia întregului potențial al vieții sociale, creatorul istoriei. Plehanov evidențiază că marxismul nu neagă activitatea bine planificată a activității oamenilor: „Relațiile sociale sunt esența relațiilor interumane, şi nici un mare pas nu poate avea loc în istorie fără participarea unui număr mare de oameni, adică a maselor. Necesitatea participării lor condiționează necesitatea influenței unor personalități mai dezvoltate asupra maselor. Astfel, se deschide câmp liber activității unor personalități aparte"[183]. Rezultă că personalitățile datorită capacităților lor pot influența destinul societății.

În ceea ce priveşte comparația Rusiei cu statele occidentale, Plehanov consideră că „nefiind original pe deplin, procesul istoric rus se deosebeşte de cel francez prin câteva trăsături fundamentale. Şi nu

[181] Г.В. Плеханов. О материалистическом понимании истории. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т.2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 247-248.

[182] Г.В. Плеханов. Еще раз материализм. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 445.

[183] Г.В. Плеханов. К вопросу о роли личности в истории. În: Г.В. Плеханов. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 334.

doar de cel francez. Procesul istoric rus are unele trăsături ce-l deosebesc de cel al statelor europene şi-l aseamănă mai mult cu despoţiile orientale”[184]. Teoreticianul afirmă că Rusia în evoluţia sa istorică se plasează între Occident şi Orient. Epocile istorice ale istoriei Rusiei, conform concepţiei lui Plehanov, se deosebesc prin trăsăturile comune cu Orientul sau Occidentul. Viziunile istorice elucidate în *Istoria gândirii sociale ruse* au fost întâmpinate cu scepticism de colegii săi în lupta politică.

Gh.V. Plehanov printre primii a interpretat istoria Rusiei prin prisma materialismului istoric. Lenin a apreciat meritele „profesorului său” în măsura în care ideile şi lucrările acestuia contribuiau la lupta împotriva adversarilor săi politici. „Meritele lui, scria V. Lenin, sunt enorme, în trecut. Pe parcursul a 20 de ani el a oferit o mulţime de opere extraordinare, în special împotriva oportuniştilor marxişti, norodnicilor”[185]. V. Lenin, în calitate de lider al bolşevicilor şi conducător al statului sovietic, a iniţiat curentul neomarxist interpretând marxismul în dependenţă de realităţile şi scopurile politice. Ocupându-se de teoretizarea statului şi revoluţiei, a societăţii socialiste, a fost şi iniţiatorul politicii în domeniul învăţământului şi ştiinţei.

Activitatea teoretică a lui V.I. Lenin poate fi împărţită convenţional în câteva direcţii[186]:

Prima direcţie se referă la dezvoltarea sociologiei marxiste. Stabilindu-se la Peterburg, Lenin s-a inclus în lupta cu norodnicii şi a atras atenţia asupra sa cu articolele *Ce sunt „prietenii norodului” şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor* (1894)[187] şi *Conţinutul economic al norodnicismului şi critica lui în cartea lui Struve* (1895)[188]. Pentru prima dată concepţiile sale sociologice au fost elucidate în polemica

---

184 Г.В. Плеханов. История русской общественной мысли. În: Г.В. Плеханов. Сочинения. Т. XX. Москва-Ленинград: Гос. изд-во полит. литературы, 1925, с. 12.

185 В.И. Ленин. Деспре авантуризм. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 25. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1973, п. 259.

186 Г.Д. Алексеева. В.И. Ленин об исторической науке и ее задачах в условиях диктатуры пролетариата. În: История и историки. Историческая концепция В.И. Ленина. Методология-Лаборатория. Историографический ежегодник. 1970. Москва: Наука, 1972, с. 255-256.

187 В.И. Ленин. Че сынт «приетений народулуй» ши кум луптэ ей ымпотрива сочиал-демокрацилор? În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1968, п. 141-387.

188 В.И. Ленин. Кончептул економик ал народничисмулуй ши критика луй ын картя д-луй Струве. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1968, п. 389-598.

cu norodnicii. La baza sociologiei, Lenin, chiar de la început, a pus nu personalitatea, ci grupul social. La întrebarea pe care singur şi-a dat-o: „Ce este idealul pentru un marxist?” el răspunde: „Marxistul reiese din acelaşi ideal, dar îl confruntă nu cu ştiinţa modernă şi ideile morale moderne, dar cu contradicţiile de clasă existente şi îl formulează nu ca necesitate a ştiinţei, dar ca necesitate a unei clase anumite, creată de anumite relaţii sociale [...] Marxistul are drept criteriu formularea şi explicarea teoretică a luptei de clasă care se desfăşoară sub ochii noştri între clasele sociale şi între interesele economice”[189].

A doua direcţie în activitatea teoretică al lui V. Lenin este dezvoltarea filosofiei marxiste. În lucrarea *Materialismul şi empiriocriticismul*[190], Lenin afirmă:„Materialismul în general recunoaşte existenţa obiectiv reală (materia), neatârnată de conştiinţa, senzaţia, de experienţa ş.a.m.d. ale omenirii. Materialismul istoric recunoaşte existenţa obştească neatârnată de conştiinţa obştească a omenirii. Conştiinţa în ambele cazuri este doar reflecţia existenţei, în cel mai bun caz cea mai adevărată reflectare a ei”[191]. Susţinerea materialismului economic şi materialismului istoric a căpătat încă o trăsătură importantă. Aceasta este recunoaşterea caracterului părtinitor al învăţăturii şi în general al filosofiei materialiste. „Filosofia modernă este la fel de partinică, ca şi cu două mii de ani în urmă”[192].

A treia direcţie a activităţii teoretice a lui Lenin este legată de teoretizarea revoluţiei. În lucrările publicate în această direcţie este abordată tema revoluţiei şi a statului. Fiind principalul teoretician al experimentului sovietic, în încheierea lucrării *Statul şi revoluţia* Lenin va scrie, exprimându-şi vocaţia şi sensul vieţii sale: „Este mai plăcut şi mai folositor să înfăptuieşti „experienţa revoluţiei” decât să scrii despre ea”[193].

V.I. Lenin înţelegea noţiunea de istorie în trei sensuri: „istoria” – ca evenimente şi fapte ale trecutului; „istoria” – ca ştiinţă ce studiază evenimentele trecutului, şi „istoria” – ca evenimente istorice ale

---

189 В.И. Ленин. Кончептул економик ал народничисмулуй ши критика луй ын картя д-луй Струве. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1968, п. 461.

190 В.И. Ленин. Материализм ши емпириокритичизм. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 18. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1971, п. 7-427.

191 Ibidem, p. 390.

192 Ibidem, p. 421.

193 В.И. Ленин. Статул ши революция. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 33. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. 138.

contemporaneităţii[194]. În lucrările sale, V.I. Lenin apela la anumite subiecte istorice pornind de la scopurile pe care şi le punea: pentru a determina tendinţele dezvoltării societăţii şi elaborării liniei politice, pentru argumentarea viziunilor şi a platformei politice în anumite probleme, pentru convingerea şi atragerea adepţilor şi critica adversarilor, pentru a argumenta incorectitudinea teoriilor burgheze cu privire la dezvoltarea societăţii[195], a argumenta „veridicitatea" teoriei marxiste, a caracterului firesc al „revoluţiei", a legitimităţii puterii sovietice instaurate şi a politicilor promovate de aceasta.

În lucrările lui Lenin, învăţătura despre formaţiunile social-economice este strâns legată de analiza de clasă a procesului istoric şi partinitate în aprecierea lui. Lenin înţelegea sarcina sa în a cerceta relaţiile de producţie şi evoluţia lor folosindu-se de metodele materialiste şi de economia politică. Utilizând teoria materialismului istoric, a ajuns la concluzia că istoria rusă s-a dezvoltat în corespundere cu legităţile istoriei universale. Din cauza că Lenin era, mai întâi, om politic, interesul lui faţă de istoria rusă era selectiv şi se corela cu viziunile sale politice şi principiile metodologice. Lenin în premieră a analizat procesul formării şi dezvoltării capitalismului în Rusia de pe poziţii marxiste în *Dezvoltarea capitalismului în Rusia* (1895)[196]. Lucrarea a apărut din necesitatea de a răspunde în mod marxist la un şir de întrebări cu privire la istoria Rusiei, necesitate legată de disputele teoretice cu norodnicii cu privire la dezvoltarea capitalismului şi a pieţei. Lenin înaintează criteriile sale de determinare a formelor de producţie a mărfurilor, arată intercalările complicate ale relaţiilor capitaliste şi de şerbie în economia Rusiei din secolul al XIX-lea şi ajunge la concluzia că Rusia este o ţară capitalistă. Lenin face unele incursiuni istorice în istoria medievală a Rusiei şi cea modernă, evidenţiind unele trăsături distinctive ale procesului istoric, devenind astfel nişte şabloane pe care nimeni nu îndrăznea să le pună la îndoială în istoriografia sovietică.

Referitor la metodele studierii faptelor istorice, V.I. Lenin remarca că „întregul spirit al marxismului, întregul său sistem cer ca fiecare poziţie să fie abordată doar din punct de vedere (a) istoric; (b) în raport

[194] Г.Д. Алексеева. В.И. Ленин об исторической науке и ее задачах в условиях диктатуры пролетариата // История и историки: историографический ежегодник. 1970: Историческая концепция В.И. Ленина. Методология. Лаборатория / Отв. ред. М.В. Нечкина. М., 1972. с. 56.

[195] Ibidem, p.57.

[196] В.И. Ленин. Дезволтаря капитализмулуй ын Русия. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 3. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1969, п. 1-685.

cu altele; (c) doar în legătură cu experienţa concretă a istoriei”[197]. Printre metodele cele mai importante, elaborate şi promovate de apologet, un loc însemnat îl ocupă analiza de pe poziţii de clasă a fenomenelor şi proceselor vieţii societăţii. Metoda analizei de pe poziţii de clasă a fost apreciată în istoriografia sovietică ca fiind cea mai importantă descoperire a gândirii istorice[198]. Lenin înţelegea această metodă ca cel mai important mijloc al cunoaşterii istorice. O condiţie obligatorie a dobândirii cunoştinţelor veridice despre procesele sociale V. Lenin considera analiza acestor fenomene prin prisma conţinutului lor de clasă şi a contradicţiilor de clasă care le sunt specifice şi explicarea cum anume formaţiunea socială determină evenimentele istorice. Partinitatea, în acest sens, reprezintă în accepţiune marxist-leninistă un criteriu al obiectivităţii, care obligă istoricul în orice apreciere a evenimentelor să stea pe poziţia unui anumit grup social[199]. Or, forma superioară a cunoaşterii ştiinţifice a realităţii istorice, capabilă să dea o reflectare obiectivă, pentru V. Lenin este obiectivitatea luptei de clasă, ce permite a determina poziţiile, interesele şi relaţiile dintre diferite clase sociale şi în această cale de a înţelege tendinţele dezvoltării faptelor, de a depista esenţa lor de clasă[200]. „Obiectivitatea de clasă”, opusă „obiectivităţii burgheze”, se evidenţiază în lucrările lui Lenin ca formă superioară a partinităţii în cercetarea fenomenelor sociale. În cercetarea fenomenelor sociale, un cercetător marxist trebuie să ţină cont de principiul partinităţii şi al obiectivităţii de clasă: „Marxistul, scria V. Lenin, trebuie să ţină cont de faptele obiective, de mase şi clase, şi nu de personalităţi sau alţi factori”[201]. Analiza de pe poziţii de clasă a constituit un principiu fundamental în disputele teoretice şi în practica „construcţiei socialismului”, or, construcţia unei societăţi fără clase însemna lichidarea claselor, în special a burgheziei, capitalismul fiind considerat pericolul principal.

---

197 И.Ф. Кэтре. Арманд. 30 ноембрие 1916. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 49. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, п. 388.

198 Б.Г. Могильницкий. Введение в методологию истории. Москва: Высшая школа, 1989. С. 30.

199 В.И. Ленин. Кончептул економик ал народничисмулуй ши критика луй ын картя д-луй Струве. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1968, п. 469.

200 В.И. Ленин. Деспре линия политикэ. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 22. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 115-117.

201 В.И. Ленин. Спечификул тактичий каре декурӂе дин челе арэтате май сус. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 31. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 177.

Teoria şi practica construcţiei socialismului, după preluarea puterii de către bolşevici, devine preocuparea principală a teoreticienilor. Lenin vedea în revoluţia socialistă posibilitatea depăşirii rapide a înapoierii economice şi culturale. Revoluţia culturală includea un complex amplu de sarcini ale construcţiei socialiste în domeniul culturii, ştiinţei şi învăţământului.

În noile condiţii, de după evenimentele din 1917 din Rusia, Lenin nu avea altă alternativă decât să construiască socialismul pe baza realizărilor culturii capitaliste de până la „revoluţie": „Trebuie să luăm toată cultura, pe care capitalismul ne-a lăsat-o, şi din ea să construim socialismul, fără aceasta noi nu vom putea construi societatea comunistă"[202], motivând că trecerea de la capitalism la comunism este un proces firesc, evolutiv[203].

În cadrul transformărilor culturale, şcolii i se rezerva rolul de instrument al educaţiei comuniste. La primul Congres al angajaţilor din învăţământ şi la Congresul al VIII-lea al PC(b)R din 1918 Lenin menţiona: „Victoria revoluţiei o poate consolida doar şcoala"; „Destinul revoluţiei ruse depinde direct de rapiditatea trecerii maselor de învăţători de partea puterii sovietice"[204]. Partidul şi-a pus sarcina „să transforme şcoala dintr-un instrument de dominaţie de clasă a burgheziei în unul de lichidare completă a împărţirii societăţii în clase şi regenerare comunistă a societăţii"[205]. În perioada construcţiei comunismului, şcoala, în viziunea lui Lenin, va propaga principiile comunismului şi va asigura influenţa ideologică, organizatorică, educativă a proletariatului asupra păturilor semi-proletare şi neproletare, a maselor muncitoare în scopul educării unei noi generaţii, capabilă să edifice comunismul[206]. Pentru realizarea acestui deziderat, Lenin a propus să fie pregătite cadre noi de lucrători ai învăţământului pătrunşi de ideile comunismului; să aibă acces în şcoli superioare, toţi doritorii de a face studii, în

[202] В.И. Ленин. Сукчеселе ши греутэциле путерий советиче. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовенеяскэ, 1975, п. 54-55.

[203] Ibidem, p. 64-65.

[204] Н.К. Гуркина. История образования в России (X-XX века): Учеб. Пособие. СПб: СПбГУАП, 2001. с.43.

[205] В.И. Ленин. Програмул Партидулуй Коммунист (ал болшевичилор) дин Русия. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. 495.

[206] Ibidem, p. 496; Vezi mai detaliat: A. Dolghi. Instituţionalizarea învăţământului istoric superior în epoca stalinistă: Aspecte istorico-teoretice. În: Studia Universitatis: Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, Seria „Ştiinţe umanistice", 2007, nr. 4, p. 34-41.

primul rând muncitorii; să se desfăşoare o propagandă cât mai largă şi să se utilizeze în acest scop aparatul de stat[207]. Transformarea sistemului educaţional în mijloc de ideologizare şi îndoctrinare a societăţii nu a fost întâmplătoare, ea a fost concepută în viziunea leninistă asupra ştiinţei şi învăţământului şi în Programul PC(b)R.

Instaurarea puterii sovietice în Rusia a creat un climat favorabil istoriografiei marxiste. Lipseau însă cadrele capabile s-o propage[208]. Despre aceasta, Lenin scria: „Noi vom educa specialişti comunişti adevăraţi doar peste douăzeci de ani: prima generaţie de comunişti fără vreo pată şi compromitere; noi trebuie să aranjăm totul acum, nu peste douăzeci de ani, dar peste două luni, pentru a lupta cu burghezia, împotriva ştiinţei burgheze a întregii lumi. Aici noi trebuie să învingem. Cu forţa maselor să impunem specialiştii burghezi să ne slujească nouă – greu, dar este posibil, şi dacă noi vom face aceasta noi vom învinge”[209].Intelectualitatea, educată în Rusia ţaristă şi peste hotare, reprezenta un pericol pentru sovietici. Însă cadre noi nu aveau, or soluţia pe care a propus-o Lenin era de a impune cadrele vechi să muncească în folosul puterii sovietice. Important era, în viziunea lui Lenin, ca realizările ştiinţei să fie utilizate pentru descătuşarea raţiunii, pentru răspândirea viziunii ştiinţifice, educarea unui „om nou” şi construcţia unor forme noi de relaţii sociale[210].

Fiind considerat clasic al marxism-leninismului, autoritatea lui Lenin era incontestabilă în toate sferele activităţii. În domeniul filosofiei, al filosofiei istoriei, acest lucru se manifesta prin faptul că lucrarea *Materialism şi empiriocriticism*[211] a fost tratată ca cea mai înaltă realizare a gândirii filosofice. În acelaşi timp, unele teze, pe care însuşi Lenin le-a recunoscut a fi elementare, erau lăudate ca fiind geniale. Ca persoană, Lenin a fost apreciat, la nivelul celor mai înalte organe de

[207] В.И. Ленин. Програмул Партидулуй Коммунист (ал болшевичилор) дин Русия. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. 496-497

[208] A. Dolghi. Istoria şi istoricii în societatea sovietică. În: Scientific and Technical Bulletin. Series: Social and Humanistic Sciences. Scientific and Technical Bulletin of the „Aurel Vlaicu” University of Arad, 2008, anul XIV, nr. 12, p. 14.

[209] Сукчеселе ши греутэциле путерий советиче. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. 65.

[210] Префацэ. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 33. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. XVII; Префацэ. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 39. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. VII-XXIV.

[211] В.И. Ленин. Материализм ши емпириокритичизм. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 18. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1971, п. 7-427.

stat şi de partid, drept geniu[212]. Statutul de clasic al lui Lenin nu a fost pus niciodată la îndoială în URSS, însă în scurt timp, după moartea lui (1924), un alt lider sovietic – I.V. Stalin, a pretins la rolul de teoretician al comunismului ştiinţific[213].

Dogmatizarea marxismului în Uniunea Sovietică a continuat. Temelia „construcţiei" ideologice pe care o ridica Stalin urma să devină *Istoria PC(b) din toată Uniunea. Curs scurt* (în continuare *Curs scurt– n.a.),* publicat în anul 1938 „sub redacţia Comisiei CC a PC(b)", dar atribuit în curând în exclusivitate lui Stalin[214].

Pe parcursul elaborării acestei lucrări, Stalin a luat sub control „ştiinţa – istoria partidului", subordonând-o scopurilor sale[215]. Istoricul N. Maslov menţionează că Stalin tindea „conştient şi permanent spre crearea aureolei infaibilităţii în jurul propriei persoane"[216]. Se atingea acest scop pe calea persecutării istoricilor „încăpăţânaţi" şi a „prelucrării" altora şi transformarea lor în apologeţi ai noi concepţii staliniste cu privire la istoria partidului, în care dreptul la iniţiativă Stalin şi l-a asumat în exclusivitate sie[217].

Cursul scurt include concepţia stalinistă privind „trecerea URSS spre socialism": legitatea revoluţiei, inevitabilitatea războiului civil şi victoria asupra contrarevoluţiei şi intervenţiilor, distrugerea cu succes a opoziţiei, necesitatea industrializării şi colectivizării, „atingerea succeselor istorice sub conducerea PC(b), a CC şi personal a lui Stalin, care depuneau „eforturi enorme" pentru rezolvarea acestor sarcini complicate pentru ţară"[218].

---

212 В.И. Ленин – „русский гений" или – разрушитель России?. În. http://kro-krim.narod.ru/PUBLIK/LENIN/lenrusia.htm [Accesat 21.09.2009)

213 Б. Волин. Тов. Сталин о сути и букве марксизма. În: Борьба классов. № 3-4, 1933. с. 30-39; А. Сидоров, И. В. Сталин и советская историческая наука. Вопросы истории, № 12, 1949, с. 23-40; Великий вождь и учитель Коммунистической Партии и советского народа. К семидесятилетию со дня рождения И.В. Сталина. Москва, Отдел пропаганды и агитации цк Вкп(б), 1949.

214 П.Б. Гречухин, В.Н. Данилов. Выход „Краткого курса истории ВКП(б)" и предвоенное советское общество. Историографический сборник: Межвуз. сб. науч. тр. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2001, Вып. 19, с. 53.

215 Н.Н. Маслов. Краткий курс истории ВКП(б) – энциклопедия культа личности Сталина. În: Вопросы истории КПСС. 1988, № 11, с.65-69.

216 Ibidem.

217 Pentru mai multe detalii a se vedea: Adrian Dolghi. Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Curs scurt: Cultul Personalităţii lui Stalin – între mit şi realitate. În: Buletin Ştiinţific al Academiei Ecologice din România, Nr. 13-14/2008, p. 329-340.

218 Историческая наука России в XX в. Москва: Научно-издательский центр „Скрипторий", 1997, с. 159.

Esența *Cursului scurt* consta în reevaluarea, din punctul de vedere al lui I. Stalin, a succeselor, rezultatelor şi perspectivelor dezvoltării statului sovietic. *Cursul scurt* a început să determine întregul conținut al ideologiei oficiale, să influențeze conştiința socială a maselor, procesul dezvoltării nu doar a ştiinței istorice, dar şi a tuturor ştiințelor socioumanistice. Se menționa că „Istoria PC(b) din toată Uniunea este istoria a trei revoluții: revoluția burghezo-democratică din anul 1905, a revoluției burghezo-democratice din februarie 1917 şi a revoluției socialiste din octombrie 1917", „Istoria PC(b) din toată Uniunea este istoria detronării țarismului, a răsturnării puterii moşierilor şi capitaliştilor, istoria învingerii intervenției militare străine în timpul războiului civil, istoria construcției statului sovietic şi a societății socialiste în țara noastră"[219], I.V. Stalin a anunțat concepția că Istoria PC(b) este istoria apariției şi dezvoltării a însuşi statului sovietic, asumându-şi sie rolul „marelui conducător".

Cursul scurt conține numeroase expresii care elogiază rolul lui Stalin în săvârşirea „revoluției", construcția/dezvoltarea statului sovietic şi a societății socialiste, reprezentând de fapt o istorie a aportului adus de Stalin în procesele menționate: „Stalin desfăşura o muncă revoluționară enormă"[220]; „Poziția lui Lenin în întregime era susținută de tovarăşul Stalin"[221]; „O importanță mare l-a avut discursul tovarăşului Stalin cu privire la problema națională"[222] etc. Numele lui Lenin în lucrare se întâlneşte de 498 de ori, iar al lui Stalin – de 175. Însă în ce priveşte spațiul acordat descrierii rolului fiecăruia, cel dedicat lui Stalin este incontestabil mai mare. O altă tactică de a elogia rolul lui Stalin a fost plasarea numelor acestora în acelaşi context, întâi numele lui Lenin, apoi al lui Stalin, astfel egalându-le practic statutul. Numele lor sunt plasate alături de 37 de ori, de exemplu: „Marea cauză a partidului lui Lenin-Stalin"[223], „Lenin şi Stalin spuneau"[224] etc.

Concepția asupra istoriei este expusă în paragraful *Despre materialismul dialectic şi istoric*[225]. Stalin cu ajutorul unor linguşitori s-a

---

219 История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс / Под ред. Комиссии ЦК ВКП(б); Одобрен ЦК ВКП(б), 1938 г. Москва: ОГИЗ-Госполитиздат, 1946, с. 4.

220 Ibidem, p. 77.

221 Ibidem, p. 132

222 Ibidem, p. 182

223 Ibidem, p. 3.

224 Ibidem, p. 189.

225 Ibidem, p. 99-127.

transformat pe sine într-un „mare filosof al contemporaneităţii", succesor genial şi continuator al filosofiei lui Marx, Engels, Lenin. În această lucrare, popularitatea sa s-a manifestat în vulgarizarea principiilor filosofice, iar cunoaşterea ştiinţifică s-a transformat în scolastică, într-un ansamblu de stereotipuri dogmatice. Paragraful dat a devenit un catehism filosofic, studierea căruia se reducea la învăţarea pe de rost a întrebărilor puse şi a răspunsurilor scurte date.

Materialismul istoric, în accepţie stalinistă, este acomodarea prevederilor materialismului dialectic la studierea vieţii sociale, aplicarea prevederilor materialismului dialectic la fenomenele vieţii societăţii, la studierea societăţii, la studierea istoriei societăţii[226]. Or istoria societăţii este istoria dezvoltării producţiei, istoria modurilor de producţie ce se succed pe parcursul secolelor, istoria forţelor şi relaţiilor de producţie[227]. Autorul (autorii) concluzionează că „istoria dezvoltării societăţii este istoria producătorilor de bunuri materiale, istoria maselor truditoare, care sunt forţele de bază ale procesului de producţie ce realizează producţia bunurilor materiale necesare pentru existenţa societăţii"[228]. Ştiinţa istorică, se menţionează în continuare, „dacă doreşte să fie ştiinţă, nu poate să reducă istoria societăţii la acţiunile regilor şi comandanţilor de oşti, la acţiunile „cuceritorilor", ci trebuie, înainte de toate, să se ocupe de istoria maselor muncitoare, istoria popoarelor"[229]. Prin urmare, ştiinţa istorică trebuia să argumenteze teoretic că istoria reprezintă „istoria luptei dintre clase" şi că ultima etapă a evoluţiei societăţii o reprezintă „comunismul", iar sarcina principală a ştiinţei istorice, în accepţiune stalinistă, este *studierea şi descoperirea legităţilor producţiei, legităţilor dezvoltării forţelor şi relaţiilor de producţie, legităţilor dezvoltării economice a societăţii*[230].

Ideea despre formaţiunile social-economice Stalin o preia de la Marx, menţionând că fiecărei formaţii îi corespunde un tip de relaţii de producţie: gentilico-tribal, sclavagist, feudal, capitalist, socialist[231]. *La baza relaţiilor de producţie*, menţionează Stalin, stau tipurile de proprietate asupra mijloacelor de producţie. Însă în cadrul orânduirii socialiste, care exista doar în URSS, baza relaţiilor de producţie este proprietatea publică asupra mijloacelor de producţie. Aici nu există nici

[226] Ibidem, p. 100.
[227] Ibidem, p. 116.
[228] Ibidem.
[229] Ibidem.
[230] Ibidem.
[231] Ibidem, p. 119.

exploatatori, nici exploataţi. Bunurile produse se distribuie după muncă în conformitate cu principiul: „Cine nu lucrează, acela nu mănâncă”[232].

Prin paragraful *Lichidarea resturilor spionilor buharino-troţkişti, răufăcătorilor, trădătorilor patriei* se justifică regimul totalitar, teroarea, lupta cu adversarii politici. BuharinIştii şi troţkiştii sunt numiţi nu opoziţie, ci „bandă, duşmani ai poporului”şi„pleavă a speciei umane”. Ei sunt acuzaţi de trădarea patriei, spionaj în folosul serviciilor secrete străine, încercări de a distruge statul sovietic. În aşa mod, Stalin, pornind de la atitudinea personală, a hotărât cine dintre reprezentanţii istoriografiei marxiste trebuie să fie consideraţi „ortodocşi” şi cine să fie atribuiţi „ereticilor”[233]. Gh.V. Plehanov, V.I. Lenin şi I.V. Stalin au fost consideraţi clasici, iar L.D. Troţki, N.I. Buharin, S.F. Platonov, E.V. Tarle şi un şir de istorici judecaţi şi condamnaţi la diverse pedepse în cadrul „Dosarului Academiei” din 1929 – eretici.

Sugestivă este expresia că „după victoria revoluţiei, s-a schimbat şi intelectualitatea URSS. Cei mai mulţi sunt de origine ţărani. Ei nu slujesc capitalismului ca vechea intelectualitate, ci socialismului”[234]. Transformările ce au avut loc ca urmare a publicării *Cursului scurt* purtau un caracter radical. S-au produs schimbări în interpretarea procesului istoric în structura tematică a ştiinţei, în organizarea ei. A apărut un fenomen nou – „conducerea de stat şi de partid a dezvoltării ştiinţei”, s-au mărit proporţiile şi formele influenţei învăţământului şi ştiinţei asupra conştiinţei maselor, memoriei istorice a societăţii[235].

Cursul scurt trata istoria PC(b) din toată Uniunea drept o luptă a lui Stalin cu tot felul de „duşmani”ai partidului şi poporului[236]. Manualul conţinea şi un ansamblu de dogme, conform cărora urmau să fie interpretate toate evenimentele istorice, fiind şi o armă a propagandei: „Studierea istoriei PC(b) consolidează încrederea în victoria cauzei partidului lui Lenin-Stalin, victoria comunismului în întreaga lume”[237].

---

[232] Ibidem, p. 219.

[233] О.Б. Леонтьева. Марксизм в России на рубеже XIX-XX веков: Проблемы методологии истории и теории исторического процесса. Самара: Изд-во „Самарский университет”, 2004, с. 7-8.

[234] История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс, с. 328-329

[235] Историческая наука России в XX в. Москва: Научно-издательский центр „Скрипторий”, 1997. с. 160-161

[236] Н. Маслов. Краткий курс ВКП(б) – энциклопедия культа личности Сталина. În: Суровая драма народа. Москва, 1989, с. 334-335.

[237] История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс, с. 4.

Totodată, ideile *Cursului scurt* au devenit bază teoretică a administrării de către birocraţia partinică a ştiinţei, culturii, ideologiei. Din această cauză, după moartea lui Stalin, s-a renunţat foarte greu la ideile expuse în *Cursul scurt,* care au devenit piedica principală în evoluţia ştiinţei în Uniunea Sovietică până în anii '90, iar în unele privinţe până în prezent.

Lucrarea *Istoria Partidului Comunist (bolşevic) din toată Uniunea: Curs scurt* este apreciată astăzi ca o „relicvă sumbră a istoriografiei sovietice". Acest manual a determinat, începând cu anii '30 şi până la mijlocul anilor '50, atât conţinutul predării şi cercetării istoriei, cât şi a exercitat o influenţă directă asupra ştiinţei istorice din URSS şi lagărul socialist – a semnificat apariţia unui alt gen de istorie – propaganda istorică, întrucât concepţia stalinistă a depăşit limitele istoriei partidului şi a devenit un şablon în interpretarea istoriei Rusiei şi a popoarelor URSS din secolele XIX-XX. Schema bicromatică a procesului istoric expusă în manual, la maximum simplificată, reflecta evoluţia evenimentelor, dar în ansamblu era departe de ştiinţă, impunea o retrospectivă denaturată, urmărind scopuri politice, generate de condiţiile acelor timpuri. După moartea lui Stalin, multe idei şi şabloane ale acestei cărţi au continuat să figureze în documentele oficiale de partid, manuale de istorie şi diverse scrieri istorice. Pentru istorici rămânea obligatorie respectarea clişeelor teoretico-metodologice. Ca rezultat, stilul dogmatic de interpretare a trecutului a devenit trăsătura fundamentală imanentă istoriografiei sovietice.

2.2. Constituirea modelului sovietic al învăţământului istoric superior (1917-1938)

Bazându-se pe concepţiile elaborate anterior, anunţând alte idei generate de noile condiţii politice de după instaurarea puterii sovietice în Rusia, V.I. Lenin, în calitate de şef al Guvernului, a întreprins primii paşi pe calea realizării deziderатului strategic – modificarea mentalităţii maselor în scopul atragerii lor de partea cauzei revoluţiei ca primă etapă a creării societăţii sovietice. Guvernul sovietic a înţeles că schimbarea mentalităţii maselor putea fi realizată prin modificarea conştiinţei istorice, trecerea învăţământului istoric pe principii marxiste.

Ca urmare a anulării predării istoriei în instituţiile de învăţământ superior şi şcoli, au fost desfiinţate şi facultăţile de istorie. *Istoria,* ca disciplină de studii, a fost substituită de un set nou de discipline, numite *ştiinţe sociale,* care au fost utilizate în scopul ideologizării soci-

etății, determinând astfel crearea unui sistem al ştiinței şi învățământului sociouman subordonat puterii. Marxism-leninismul, devenind doctrină a PC(b)R, a dus la constituirea modelului sovietic al învățământului şi ştiinței istorice, care avea drept scop final facilitarea instaurării monopolului ideologic asupra conştiinței maselor populare. Procesul constituirii s-a realizat pe câteva căi:

a) Instituționalizarea învățământului istoric superior. Pregătirea istoricilor marxişti avea o mare importanță nu numai pentru soarta ştiinței, dar şi pentru supraviețuirea regimului în ansamblu. Din acest considerent, pregătirea istoricilor era concepută ca o componentă importantă a desfăşurării în țară a „Revoluției culturale" şi educarea maselor în spiritul ideologiei marxiste[238]. Astfel, direcția principală de activitate devine deschiderea centrelor ştiințifice şi universitare exclusiv comuniste şi diminuarea drastică a subsidiilor şi a altor finanțări pentru cercetările desfăşurate în instituțiile cu orientare tradițională.

Anii 1917-1920 reprezintă prima etapă a instituționalizării învățământului şi ştiinței istorice marxist-leniniste. În primii ani de activitate (1917-1920), Guvernul sovietic şi PC(b) aveau o atitudine precaută față de şcoala superioară şi față de cadre. Noului regim nu-i ajungeau susținători pentru a asigura instituțiile de învățământ cu cadre marxiste. Acei profesori care nu erau pe placul regimului au avut posibilitatea să-şi continue activitatea la catedrele universitare[239]. Deoarece majoritatea istoricilor de şcoală veche au manifestat precauție, iar unii ostilitate în ce priveşte aplicarea acestor metode, ca de exemplu R. Viper, K. Melgunov, puterea sovietică a recurs la lichidarea facultăților de istorie[240], lichidarea titlurilor didactice şi gradelor ştiințifice şi privilegiilor legate de acestea[241].

Predarea ştiințelor umanistice a început să fie transferată pe baze marxiste[242]. Academia Socialistă (1918) (din 1924 – Academia Comu-

---

238 Л.В. Иванова. У истоков советской исторической науки (подготовка кадров историков-марксистов в 1917-1929 гг.). Москва: Мысль, 1968, p.4

239 В.А. Дунаевский. Становление и развитие советской историографии нового и новейшего времени стран Европы и Америки // История США в МГУ. http://www.amstud.msu.ru/ [Accesat 20.10.2007]

240 Л.В. Иванова. Op. cit., p.12.

241 Ibidem, p.12.

242 Л.С. Леонова. Историческому факультету Московского университета – 60 лет. În: Отечественная история / РАН. Ин-т рос. истории. Москва: Наука, 1994, №6, c. 133

nistă) a fost primul centru marxist de ştiinţe sociale[243]. În anii '20 această instituţie a devenit o „adevărată forjerie de cadre marxiste". Conform statutului din 1926, scopurile principale erau: *elaborarea problemelor marxism-leninismului; lupta cu falsificările burgheze ale marxismului; lupta pentru promovarea strictă a principiilor materialismului dialectic atât în sfera ştiinţelor sociale, cât şi a celor reale şi demascarea reminiscenţelor idealismului*[244]. Instituţiei i s-a oferit rolul conducător în procesul constituirii şi fundamentării teoretice a modelului sovietic al învăţământului istoric. Acest standard al obiectivelor a fost multiplicat şi impus şi celorlalte instituţii academice şi universitare create în URSS.

Prima instituţie de pregătire a istoricilor-marxişti a fost Universitatea Comunistă „Ia.M. Sverdlov" organizată în 1919[245], iar în locul facultăţilor de istorie, la Universităţile din Moscova şi Petrograd au fost create facultăţi de ştiinţe sociale (ФОНы)[246]. În total au fost deschise şi nouă Universităţi Comuniste, care pregăteau lucrători de partid, profesori pentru şcolile de partid, inclusiv profesori de istorie.

A II-a etapă a instituţionalizării învăţământului istoric superior (1920-1934) reprezintă perioada transformărilor instituţionale hotărâtoare. Prin Hotărârea CC al PC(b) a fost adoptată decizia de a crea în anul 1920 Muzeul marxismului, transformat în 1921 în Institutul „K. Marx şi F. Engels"[247]. La adunarea de partid pe problemele învăţământului (31.12.1920 – 4.01.1921) de la Moscova s-a discutat problema reorganizării învăţământului universitar[248]. În baza raportului *Comisiei pentru reorganizarea radicală a predării ştiinţelor sociale în şcoala superioară* a fost elaborată „strategia" de reorganizare a învăţământului. În 1921, V. Lenin a emis trei decrete:

243 Историография истории СССР (эпоха социализма). / Под ред. И.И. Минца. Москва: Высшая школа, 1982, с. 55.

244 Документ № 182. „Положение" (Устав). О Коммунистической академии при ЦИК СССР. 15 мая 1926 г. În: Организация советской науки в 1926-1932 гг.: Сборник документов. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1974, с. 233-237.

245 Историография истории СССР (эпоха социализма) / Под ред. И.И. Минца. Москва: Высшая школа, 1982, с. 58.

246 Постановление о создании факультетов общественных наук от 3 марта 1919 г. În: Сборник декретов и постановлений Рабоче-крестьянского правительства по народному образованию. Вып. II. Москва: Высшая школа, 1920, с.16.

247 Историография истории СССР (эпоха социализма), / Под ред. И.И. Минца. Москва: Высшая школа, 1982, с. 55.

248 Л.В. Иванова. Op. cit., p. 14.

Decretul Consiliului Comisarilor Norodnici cu privire la înfiinţarea aşa-numitelor „Institute ale Profesorilor Roşii”, din 11 februarie[249], şi Decretele *Cu privire la Planul fixării minimului ştiinţific, obligatoriu pentru predarea în toate şcolile superioare ale RSFSR* din 4 martie acelaşi an. Conform acestora, fiecare cadru didactic trebuia să posede un minim de cunoştinţe despre marxism şi să împărtăşească viziunile partidului; totodată, a fost stabilit controlul asupra cadrelor ce urmau a fi angajate în instituţiile de învăţământ superior.

Academicianul M.N. Pokrovski (în diferiţi ani a condus Academia Comunistă, Institutul de Istorie al AŞ a URSS, Institutul Profesorilor Roşii, conducătorul oficial al ştiinţei istorice din URSS) îşi amintea că ideea creării „Institutelor Profesorilor Roşii” îi aparţinea lui Lenin, care i-ar fi spus acestuia despre planul pregătirii cadrelor pentru învăţământul universitar: „Tuturor profesorilor de ştiinţe sociale li s-a pus scopul: de a studia în termen cât mai scurt bazele marxismului şi în continuare de a preda doar în conformitate cu programele marxiste”[250]. Criteriul de selecţie a studenţilor era originea socială, dar nu cunoştinţele, ceea ce a dus la pregătirea a numeroşi „profesori roşii” decişi să lupte pentru cauza partidului, însă puţin competenţi în problemele ştiinţei istorice. Aceştia, ocupând catedrele universitare, au promovat supunerea oarbă faţă de partid, frica, lipsa moralităţii, denunţurile.

În centrul atenţiei organelor statale de decizie erau şi facultăţile de ştiinţe sociale, din cauza necorespunderii cursurilor, procesului de predare/învăţare a cerinţelor partidului. Cadrele acestor facultăţi se schimbau permanent, programele erau completate cu teme de economie şi societate. În anul 1922 au fost anulate cursurile „vechi” de istorie, şi introduse altele noi – *istoria partidului şi leninismului, istoria socialismului, istoria mişcării revoluţionare* etc., încredinţate spre a fi predate doar istoricilor marxişti şi activiştilor de partid. În 1923, în cadrul universităţilor din Rusia funcţionau deja şapte facultăţi de ştiinţe sociale[251]. În 1926, organele de decizie, constatând lipsa profesorilor capabili să elaboreze cursuri şi manuale noi de pe principii marxist-leniniste şi să reorganizeze predarea istoriei, au hotărât lichidarea facultăţilor de ştiinţe sociale. Au fost menţinute până la absolvirea ultimelor promoţii doar cele de la Moscova, Petrograd, Saratov şi

---

249 История СССР (1917-1978) / И.Б. Берхин. Москва: Высшая Школа, 1979, с.325.

250 А.Л. Литвин. Op. cit., p. 7.

251 S.I. Tioulpanov. L’enseignement supérieur des humanités en URSS. În: Études et documentes d’éducation. UNESCO, 1962, no. 39, p. 34.

Rostov. De selectarea cadrelor se ocupa AGHITPROP şi organizaţiile de partid, care „rezolvau activ toate problemele legate de activitatea facultăţilor de ştiinţe sociale”[252]. Deţinând pârghiile puterii, partidul şi-a subordonat întregul proces educaţional.

Pe baza facultăţilor de ştiinţe sociale, în acelaşi an (1926), au fost create facultăţi de Etnologie, Istorie şi Filologie, Istorie şi Drept[253]. Veriga superioară a sistemului de pregătire a cadrelor de propagandă au fost Institutul „V.I. Lenin” (organizat în 1923), Institutul „K. Marx şi Fr. Engels”, Institutul de Istorie a Partidului. În anul 1928, Institutul „V.I. Lenin” a fuzionat cu Institutul de Istorie a Partidului, iar în urma comasării acestuia cu Institutul „K. Marx şi Fr. Engels” în 1931 a fost creat Institutul „Marx-Engels-Lenin”.

În fruntea instituţiilor create şi în posturile de profesori erau numiţi, de regulă, funcţionari de partid, fără studii istorice de specialitate. Director al Institutului de Istorie a Partidului a devenit M.S. Olminski, al Institutului „V.I. Lenin” – L.B. Kamenev, iar multe instituţii au fost conduse de M.N. Pokrovski, care ocupa concomitent 19 funcţii[254].

Paralel cu acţiunile de creare a instituţiilor de învăţământ şi de cercetare se consolida mecanismul controlului ideologic. În iulie 1929 a fost întărit statutul arhivelor de partid. CC al PC(b) din toată Uniunea numea şi destituia componenţa colegiilor de redacţii ale revistelor ştiinţifice, permitea sau interzicea să activeze anumite persoane etc. În felul acesta, era creat mecanismul de concentrare şi subordonare totală a ştiinţei istorice, transformând-o într-o servitoare a politicii şi ideologiei bolşevice. Istoricii erau obligaţi să accepte că fără permisiunea Comitetului Central ei nu puteau să activeze de sine stătător, să lucreze în instituţii de învăţământ superior, institute de cercetare. În afară de aceasta, istoricilor li s-a interzis accesul liber la arhive, la cărţi publicate în străinătate[255].

În perioada anilor 1934-1936 are loc restabilirea învăţământului istoric. La sfârşitul anilor ’20 – începutul anilor ’30, în URSS a avut loc refacerea economiei distruse de Primul Război Mondial, revoluţia bolşevică, războiul civil şi a început procesul industrializării şi colectivizării, a crescut şi nivelul alfabetizării populaţiei. Aceste transformări au sporit cererea în societate faţă de ştiinţele sociale.

---

[252] Л.В. Иванова. Op. cit., p. 23.

[253] Историография истории СССР (эпоха социализма), / Под ред. И.И. Минца. Москва: Высшая школа, 1982. с. 58.

[254] Л.В. Иванова. Op. cit., p. 181.

[255] А.Л. Литвин. Без права на мысль, с. 9.

În anul 1933, în Germania vine la putere Partidul Muncitoresc Național Socialist German în frunte cu A. Hitler, pretențiile expansioniste ale ideologilor fascişti asupra Europei de Est şi URSS nefiind un secret, dar cu intenții bine-cunoscute în întreaga lume, inclusiv în URSS. În noile condiții, paralel cu creşterea pericolului războiului, propaganda internaționalismului este înlocuită cu propaganda patriotismului sovietic. În fața ştiințelor sociale este pusă sarcina educării patriotice a cetățenilor. La rândul ei, educația patriotică este strâns legată de conştiința istorică a populației – de studierea istoriei la toate nivelurile sistemului de învățământ.

De aceea, la 16 mai 1934 Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS şi CC al PC(b) din toată Uniunea a semnat Hotărârea *Cu privire la predarea istoriei în şcolile URSS*. Prin această Hotărâre erau reformate învățământul istoric şcolar şi superior şi structura organizatorică a ştiinței istorice; modificată structura tematică şi obiectul de studiu al istoriei, impuse manuale de istorie unice, iar profesorii de istorie erau obligați să urmeze cursuri de perfecționare. A început publicarea revistei *История в средней школе*[256]. În programele şcolare au fost introduse cursurile de *Istorie a URSS* şi *Istorie universală*. Începând cu 1 septembrie 1934, au fost restabilite facultățile de istorie a Universității de Stat din Moscova şi a Universității de Stat din Leningrad, apoi şi în alte instituții de învățământ superior, or, şcoala avea nevoie de profesori de istorie. La aceste facultăți, pe lângă obiectele de bază, se studiau şi alte discipline *(Bazele Marxism-Leninismului; Istoria PC(b) din toată Uniunea; Materialismul dialectic şi istoric* etc.)[257], scopul fiind de a-i face pe studenți adepți ai noii puteri şi propagandişti ai acesteia.

Paralel cu reorganizarea învățământului istoric, în a doua jumătate a anilor '30 a avut loc şi restructurarea organizațională a ştiinței istorice. Centrul principal de cercetare în domeniul istoriei a devenit Institutul de Istorie al AŞ a URSS: prin decizia Sovietului Comisarilor Norodnici din 8 februarie 1936 Academia Comunistă a fost lichidată, iar institutele (inclusiv Institutul de Istorie) au trecut în cadrul Academiei de Ştiințe a URSS[258]. Astfel, cercetarea istoriei a fost concentrată

---

[256] О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 7, с. 182.

[257] Ibidem.

[258] О. Гришаев. Историческая наука и образование в СССР в середине второй половине 1930-х годов. În: http://www.rusnauka.com/NNM_2006/Istoria/17333.doc.htm [Accesat 20.10.2007]

într-un singur centru academic – a avut loc fuziunea cadrelor marxiste şi a reprezentanţilor „şcolii vechi” care au acceptat metodologia marxistă. Procesul de cercetare din cadrul catedrelor facultăţilor de istorie, de asemenea, a fost subordonat Academiei, iar scrierile istorice care nu se încadrau în limitele ideologiei oficiale erau reprimate. Procesul de creare a noilor instituţii de învăţământ superior şi a celor de cercetare în domeniul istoriei ia sfârşit în anul 1936. Instituţionalizarea modelului sovietic al învăţământului istoric superior continuă până la publicarea lucrării *Istoria PC(b) din toată Uniunea: Curs scurt* în anul 1938.

b) Lupta ideologică. O altă cale de constituire a modelului sovietic al învăţământului istoric superior, intercalată cu cea de *creare a noilor instituţii*, a fost „lupta ideologică”iniţiată de statul sovietic – propaganda ideologiei marxist-leniniste şi lupta cu adversarii politici.

Având sarcina de a educa tânăra generaţie în spiritul marxist-leninist, istoricii din instituţiile de învăţământ superior şi de cercetare ofereau prioritate următoarelor teme: *contradicţiile sociale dintre exploatatori şi exploataţi: lupta de clasă – locomotiva istoriei, necesitatea lichidării proprietăţii private.* Or, majoritatea ideilor aveau la bază axioma: „Istoria tuturor societăţilor care au existat până în prezent este istoria luptei dintre clase” preluată din *Manifestul Partidului Comunist*[259]. Înaintând ca obiectiv final al evoluţiei istorice comunismul, ştiinţa şi învăţământul istoric au devenit domeniul principal al frontului ideologic. Scopul acestora era de a inocula populaţiei sovietice mentalitatea marxist-leninistă, de a-i educa pe cetăţeni ca activi constructori ai comunismului şi patrioţi ai „patriei socialiste”[260]. Se preconiza a crea un cetăţean sovietic nou – *homo sovieticus.* Lipsa cadrelor marxiste impunea necesitatea creării instituţiilor de învăţământ superior unde să fie pregătiţi istorici conform cerinţelor partidului. Sintagma *homo sovieticus* era completată cu *historicus sovieticus*.

Drept rezultat al influenţei ideologiei asupra învăţământului istoric s-a format un anumit tip al istoricului, învăţat să accepte politica partidului ca ceva firesc. A fost format tipul istoricului de partid, credincios conducerii, care se simţea incomod fără ea. În acest context,

[259] К. Маркс, Ф. Енгелс. Манифестул Партидулуи Комунист. În: Опере алесе (ын трей волуме), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977, п. 120

[260] Основные задачи в изучений историй СССР феодального периода. În: Вопросы историй, 1949, № 11, с. 3.

M. Pokrovski menționa:„Institutul Profesorilor Roşii a apărut în anul 1921 ca armă a partidului nostru pe frontul ideologic. Institutul nu admite nici o abatere în direcția ştiinței «pure»”[261]. Partidul-stat avea nevoie de istorici, pentru care raționamentele şi scopurile politice erau criterii mai importante decât adevărul ştiințific şi istoric.

Baza metodologică pentru cercetările istorice au devenit operele lui Lenin şi „ale leninştilor veritabili”, care erau publicate în tiraje enorme. Din 1917 şi până în decembrie 1923 au fost publicate operele lui Lenin în numeroase limbi ale lumii cu un tiraj total de 6 milioane exemplare[262]. În alte ediții se publicau „operele tovarăşului Stalin”[263].

Apologeții ideologiei comuniste au scris şi multiplicat în milioane de exemplare „adevărurile marxiste”, ca cetățeanul să găsească răspunsurile la toate problemele ce-l frământă, sarcina cea mai importantă, ce urma a fi realizată, fiind de a argumenta cu desăvârşire legitatea istorică a „Revoluției din Octombrie” şi a desfăşurării unei astfel de revoluții în întreaga lume. Metodologul rus V.V. Ivanov a constatat următoarele funcții ale istoriei în societatea sovietică: a depista şi a demasca scopurile de clasă ale „reacționarilor occidentali”; a prezenta realizările socialismului matur; a educa ura față de exploatatori şi mândria pentru revoluția săvârşită de popor; a demasca esența anticomunismului; a servi cauza progresului social[264]. Aceste funcții ale istoriei autorul le-a constatat nu în perioada stalinistă, ci deja la mijlocul anilor ’80, ceea ce dovedeşte că esența regimului totalitar, caracterul dogmatic al ştiinței istorice pe parcursul întregii perioade sovietice nu s-au schimbat.

Raționamentele şi principiile în conformitate cu care avea loc cunoaşterea istoriei au fost „înțelese” de birocrația de stat şi partid: „în țară a avut loc revoluția socialistă în conformitate cu legile evoluției social-istorice, care au fost descoperite de Marx şi Engels, şi care au fost dezvoltate de Lenin, Stalin, Partidul Comunist”, şi ele nu trebuiau să trezească suspiciuni, dar să fie respectate cu strictețe. Scopul ştiinței se reducea la faptul de a demonstra ceea ce era evident pentru fondatorii ideologiei comuniste. Indicațiile au condiționat problematica istoriografică corespunzătoare, noul limbaj al ştiinței istorice sovietice.

---

261 Ю.Н. Афанасьев. Феномен советской историографии. În: Отечественная история, Москва. 1996, № 5, с. 157.

262 А.Л. Литвин. Op. cit., p. 7.

263 И.В. Сталин. Сочинения. Т. 1-12 Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1951-1955.

264 В.В. Иванов. Методология исторической науки. Москва: 1985, с. 51-64.

Formaţie, proces, clasă, partid, revoluţie, lege, marxism, proletariat – acestea sunt bazele noului vocabular istoric. Dar cel mai popular şi mai răspândit termen în istoriografia sovietică până la sfârşitul anilor ’80 era cuvântul „luptă”. De aici rezultă şi formarea temelor centrale ale cercetărilor istorice – *istoria mişcării revoluţionare, istoria revoluţiilor ruse, istoria luptei claselor şi partidelor, istoria partidului bolşevic, Leniniana istorică şi Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.*

Misiunea istoricului nu mai era să investigheze în mod critic trecutul, bazându-se pe ideile marxismului, cum se declarase anterior, ci să scrie istoria după axiomele politice la moment şi să renunţe la toate celelalte opinii. Stalin a făcut din scrierea istoriei un instrument de îndoctrinare a maselor[265], rescrierea istoriei devenind unul din mijloacele ideologice principale ale instaurării stalinismului[266], de constituire şi afirmare a cultului personalităţii.

Partidul nu doar forma structurile organizaţionale ale ştiinţei istorice, el determina şi componenţa personalului ştiinţific, aprecia sarcinile propuse. La începutul anilor ’20 s-a iniţiat să fie publicate Tezele Secţiei „Agitaţie şi Propagandă” a Comitetului Central (apoi Tezele şi Hotărârile CC al PCUS din 1952), care conţineau *indicaţii, recomandări*, *concluzii, aprecieri* obligatorii pentru comunitatea ştiinţifică. Alte documente de care trebuiau să ţină cont istoricii sunt acte ce apreciază starea de lucruri în ştiinţa istorică, hotărâri cu privire la deschiderea instituţiilor de învăţământ sau de cercetare, aprecieri ale calităţii publicaţiilor istorice. Fără hotărârea CC era imposibil de deschis sau închis o anumită instituţie[267]. Indicaţiile partidului puteau lua forme mai „particulare”. De exemplu, forma unei scrisori neoficiale sau recomandări[268], însă caracterul „neoficial” al acestora nu diminua obligativitatea lor.

Întreaga perioadă stalinistă în domeniul învăţământului şi al ştiinţei istorice a însemnat lupta împotriva adversarilor politici. Aceşti adversari au devenit nu doar „troţkiştii”, reprezentanţii „şcolii vechi”, dar şi unii adepţi ai marxism-leninismului şi, în cele din urmă, ai ver-

[265] Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996, p. 24.

[266] В. З. Роговин. Была ли альтернатива? Том 3. Сталинский неонэп. În: http://web.mit.edu/fjk/Public [Accesat 20.10.2007]

[267] Справочник партийного работника. Вып.1. Москва, 1957, с. 382.

[268] И.В. Сталин. Ответ т-щу Иванову Ивану Филипповичу. În: К изучению истории ВКП(б): Сб. материалов. Куйбышев, 1938, с. 7-11.

siunii staliniste de interpretare a istoriei. M.N. Pokrovski nu a admis critici la adresa lucrărilor sale în care îşi expunea viziunea asupra istoriei Rusiei, în acelaşi timp a participat la discreditarea, exilarea sau întemniţarea savanţilor S. Platonov, A. Iakovlev, V. Piceta, E. Tarle etc.[269]. În curând, după moartea lui Pokrovski, ideile sale şi discipolii săi au fost discreditaţi iar cei care au fost arma în mâna lui Stalin au fost acuzaţi de opoziţie.

La 27 ianuarie 1936, pe primele pagini ale ziarelor *Pravda* şi *Izvestia* a fost prezentată comunicarea Sovietului Comisarilor Norodnici ai URSS şi a CC PC(b) al Uniunii Sovietice în care se aprecia predarea istoriei, se constata mersul nesatisfăcător al pregătirii manualelor şi publicată Hotărârea CC şi a Consiliului Comisarilor Poporului *Cu privire la manualele de istorie* din 26.01.1936[270]. Ziarele au publicat obiecţiile lui I. Stalin, A. Jdanov şi S. Kirov asupra schiţelor manualelor de Istorie Modernă şi de Istorie a URSS. În comunicare era subliniat că motivul principal al neajunsurilor prezente în ştiinţa istorică sovietică sunt viziunile „antimarxiste, antileniniste, antiştiinţifice asupra ştiinţei istorice înrădăcinate în rândul unor istorici". Tendinţele periculoase şi încercările de lichidare a istoriei ca ştiinţă, se menţiona în comunicare, sunt legate, în primul rând, de răspândirea concepţiilor greşite, specifice aşa-numitei „şcoli istorice a lui Pokrovski"[271]. Au urmat articole de denigrare a lui Pokrovski şi a discipolilor săi, coordonate direct de Stalin şi Jdanov[272]. Această campanie de critică a „şcolii lui Pokrovski" a fost o pregătire a terenului pentru editarea în 1938 a *Cursului scurt* şi de luare sub control total a procesului de cercetare şi predare a istoriei în URSS.

c) Teroarea ştiinţei istorice. Fenomenul ştiinţei istorice persecutate este cunoscut în istoria societăţilor totalitare. Însă fiind supusă represiunilor, ea însăşi a devenit un mijloc puternic al acestora. Falsificând istoria, deformând conştiinţa, răspândind mituri, ştiinţa istorică alături de organele represive reprima, nimicea, constrângea[273].

[269] А.Л. Литвин. Op. cit., p. 12-13

[270] В Совнаркоме Союза ССР и ЦК ВКП(б). О положении в исторической науке и преподавании истории. În: Правда, 27.I.1936.

[271] Ibidem.

[272] А.Н. Артизов. Критика М.Н. Покровского и его школы (к истории вопроса). În: История СССР, 1991, № 1, с. 102.

[273] Ю.Н. Афанасьев. Феномен советской историографии. În: Отечественная история, Москва. 1996, № 5, с. 148.

Principiul autonomiei instituțiilor ştiințifice şi al universităților devenea inaplicabil în aceste condiții. Academia de Ştiințe cu libertatea academică a devenit un element străin, fiind chiar în pericolul de a fi lichidată, însă noul regim a prevăzut posibilitatea transformării acestei instituții pur ştiințifice în organ de persecutare a ştiinței.

Includerea totală a istoriei în regimul sovietic era asigurată prin intermediul organelor securității de stat. Pe parcursul a şaptezeci de ani s-a creat un triunghi specific: PCR/PC(b) din toată Uniunea/ PCUS–CK/GPU/NKVD/KGB–Academia de Ştiințe şi instituțiile de învățământ superior. Prin intermediul organelor de forță şi securitate Partidul Comunist „ajuta" istoricii să însuşească concepția leninistă a procesului istoric, metodele marxiste de cercetare. Colaboratorii acestor instituții obțineau de la istorici recunoaşterea celor mai grave crime: *minimalizarea rolului „Marii revoluții din Octombrie" în istorie, împărtăşirea concepțiilor burgheze* etc. Metodele de obținere a astfel de mărturii sunt bine-cunoscute. Aceste „colaborări" erau considerate atât de fireşti, încât profesorii sovietici au mai introdus printre sarcinile lor încă una: „Noi trebuie să devenim toți cekişti"[274].

Conform *Manifestului Partidului Comunist*, lupta împotriva duşmanilor de clasă presupunea nu doar lupta contra burgheziei şi a culacilor. Această luptă, care se desfăşura în URSS încă din 1917, a fost acompaniată şi de lupta împotriva intelectualității, majoritatea cărora se trăgeau din păturile înstărite, din rândurile dvorenilor, aristocraților etc. Evident, printre reprezentanții intelectualității ce nu puteau împărtăşi noile „valori" se aflau, de cele mai dese ori, istoricii care în mod evident încercau să nege lupta de clasă, deoarece ea însemna lipsirea lor de drepturile şi privilegiile pe care le aveau nu doar ca profesori, dar şi ca moştenitori ai bunurilor, fie prin sistemul vânzare/ cumpărare, fie prin cel de moştenire. De aceea era şi firesc ca istoricii de „şcoală veche" să devină ținta PC(b). Or, în istoriografia veche era pusă la baza procesului istoric concepția evoluției, iar PC(b) punea la bază principiul revoluției[275].

Procesul epurării a avut loc în câteva etape: în anii 1921-1923, 1925 a avut loc o campanie de epurare a intelectualității sovietice. Printre aceştia un destin tragic l-au avut circa 500 de istorici-etnografi, dintre

---

274 A. Dolghi. Constituirea modelului marxist al Ştiinței istorice. În: Studia Universitatis: Revistă ştiințifică a Universității de Stat din Moldova, Seria „Ştiințe umanistice", 2008, nr. 6 (16), p. 24.

275 Ibidem, p. 24-25.

care mulți şi-au pierdut viața, alții, trecând prin închisori, lagăre şi exil, au supraviețuit şi după reabilitare s-au întors în ştiință[276]. Începând cu anul 1925, istoricii nemarxişti au fost treptat înlăturați de la posturile de conducere[277].

Al doilea val al represiunilor a avut loc în anii 1928-1931. După represiunea intelectualității tehnice („Dosarul minerilor", 1928), Stalin în curând şi-a orientat atenția asupra istoricilor, majoritatea activând la Academia de Ştiințe. Lansarea primului plan cincinal de către Stalin, în 1928, s-a soldat şi cu o campanie generală împotriva ultimilor istorici „burghezi", iar în 1929-1930 aceasta a culminat cu „epurarea" în Academia de Ştiințe[278]. Conducătorul oficial al ştiinței istorice M. Pokrovski a anunțat despre sfârşitul perioadei de „coexistență paşnică" cu savanții şcolii vechi, iar V. Molotov a declarat că anul 1930 trebuie să fie „ultimul an de activitate pentru vechii specialişti". Din Academie au fost concediați 800 de cercetători, fiind distrus potențialul ştiințific al ştiinței ruse[279]. „Epurarea" în Academia de Ştiințe a durat mai mult de un an şi s-a terminat în februarie 1931 prin aşa-numitul „Dosar al academicianului S.F. Platonov"[280].

În urma represiunilor, care au decapitat catedrele de istorie ale universităților din cele mai mari oraşe ale URSS, şi a decesului conducătorului Academiei Comuniste M.N. Pokrovski (1931) şi a Comisariatului Educației A.V. Lunacearski (1933), în domeniul istoriei s-a creat o situație dificilă: „cadrele vechi" au fost lichidate, iar alte „cadre noi" n-au fost create. Cu excepția universităților din Moscova şi Leningrad, la toate facultățile de istorie de la toate instituțiile de învățământ superior din Federația Rusă în anul 1937 se numărau doar 13 profesori universitari şi 16 conferențiari universitari[281].

---

[276] Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. Москва: Вост. лит., 2002. с. 3.

[277] XVI съезд Всесоюзной Коммунистической Партии(б): ВКП(б). Съезд Москва (СССР).1930. Июнь 26-Июль 13: (16-ый: XVI съезд Всесоюзной Коммунистической Партии(б): Стенографический отчет. – 2-е изд., стереотип. Москва; Ленинград: Московский рабочий, 1931, с. 417

[278] Ibidem, p. 25.

[279] Ibidem.

[280] Referitor la acest proces, în istoriografie mai sunt utilizate şi sintagmele:„dosarul istoricilor" sau mai cunoscută fiind denumirea „Dosarul Academiei de Ştiințe". В.С. Брачев. „Дело" академика С.Ф. Платонова. În: Вопросы истории, 1989, № 5, с.117-129; Ф.Ф. Перченок. Дело Академии наук. În: Природа. 1991, № 4, с. 96-104.

[281] Преподавание отечественной истории в университетах России: прошлое и настоящее. Москва-Уфа, 1999, с.127.

Un nou val al represiunilor a avut loc spre sfârşitul anilor ’30. În ochii întregii lumi se desfăşura tragedia savanţilor N. Lukin, P. Anatoliev, P.P. Paradizov, N.N. Vanag, G.G. Fridliand, M.N. Tihomirov şi a altor istorici talentaţi discreditaţi şi persecutaţi. Aceeaşi soartă au avut-o nu doar istoricii din capitală, ci şi cei provinciali. Conform art. 58-11 al Codului Penal al RSSR, au fost represaţi M.O. Polocevnâi, C.H. Solohov, G.G. Grigor, M.B. Klocikov ş.a.[282]. Un exemplu tipic al represiunii poate servi cel al istoricului D.B. Reazanov, participant la propaganda comunistă, primul director al Institutului „K. Marx şi Fr. Engels”: fiind o fire activă, iar în una din cuvântările sale menţionând că „eu nu sunt bolşevic, nici menşevic şi nici leninist. Eu sunt doar marxist şi ca marxist sunt comunist”[283], a provocat nemulţumirea lui Stalin. În februarie 1931, Reazanov a fost demis din funcţia de director al Institutului, exclus din partid şi exilat în oraşul Saratov, în anul 1937 este arestat, iar în 1938 executat[284].

Încă în anul 1937, N.A. Narţov a prezentat AŞ a URSS planul unei lucrări de istorie a Moldovei din cele mai vechi timpuri. În elaborarea ei au fost antrenaţi oameni de ştiinţă din URSS: M.V. Serghievski şi V.S. Sergheev din Moscova, B.D. Grekov şi V.F. Şişmariov din Leningrad. Conform scrisorii lui Narţov din 25 iulie 1937, adresată primului-secretar al Comitetului Moldovenesc Regional de Partid V.Z. Todres, primul volum al lucrării urma să fie definitivat în septembrie 1937. Evenimentele dramatice din anul 1937 n-au permis realizarea acestui proiect. Controalele efectuate de către Comisia Comitetului Moldovenesc Regional de Partid au depistat lacune serioase în activitatea Institutului de Cercetări Ştiinţifice din Tiraspol. Majoritatea colaboratorilor Institutului au fost înlăturaţi sau reprimaţi. Însuşi N. Narţov era pe punctul de a fi trecut pe lista „naţionaliştilor” şi „spionilor români”. Abia după război N. Narţov va încerca să publice o sinteză de istorie a Moldovei aflându-se deja la Chişinău[285].

Apoteoza terorii ştiinţei istorice poate fi considerată publicarea în 1938 a lucrării *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea:*

---

[282] A. Dolghi. Constituirea modelului marxist al Ştiinţei istorice. În: Studia Universitatis: Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, Seria „Ştiinţe umanistice”, 2008, nr. 6 (16), p. 25-26.

[283] Д. Рязанов. Два письма в „Правду”. 2 февраля 1931 г. În: Вестник Российской Академии Наук. Том 63. 1993, № 11, c. 1041.

[284] A. Dolghi. Constituirea modelului marxist al Ştiinţei istorice, p. 225.

[285] E. Negru. Politica etnoculturală în RASS Moldovenească. Chişinău: Prut Internaţional, 2003, p. 96.

Curs scurt, unde toată perioada de după revoluție a istoriei ruse este prezentată ca rezultat al activității „geniului lui Stalin" şi a represiunilor în masă în anii 1936-1938 ce au lichidat posibilii adversari politici ai *„marelui lider al popoarelor".* În anii 1936-'38 au avut loc trei procese, în cadrul cărora un şir de lideri politici (Zinoviev, Kamenev, Peatakov, Radek, Buharin, Râkov, Krestinski, Rakovski, Sokolnikov şi alții) au fost acuzați de spionaj, diversiuni, terorism, pregătirea atentatelor la viața lui Lenin, Stalin, Sverdlov, omorul lui Kirov etc. Majoritatea acuzaților au fost executați[286]. Pentru legitimarea represiunilor, Stalin a înaintat teoria conform căreia lupta de clasă se acutizează, deoarece „duşmanii poporului" îşi întăresc rezistența paralel cu construcția socialismului.

Represiunile cuprinseseră un eşantion mare, numai în anul 1937 numărul jertfelor condamnate pe dosare politice se ridica la 350 mii (alte date vorbesc de o cifră de 3-4 ori mai mare), printre aceştia fiind şi mulți istorici[287]. După anul 1937, represiuni ale istoricilor cu o amploare la fel de mare nu au mai avut loc. Însă arestările ce mai aveau loc aminteau celor aflați la libertate despre posibilitatea unui astfel de destin şi pentru ei[288].

[286] А.И Ваксберг. Царица доказательств. Вышинский и его жертвы. Москва: А/О „Книга и бизнес", 1992. с. 98-114; Ю.Г. Голуб, Д.Б. Баринов. Судьбы российской художественной интеллигенции в условиях сталинского режима / Сарат. Гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. Саратов, 2002. 190 с. 14.

[287] Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. Москва: Вост. лит., 2002. с. 77

[288] А.Н. Артизов. Критика М.Н. Покровского и его школы (к истории вопроса). În: История СССР, 1991, № 1, с.37

CAPITOLUL III
POLITICA ÎN DOMENIUL STUDIERII ŞI CERCETĂRII ISTORIEI ÎN URSS (1944-1965)

3.1. Restabilirea şi aservirea învăţământului istoric superior politicii statului sovietic

Al Doilea Război Mondial, deşi a adus mari prejudicii ştiinţei şi învăţământului în Uniunea Sovietică, a slăbit parţial presiunea ideologică. Unii reprezentanţi ai intelectualităţii au simţit posibilitatea de exprimare mai liberă a viziunilor şi opiniilor lor cu privire la realitatea sovietică, politica partidului în domeniul învăţământului şi ştiinţei istorice, a filosofiei, literaturii, artei.

Puterea sovietică a văzut în aceste sentimente un pericol real pentru regim. Reacţia la această situaţie a fost desfăşurarea în vara anului 1944 a unei conferinţe cu privire la problemele ştiinţei istorice. La şedinţele reuniunii au participat istorici, secretarii CC al PC(b) A.A. Andreev, G.M. Malenkov şi A.S. Şcerbakov, funcţionari ai aparatului CC – în total cca 50 de persoane. Şedinţele au fost prezidate de A.S. Şcerbakov[289].

Originalul stenogramei acestei întruniri încă nu este găsit, însă desfăşurarea şedinţelor şi conţinutul discuţiilor sunt restabilite după scrisorile istoricului A. Pankratova[290], participantă la şedinţe. În opinia ei, discuţiile semănau mai mult cu o ceartă, participanţii căreia, cu mici excepţii, tindeau să se afirme şi se ponegreau unii pe alţii.

Lucrările conferinţei au fost deschise pe data de 29 mai 1944 prin comunicarea lui Gh.M. Malenkov. Următoarele şedinţe au avut loc pe 1, 5, 10, 22 iunie şi pe 8 iulie 1944. A. Pankratova comunică despre scopurile conferinţei următoarele: „Malenkov a menţionat că CC a

---

[289] Secretar al CC al PC(b) din toată Uniunea (1941-1945). A ocupuat diferite funcţii în ierarhia de Partid. În anii 1938-1945 a fost conducătorul organizaţiei de partid din Moscova, secretar al CC al PC(b) din toată Uniunea (1941-1945), şef al Departamentului Informaţii Internaţionale al CC PC(b).

[290] Istoric şi activist sovietic, membru al PC(b) din Rusia din 1919, membru al CC al PCUS. Deputat în Sovietul Suprem al URSS (legislatura a 4-a), membru corespondent al AŞ a URSS (1939), academician (1953) etc.

studiat situația în domeniul ştiinței istorice şi a considerat necesar să convoace istoricii pentru a discuta problemele controversate şi a elabora instrucțiuni principiale pentru toți istoricii. Acesta este scopul întrunirii noastre”[291]. Malenkov a mai menționat că la CC al PC(b) au parvenit adresări de la numeroşi istorici cu diverse probleme, din care rezultă că mulți dintre ei întâmpină dificultăți în interpretarea unor probleme principiale ale istoriei patriei, iar cu privire la unele probleme au opinii contradictorii, şi de aceea CC a hotărât să convoace întrunirea istoricilor, pentru a se consulta. În acelaşi timp a înaintat cincisprezece teme pentru discuție.

La CC al PC(b) a fost concentrată din timp informația cu privire la abaterile mai multor istorici de la metodologia şi interpretarea oficială a evenimentelor istorice. Deşi A. Pankratova a anunțat CC că necesită revizuită istoriografia „şcolii lui Kliucevski”, care se mândresc deschis de apartenența la această şcoală, şi la adresa ei au fost scrise denunțuri şi critici, în special în ce priveşte abaterea de la interpretarea stalinistă a „alipirii teritoriilor de la periferii la Imperiul Rus” ca „rău mai mic”. La şedința din 1 iulie Pankratova a fost acuzată că „ponegreşte istoria patriei, idealizează mişcările naționale îndreptate împotriva Rusiei”[292] etc.

Conținutul întrunirii istoricilor trebuie apreciat, pe de o parte, în contextul implicării directe a lui Stalin în soluționarea problemelor de ordin teoretic şi istoric şi a unui şir de probleme concrete legate de istoria Rusiei şi cea universală, iar pe de alta, în contextul situației ideologice şi politice din anii războiului, a activității ideologice şi politice a aparatului de stat şi partid. De asemenea nu trebuie neglijat nici faptul că anul 1944 era considerat într-un anumit sens jubiliar – se împlineau zece ani de la Hotărârea al CC PC(b) din toată Uniunea cu privire la predarea istoriei în şcoală din 1934. Cu toate acestea, în presă nu a fost publicată nici o informație cu privire la desfăşurarea acestei întruniri, iar şedințele s-au desfăşurat cu uşile închise. Probabil, din cauza că prin discuțiile purtate unii istorici încercau să înlăture unele şabloane istoriografice staliniste.

291 Стенограмма совещания по вопросам истории СССР в ЦК ВКП(б) в 1944 году. În: Вопросы истории, 1996, №2, с. 47-86

292 А.М. Дубровский. Историк и власть: историческая наука в СССР и концепция истории феодальной России в контексте политики и идеологии (1930-1950-е гг.). Брянск: Издательство Брянского государственного университета им. акад. И.Г. Петровского, 2005, с. 446.

Din mărturiile identificate de istoricul A.M. Dubrovski aflăm că discuțiile au fost aprinse şi contradictorii. Scopul organizatorilor a fost să pună în evidență contradicțiile dintre istorici, să susțină polemica şi să identifice grupul care era mai aproape de concepția oficială stalinistă. Dar şi aşa, secretarilor CC şi lui Stalin le-a fost greu să întreprindă acțiuni imediate, concrete. Pe de o parte, Stalin era de acord în privința unui şir de probleme cu opinia lui Tarle, care a fost invitat în ultimele zile ale întrunirii să-şi expună poziția, şi mulți istorici chiar credeau că acesta reprezintă poziția oficială. Pe de altă parte, P. Pospelov a participat la redactarea lucrării *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea. Curs scurt* şi era un apropiat al lui Stalin. A. Pankratova convenea CC, cu excepția poziției acesteia față de mişcarea națională din RSS Kazahă. Criticile şi acuzațiile, precum şi justificările au fost făcute mai ales cu privire la problemele: aprecierea politicii externe țariste în diferite perioade istorice, sintagmele „Rusia – jandarm al Europei" şi „Rusia – închisoare a popoarelor"; cu privire la valabilitatea teoriei „răului mai mic" la „alipirea" popoarelor Asiei la Imperiul Rus; aprecierea politicii coloniale țariste; originea termenilor „slavi" şi „Rusia"; cu privire la locul popoarelor mici în cursurile de istorie a URSS; atitudinea istoricilor față de teoria normandă[293].

G. Aleksandrov, şeful Secției Agitație şi Propagandă a CC, la 12 iulie, după reuniune, avea deja pregătită o hotărâre a CC, în câteva variante, ce purta denumirea „Cu privire la neajunsurile în domeniul ştiinței istorice"[294]. Documentul era compus tradițional din două părți: prima constata şi a doua ordona. Din motive necunoscute, documentul nu a fost publicat şi nici adoptat. Însă istoricii care s-au abătut de la linia oficială stalinistă au fost criticați dur. Directive oficiale n-au fost emise, însă în revista „Bolşevik"au fost publicate recenzii distrugătoare la lucrările istoricilor E.V. Tarle, A.I. Iakovlev, A.M. Pankratova ş.a., în care se observă clar tendința de evidențiere şi o diferențiere a patriotismului rus şi a celui sovietic, fiind o premisă a campaniilor ce au urmat. Convocând cei mai de vază savanți istorici în anul 1944, CC al PC(b) din toată Uniunea i-a preîntâmpinat că nu se admit abateri de la interpretările oficiale ale evenimentelor şi proceselor istorice,

293 А.М. Дубровский. Историк и власть: историческая наука в СССР и концепция истории феодальной России в контексте политики и идеологии (1930-1950-е гг.). Брянск: Издательство Брянского государственного университета им. акад. И.Г. Петровского, 2005, с. 444-445.

294 Ibidem, p. 471.

a trasat direcțiile de dezvoltare a învățământului şi ştiinței istorice, a evidențiat necesitatea educării patriotismului sovietic. În contextul evenimentelor de la sfârşitul războiului, reuniunea istoricilor din vara anului 1944 a fost precursoarea campaniilor şi presiunilor ideologice postbelice.

În pofida pierderilor suferite în război şi a dificultăților postbelice, URSS şi-a păstrat o parte a centrelor ştiințifice şi instituțiilor de învățământ superior care au continuat să activeze în zonele neafectate de operațiunile militare. După ce operațiile militare au trecut hotarele URSS (1944), instituțiile de învățământ superior aveau drept sarcină primordială să asigure cu profesori de istorie toate şcolile medii. Începând cu anul 1944, sistemul de învățământ antebelic a fost restabilit şi lărgit, astfel încât către anul 1956 în URSS erau 33 de universități, 125 de institute pedagogice şi 14 institute de învățători, unde se pregăteau şi istorici-marxişti[295].

Politica statului sovietic în domeniul învățământului şi ştiinței dicta conținutul, formele, metodele învățământului istoric, influența tematica cercetărilor istorice, direcțiile lor principale; statutul instituțiilor de învățământ şi „prestigiul" diplomelor acestora; contingentul de studenți şi numărul cadrelor didactico-ştiințifice calificate. Scopul învățământului sovietic era de a educa cetățeni credincioşi partidului şi ideologiei marxist-leniniste. Învățământul, în conformitate cu acest scop, trebuia să ofere tineretului studios cunoştințe în domeniul tuturor ştiințelor, să le formuleze conştiința comunistă, să-i pregătească de viață. Studenților şi profesorilor de istorie în manualele de *Metodica predării istoriei* li se spunea că învățământul istoric trebuia să aibă un rol special: „Istoria şi exemplele din istorie trebuie să «înarmeze» studenții cu înțelegerea legităților dezvoltării sociale, să educe în tradițiile revoluționare şi muncitoreşti poporul sovietic, să le educe «un sentiment înalt al patriotismului sovietic», să educe dorința de a apăra patria socialistă, să lupte cu pătrunderea «ideologiei burgheze» în conştiința elevilor"[296]. Prin urmare, istoria, ca disciplină de studiu, a fost aservită intereselor politice şi ideologice ale statului sovietic, în care rolul principal în influența sistemului administrativ de comandă asupra şcolii superioare, după reorganizarea Comisariatului Norodnic

---

[295] А.С. Барсенков. Op.cit., p. 32.

[296] V. Cozma, A. Dolghi. Aservirea învățământului istoric superior din URSS intereselor politice (1944-1964). În: Revista de Istorie a Moldovei, 2009, Nr.2-3 (78-79), p. 207.

pentru Învăţământ în 1946, îl avea Ministerul Învăţământului Superior din URSS. În anii 1946-1951, ministru al Învăţământului Superior din URSS a fost Serghei Kaftanov[297]. Ministerul dirija activitatea tuturor instituţiilor de învăţământ superior din ţară, Ministerele Învăţământului din toate republicile unionale, inclusiv din RSSM. În anul 1946, Ministerul Învăţământului Superior controla activitatea a 305 instituţii de învăţământ superior[298].

Ministerul Învăţământului Superior din URSS determina structura, conţinutul, forma de învăţământ, contingentul de studenţi şi condiţiile de angajare în câmpul muncii a absolvenţilor. Un loc important în structura ministerului îl ocupa *Direcţia Generală de predare a ştiinţelor sociale*, care controla activitatea didactică, ştiinţifică a cadrelor didactice, de formare a conştiinţei studenţilor, a educaţiei politice. Restabilirea învăţământului superior, în ansamblu, a însemnat nu doar restaurarea construcţiilor sau edificarea altora noi, ci şi refacerea procesului de pregătire a cadrelor, instituirea unui control dur asupra procesului didactico-ştiinţific. Astfel, aservirea învăţământului istoric superior politicii statului sovietic se realiza prin *Planificarea conţinutului învăţământului istoric superior; Controlul asupra conţinutului şi „calităţii" lecţiilor; Controlul asupra procesului de pregătire a cadrelor didactico-ştiinţifice şi studenţilor*.

3.1.1. Planificarea procesului educaţional la facultăţile/ secţiile Istorie

Şcoala superioară sovietică avea trei niveluri ale conţinutului învăţământului, reprezentând o ierarhie de proiectare: *a) nivelul general al structurii teoretice (planul de învăţământ);b) nivelul disciplinei de studiu (disciplina şi programa de studii); c) nivelul materialului didactic (literatura didactico-ştiinţifică)*[299]. Conţinutul învăţământului sovietic la toate cele trei niveluri, ce include în sine obiectivele, principiile, sarcinile procesului didactic, formulate şi controlate de stat, a dictat şi metodica, şi formele predării/învăţării.

[297] După unele surse, de origine moldovean. Ministru al Învăţământului Superior din URSSS în anii 1946-51. Vezi: Центральный Комитет КПСС, ВКП(б), РКП(б), РСДРП(б): Историко-биографический справочник / Сост. Ю.В. Горячев. – М.: Издательский дом «Парад», 2005. Vezi: http://www.az-libr.ru/Persons/A0M/22c9262b/Source.shtml

[298] Культурное строительство СССР: Стат. сб., Москва: Госстатиздат, 1956, p. 316.

[299] V. Cozma, A. Dolghi. Op. cit., p. 207-208

Nivelul general al structurii teoretice (planul de învăţământ). Conţinutul şi formele învăţământului istoric superior din URSS de la sfârşitul anilor '40 – începutul anilor '50 era determinat de planurile de învăţământ din anii 1943, 1947, 1954 la specialitatea *Istoria*, destinat institutelor pedagogice cu 4 ani de studii (planul de învăţământ al universităţilor era alcătuit pentru 5 ani de studii). Drept exemplu pot servi planul de învăţământ al Institutului Pedagogic din Chişinău şi cel al Universităţii de Stat din Chişinău pentru anul de studii 1948/1949. În plan sunt fixate câteva blocuri de discipline: *disciplinele social-politice, psihopedagogice, cursuri istorice, cursuri şi seminare speciale, de asemenea şi cursuri opţionale.* Conţinutul învăţământului obţinea concretizare în programele şi conţinuturile disciplinelor de studii.

În planul institutelor pedagogice cu patru ani de studii, blocul disciplinelor social-politice includea *Bazele marxism-leninismului* (250 ore), *Economia politică* (140 ore), *Materialismul dialectic* (44 ore), *Materialismul istoric* (96 ore). Disciplinelor ideologice li se ofereau în total 530 ore. În predarea ştiinţelor sociale planul prevedea succesiunea: *Bazele marxism-leninismului,* care se studia pe parcursul semestrelor I-IV, apoi *Economia politică* – în semestrele V-VII, şi *disciplinele filosofice* – în semestrele VI-VIII[300]. Prin Ordinul ministrului Învăţământului Superior din URSS din 31 decembrie 1947 se introduceau două examene la disciplina *Bazele marxism-leninismului*, unul la finele anului întâi de studii (semestrul II), al doilea – la finele anului doi de studii (semestrul IV), iar la sfârşitul semestrelor I şi III se introducea susţinerea obligatorie a unui colocviu la disciplina nominalizată[301]. La sfârşitul studiilor studenţii mai susţineau examenul de stat obligatoriu – *Bazele marxism-leninismului*[302]. Astfel, prin „blocul disciplinelor social-politice" deosebit de vast şi prin intermediul studierii obligatorii a „disciplinelor marxiste", puterea promova o politică bine organizată de ideologizare şi politizare a societăţii. Prin aceasta se atingea scopul educării personalităţii credincioase idealurilor comuniste, creării istoricilor, capabili să abordeze istoria prin prisma unei singure metodologii – marxist-leniniste.

Din blocul ştiinţelor psihopedagogice, studenţii Institutului Pedagogic studiau *Psihologia* (85 ore), *Pedagogia* (104 ore), *Istoria pedagogiei* (98 ore) şi *Igiena şcolară* (36 ore), de asemenea se mai studia

---

300 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 91-93
301 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 25, f. 157
302 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 91-93

Metodica predării istoriei (94 ore) şi era ţinut un *seminar special la pedagogie* (36 ore). Întreg blocul disciplinelor pedagogice includea 453 de ore.

Blocul disciplinelor istorice era alcătuit din cursurile *Istoria lumii antice* (186 ore), *Istoria Evului Mediu* (212 ore), *Istoria Modernă* (486 ore), *Istoria URSS* (612 ore), *Istoria slavilor de sud şi de vest* (40 ore), *Studiul izvoarelor istoriei URSS* (102 ore), *Istoria relaţiilor internaţionale* (36 ore), şi *cursuri şi seminare* speciale în volum de 118 ore[303]. Disciplinele istorice constituiau 1792 ore.

În cadrul Institutului Pedagogic, un accent deosebit de mare se punea pe studierea unui şir de discipline filologice: *Limba străină* (68 ore), *Literatura universală* (282 ore), *Limba rusă* (200 ore), *Limba moldovenească*[304] (42 ore), *Literatura rusă* (190 ore), *Literatura moldovenească* (132 ore). Disciplinele filologice constituiau în total 914 ore. Alte discipline erau *Bazele dreptului sovietic* (104 ore) şi *Educaţia fizică* (176 ore).

La patru ani de studii, numărul total de ore era de 3969, dintre care 13, 35% le constituiau *disciplinele ideologice*, 11, 41% *disciplinele pedagogice*, 45, 14% *disciplinele istorice,* 23% *disciplinele filologice,* alte discipline constituiau 7% (a se vedea diagramele din *Anexa 1*).

Spre deosebire de planul de învăţământ de la facultăţile de istorie ale institutelor pedagogice, în cel de la facultăţile universităţilor blocul disciplinelor sociale includea *Bazele marxism-leninismului* (250 ore), *Economia politică* (143 ore), *Materialismul istoric* (76 ore). Blocului disciplinelor ideologice i se ofereau mai puţine ore decât în institutele pedagogice (469 ore)[305].

Dintre ştiinţele psihopedagogice, la universităţi se studia *Pedagogia* (122 ore), *Psihologia* (84 ore), *Metodica predării istoriei* (126 ore), *Istoria pedagogiei* (98 ore) – în total 430 ore.

---

303 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 91-93

304 Sintagma limba moldovenească a fost utilizată în documentele sovietice şi literatura sovietică pentru limba vorbită şi scrisă cu caractere chirilice în RSSM (o română care abundă în slavonisme şi regionalisme, scrisă cu caractere chirilice) – considerată limba oficială în RSSM, poporul moldovenesc, fiind conform politicii oficiale, un popor diferit de cel român – identitatea moldovenească a fost promovată prin politici culturale, educaţionale, propagandă, represiuni etc. Referindu-ne la limba utilizată în învăţământul superior drept limbă de predare şi în calitate de disciplină de studiu utiliza sintagma *limbă moldovenească* pentru a reda mai precis realitatea culturală şi politică a epocii, deoarece nu putem să numim acea disciplină de studiu şi limbă în care se preda în contextul epocii limbă română.

305 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 39, f. 19-20

O altă deosebire a procesului de studii de la universităţi este că în cadrul lor studenţii mai studiau limbile clasice: *Limba latină* (108 ore); *Limba rusă veche* (60 ore), necesare istoricilor pentru cercetarea documentelor vechi. De asemenea, se studia o limbă străină (216 ore) şi limba de stat a republicii respective (în RSSM – *Limba moldovenească* – 172 ore)[306].

În cadrul universităţilor, în *blocul disciplinelor istorice* erau incluse mai multe discipline, fiecărui curs acordându-i-se un număr diferit de ore. Se studia *Istoria lumii antice* (188 ore), *Arheologia* (50 ore), *Istoria Evului Mediu* (240 ore), *Istoria ţărilor din Orient* (140 ore), *Istoria Modernă* (321 ore), *Istoria URSS* (162 ore), *Istoria slavilor de vest şi de sud* (36 ore), *Arhivistica* (36 ore); *Istoria unui popor din URSS* (102 ore), – cursul se numea anume aşa, deoarece era destinat tuturor republicilor unionale, şi prin acest curs se prevedea studierea istoriei poporului autohton, în cazul RSSM se prevedea studierea istoriei „poporului moldovenesc", însă cum arată *Raportul de activitate pentru anii de studii 1948/1949 a Facultăţii de Istorie şi Filologie,* acest curs nu s-a studiat în cadrul Universităţii de Stat din Chişinău. În anul de studii 1950/51 a fost studiat cursul *Istoria Moldovei*. La Universitate se mai studiau cursuri şi seminare speciale cu un volum de 262 ore[307]. În total, numărul de ore la cursuri normative şi speciale predate la facultăţile de istorie din universităţi constituia 1537 ore.

La patru ani de studii (întrucât USM a fost creată abia în anul 1946 cu transferarea a doi ani de studii din cadrul Institutului Pedagogic), numărul total era de 2992 ore, dintre care 15, 6% constituiau *disciplinele sociale*, 14,4% – *disciplinele pedagogice,* 51,4% – *disciplinele istorice*, 18,6% – alte discipline (vezi *Anexa 1*).

În urma analizei planurilor de studii pentru institutele pedagogice şi universităţi şi a diagramelor ce reflectă procentajul orelor distribuite pentru blocurile de discipline, constatăm că disciplinele istorice studiate în cadrul universităţilor erau mai diverse şi mai numeroase, deşi comparativ li se oferea un număr mai mic de ore, din cauza repartizării proporţionale a numărului de cursuri. În ceea ce priveşte disciplinele ideologice, în cadrul institutelor pedagogice li se oferea un număr considerabil mai mare de ore. Este de la sine înţeles că în cadrul universităţilor studenţii parcurgeau specializarea mai mult în domeniul ştiinţelor istorice şi al ideologiei, punându-se accent pe

306 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 39, f. 19-20
307 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 39, f. 19-20

pregătirea cadrelor ştiinţifice, de partid şi propagandistice, iar în cadrul institutelor pedagogice se punea accent pe pregătirea cadrelor didactice pentru şcoli şi a celor propagandistice. Conform obiectivelor sistemului de învăţământ al perioadei de referinţă, institutele pedagogice şi de învăţători trebuiau să educe o generaţie de cetăţeni credincioşi partidului şi conducătorului, maximal executoare în condiţiile unui minim de cunoştinţe. Planul de învăţământ al institutelor pedagogice, întrucât acestea erau mai numeroase, ce conţinea un bloc mai mare al disciplinelor social-politice, corespundea întocmai acestor scopuri.

În ce priveşte învăţământul universitar, în pofida trăsăturilor comune cu cel al institutelor pedagogice, planurile de învăţământ ale universităţilor conţineau un număr mai mic de discipline pedagogice, în schimb acordau mai mult timp pregătirii profesionale speciale[308]. La 30 octombrie 1946, Consiliul de Miniştri al URSS a aprobat Hotărârea *Cu privire la studiile la facultăţile de istorie ale universităţilor de stat*[309]. În conformitate cu această Hotărâre, în universităţi a fost restabilit termenul de studii de cinci ani. Documentul prevedea, de asemenea, lărgirea şi aprofundarea pregătirii teoretice a istoricilor, introducerea la facultăţile de istorie a predării disciplinelor înrudite: *Istoria literaturii universale*; *Teoria şi istoria dreptului, Istoria filosofiei* şi *Geografia istorică*[310].

Observăm, în primul rând, că disciplinele planului de învăţământ se împart în cursuri teoretice şi practice, deşi unele cursuri se predau doar sub formă de prelegeri (de exemplu, *Istoria ţărilor din Asia şi Africa*). În al doilea rând, tematica cursurilor speciale la universităţi nu poartă caracter general, ci este orientată spre specializarea studenţilor: cursurile speciale în cadrul institutelor pedagogice erau orientate să îmbogăţească cultura generală a studenţilor, iar în cadrul universităţilor să ofere specializări înguste în diverse probleme.

În luna iulie 1954, Ministerul Învăţământului Superior din URSS a aprobat un nou plan de învăţământ pentru institutele pedagogice la specializarea *Istoria* cu termenul de studii de patru ani, fiind orientat spre aprofundarea pregătirii profesionale a absolvenţilor. Conform

---

[308] Преподавание отечественной истории в университетах России: прошлое и настоящее. Москва-Уфа, 1999, с. 147-148.

[309] Постановление о учебе на исторических факультетах государственных университетах. În: Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции. Москва: Советская наука, 1948, с. 17.

[310] Ibidem, p. 17.

noului plan, se studia separat cursul *Istoria filosofiei* (68 ore); a fost majorat numărul de ore la cursurile: *Istoria lumii antice* şi *Istoria medievală* pe seama micşorării celor de la *Istoria Modernă* (la 93 ore); a fost reintrodus cursul *Istoria Modernă a țărilor din Asia şi Africa* (130 ore de curs teoretic). În cadrul cursului *Metodica predării istoriei* au fost introduse compartimente referitoare la *Constituția URSS* cu mărirea numărului de ore de trei ori (166 ore), cursul obținând denumirea *Metodica predării istoriei şi a Constituției URSS*[311].

Noul plan, deja în perioada poststalinistă, în mare parte era perfectat. Specificul său consta şi în faptul că a fost introdus cursul *Istoriografia URSS* (40 ore) în calitate de disciplină obligatorie[312]. În aşa mod, a fost considerat necesar ca viitorii profesori de istorie şi cercetători istorici să studieze nu doar istoria concretă, dar şi procesul constituirii ei ca ştiință, aportul diferiților savanți la evoluția ei, a principiilor metodologice şi specificul metodelor de cercetare. După o perioadă de critică dură a istoriografiei, în anii luptei împotriva „cosmopolitismului" a apărut necesitatea de a ordona strict orientarea acestei discipline. În noile condiții, facultățile de istorie întâmpinau dificultăți în predarea *Istoriografiei URSS*: lipseau manuale şi specialişti calificați pentru predarea disciplinei. Noua echipă venită la putere, în frunte cu N. Hruşciov, a considerat că este de prisos predarea acestui curs. Ca rezultat, *Istoriografia istoriei URSS* a rămas doar în planurile de studii universitare, iar în institutele pedagogice din anul 1957 a fost predată doar în calitate de curs opțional, şi printre disciplinele obligatorii apare abia în anul 1964[313].

În 1954, printre disciplinele de studii obligatorii sunt introduse *Arheologia,* iar în calitate de curs opțional *Arheologia URSS* (cu activități practice – în total 100 ore), *Paleografia* (40 ore), *Arhivistica* (40 ore), *Relațiile Internaționale* (40 ore) ş.a. În calitate de discipline obligatorii pentru examene de stat în ambele tipuri de instituții au fost fixate *Bazele marxism-leninismului*; *Pedagogia şi metodica predării istoriei şi Constituției URSS*; *Istoria URSS* şi *Istoria Modernă*[314]. Pentru pregătirea profesorului de istorie se prevedeau 3582 de ore de studii în auditoriu. Dintre acestea, 2199 (57%) ore de curs şi 1383 ore practice (43%) (*calculele autorului – A.D.*).

[311] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 94, f. 53
[312] V. Cozma, A. Dolghi. Op. cit., p. 210.
[313] Ibidem, p. 210.
[314] Ibidem, p. 211.

Prin urmare, planul de învăţământ din anul 1954 pentru facultăţile de istorie ale institutelor pedagogice se deosebea de cel din 1947: se păstra studierea „disciplinelor sociale" şi se mai introduceau discipline istorice noi, ceea ce contribuia la o mai bună pregătire a cadrelor de istorici. O altă modificare a programelor de studii în cadrul tuturor instituţiilor de învăţământ superior a avut loc în anul 1956 prin Ordinul Ministerului Învăţământului Superior al URSS din 3 iulie 1956 *Cu privire la predarea în instituţiile de învăţământ superior a Istoriei Partidului Comunist al URSS, Economiei politice, Materialismului dialectic şi istoric*. În acest Ordin se evidenţiau „lacunele" în predarea disciplinelor menţionate şi necesitatea ridicării nivelului teoretico-ideologic al predării ştiinţelor sociale şi se introducea începând cu anul de studii 1956/1957 în toate instituţiile de învăţământ superior studierea a trei cursuri independente: *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice; Economia politică; Materialismul dialectic şi istoric*[315]. În acelaşi an, începând cu 19 octombrie, în toate instituţiile de învăţământ superior s-a introdus examenul de stat la cursurile *Istoria PCUS* şi *Economia politică*[316]. Aceste modificări erau orientate, în primul rând, spre depăşirea cultului personalităţii lui Stalin, care presupunea a exclude din programele universitare studierea obligatorie a lucrării *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea: Curs scurt,* şi spre ridicarea nivelului pregătirii teoretico-ideologice a tineretului studios.

Alt tip de instituţii de învăţământ superior, în cadrul cărora erau pregătiţi istorici-marxişti, erau institutele de învăţători. Planul de învăţământ al acestora era prevăzut doar pentru doi ani de studii. Planul pentru anul de studii 1948/1949 conţinea 12 cursuri: *Bazele marxism-leninismului* (250 ore – 12% din numărul de ore în total), *Psihologia* (85 ore – 4,2%), *Pedagogia* (116 ore – 5,8%), *Igiena şcolară* (18 ore – 1%), *Educaţia fizică* (100 ore – 5%), *Istoria lumii antice* (158 ore – 7,94%), *Istoria medievală* (187 ore – 9,4%), *Istoria Modernă* (250 ore – 12,5%), *Istoria URSS* (448 ore – 22,5%), *Metodica predării istoriei* (75 ore – 3,7%), *Bazele statului şi dreptului sovietic* (106 ore – 5,3%), *Literatura rusă* (55 ore – 2,7%), *Limba republicii* (în cazul RSSM –

315 О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической Партии СССР, Политической экономии, Диалектического и исторического материализма. Из приказа Министерства высшего образования СССР от 3 июля 1956 г., № 555. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 80-82.

316 О государственных экзаменах по общественным наукам. Приказ Министра высшего образования от 19 октября 1956 г., № 813. În: Высшая школа, Москва, 1957, с. 82.

limba moldovenească – 60 ore), *Literatura republicii* (pentru RSSM – *literatura moldovenească* – 80 ore – 3%) (vezi *Anexa 1*)[317]. În total, la Institutul de Învățători din Bălți volumul cursului constituia 1988 de ore. Cele mai voluminoase cursuri erau *Bazele marxism-leninismului*; *Istoria Modernă* şi *Istoria URSS*. Numărul suficient de ore pentru pregătirea profesorului de istorie în institutele de învățători era de 1949 ore, 3/4 de ore le constituiau prelegerile şi 1/3 orele practice[318]. Institutele de învățători reprezentau o formă intensivă de pregătire a învățătorilor de istorie pentru clasele V-VII. Aceste instituții de învățământ au activat până în anul 1956, când o parte au fost transformate în institute pedagogice, au fost desființate sau au fost transferate la universități sau institute pedagogice. De exemplu, în anul 1954, Secția de Istorie şi Filologie a Institutului de Învățători din Bălți a fost transferată la Institutul Pedagogic din Chişinău[319].

Nivelul disciplinei de studiu (disciplina şi programa de studiu).Pe lângă planurile de învățământ, o importanță deosebită o aveau programele de studii. Programele de studii ale perioadei postbelice reflectau conținutul de bază al disciplinelor, tematica lecțiilor cu recomandarea numărului de ore pentru fiecare temă. Materialul istoric în conținutul programei de studii era repartizat sistemic şi cronologic. Istoria era prezentată ca evoluție a dezvoltării economice şi a relațiilor sociale în diverse țări şi epoci, în conformitate cu formațiunile istorice.

Elaborarea programelor a fost încredințată profesorilor cu înaltă calificare de la cele mai importante universități din Moscova şi Leningrad, sub controlul direct al Ministerului Învățământului Superior şi organelor de partid. De exemplu, elaborarea programei la cursul *Istoria URSS* a fost încredințată profesorilor Catedrei Istoria URSS a Universității de Stat din Moscova. Autorii au întâmpinat dificultăți mari în elaborarea acesteia, întrucât era permanent perfectată în conformitate cu noile directive de partid. În pofida acestui fapt, la 25 mai 1949, Ministerul Învățământului Superior din URSS a aprobat programa cursului *Istoria URSS* pentru universități şi institutele pedagogice, elaborată în concordanță cu particularitățile campaniei contra „cosmopolitismului”[320]. O importanță mare în direcționarea

---

317 AN RM, F. 3143, inv. 1, d. 20, f. 1.
318 Ibidem.
319 V. Cozma, A. Dolghi. Op. cit, p. 212.
320 Преподавание отечественной истории в университетах России: прошлое и настоящее. Москва-Уфа, 1999. с. 152-153

procesului de pregătire a cadrelor de istorici, de asemenea, a avut-o programa cursului *Istoriografia istoriei URSS*, elaborată de Catedra Istoria URSS a Institutului de Istorie şi Arhivistică din Moscova, care determina conţinutul şi direcţia principală a noii discipline.

În perioada postbelică, la majoritatea cursurilor predate au fost elaborate programe de studii: Istoria comunei primitive[321], Istoria Orientului Antic[322], Istoria Antică a Greciei şi Romei[323], Istoria medievală[324], Istoria Modernă[325], Istoria contemporană[326]. Doar programele la cursurile şi seminarele speciale erau elaborate de specialiştii de la fiecare instituţie de învăţământ, dar în conformitate cu tematica recomandată, care aborda probleme ca lupta de clasă, mişcările sociale, desfăşurarea „revoluţiei", „criza relaţiilor capitaliste" etc.

Programele erau realizate de catedre şi cadrele didactice prin elaborarea planurilor individuale de lucru la fiecare disciplină în parte, cu proiectarea numerică şi calendaristică a orelor. Dacă programele de studii mărturisesc despre modul de predare a disciplinelor în întreaga ţară, atunci planul individual de lucru (proiectarea calendaristică) – despre aplicarea programei respective. La Universitatea de Stat din Chişinău în anul de studii 1947-1948, la anul I, Istoria URSS se preda începând cu cele mai vechi timpuri până la începutul secolului al XVIII-lea. Cursul era împărţit în 4 compartimente: 1. Istoria comunei primitive şi antică pe teritoriul URSS; 2. Constituirea relaţiilor feudale. Rusia Kieveană (sec. IX – mijl. sec. XI); 3. Perioada fărâmiţării feudale pe teritoriul URSS; 4. Constituirea statului centralizat rus. Instaurarea autocraţiei. Transformarea URSS în stat multinaţional. În total – 59 de ore[327] (a se vedea *Anexa 2*). La anul II se preda Istoria URSS de la începutul secolului al XVIII-lea până la sfârşitul sec. al XIX-lea[328]. La anul III se preda Istoria URSS în epoca contemporană – de la sfârşitul sec. al XIX-lea până la al Doilea Război Mondial. Sunt descrise contradicţiile de clasă în Imperiul Rus, premisele „revoluţiei",

---

321 Программа курса. История первобытного общества для исторических факультетов государственных университетов и пед. институтов. Москва: МГУ, 1952. 27 с.

322 Программа курса. История древнего Востока. Москва: Сов. наука, 1949. 29 с.

323 Программа по истории Греции и Рима. Ленинград.: Тип. Печатный двор, 1946. 28 с.

324 Программа по истории средних веков. Москва: Советская наука, 1946. 31 с.

325 Программа по новой истории. Москва: Советская наука, 1946. 29 с.

326 Программа по курсу новейшей истории. Москва: Советская наука, 1944. 24 с.

327 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 19, f. 14-17

328 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 19, f. 11-113

constituirea statului sovietic, construcția socialismului etc.[329] Temele sunt formulate în corespundere cu principiile marxist-leniniste, astfel că istoria URSS se abordează prin prisma luptei de clasă.

Ansamblul de discipline, volumul lor, ordinea studierii acestora şi formele de control erau subordonate concepției staliniste asupra istoriei, ideologiei partidului, în conformitate cu care învățământul istoric trebuia nu doar să dea cunoştințe sistematizate, dar şi să le explice viitorilor specialişti, şi să-i convingă că politica internă şi cea externă a partidului de la conducere este corectă, că există un singur partid, o singură ideologie şi patrie. Aceluiaşi principiu i-a fost subordonat conținutul literaturii didactico-ştiințifice.

Nivelul materialului didactic (literatura didactico-ştiințifică). O problemă importantă a învățământului istoric superior interbelic şi postbelic era elaborarea manualelor, care ar fi corespuns atât ştiinței, cât şi deciziilor de partid. Deosebit de „acută" se prezenta problema manualelor de Istorie a URSS, conținutul cărora a fost refăcut de mai multe ori.

Manualele din care se studia istoria URSS în primii ani postbelici includeau: *Istoria Partidului Comunist (al bolşevicilor) din toată Uniunea: Curs scurt*[330], care servea drept suport de curs la orele de *Bazele marxism-leninismului* până în anii 60. Istoria URSS se studia după manualul *Istoria URSS* sub redacția lui B.D. Grekov (vol. I) şi M.V. Necikina (vol. II), editat în anii 1939 şi 1940. Printre autorii manualului figurau istorici renumiți ca: S.N. Balk, C.C. Dmitriev, N.M. Drujinin, M.V. Necikina, V.I. Piceta, L.V. Cerepnin ş.a. Manualul a fost scris la un nivel ştiințific înalt şi a fost redactat de conducerea de partid. Cu toate acestea, a fost reeditat de câteva ori – în anii 1947, 1949 şi 1955. Pe parcursul reeditărilor au fost introduse un şir de corectări şi completări. Aceste două volume ale manualului au servit drept bază pentru studierea istoriei Uniunii în universități şi institute pedagogice pe parcursul a peste 15 ani. De remarcat, în acest manual, elaborat la sfârşitul anilor '30, abordarea istoriei pe formațiuni nu este utilizată: Istoria URSS este tratată cronologic, pe secole – din cele mai vechi timpuri până la sfârşitul sec. XVIII, secolele XIX şi XX sunt lăsate pentru a fi elucidate separat. În corespundere cu această periodizare, a avut loc predarea/învățarea la facultățile de istorie din instituțiile de învățământ superior.

---

329 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 19, f. 8-10

330 История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс.

Suporturi de curs, corespunzătoare concepţiei sovietice a ştiinţei istorice, devine manualul *Istoria URSS* în două volume, care au fost editate în anii 1956 (vol. I) şi 1959 (vol. II)[331]. Ca şi în ediţiile antebelice, în aceste manuale istoria poporului rus era abordată în strânsă legătură cu istoria altor popoare. Însă materialul a fost repartizat pe volume în corespundere cu periodizarea procesului istoric pe formaţiuni. Editarea Volumului II a acoperit golul resimţit în literatura ştiinţifică sovietică cu privire la Istoria Rusiei în perioada 1900-1917.

Un alt manual popular în rândurile studenţilor în anii '40-'50 au devenit prelegerile şefului Catedrei Istoria URSS a Universităţii de Stat din Moscova V.I. Lebedev[332] şi lecţiile publicate în calitate de suporturi didactice ale Şcolii Superioare de Partid de pe lângă CC PC(b) din toată Uniunea. În 83 de teme, publicate în blocuri separate în anii 1944-1946, se reflecta istoria URSS din cele mai vechi timpuri până în anul 1934. La mai bine de jumătate din lecţii autori au fost G.A. Bazilevici, G.A. Noviţki, E.N. Gorodeţki şi I.I. Minţ. O importanţă mai mare pentru procesul didactic au avut lecţiile dedicate sec. XX, întrucât un manual pe această perioadă până la sfârşitul anilor 60 nu a existat. Un alt suport pentru studenţi a fost manualul la disciplina *Istoriografia rusă* al lui N.L. Rubinştein[333].

Un timp îndelungat a lipsit un manual de istorie a URSS (perioada sovietică). Problemele legate de elaborarea acestui manual au fost discutate la şedinţele sectorului Istoria societăţii sovietice a Institutului de Istorie al AŞ al URSS pe parcursul întregului deceniu postbelic. Drept rezultat, primul manual universitar de istorie a URSS în „epoca socialismului" a fost publicat abia în anul 1957, sub redacţia lui M.P. Kim şi alţii[334]. Un neajuns al acestor manuale şi suporturi didactice era faptul că nu ofereau studenţilor posibilitatea de a studia izvoarele, textele documentelor, hărţile etc. Acest lucru împiedica

---

[331] История СССР. Т. 1. С древнейших времен до 1861 г. Первобытно общинный и рабовладельческий строй. Период феодализма / Под ред. М.В. Нечкиной, Б.А. Рыбакова [и др.]. Москва: Госполитиздат, 1956. 896 с.; 218; История СССР: 1861 – 1917 гг.: Период капитализма. Учебник. Т. 2 / Под ред.: Л.М. Иванов, А.Л. Сидорова (Отв. ред.), В.К. Яцунский. М.: Соцэкгиз, 1959. 768 с.

[332] История СССР / Проф. В.И. Лебедев, акад. Б.Д. Греков, С.В. Бахрушин Москва: Издание Истфака МГУ, 1939. 790 с.

[333] Н. Рубинштейн. Русская историография. Москва: ОГИЗ, Госполитиздат, 1941. 230 с.

[334] История СССР. Эпоха социализма (1917-1957 гг.): Учебное пособие. Отв. ред. М.П. Ким. Москва: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1957. 771 с.

formarea creativității la tinerii istorici şi promova încrederea în tot ce este publicat în edițiile oficiale. Într-o măsură oarecare, acest gol a fost acoperit prin editarea la începutul anilor '50 a unui şir de cărți de lectură, crestomații, practicumuri ce conțineau documente, texte artistice şi alte materiale.

Setul de manuale şi suporturi didactice la disciplina *Istoria lumii antice* includea lucrările: *Древняя Греция и древний мир. Курс лекций, прочитанный в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б)* (Grecia Antică şi lumea antică: Curs de lecții predat în Şcoala Superioară de Partid a CC PC(b) din toată Uniunea) de A.G. Bokşcanin[335]; *История древнего Востока* (Istoria Orientului Antic) de V.Avdiev[336]; *Древний Восток. Книга для чтения* (Orientul Antic. Carte de citire)[337]; *Древний Рим. Книга для чтения* (Roma Antică. Carte de citire)[338]; *Древняя Греция. Книга для чтения* (Grecia Antică. Carte de citire)[339].

La istoria medievală se utiliza manualul în două volume de istorie medievală sub redacția lui E.A. Kosminski şi S.D. Skazkin[340], elaborat de cercetătorii Institutului de Istorie al AŞ al URSS şi Universității de Stat „M.V. Lomonosov" din Moscova. În afară de aceasta, studenții utilizau *Crestomația la istoria medievală* în trei volume sub redacția lui S.D. Skazkin[341].

În ce priveşte manualele la Istoria Modernă, până la sfârşitul anilor '50 au fost pregătite suporturile metodice sub redacția istoricilor I.S. Galkin şi E. Efimov, F.V. Potemkin şi A.I. Molok, A.L. Narocinițki şi B.F. Porşnev, N.E. Zastekner, V.M. Hvostov. Aceste suporturi de curs aveau structură diferită, unele erau destinate universităților, iar altele – institutelor pedagogice[342]. În 1952 a fost publicat primul manual

335 А.Г. Бокщанин. Древняя Греция и древний мир: Курс лекций, прочитанный в Высшей партийной школе при ЦК ВКП(б) (Москва, 1950)

336 В. Авдиев. История древнего Востока (Ленинград, 1953)

337 Древний Восток: Книга для чтения. / Под ред. В.В. Струве (Москва, 1953)

338 Древний Рим. Книга для чтения. / Под ред. С.Л. Утченко (Москва, 1950)

339 Древняя Греция: Книга для чтения / Под ред. С.Л. Утченко и Д.П. Калистратова (Москва, 1954)

340 Е.А. Косминский, С.Д. Сказкин. История средних веков. Москва: Госполитиздат, 1952. 748 с.

341 Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т./Под ред. Н.П. Грацианского и С.Д. Сказкина. Москва, 1949-1953.

342 Историография истории Нового времени стран Европы и Америки: Учеб. пос. для вузов/А.В. Адо, И.С. Галкин, И.В. Григорьева; Под ред. И.П. Дементьева. Москва: Простор, 1990, с.21

de *Istoria Modernă a Orientului* sub redacţia lui I.M. Reisner şi B.K. Rubţov[343].

Manualele şi suporturile de curs elaborate în anii '30-'50 aveau un caracter contradictoriu: Erau puţine şi conţineau numeroase citate din Lenin şi Stalin şi erau orientate pe de o parte la formarea convingerilor ideologice, pe de altă parte, materialele didactice numite urmăreau să trezească interesul faţă de istorie (de exemplu, cărţile de citire), să se facă o analiză şi interpretare mai aprofundată a evenimentelor (crestomaţiile şi practicumurile). Faptul că aceste cărţi au fost reeditate de numeroase ori în anii '50-'60 arată că erau populare datorită calităţii lor înalte.

Cu toate acestea, în majoritatea instituţiilor de învăţământ superior din republicile unionale literatura didactico-ştiinţifică era insuficientă. De exemplu, la biblioteca Institutului Pedagogic din Chişinău, în anul 1947 se găseau doar două exemplare de *Istoria URSS*, volumul II al manualului sub redacţia acad. M.V. Necikina, iar pentru disciplina Istoria URSS în secolul XX erau doar lecţiile Şcolii superioare de partid, într-un număr foarte mic[344].

O situaţie asemănătoare era şi în alte instituţii de învăţământ superior. Insuficienţa literaturii didactice şi ştiinţifice a fost depăşită doar în anii '50, până atunci principala sursă de cunoştinţe pentru studenţi rămâneau conspectele de la orele de curs şi prelegerile profesorilor.

3.1.2. Controlul asupra conţinutului şi „calităţii" lecţiilor

Partidul Comunist ducea un control sever asupra conţinutului şi calităţii lecţiilor. În ceea ce priveşte metodica predării, au fost interzise categoric, conform Hotărârii Sovietului Comisarilor Norodnici şi CC al PC(b) din toată Uniunea din 23 iunie 1936, metodele de lucru în grup, fiind considerate reminiscenţe ale metodei „de brigadă şi laborator" criticate anterior. Prin acest document se instituiau principalele forme de lucru: *prelegerile desfăşurate de profesori şi conferenţiari; orele practice desfăşurate sub conducerea profesorilor, conferenţiarilor şi asistenţilor; practica de producţie sub conducerea unui conducător desemnat de catedră.* Se mai indica: *instituţiile de învăţământ superior în organizarea procesului de studii să acorde o atenţie lucrului*

---

343 Новая история стран зарубежного Востока. Т. 1. / Под ред. И.М. Рейснера и Б.К. Рубцова; [авторский коллектив Г.С. Кара-Мурза… et al.]. Т. 2. Москва: Изд-во Московского университета, 1952. 454 с.

344 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 6, f. 6

individual al studenților desfăşurat în biblioteci, arhive, laboratoare etc. cu oferirea consultațiilor de către profesori[345]. În condițiile lipsei mijloacelor didactice în timpul războiului şi în perioada postbelică, prelegerile profesorilor erau unica sursă de învățare. Ținând cont de faptul că orele de curs şi seminar trebuiau să conțină un volum mare de material ideologic (încărcătură ideologică), cerințele de partinitate şi conținut ideologic erau înaintate atât față de conținut, cât şi față de structura lecției.

Hotărârea Plenarei a III-a a Consiliului ştiințifico-metodic de pe lângă Ministerul Învățământului Superior din URSS din 16-17 martie 1950 înainta numeroase cerințe față de lecțiile predate în instituțiile de învățământ superior, printre care se enumeră numeroase criterii cu caracter ideologic şi propagandistic, ca de exemplu: „În fiecare şcoală cel mai important este orientarea politico-ideologică a lecției; lecția trebuie alcătuită pe principiile partinității bolşevice a predării, să reflecte metodologia marxist-leninistă a disciplinei; lectorul trebuie să contribuie la formarea viziunii marxist-leniniste la tineretul studios; lecția trebuie să servească drept mijloc puternic al educării studenților şi elevilor în spiritul patriotismului sovietic şi credinței poporului sovietic etc."[346]. Aceste cerințe se întâlnesc şi în procesele-verbale ale şedințelor de catedră în cadrul cărora se discutau textele dactilografiate ale lecțiilor care urmau să fie predate şi prelegerile şi seminarele desfăşurate în calitate de lecții deschise la Universitatea de Stat din Moldova şi Institutul Pedagogic din Chişinău. Obiecțiile şi observațiile, în majoritatea cazurilor, erau copiate din documentul menționat mai sus, remarcându-se de către participanții la discuții dacă lecția corespunde sau nu corespunde cerințelor din Hotărâre. Acest lucru ni-l demonstrează procesele-verbale ale şedințelor catedrelor de la Facultatea de Istorie a USM[347] şi a Institutului Pedagogic[348]. Astfel, discutarea publică a lecțiilor se făcea nu pentru a le îmbunătăți calitatea, ci de a le spori încărcătura ideologică, a identifica pe cei care nu erau de acord sau se îndoiau de corectitudinea liniei generale a partidului şi a lui Stalin.

345 О работе высших учебных заведений, о руководстве высшей школы. Из постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 23 июня 1936 г. În: Высшая школа. Москва, 1957, с.64.

346 О повышении качества лекций в высших учебных заведениях. Из постановления Научно-методического совета при Министерстве высшего образования СССР 16-17 от марта 1950 г. În: Высшая школа, Москва, 1957, с. 69-70.

347 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 60, 239, 368, 467

348 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 193, 286, 290, 367

Totuşi, la sfârşitul anilor '40, metodele didactice utilizate în desfăşurarea seminarelor suferă anumite modificări. În anii '30-40 seminarele se petreceau preponderent în baza referatelor. Însă la 16-17 martie 1950, Ministerul Învăţământului Superior a interzis această metodă[349] spre largă utilizare, profesorii fiind nevoiţi să elaboreze altele. Despre aceasta ne vorbesc Rapoartele anuale ale facultăţilor de istorie pentru anul de studii 1949/1950, care recomandă de a introduce un şir de noi activităţi în practică, printre care: *cultivarea deprinderilor de lucru individual cu izvoarele, instituirea minimului de conspectare a literaturii marxist-leniniste, însoţirea obligatorie a lecţiilor cu seminare şi colocvii*[350].

Se efectuau, de asemenea, încercări de a organiza activitatea ştiinţifică a studenţilor, de a educa deprinderi de lucru individual cu literatura ştiinţifică şi izvoarele. Obligatoriu pentru studenţii ultimului an de studii, atât la universităţi, cât şi la institutele pedagogice, era elaborarea tezei de diplomă[351]. Însă bibliotecile din republicile unionale erau extrem de sărace în literatură ştiinţifică şi culegeri de documente, ceea ce limita efectuarea unor investigaţii. Acest lucru se referă în special la cercetările din domeniul istoriei universale.

Dificultăţile întâlnite în procesul elaborării manualelor şi studiilor ştiinţifice erau legate, în primul rând, de insuficienţa cadrelor didactico-ştiinţifice de înaltă calificare, ceea ce a pus în gardă conducerea statului. În vederea soluţionării acestei probleme, Comitetul Central al Partidului a adoptat, la 25 iulie 1947, Hotărârea *Cu privire la pregătirea cadrelor didactico-ştiinţifice prin intermediul aspiranturii*[352]. Prin această hotărâre se recunoştea necesitatea ca instituţiile de învăţământ superior din ţară, paralel cu activitatea lor de bază, să pregătească cadre didactice şi ştiinţifice. Aceasta şi alte măsuri ale guvernării staliniste aveau drept scop de a asigura ţara cu specialişti atât de necesari Uniunii Sovietice pentru a argumenta ştiinţific pretenţiile sale internaţionaliste în lupta ideologică cu lumea capitalistă.

---

349 Об улучшении постановки лабораторных занятий в высших учебных заведениях. Из постановления Научно-методического совета при Министерстве высшего образования СССР от 16-17 марта 1950 г. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 70.

350 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 66, f. 1-107

351 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 66, f. 1-107

352 Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире ла прегэтиря кадрелор штинцифико-педагожиче прин интермедиул аспирантурий. 25 юлие 1947. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, конферинцелор Партидулуй Комунист ал Униуний Советиче ши але Пленарелор КЧ (1898-1986). Вол. ал оптуля. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1989, п. 173-177.

3.1.3. *Controlul asupra procesului de pregătire a cadrelor didactico-ştiinţifice şi a studenţilor*

În situaţia în care majoritatea facultăţilor de istorie din republicile unionale au fost create în anii războiului, imediat după terminarea acestuia atenţia principală era acordată restabilirii şi transformării lor în centre de cercetări istorice. În pofida multiplelor dificultăţi, legate de insuficienţa cadrelor calificate, complexitatea perioadei de restabilire, sarcina didactică mare a profesorilor, presiunea „ideologică" din partea statului, activitatea ştiinţifică dintr-un şir de instituţii de învăţământ superior se restabilea treptat. În acelaşi timp, conducerea de partid lega optimizarea activităţii ştiinţifice a istoricilor în anii postbelici de scrierea studiilor, care ar fi înarmat intelectualitatea cu cunoştinţe despre legile dezvoltării societăţii şi a luptei politice. Sarcinile istoricilor în perioada postbelică au fost concretizate în articolul *Ştiinţa istorică sovietică* publicat în ziarul *Культура и Жизнь* din 30 noiembrie 1946[353]. Au fost formulate într-o formă originală obiectivele principale. Istoricilor li se propunea să editeze mai multe lucrări ştiinţifice şi mijloace didactice dedicate problemelor majore ale istoriei URSS şi universale, să ilustreze pe larg în literatură problemele originii popoarelor, dezvoltării statalităţii şi culturii lor, istoriei mişcării revoluţionare etc.

Prioritate în cercetarea istoriei URSS se acorda studierii perioadei postrevoluţionare. În articolul de fond *Sarcinile principale ale istoricilor societăţii sovietice* publicat în anul 1949[354], în calitate de sarcină primordială se înainta: „studierea istoriei URSS, care se desfăşoară foarte anevoios, şi elaborarea manualului de Istorie a URSS pentru învăţământul superior"[355]. În continuare, după enumerarea acestor sarcini, se numea cauza lipsei unor lucrări fundamentale în domeniu: „Istoricii sovietici nu au tras toate concluziile din directivele istorice ale CC al PC(b) cu privire la problemele legate de ideologie…"[356].

În ce măsură aceste sarcini erau reflectate în planurile de lucru ale instituţiilor de învăţământ din republicile unionale putem afla analizând activitatea ştiinţifică a facultăţilor de istorie şi a instituţiilor de

[353] Советская историческая наука. În: Культура и жизнь, 30 ноября 1946 г.
[354] Основные задачи историков советского общества. În: Вопросы истории, 1949, № 8, c. 3-8.
[355] Ibidem, p. 6-7.
[356] Ibidem, p. 5.

cercetare în domeniul istoriei din RSSM. Temele de cercetare ale catedrelor de la Facultăţile de Istorie din RSSM şi ale Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură a Bazei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe din URSS se refereau la *Istoria Moldovei* ca parte componentă a URSS, dezvoltarea capitalismului în Moldova, mişcarea revoluţionară, instaurarea puterii sovietelor etc.[357]. Prin urmare, istoricii moldoveni întru totul respectau linia generală de partid în activitatea lor ştiinţifică.

Direcţiile principale de cercetare a istoriei din RSSM demonstrează că la sfârşitul anilor '40 – începutul anilor '50, spectrul intereselor istoricilor era destul de vast. În universitate şi la institutele pedagogice şi de învăţători se cercetau probleme legate atât de istoria popoarelor Uniunii Sovietice, cât şi de cea universală, mulţi cercetători lucrau asupra tezelor de candidat şi doctor în ştiinţe, o parte dintre care au fost susţinute în primul deceniu de după cel de al Doilea Război Mondial. Un neajuns al cercetărilor istoricilor din republicile unionale în perioada postbelică au fost temele înguste şi caracterul descriptiv, acestea fiind cauzate de inaccesul la sursele documentare, imposibilitatea de a se deplasa în alte ţări etc. Lucrările, de regulă, se îndeplineau în arealul unei regiuni sau republici. Acest fapt nu permitea utilizarea izvoarelor istorice depozitate în alte republici în vederea elaborării unor lucrări de sinteză.

Un alt neajuns important al activităţii istoricilor din primul deceniu postbelic, când erau influenţaţi de cultul personalităţii lui Stalin şi cenzura strictă de partid, era caracterul declarativ al multor principii, tendinţa de a „ajusta" particularităţile evenimentelor revoluţionare la schema generală – cea rusă. În special, acest lucru se remarca în culegerile colective, conferinţe şi întruniri dedicate datelor jubiliare. De exemplu, la sesiunea istoricilor cu genericul *Mişcarea revoluţionară în republicile unionale la sf. sec. XIX – înc. sec. XX*, ce a avut loc la 25-26 ianuarie 1956 în oraşul Rostov pe Don, comunicările au fost orientate nu spre a dezvălui particularităţile „proceselor revoluţionare" într-o regiune sau alta, ci spre a demonstra „asemănarea evenimentelor cu schema generală a mişcării revoluţionare din Rusia în perioada de referinţă"[358].

În primul deceniu postbelic, interacţiunea dintre istorici şi putere era determinată de caracterul contradictoriu al funcţiilor ştiinţei

[357] AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 8, f. 1-4; 22, d. 246. f. 28-30

[358] Межвузовское научное совещание по истории на Дону и Северном Кавказе в конце XIX-начале XX вв // Тезисы докладов. Ростов-на-Дону, 1958.

istorice în statul sovietic. Pe de o parte, istoricii continuau să rămână obiectul represiunilor, cărora erau supuşi nu doar anumiţi savanţi, ci şi colective întregi. Pe de altă parte, statutul de partid unic necesita de a fundamenta ideologic activitatea sa, să pregătească cadre pentru şcoala medie şi superioară. Despre aceasta ne vorbesc studiile istoricilor din RSSM, care nu doar completau istoriografia sovietică, dar în condiţiile lipsei manualelor constituiau suporturile didactice de bază ale întregului proces de studii, fiind scrise de pe poziţiile metodologiei marxist-leniniste, a partinităţii, cu încărcătura ideologico-propagandistică „necesară”: *Istoria RSS Moldoveneşti*, vol. I (1951), vol. II (1955)[359] ş.a.

Paralel cu măsurile de represiuni, Guvernul sovietic întreprinde un şir de acţiuni în vederea animării vieţii social-politice şi culturale în ţară (evident, exclusiv în albia oficială). Astfel, fără a ţine cont de insuficienţa de bani în bugetul de stat, cea mai mare parte a căruia mergea pentru finanţarea programelor militare, au fost depistate mijloace pentru dezvoltarea ştiinţei, învăţământului public şi a instituţiilor culturale. Pentru asigurarea instituţiilor de învăţământ superior cu cadre didactico-ştiinţifice, de care se ducea lipsă după război, în anii postbelici sunt create Academii de Ştiinţe într-un şir de republici unionale, aproape cu o treime s-a mărit numărul institutelor de cercetări ştiinţifice. Au fost inaugurate noi universităţi (la Chişinău, Ujgorod, Aşhabad, Stalinabad), salariul persoanelor cu grade ştiinţifice a fost majorat de cinci ori.

Cu toate acestea, problema-cheie în activitatea facultăţilor de istorie în perioada postbelică a fost insuficienţa acută de cadre didactice calificate, în special în domeniul ştiinţelor sociale. În mare măsură, această situaţie se explica prin consecinţele războiului: mulţi profesori nu s-au întors de pe câmpul de luptă, au decedat în prizonierat sau sub ocupaţie. În condiţiile dificile ale războiului studiilor postuniversitare se acorda o atenţie destul mică. Crearea noilor instituţii de învăţământ şi de cercetare după război a acutizat şi mai mult problema insuficienţei de cadre calificate, problema fiind generală pe ţară. În Ordinul Comisariatului Învăţământului Public din 28 mai 1945

---

[359] История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т. I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / Под ред. А. Удальцева (отв. ред.) и Л. Черепнина. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951. 654 с.; История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней / Под. ред. С. Трапезникова (отв. ред.) и Н. Мохова. Кишинев: Шкоала советикэ, 1955. 436 с.

Cu privire la asigurarea cu cadre se constată că „în multe instituții de învățământ superior sunt un număr mare de posturi vacante de şefi de catedre. Se utilizează slab metoda concursurilor la ocuparea posturilor vacante, nu sunt create condiții pentru activitatea didactică şi metodică”[360].

În afară de consecințele războiului, ce au adus daune enorme învățământului superior, deficitul de cadre didactice, anume de specialitate istorică, a fost condiționat de pregătirea insuficientă a istoricilor în perioada interbelică. Programul de înființare a facultăților de istorie în universitățile din Rusia de la sfârşitul anilor ’30, adoptat de Consiliul Comisarilor Norodnici din RSFSR, a fost întrerupt. În loc de opt facultăți de istorie, care se planificau a fi deschise în RSFSR în conformitate cu acest program, a fost deschisă doar una (la Universitatea din Saratov), iar la Chişinău – în anul 1940, odată cu înființarea Institutului Pedagogic din Chişinău[361].

Instituțiile de învățământ superior din URSS, cu excepția universităților din Moscova şi Leningrad, în anii ’40 nu au devenit o bază în pregătirea cadrelor didactico-ştiințifice de înaltă calificare. Create la începutul anilor ’40, facultățile de istorie în institutele pedagogice regionale nu dispuneau de posibilități pentru a pregăti istorici calificați. De aceea procesul de completare a corpului didactico-ştiințific în domeniul istoriei decurgea extrem de lent. Insuficiența de cadre calificate frâna procesul didactic şi activitatea ştiințifică în cadrul instituțiilor sus-numite.

Guvernarea stalinistă era îngrijorată serios de situația creată, întrucât prin Ordinul Comisarului Învățământului din mai 1945, conducerii instituțiilor de învățământ superior li se ordona ca *în cel mai scurt termen să elaboreze o listă a foştilor lucrători ştiințifici angajați pe specialitate şi să le transmită Comisariatului Norodnic pentru Afaceri Interne; să asigure condiții pentru activitatea ştiințifică a specialiştilor*. În conformitate cu acest Ordin, instituțiile de învățământ au expediat listele ministerului de resort[362]. În acelaşi scop – de *a păstra cadrele didactice în instituțiile de învățământ superior şi să le asigure condiții pentru activitatea ştiințifică*, a fost emis Ordinul Comisarului Învățământului Public din 18 aprilie 1945, prin care se eliberau de la

---

360 Приказ Наркомпросса от 28 мая 1945 г. Об обеспечении кадрами высших учебных заведений. În: Основные постановления, приказы и инструкции. Москва: Совет. наука, 1948, c. 314.

361 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 7.

362 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 9, f. 3

recrutarea în Armata Roşie studenţii, cadrele didactice, colaboratorii ştiinţifici, laboranţii ş.a.[363]. Completarea şi perfecţionarea corpului didactic avea loc prin sistemul de concurs şi de perfecţionare a calificării şi prin aspirantură.

După terminarea războiului, a fost întreprinsă încercarea de a restabili pregătirea academică a cadrelor didactico-ştiinţifice. Hotărârea CC a partidului *Cu privire la pregătirea cadrelor didactico-ştiinţifice prin aspirantură* şi măsurile ce au urmat au fost efectuate în vederea de a îmbunătăţi şi a grăbi procesul pregătirii lucrătorilor ştiinţifici. În Hotărârea din anul 1947 se remarca că „deosebit de nesatisfăcător este organizat lucrul didactic şi ştiinţific cu aspiranţii. Conducerea ştiinţifică a aspiranţilor este încredinţată profesorilor cu calificare ce lasă de dorit. Consiliile ştiinţifice ale instituţiilor de învăţământ superior şi al institutelor de cercetare, şefii de catedre şi conducătorii ştiinţifici au o atitudine formală faţă de elaborarea şi întărirea planurilor de lucru individual al aspiranţilor"[364]. În legătură cu aceasta, ministerului de resort îi revenea responsabilitatea de a asigura selectarea minuţioasă a temelor de disertaţie, se interzicea unui singur conducător ştiinţific să conducă mai mult de 5-6 aspiranţi, se introducea atestarea anuală a aspiranţilor şi practica pedagogică, se instaura repartizarea personală a celora ce au absolvit aspirantura[365]. În afară de aceasta, cadrelor didactice universitare li se permitea de a fi întăriţi pe trei ani la catedrele universitare ale instituţiilor pedagogice pentru a susţine examenele de doctorat fără a fi sustrase din câmpul muncii. În vederea susţinerii cadrelor didactice tinere, li se oferea un şir de facilităţi în vederea susţinerii tezelor de candidat sau de doctor[366]. Hotărârea CC a fost urmată de o Hotărâre a Sovietului Suprem din 22 mai 1948 cu aceeaşi denumire, care menţiona că a indicat Ministerului Învăţământului Superior din URSS să conducă pregătirea cadrelor didactico-ştiinţifice prin aspirantură, şi de un Ordin al ministrului Învăţământului Superior, prin care se permitea a desfăşura aspirantura într-un an de zile cu susţinerea tezei de candidat în ştiinţe cadrelor didactice ce ac-

363 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 9, f. 4-5

364 Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире ла прегэтиря кадрелор штинцифико-педагожиче прин интермедиул аспирантурий. 25 юлие 1947. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, конферинцелор Партидулуй Коммунист ал Униуний Совиетиче ши але Пленарелор КЧ (1898-1986). Вол. ал оптуля. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1989, п. 173-177.

365 Ibidem, p. 173-177

366 Ibidem.

tivau în cadrul instituţiilor de învăţământ superior[367]. Deficitul de cadre didactico-ştiinţifice se resimţea în toate instituţiile de învăţământ ale republicilor unionale. Măsurile întreprinse de pregătire rapidă a cadrelor au asigurat, într-o oarecare măsură, numărul acestora, dar nu şi calitatea lor. O încercare orientată spre soluţionarea problemei cadrelor a fost invitarea specialiştilor calificaţi prin concurs dintre absolvenţii aspiranturii instituţiilor din Moscova şi Leningrad, unde procesul didactico-ştiinţific era foarte bine organizat.

Politica guvernului de formare a cadrelor ştiinţifice în instituţiile de învăţământ superior nu a avut rezultatele scontate la finele anilor '40, însă a adus roade semnificative spre sfârşitul anilor '50. Procesul pregătirii doctorilor în ştiinţe istorice continua să fie lent. Cauzele principale, în opinia noastră, erau: limitele stricte ale marxism-leninismului impuneau istoricii să scrie doar pe anumite teme, în albia unei singure concepţii, statul având interesul să justifice politica imperială, instaurarea puterii sovietice, rolul dominant al Partidului Comunist în societate, ceea ce înăbuşea interesul şi iniţiativa, necesare pentru activitatea de cercetare; nivelul scăzut de trai, asigurarea materială proastă – în anii postbelici cadrele didactico-ştiinţifice îşi puneau chiar problema supravieţuirii, a face ştiinţă în astfel de condiţii, pentru savanţi, însemna a se jertfi în numele ştiinţei. Controlul total, ce se intensifica în ultimii ani ai guvernării staliniste, reprezenta un factor de stagnare pentru toate ştiinţele, iar pentru cea istorică îndeosebi.

Dictatul dur al puterii şi ideologiei se manifesta şi prin faptul că proasta pregătire a cadrelor, conservatismul, trăsături caracteristice pentru instituţiile de învăţământ regionale, erau convenabile puterii şi crea condiţii prielnice pentru manipularea maselor, credincioase liderului de la Kremlin. Restabilind adevărul istoric, este necesar de remarcat că printre cadrele didactice cu înaltă calificare de la facultăţi au fost, de asemenea, şi persoane care nu se deosebeau prin pregătire serioasă, dar s-au specializat în scrierea denunţurilor asupra colegilor lor, construindu-şi cariere strălucite, în mare parte, pe aceasta. Exemplul lui M.N. Pokrovski, care a scris denunţuri împotriva academicienilor S.F. Platonov şi E.V. Tarle, a fost urmat şi de alţi istorici în perioada postbelică: N. Narţov a fost calomniat şi denunţat de N. Mohov.

---

[367] О подготовке научно-педагогических кадров через аспирантуру. Из приказа Министра высшего образования СССР от 4 июня 1948 г, № 795. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 290-291.

Fără îndoială, la periferii persecutarea istoricilor, represiunile, „prelucrările" şi alte fenomene ruşinoase din anii '30-'40 aveau o amploare mult mai mică decât la Moscova. Cu toate acestea, dezvoltarea ştiinţei istorice şi a învăţământului istoric superior în republicile unionale era determinată de cadrul ideologic şi se „corectau" prin directivele de partid venite „de sus". Astfel, în anul 1947, în majoritatea instituţiilor de învăţământ superior din Uniunea Sovietică a avut loc analiza raportului lui A.A. Jdanov şi a materialelor „discuţiei filosofice". Totalurile acestor dezbateri au fost discutate şi analizate la adunări de partid în majoritatea instituţiilor de învăţământ superior din URSS, care s-au soldat cu decizii în vederea măririi presiunii ideologice. Iar Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea cu privire la revistele Звезда (Zvezda) şi Ленинград (Leningrad) a fost apreciată ca fiind necesară şi drept „un pas înainte în lucrul ideologic"[368]. În legătură cu aceasta, cadrele didactice au fost impuse ca în lecţiile lor să ţină cont de noile directive ale partidului şi „să-şi intensifice restructurarea activităţii ştiinţifice şi didactice".

În aşa mod, directivele ideologice deveneau obligatorii pentru „luarea de cunoştinţă" la toate facultăţile de istorie din ţară. Raportând rezultatele activităţii Universităţii de Stat din Moldova pe anul de studii 1948/49, rectoratul universităţii remarca: „Deciziile istorice cu privire la lucrul ideologic au fost principalii piloni şi ghidul de bază în activitatea universităţii. Rectoratul, organizaţia de partid şi facultăţile de asemenea s-au condus în activitatea lor de Hotărârile istorice cu privire la lucrul ideologic, Hotărârile CC al PC(b) al Moldovei şi directivele Ministerului Învăţământului Superior din URSS [...] În anul ce a trecut a avut loc lupta întregii universităţi pentru ridicarea nivelului ideologic şi teoretic al predării pentru realizarea strictă a principiilor leninist-staliniste în învăţământ şi ştiinţă"[369].

Formularea menţionată a sarcinilor facultăţii demonstrează mecanismul influenţei puterii politice centrale asupra dezvoltării învăţământului istoric superior regional. Procesul„aplicării indicaţiilor de partid în viaţă" în instituţiile de învăţământ regionale se desfăşura cu aceeaşi râvnă ca în capitală. Frica în faţa posibilelor represiuni, ecoul cărora ajungea şi la periferii, impunea istoricii „să revadă" problemele istorice în conformitate cu deciziile partidului.

[368] AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 37, f. 2
[369] AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 37, f. 1-2

În afară de insuficienţa cadrelor calificate, o problemă importantă în activitatea instituţiilor de învăţământ superior în perioada postbelică era asigurarea cu studenţi. Problema insuficienţei de studenţi, pregătirea proastă a abiturienţilor, plecarea din diverse motive a studenţilor de la facultăţi pe parcursul anilor de studii era la ordinea de zi a organelor centrale şi locale, întrucât acestea erau obligate să asigure studenţii cu hrană şi cazare[370].

Studenţimea sovietică postbelică, în mare parte, era deosebită. Cercetătoarea E. Zubkova consideră „generaţia anului 1945" ca „cea mai unică în sensul realizării planurilor sale de viitor"[371]. Aceşti tineri, spre deosebire de predecesorii lor, nu ştiau de frica anului 1937. Greutăţile războiului le-au format o anumită independenţă a gândirii, dispoziţie optimistă şi sete de viaţă. Un fenomen nou în viaţa studenţimii postbelice a devenit completarea corpului studenţesc din rândul celor întorşi de pe front. În total, în anul 1946, în URSS erau 41 mii foşti ostaşi înmatriculaţi la studii. Componenţa corpului studenţesc la sfârşitul anilor '40 era determinată de consecinţele războiului.

La fel ca şi cadrele didactice, numărul studenţilor înmatriculaţi era mai mic decât cel planificat, rareori numărul cererilor de admitere la specialităţile pedagogice depăşeau planul aprobat „de sus". Cauzele sunt multiple:

- O parte din tineri au căzut în război, au suferit în urma ocupaţiei, alţii au rămas în evacuare.
- Pentru o parte dintre tineri, studiile superioare erau inaccesibile şi din cauza taxei pentru studii introdusă încă în anul 1940 prin Hotărârea nr. 638 *Cu privire la studiile contra plată în clasele superioare şi instituţiile de învăţământ superior din URSS şi cu privire la schimbarea modalităţii de plată a burselor*[372], iar prin Ordinul din 28 august 1944 al Sovietului Comisarilor Norodnici, în legătură cu insuficienţa mijloacelor, se ordona administraţi-

[370] Об улучшении материально-бытового обслуживания студентов. Из приказа Министера высшего образования СССР от 17 июля 1952 г, № 1188. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 476.

[371] Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953. Москва: РОССПЭН, 1999, с. 137.

[372] Постановление № 638. „Об установление платности обучения в старших классах средних школ и в высших учебных заведениях СССР и об изменении порядка назначений стипендий". În: Собрание постановлений и распоряжений Правительства Союза Советских Социалистических Республик. С приложением алфавитно-предметного указателя, № 1-14. Москва: 1943, с. 236-237.

ilor instituțiilor de învățământ superior „să urmărească atent procesul achitării taxei de către studenți, iar rău platnicii să fie exmatriculați de la studii”[373]. Taxa pentru studii a fost anulată abia în anul 1954 prin decizia Consiliului de Miniştri al URSS.

- Pregătirea slabă a absolvenților şcolilor medii, ducea ca mulți să ia note insuficiente la absolvire sau examenele de admitere. Deşi la admitere concursuri practic nu se organizau, erau înmatriculați toți cei care au primit note satisfăcătoare.
- Popularitatea facultăților de istorie era mică din cauza ideologizării. În anul 1946, la anul întâi de studii în instituțiile de învățământ superior au fost înmatriculate 205, 2 mii persoane (în condițiile când planul prevedea doar 195 de mii). Acesta a fost cel mai mare număr de studenți înmatriculați până la acel moment în Uniunea Sovietică[374]. Cu toate acestea, abiturienții s-au repartizat neuniform pe instituții de învățământ superior şi facultăți. După război, de o popularitate mai mare în rândul populației se bucurau specialitățile inginereşti, de construcții şi medicale, care erau mai puțin ideologizate, deşi cadre didactice şcolare de asemenea nu ajungeau.

Lipsa concursurilor la admitere a condiționat şi calitatea joasă a studiilor la anii superiori de studii. Aceasta devenea o problemă a întregului sistem de învățământ, întrucât profesorii de istorie insuficient de bine pregătiți mergeau în şcolile din oraşe şi sate şi, la rândul lor, educau abiturienți prost pregătiți la materiile obiectelor de studii. Se crea un cerc vicios, care putea fi depăşit prin îmbunătățirea predării, selectarea prin concurs al abiturienților. Din aceste cauze, guvernarea stalinistă acorda o atenție deosebită numărului şi calității pregătirii studenților în anii postbelici. Un şir de ordine ale Comisariatului Învățământului Public în anul 1945 reglementa selectarea abiturienților şi conținea rapoarte cu privire la reuşita studenților[375].

Un aport considerabil la asigurarea şcolilor medii cu profesori de istorie l-au avut institutele de învățători, create în anii ’30 şi în anii ’40 într-un şir de oraşe din Uniunea Sovietică. Aceste instituții ofereau

---

373 Платное образование – наследие СССР. În: http://nprospekt.ru/2008/06/06/platnoe-obrazovanie--nasledie-sssr [Accesat 12.10.2008]

374 В.А. Македонская, В.М. Шестова. Возрождение высшей школы в годы Великой отечественной войны. În: Актуальные проблемы гуманитарных наук. Научная сессия – МИФИ-2006. Том 6, с. 155-156.

375 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 12, f. 60.

cunoştinţele necesare studenţilor pentru a preda la clasele V-VII şi se deosebeau printr-o formă intensivă de pregătire a cadrelor în vederea acoperirii deficitului de cadre. În RSSM astfel de instituţii de învăţământ erau Institutul de Învăţători din Tiraspol (creat încă în anul 1930, iar Facultatea de Istorie în cadrul acestuia în anul 1933)[376] şi Institutul de Învăţători din Bălţi (creat în anul 1945, dispunea de Facultate de Istorie)[377]. Procesul restabilirii procesului predării/învăţării şi cercetării istoriei la facultăţile de istorie din URSS avea loc în contextul realităţii postbelice. Restabilirea, crearea noilor instituţii de învăţământ superior a fost îngreunată de lipsa mijloacelor materiale şi a resurselor umane. Neajunsul spaţiilor, lipsa literaturii, insuficienţa cadrelor şi a studenţilor, presiunile şi dictatul ideologic au fost problemele cu care s-au confruntat facultăţile în primul deceniu postbelic. În mare parte, aceste dificultăţi au fost depăşite. S-a creat o reţea vastă a facultăţilor de istorie, au fost pregătite numeroase cadre didactico-ştiinţifice calificate, s-au constituit direcţiile cercetărilor ştiinţifice, şcolile au fost, în cea mai mare parte, asigurate cu profesori de istorie etc. Însă conţinutul şi caracterul procesului didactico-ştiinţific a devenit parte componentă a sistemului totalitar, având în cadrul acestuia funcţii specifice.

3.2. Campaniile ideologice ale PCUS în instituţiile de cercetări şi facultăţile de istorie

Sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial a marcat începutul unor transformări nu doar politice şi social-economice, dar şi cu caracter ideologic şi cultural. Războiul a influenţat viaţa a milioane de oameni, fiind revizuit sistemul de valori existent până în anul 1941 în Uniunea Sovietică, oamenii au fost obligaţi să renunţe la unele iluzii ale trecutului, speranţe de democratizare şi liberalizare ale societăţii. Au fost obligaţi să trăiască după noile legi instituite de Stalin – de teroare şi frică. Reacţia şi înăsprirea presiunii ideologice au devenit o piedică în refacerea ţării, distrugând toate focarele de gândire liberă. După cum îşi aminteşte istoricul A.I. Gurevici, „majoritatea populaţiei îşi

[376] Г.И. Бырка. Подготовка кадров высшей и средней квалификаций в МССР. Кишинев: Штиинца, 1981. с. 10; Первенец высшей школы Молдавии. În: Советская Молдавия, 5 октября 1980; Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко. Тирасполь, 2005, с. 4.

[377] AOSP RM, F. 51, inv. 9, d. 314; Popa Iulius. Universitatea de Stat „Alecu Ruso” din Bălţi (1945-2005). Chişinău: Litera, 2005, p. 3.

pierduse deja toate iluziile, şi toţi cei care nu doreau să fie orbi, încă înainte de Congresul al XX-lea, vedeau clar că societatea merge «nu unde trebuie». În acei ani se credea că a avut loc o abatere de la «calea cea dreaptă»”[378].

Intensificarea controlului asupra vieţii spirituale, formulat într-o serie de hotărâri cu caracter ideologic din anii ’40[379], s-a răsfrânt şi asupra învăţământului istoric superior. Implicarea incompetentă a funcţionarilor de partid în toate sferele ştiinţei devenise o normă. Istoria se revedea şi se „croia” corespunzător voinţei conducătorului: personal de Stalin au fost numite drept „progresiste” astfel de personalităţi istorice ca Ioan cel Groaznic, Petru cel Mare ş.a., indicaţiile staliniste încetăţenindu-se în istoriografia sovietică a perioadei.

Orientarea istoriei spre „patriotism” a provocat persecuţii ale istoricilor: au fost pedepsiţi pentru „greşeli cu caracter antileninist” adepţii teoriei normande şi istoricii germanişti, de asemenea, istoricii care au ignorat directivele partidului cu privire la „alipirea benevolă” a popoarelor la URSS[380]. Pretext pentru un „pogrom” şi mai mare asupra istoricilor a devenit campania de luptă contra „cosmopolitismului”.

Campania începută în 1947 şi desfăşurată până la moartea lui Stalin a luptei contra „slugărniciei faţă de Occident” este numită şi „de luptă contra cosmopolitismului”. Scopul acestor acţiuni a fost „educarea patriotismului sovietic”, fiind înţeles ca evidenţierea exclusivă a originilor naţionale şi negarea a tot ce era străin. Campania a fost însoţită de „lupta pentru priorităţile naţionale” în domeniul ştiinţei, critică a unui şir de direcţii ştiinţifice, măsuri administrative împotriva persoanelor suspectate de *cosmopolitism şi slugărnicie* faţă de Occident, acţiuni orientate împotriva intelectualităţii, care era privită ca simpatizantă a Occidentului.

În sens îngust, *lupta contra cosmopolitismului* reprezintă campania cu caracter antisemit desfăşurată în URSS în anul 1949, deşi nu se referea în întregime numai la antisemitism. Evreii erau acuzaţi „de cosmopolitism” şi duşmănie faţă de patriotismul rus şi sovietic,

---

[378] А.Я. Гуревич. Путь прямой, как Невский проспект, или исповедь историка. În: Преподавание истории в школе, 1995, № 1, с. 23.

[379] Документ № 19. Проект постановления оргбюро ЦК ВКП(б) „О журналах «Звезда» и «Ленинград» с правкой И.В. Сталина. În: Сталин и космополитизм, с. 66-72.

[380] Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР „О мерах по улучшению подготовки научных и научно-педагогических кадров”. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Т. 10, с. 51-55.

drept consecinţă aveau loc aresturi şi concedieri în masă din posturile ocupate.

Baza teoretică a luptei contra „cosmopolitismului" s-a conturat pe parcurs: începând cu luna mai a anului 1945, când Stalin şi-a rostit vestitul toast în cinstea victoriei în cel de-al Doilea Război Mondial (vezi *Anexa 3*), după care a urmat un şir de cuvântări şi publicaţii în vederea fundamentării ideologice a campaniei.

Premisele campaniei pot fi identificate încă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, care au dat naştere în URSS unor speranţe de liberalizare a vieţii sociale, slăbire a durităţii regimului de control în domeniul ştiinţei, literaturii şi artelor, de extindere a libertăţii de creaţie. Impresiile personale a cca 12 milioane de cetăţeni sovietici care s-au aflat prin ţările europene şi asiatice[381] au slăbit stereotipurile propagandistice despre „ororile capitalismului". Relaţiile cu ţările occidentale în anii războiului permiteau de a spera la lărgirea relaţiilor după război, însă „războiul rece"a anulat toate speranţele, deoarece cu primele premise ale răcirii relaţiilor cu Occidentul conducerea sovietică a înăsprit controlul asupra intelectualităţii.

După câteva luni de la cuvântarea lui Churchill la Foulton (5 martie 1946)[382], serviciile ideologice ale URSS au început activitatea de realizare a măsurilor de „întărire a rezistenţei ideologice a oamenilor sovietici". Lucrul acesta era desfăşurat de Direcţia (din iulie 1948 – Secţie) Agitaţie şi Propagandă a CC al PC(b) din toată Uniunea. Documentele elaborate în cadrul acestei structuri demonstrează faptul că însuşi Stalin a fost iniţiatorul intensificării „lucrului ideologic".

Primul pas, ce a marcat noul curs – de intensificare a „lucrului ideologic", a fost, cum s-a menţionat mai sus, toastul lui Stalin la recepţia de la Kremlin din 24 mai 1945. În această scurtă cuvântare a evidenţiat rolul poporului rus ca forţă conducătoare, l-a numit „cea mai remarcabilă naţiune dintre toate naţiunile care intră în componenţa Uniunii Sovietice"[383]. Aceasta a dat un impuls unei campanii similare

381 A. Dolghi. Complici şi victime ale campaniei contra cosmopolitismului (1945-1953). În: Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene: Conferinţa ştiinţifică internaţională anuală (2008, Chişinău). Chişinău: S.n., 2009 (Tipogr. „Bisiness-Elita" PP SRL), p. 129.

382 У Черчилль. Мировой кризис. Автобиография. Речи. Москва: Эксмо 2003, с. 744-760.

383 Документ № 23. Текст выступления И.В. Сталина на приеме в Кремле в честь Командующих родами войск советской армии с авторской рукописной правкой. 24 мая 1945 г. În: Сталин и космополитизм, с. 23-24.

în presă. Se menționa că poporul rus, „fratele mai mare în familia popoarelor sovietice", a luat asupra sa povara în lupta împotriva fasciştilor îndeplinindu-şi cu demnitate rolul istoric; „fără ajutorul ruşilor «nici un popor n-ar fi putut să-şi apere libertatea şi independența», iar popoarele Ucrainei, Bielorusiei, Țărilor Baltice, Moldovei care au fost temporar sub ocupație germană n-ar fi putut să se elibereze de robia germano-fascistă"[384]. Stalin a dat şi unele instrucțiuni: „Organizațiile de partid sunt obligate să propage larg tradițiile marelui popor rus ca cel mai remarcabil popor din componența URSS... trebuie să explice că aprecierea stalinistă este sinteza clasică a căii istorice pe care a parcurs-o poporul rus". Se cerea de a se explica că „istoria popoarelor Rusiei este istoria depăşirii fărâmițării, a luptelor şi consolidării în jurul poporului rus", iar misiunea eliberatoare constă în faptul de a „ajuta altor popoare ale URSS să se ridice şi să stea alături de fratele mai mare"[385]. Intensificarea propagandei patriotismului sovietic devine o trăsătură specifică a acestei perioade. În această activitate, istoricii s-au antrenat plenar ținând discursuri propagandistice, publicând articole şi monografii la temă. Titlurile acestora repetau practic întotdeauna clişeele istoriografice fixate de Stalin: *Marele popor rus*[386]; *Marele popor sovietic*[387] etc.

La 13 aprilie 1946, Biroul Politic, în frunte cu Stalin, a emis Hotărârea prin care „ordona tovarăşilor Jdanov şi Aleksandrov să elaboreze un plan de intensificare a „lucrului ideologic". Iar instrucțiunile tovarăşului Stalin rezultă din aprecierea negativă a lucrului în domeniul ideologiei"[388].Cu două zile mai târziu, la 18 aprilie 1946, a avut loc o întrunire în cadrul AGHITPROP, unde A. Jdanov a dat un şir de indicații ce urmau a fi realizate. Scopul acestora era de *a consolida rolul conducător al partidului în toate sferele ideologiei*. Secretarul CC cerea celor prezenți de a se expune asupra metodelor şi etapelor de realizare a obiectivelor, şi nu de a discuta însăşi instrucțiunea. Cuvântarea lui Jdanov şi propunerile membrilor care conțineau acțiuni

384 Ibidem, p.23.

385 Э. Генкина. Ленин и Сталин – основатели Советского Союза. În: Пропагандист. 1945, № 24, с. 9.

386 А.М. Панкратова. Великий русский народ. Москва: Госполитиздат, 1948. 192 с.

387 Д.Т. Шепилов. Великий советский народ. Москва: Госполитиздат, 1950.

388 Документ № 16. Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) по вопросам работы Оргбюро и Секретариата ЦК ВКП(б) от 13 апреля 1946 г. În: Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) и Европа. Решения «особой папки». 1923-1939. Москва: РОССПЭН, 2001, с. 33.

s-au răsfrânt negativ asupra ştiinţei istorice şi ştiinţelor umanitare în general. După cele menţionate de Jdanov, „tovarăşul Stalin a pus problema ca orice critică noi (membrii CC – *A.D.*) să o organizăm aici, în secţia «Propagandă», iar o altfel de critică să fie exclusă”[389]. Astfel, istoricii au fost lipsiţi de dreptul de a se expune chiar şi asupra unor fapte istorice, urmând ca ei să accepte în unanimitate ideile prescrise în„propunerile şi sfaturile preţioase” ale membrilor CC şi în ediţiile oficiale, precum *Istoria PC(b) din toată Uniunea: Curs scurt; Istoria filosofiei vest-europene* (autor G.F. Aleksandrov) concluzia principală fiind următoarea„filosofia marxistă este negarea ştiinţei burgheze”[390]. Conform deciziei CC al PC(b) din toată Uniunea, lucrarea lui Aleksandrov urma să fie discutată public la sfârşitul lunii mai 1947, iar cuvântările urmau să fie stenografiate şi publicate într-o ediţie specială şi răspândită în toate republicile unionale[391]. Aceste materiale, în opinia membrilor CC şi a lui Stalin, urmau să înarmeze ideologii şi propagandiştii cu cunoştinţele necesare pentru a critica filosofia şi ştiinţa occidentală şi a arăta „superioritatea” ştiinţei marxiste în ansamblu.

La prima Conferinţă a Kominformului (25 septembrie 1947), A. Jdanov a lansat concepţia concurenţei „a două sisteme”, ce s-a transformat în timpul „războiului rece” în concepţia luptei dintre „două tabere” conduse de URSS şi SUA. Acuzând SUA de promovarea politicii de instaurare a dominaţiei mondiale, s-a pus accent pe acutizarea luptei ideologice. În opinia lui Jdanov, SUA ducea o politică de înrobire a Europei prin promovarea ideilor de renunţare la suveranitatea naţională şi la drepturile naţionale, prin crearea unui „guvern mondial”. Esenţa acestei campanii promovate de SUA, în opinia lui Jdanov, era de *a masca politica de expansiune a imperialismului american, ideea „guvernului mondial” fiind utilizată pentru a dezarma ideologic poporul ce-şi apără independenţa.* Astfel, Jdanov declară SUA, Anglia şi alte state occidentale ca fiind periculoase pentru URSS şi statele cu democraţii populare[392]. Această cuvântare a însemnat pentru ideologi,

389 Документ № 13. Из стенограммы выступления Секретаря ЦК ВКП(б) А.А. Жданов на совещании в Агитпропе ЦК по вопросам пропаганды. În: Сталин и космополитизм, с. 46-47.

390 Л.А. Сидорова. Op. cit.

391 О дискуссии по книге тов. Александрова „История западноевропейской философии”. În: Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922.1991/1922-1952. Сост. В.Д. Есаков. Москва: РОССПЭН, 2000, с. 344-345.

392 Документ № 52. Из доклада А.А. Жданова „о международном положении” на первом совещании коминформа 25.09.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 142-144.

propagandişti şi istorici intensificarea luptei contra cosmopolitismului şi o acutizare a relaţiilor între Occident şi URSS.

G. Aleksandrov în revista *Вопросы Философии* (Voprosî filosofii) a explicat maselor largi ale populaţiei „de ce ideologia reacţionară burgheză şi antipatrioţii în URSS se înarmează cu cosmopolitismul". „Sub acoperirea cârpelor cosmopolite a clicii imperialiste occidentale, relata Aleksandrov, le este mai comod să dezarmeze masele muncitoare în lupta contra capitalismului, să lichideze suveranitatea naţională, şi să înăbuşe mişcarea revoluţionară a clasei muncitoare"[393]. Cosmopolitismul, conform altui apologet, A. Zvorâkin, este „negarea poporului ce construieşte comunismul şi manifestarea urii faţă de el"[394]. De aceea, „trebuie permanent de evidenţiat prioritatea ştiinţei sovietice în faţa celei burgheze"[395]. Explicaţia ce înseamnă „cosmopolitism" şi de ce trebuie de luptat contra lui a oferit-o G. Franţev în ziarul *Pravda* din 7 aprilie 1949 în articolul *Cosmopolitismul – arma ideologică a reacţiei americane*. Conform ediţiei *Большая Советская Энциклопедия* (Marea Enciclopedie Sovietică), ce-l repetă pe Franţev, „această ideologie, este umbrela sub care se ascunde tendinţa spre cuceriri şi jaf, înjugarea altor popoare, înăbuşirea mişcării revoluţionare spre declanşarea unui nou război mondial, instaurarea dominaţiei mondiale a ţărilor imperialiste"[396].Astfel, cosmopolitismul a fost echivalat cu politica expansionistă a ţărilor capitaliste şi fiind un pericol real pentru sistemul socialist. Pentru a „salva" poporul sovietic de acest „rău", a fost iniţiată campania de luptă contra cosmopolitismului şi lichidarea oricăror forme de manifestare a acestuia.

Lupta contra cosmopolitismului demarase, deşi în lucrările lui Lenin se menţionează că „lumea fără naţiuni este un lucru excelent şi aşa va fi, numai că la un stadiu cu totul diferit al dezvoltării comuniste"[397], dobândirea acestui „lucru excelent" a fost amânată de ideologii stalinişti. La acel moment, considerau liderii de partid, era necesar de a se consolida patriotismul, adică a cultiva „naţionalismul

---

393 Г.Ф. Александров. Космополитизм – идеология империалистической буржуазии. În: Вопросы философии, 1948, № 3, с. 177

394 А. Зворыкин. О советском патриотизме в науке. În: Большевик, 1948, № 22, с. 24.

395 Ibidem, p. 29.

396 Большая Советская Энциклопедия. 2-е изд. Т. 23. Москва, 1953, с. 113-114.

397 Ленин В.И. Кувынт де ынкейере ла рапортул ку привире ла програмул Партидулуй. 19 мартие. În: В.И. Ленин. Опере комплете. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1975, п. 212-214.

în variantă socialistă". În acest scop, au fost adoptate hotărârile de partid cu privire la problemele de ideologie şi cultură. Printre primele a fost Hotărârea Biroului Politic al CC al PC(b) al URSS din 13 aprilie 1946 cu privire la instituirea ziarului *Kultura i Jizni* al Secției Agitație şi Propagandă[398]. Au urmat Hotărârile cu privire la revistele *Zvezda* şi *Leningrad* (14 august 1946). Aceste reviste au fost învinuite că au publicat „opere ce cultivă spiritul slugarnic față de cultura burgheză", „față de tot ce e străin"[399]. Prin altă Hotărâre din 14.09.1946, Biroul Politic a micşorat suma destinată cumpărării literaturii din străinătate, a interzis persoanelor fizice şi instituțiilor de stat să cumpere liber literatură din străinătate. A fixat o listă a instituțiilor (inclusiv de învățământ superior) şi bibliotecilor care puteau să comande literatură de acest gen doar cu permisiunea CC[400]. Pentru a face lupta mai „efectivă", în martie 1947, din inițiativa lui Stalin a fost luată decizia Consiliului de Miniştri al URSS de creare a aşa-numitelor„judecătorii ale demnității" în instituții mai importante, destinate să contribuie la „educarea lucrătorilor organelor de stat în spiritul patriotismului şi credinței intereselor statului sovietic, pentru lupta cu infractori ce ştirbesc demnitatea muncitorului sovietic"[401]. În Estonia, menționează istoricul Ants Viyres, ca şi pe întreg teritoriul Uniuni Sovietice, în urma hotărârilor ideologice a reînceput teroarea ideologică, însoțită de denigrarea agresivă a adversarilor cu toate consecințele ce au rezultat. În câțiva ani lucrurile din nou au mers pe calea „corectă" stalinistă[402].

În vederea acordării campaniei unui caracter planificat şi „bine organizat", în planul de acțiuni cu privire la propaganda în rândul populației a ideii patriotismului sovietic prezentat la şedința AGHIT-PROP la 18 aprilie 1947, se aduc instrucțiuni referitoare la metodele şi

398 Документ № 12. Из постановления политбюро ЦК ВКП(б) „вопросы оргбюро и секретариата ЦК ВКП(б)": об учреждении газеты агитпропа ЦК. În: Сталин и космополитизм. 1945-1953. Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; Сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: Материк, 2005, p. 44-46.

399 Документ № 19. Проект постановления оргбюро ЦК ВКП(б) „О журналах «Звезда» и «Ленинград» с правкой И.В. Сталина. În: Сталин и космополитизм, с. 66-72.

400 Документ № 25. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) „О выписке и использовании иностранной литературы". 14.09.1946. În: Сталин и космополитизм, с. 81-84.

401 Документ № 37. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) об организации „судов чести". 28.03.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 108-109.

402 Вийрес Антс. Op. cit, p. 161.

principiile ce trebuie utilizate: *principiul superiorității orânduirii socialiste asupra celei burgheze, mândria pentru patria sovietică, credința nemărginită cauzei Partidului*[403]. În acest plan de acțiuni se aduc instrucțiuni şi „sfaturi prețioase" pe care istoricii le-au exploatat cu zel, ca de exemplu: *a demasca esența exploatatoare şi parazitismul societății capitaliste; a prezenta jugul național în capitalism; a explica superioritatea orânduirii socialiste; a demasca caracterul antinațional al democrației capitaliste; a demasca sărăcia spirituală a oamenilor lumii burgheze* etc.[404] Aceste instrucțiuni se refereau la activitatea propagandistică, în toate domeniile. Ştiința istorică şi istoricii aserviți regimului, se demonstrează prin scoaterea la lumină a acestui document, n-au făcut altceva decât să preia obiectivele trasate de CC şi să construiască dovezi în jurul acestora. Mai mult decât atât, AGHITPROP a fixat un şir de teme care urma să fie tratate în articole (în ziare şi reviste) şi cărți: *Statul sovietic – cel mai democratic stat din lume; Democrația sovietică şi democrația burgheză; Rolul conducător al poporului sovietic în evoluția umanității; Importanța istorică mondială a victoriei poporului sovietic în Marele Război pentru Apărarea Patriei* etc. Pe aceste teme urmau să se organizeze discuții, lecții, diverse întruniri[405]. Planul mai prevedea: „de a ordona Ministerelor de Învățământ din republicile unionale ca la reeditarea manualelor să fie ilustrate mai pe deplin realizările ştiinței sovietice, eroismul oamenilor sovietici în apărarea patriei, de a arăta superioritatea orânduirii capitaliste şi a culturii sovietice asupra capitalismului"[406]. Pentru realizarea acestor deziderate, statul sovietic avea nevoie de cadre „pătrunse" de ideologia marxist-leninistă. Aceasta a fost cauza înlocuirii intelectualității profesorale cu persoane promovate de partid.

Drept rezultat, ştiința îşi pierdea din imagine, profesorii prerevoluționari, şcolile ştiințifice cu metodele lor ce s-au păstrat parțial, în pofida represiunilor din anii '30, au dispărut definitiv[407]. A.I. Gurevici menționează că în urma „prelucrărilor" de la sfârşitul anilor '40 pozițiile în medievistică au trecut către „oameni noi": astfel de savanți cu re-

---

403 Документ № 38. План мероприятий по пропаганде среди населения идей советского патриотизма. Документ агитпропа ЦК. 18 апреля 1947 г. Секретно. În: Сталин и космополитизм, с. 110.

404 Ibidem.

405 Ibidem, p. 113.

406 Ibidem, p. 115.

407 А.Я. Гуревич. Путь прямой, как Невский проспект, или исповедь историка. În: Преподавание истории в школе, 1995, № 1, с. 24-26.

nume ca E.A. Kosminski, S.D. Skazkin au fost practic înlăturaţi de pe poziţiile lor în ştiinţă, numele lui D.M. Petruşevski a fost discreditat şi dat uitării[408]. Această situaţie în ştiinţa istorică, atmosfera generală de groază şi suspiciune nu contribuiau la procesul de cercetare şi creaţie. Ştiinţa mergea înainte nu „mulţumită", ci în pofida directivelor partidului.

Ofensiva directă împotriva istoriei, în primii ani postbelici, a demarat cu critica lucrărilor academicianului E.V. Tarle – pentru „poziţia greşită cu privire la caracterul de apărare şi corect al Războiului Crimeii, pentru justificarea războaielor Ecaterinei a II-a «cu considerentul că Rusia tindea spre hotarele sale naturale», pentru reevaluarea caracterului campaniei în Europa în anul 1813 care a fost privită ca eliberatoare «asemenea campaniei eliberatoare în Europa a Armatei Sovietice»". A fost criticată „încercarea de a reevalua problema cu privire la rolul Rusiei de jandarm al Europei în prima jumătate a sec. XIX şi despre Rusia ţaristă ca închisoare a popoarelor", încercările de a-i ridica la nivel de eroi naţionali pe generalii M. Skobelev, M. Dragomirov, A. Brusilov. În calitate de obiectivism inadmisibil în ştiinţă a fost dezaprobată propunerea de a schimba „analiza de pe principii de clasă a faptelor cu aprecierea lor din punctul de vedere al progresului în general şi a intereselor naţionale". Istoricilor li se amintea că „ideile revizioniste" sunt dezaprobate de CC al partidului[409]. E. Tarle a fost acuzat de „nihilism naţional", „poclonire în faţa Occidentului", „denigrare a istoriei ruse", „patriotism fals".

Campania a afectat în întregime toate sferele ştiinţei, învăţământului şi culturii. În toate instituţiile de învăţământ din Uniunea Sovietică, hotărârile ideologice au fost luate drept ghid pentru activitatea lor în continuare, fiind demonstrat de documentele de arhivă. Astfel, în Raportul de activitate pentru anul de studii 1947/48 al Universităţii de Stat din Moldova şi cel al Institutului Pedagogic din Chişinău se menţionează „că instituţia în acest an de studii 1947/1948 a avut la baza activităţii sale Hotărârile istorice cu privire la revistele *Zvezda* şi *Leningrad* şi hotărârile ideologice ce au urmat din 26 septembrie şi 4 septembrie 1946, de asemenea şi Raportul tovarăşului Jdanov"[410] (vezi *Anexa 4*). Documentele cu caracter ideologic ale CC al PC(b) din

[408] Ibidem.

[409] Против объективизма в исторической науке. În: Вопросы истории, 1948, № 2, с. 11.

[410] AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 23, f. 1; 2, d. 11, f. 51

toată Uniunea, precum şi raportul lui A. Jdanov au fost studiate (nicidecum analizate) la şedinţele catedrelor Marxism-leninism, Istoria URSS şi şedinţele Consiliilor Ştiinţifice ale Facultăţilor de Istorie din URSS. Rezultatul discuţiilor nu s-a lăsat aşteptat, au fost luate un şir de măsuri ce repetau dispoziţiile şi indicaţiile de sus: *de a intensifica lucrul ideologic în cadrul instituţiilor de învăţământ, controlul asupra conţinuturilor lecţiilor şi publicaţiilor* care trebuiau, în viziunea rectoratelor şi decanatelor, să se desfăşoare strict în baza metodologiei marxist-leniniste, alt scop al instituţiilor de învăţământ, şi care reieşea din dispoziţiile venite de „sus" era de *a lupta cu ploconirea slugarnică culturii burgheze şi educarea patriotismului sovietic tineretului studios*[411].

Desfăşurarea campaniei contra „cosmopolitismului" la facultăţile de istorie căpăta un caracter general acceptat de identificare, demascare şi condamnare a cosmopoliţilor. Istoricul V.B. Kobrin în cartea *Кому ты опасен, историк?* menţionează că, în timpul când îşi făcea studiile la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov" din Moscova, era ceva obişnuit ca pe paginile gazetelor de perete anumiţi istorici să fie acuzaţi de „cosmopolitism". De exemplu, Kobrin caracterizează una din aceste gazete de la Facultatea de Istorie, care conţinea caricaturi ale profesorilor şi conferenţiarilor şi articolul lui M.I. Stişov *Căpetenia cosmopoliţilor*, dedicat academicianului I.I. Minţ, şeful Catedrei Istoria URSS, căruia i se aduceau acuzaţii deosebit de serioase şi periculoase pentru perioada de referinţă[412].

Stilul acuzaţiilor aduse istoricilor îl identificăm din articolul din revista *Voprosî istorii* din anul 1949: „Ştiinţa istorică este unul din participanţii frontului ideologic, asupra căruia au încercat să-şi desfăşoare activitatea dăunătoare o „grămadă" de cosmopoliţi fără pereche, răspândind viziuni antipatriotice şi tratând istoria Patriei noastre şi a altor ţări"[413].

Un rol deosebit de important în desfăşurarea campaniei în cadrul instituţiilor de învăţământ superior din URSS i se atribuia catedrelor de marxism-leninism, care trebuiau să direcţioneze din punct de vedere teoretic şi organizatoric „desfăşurarea lucrului ideologic". Scopul

[411] AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 23, f. 37.

[412] В.Б. Кобрин. Под прессом идеологии. În: Вестник Российской Академии Наук. 1990, № 12, c. 38.

[413] М. Стишов. На историческом факультете МГУ. În: Вопросы истории, 1949, № 2, c. 151-158.

catedrelor de marxism-leninism a fost de a obține ca studenții să studieze profund şi sistematic lucrările lui Marx, Engels, Lenin, Stalin şi să „ajute" rectoratele şi organizațiile de partid din cadrul instituțiilor de învățământ superior în lupta pentru „ridicarea nivelului ideologic al predării"[414]. În baza sesizărilor şi rapoartelor acestor catedre, consiliile facultăților şi rectoratele luau anumite decizii. La Catedra Marxism-Leninism a Institutului Pedagogic din Chişinău cadrelor didactice le-au fost majorate numărul de ore pentru predarea unui şir de lecții adăugătoare pe teme ideologice, efectuarea controalelor la alte discipline cu privire la conținutul ideologic al lecțiilor şi identificarea neajunsurilor. În vederea înlăturării acestor „neajunsuri" şi „călirii" ideologice a cadrelor didactice, Claudia Slutski, şefa Catedrei Marxism-Leninism de la Institutul Pedagogic din Chişinău, a predat cursuri profesorilor instituției despre cartea lui Stalin *Marxismul şi problema națională*[415]. De asemenea, şi Catedra Istoria URSS a organizat în cadrul campaniei de luptă contra cosmopolitismului, în anul de studii 1948/49, predarea a numeroase lecții pe tematica: *Despre situația internațională; Despre lupta pe plan ideologic, Cu privire la zece ani de la publicarea lucrării Istoria PC(b) din toată Uniunea: Curs scurt; Despre viața şi activitatea lui Kirov; Despre viața şi activitatea lui Lenin; Despre lupta contra cosmopolitismului în ştiința istorică; Despre trăsăturile morale ale omului sovietic*[416]. Atenția mare acordată instituțiilor de învățământ superior în cadrul campaniei se explică prin faptul că institutele pedagogice şi de învățători şi unele universități pregăteau cadre didactice pentru învățământul şcolar şi organizațiile de partid, prin urmare, absolvenților li se atribuia misiunea de a continua educația patriotică şi formarea „cetățenilor sovietici" în teritoriu. Pentru realizarea sarcinilor înaintate de partid, tinerii specialişti trebuiau să fie bine pregătiți nu atât profesional, cât ideologic. Apelul la exemple din istorie trebuia să servească propagandiştilor în argumentarea liniei politice promovate de partid şi a legitimării puterii sovietice.

O altă tactică a campaniei, pe lângă activitatea propagandistică, erau presiunile asupra persoanelor particulare, care se manifestau prin controale efectuate în instituții, mustrări, concedieri etc. Odată cu intensificarea „lucrului ideologic" se măreau şi cerințele partidului

414 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 60, f. 3.
415 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 4.
416 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 24, f. 52-53.

față de istorici, astfel că AGHITPROP îi cerea lui Malenkov, secretarul CC al PC(b) al URSS, să elibereze din funcție mai mulți funcționari din cadrul Academiei de Ştiințe. Vicepreşedintele V. Volghin şi redactorul revistei *Вестник Академии Наук* (Vestnik Akademii Nauk SSSR) V. Deborin au fost acuzați că nu realizează obligațiile de serviciu, evită publicarea articolelor referitoare la problemele stringente ale ştiinței istorice şi ale teoriei societății sovietice, împiedică dezvoltarea ştiinței istorice marxist-leniniste"[417]. În rezultat, aceşti doi savanți, ce au deținut funcții administrative în AŞ a URSS au fost concediați de la locurile de muncă, deoarece nu îndreptățeau aşteptările AGHITPROP-ului în „intensificarea lucrului ideologic".

Au fost efectuate numeroase controale ale revistelor de specialitate în diverse domenii: în urma controlului efectuat în lunile ianuarie-februarie ale anului 1949 de AGHITPROP la redacția revistei *Voprosî istorii,* editată de Institutul de Istorie al AŞ a URSS, s-au depistat „neajunsuri": „Revista *Voprosî istorii* şi-a înrăutățit lucrul; redacția nu a dedus concluziile necesare din Hotărârile CC cu privire la problemele lucrului ideologic; revista nu mai este o ediție de frunte a ştiinței istorice; nu luptă contra falsurilor antimarxiste; n-a declarat lupta contra istoriografiei reacționare de peste hotare; a publicat un şir de articole pătrunse de spiritul cosmopolitismului burghez şi de închinare în fața istoriografiei anglo-americane"[418].De greşeli grave au fost învinuiți şi membrii colegiului de redacție: academicienii E.A. Kosminski, I.I. Minț, profesorii M.N. Tihomirov, A.V. Pankratova, M.M. Hvostov ş.a. Bazându-se pe Raportul AGHITPROP-ului *cu privire la neajunsurile depistate în activitatea revistei Voprosî Istorii,* Biroul politic şi secretariatul CC al PC(b) al URSS au emis *Hotărârea cu privire la noua componență a colegiului de redacție a revistei Voprosî Istorii*, în care se menționa că din cauza neajunsurilor depistate în urma controlului (se enumeră neajunsurile) se numeşte un nou colegiu de redacție în frunte cu A.D. Udalțov. Colegiul de redacție a fost obligat să „corecteze"greşelile[419]. Istoricii erau practic impuşi să scrie istoria după placul liderilor de partid.

---

417 Документ № 87. Докладная записка агитпропа ЦК Г.М. Маленкову о руководстве общественными науками в АН СССР. În: Сталин и космополитизм, с. 203-204.

418 Документ № 140. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) о новом составе редколлегии журнала „Вопросы истории". 04.04.1949. În: Сталин и космополитизм, с. 350-353.

419 Ibidem.

În luna martie 1949, în cadrul Universităţii de Stat din Moscova au fost organizate adunări de partid pe facultăţi, la care s-a discutat problema luptei contra „cosmopolitismului”. La aceste întruniri, conform Raportului Sectorului „Instituţii de Învăţământ Superior” al secţiei AGHITPROP din 5 aprilie 1949, s-au depistat „greşeli şi neajunsuri serioase în predarea ştiinţelor sociale”. În special, acestea au fost depistate la Catedra Marxism-Leninism şi la Facultatea de Istorie. Activitatea istoricilor I.I. Minţ, I.M. Razgon, E.N. Gorodeţki şi G.N. Anpilogov a fost aspru criticată, ei fiind învinuiţi că „au minimalizat rolul poporului rus în istoria «patriei noastre», au tratat Istoria URSS doar factologic, au ignorat problemele construcţiei sovietice, nu prezentau misiunea eliberatoare a Armatei Roşii în „Marele Război pentru Apărarea Patriei”, nu reflectau importanţa patriotismului sovietic ca forţă motrice a dezvoltării societăţii socialiste.” De „greşeli grave” au fost acuzaţi şi profesorii N.L. Rubinştein, L.I. Zubok şi I.S. Zvavici, printre acuzaţiile aduse acestora se numără şi „lauda imperialismului american, mascarea politicii antisovietice a Partidului Laburist din Anglia”. În raport se mai menţionează că la Catedra Materialismul Istoric şi Dialectic au activat „duşmani ai poporului” – S.S. Goldendriht şi N.S. Kozlov[420].

Controalele deveniseră ceva obişnuit în instituţiile de învăţământ superior şi în institutele de cercetare din toată Uniunea Sovietică. În cadrul facultăţilor de istorie şi al institutelor de istorie erau întotdeauna depistate „neajunsuri serioase”: „persistă tendinţa de a renaşte tradiţiile istoriografiei ruse burgheze, de a şterge hotarul dintre ştiinţa istorică sovietică şi cea burgheză, întrucât unii autori abordează istoriografia sovietică în calitate de continuatoare a ştiinţei prerevoluţionare; au fost depistate denaturări, falsificări antimarxiste”[421].

Lovitura principală a fost dată asupra istoricilor care s-au ocupat de istoria perioadei sovietice şi a epocii contemporane universale, or, anume din a doua jumătate a sec. XIX şi prima jumătate a sec. XX interpretarea istoriei trebuia legată de istoria Partidului Comunist şi „marele conducător” I.V. Stalin. Dar au suferit şi alţii, ca de exemplu N.L. Rubinştein, autor a numeroase studii cu privire la istoria Rusiei

---

420 Документ № 144. Служебная записка сектора вузов агитпропа ЦК Д.Т. Шепилову об итогах закрытых партийных собраний в МГУ, посвященных борьбе с космополитизмом. 05.04.1949. În: Сталин и космополитизм, с. 368-370.

421 Документ № 235. Докладная записка агитпропа ЦК Г.А. Маленкову о результатах проверки работы института истории АН СССР. În: Сталин и космополитизм, с. 586-589.

în sec. al XVIII-lea. Însă obiect pentru atac a servit studiul *Istoriografia rusă* – prima lucrare sovietică de sinteză asupra istoriei ştiinţei istorice ruse. Cu referire la această lucrare, în „Raportul" publicat în *Voprosî istorii* în anul 1949 se menţiona: „N. Rubinştein scrie că ştiinţa istorică în Rusia nu exista ca ştiinţă de sine stătătoare. Întemeietori ai ştiinţei istorice în Rusia el îi consideră pe nemţii Miller, Baier, Schletzer ş.a. N. Rubinştein minimalizează cultura rusă, afirmând că ea se dezvolta în urma celei occidentale şi orientale. El minimalizează ştiinţa istorică marxistă faţă de cea burgheză. Viziunile burgheze, vicioase ale lui Rubinştein au fost criticate de numeroase ori, însă el a considerat necesar să-şi prezinte concepţia greşită la Conferinţa aspiranţilor Catedrei Istoria URSS[422]".

În lucrarea sa N.L. Rubinştein n-a negat existenţa unei ştiinţe istorice ruse până în sec. XVIII, el doar a afirmat că ea încă nu se desprinse până la acel moment în calitate de domeniu ştiinţific de cunoaştere independent. Rubinştein aprecia rolul istoricilor Tatişcev, Şcerbatov, Bolotin, scriind şi despre alţii. Însă el a avut curajul să aprecieze înalt şi aportul unui şir de istorici germani la studierea istoriei Rusiei, subliniind că aceştia au adus în Rusia experienţa occidentală a studierii izvoarelor. Rubinştein ulterior s-a „pocăit" de păcatele incriminate, însă nu şi-a negat în întregime lucrarea, ceea ce a dus la noi critici la adresa sa[423].

În lupta contra profesorilor „cosmopoliţi" erau implicaţi şi aspiranţii, şi studenţii. V.B. Kobrin menţionează că îşi aminteşte cum la adunările comsomoliste răsunau acuzaţii aduse şi la adresa profesorilor căzuţi în dizgraţie. De exemplu, la una din adunările comsomoliste, pe un student l-au impus să citească o comunicare de acuzare şi „demascare" a profesorului său N.L. Rubinştein. Studentul a menţionat că este criticată lucrarea istoriografică editată de Rubinştein, pe când seminarul în care activa acesta era dedicat economiei sec. XVIII, şi în acest domeniu viziuni antimarxiste nu a identificat la profesorul său[424]. Ca rezultat, pe paginile unei noi gazete de perete de la facultate a fost plasat un articol de acuzare a studentului comsomolist de lipsă de principii morale şi protejare a unui cosmopolit. Nu toţi stu-

---

422 М. Стишов. На историческом факультете МГУ. În: Вопросы истории, 1949, № 2, c. 151-158.

423 В.Б. Кобрин. Под прессом идеологии. În: Вестник Российской Академии Наук, 1990, № 12, c. 38-40.

424 Ibidem.

denţii erau atât de curajoşi. De exemplu, la aceeaşi facultate de istorie s-a discutat manualul de *Istorie a URSS* pentru facultăţile neistorice, scris de M.N. Tihomirov şi S.S. Dimitriev. Autorilor li s-a adus acuzaţia de „obiectivitate burgheză", mai puţin periculoasă ca cea de „cosmopolitism murdar". Profesorii, conferenţiarii, aspiranţii şi chiar studenţii pe rând se ridicau la tribună şi „demascau" gravele greşeli de ordin politic din manual[425]. Fenomenul criticii colegilor, a profesorilor de către discipoli şi studenţi şi acuzarea lor de cele mai grave crime reprezenta un element caracteristic epocii staliniste. Mulţi dintre ei îşi construiau cariere pe seama „demascării" şi denunţării profesorilor lor, V.B. Kobrin menţionează că acest fapt mişelesc şi josnic le-a nimicit morala şi i-a distrus ca savanţi, deşi erau talentaţi. Colegii care nu credeau nici o clipă în acuzaţiile aduse altor specialişti citeau şi publicau articole demascatoare, fiind presaţi, de frică, sau datorită practicilor mişeleşti intrate în uz[426].

Un exemplu relevant este cazul Facultăţii de Istorie a Universităţii de Stat din Odesa, unde în anul 1949 corpul didactic era constituit preponderent din evrei – aceştia au fost acuzaţi că *răspândeau idei cosmopolite în rândul tineretului studios, au încercat să ia apărarea profesorilor cosmopoliţi*[427]. Întrucât cosmopolit însemna „duşman al poporului", s-a considerat că profesorii au reuşit să atragă de partea lor studenţii, ceea ce însemna săvârşirea unei crime contra statului sovietic.

Referitor la caracterul antisemit pe care-l capătă campania în anul 1949, menţionăm că premise ale acestuia au apărut încă în anul 1947, când G. Aleksandrov, prin Raportul Direcţiei Agitaţie şi Propagandă adresat lui A. Jdanov din 3 februarie 1947, recomanda să interzică publicarea *Cărţii Negre,* în care erau prezentate suferinţele evreilor în regiunile ocupate de fascişti în perioada războiului. Deoarece „citind cartea, în opinia lui G. Aleksandrov, se creează impresia că germanii luptau împotriva URSS doar pentru a-i nimici pe evrei, şi că faţă de restul popoarelor URSS germanii aveau o atitudine tolerantă"[428]. Concluziile lui Aleksandrov referitor la *Cartea Neagră* sunt, fără îndoială,

[425] Ibidem.

[426] Ibidem.

[427] Документ № 211. Докладная записка агитпропа ЦК М.А. Суслову о „засоренности" профессорско-преподавательского состава вузов г. Одессы. În: Сталин и космополитизм, с. 527-530.

[428] Документ № 33. Докладная записка агитпропа ЦК А.А. Жданову по вопросу издания „Черной книги". 03.02.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 103-104.

nişte exagerări. Liderii de partid şi de stat trebuiau să arate întregii lumi că *poporul rus (şi sovietic) salvase omenirea de cel mai mare pericol care a existat vreodată – fascismul, şi că acesta era orientat împotriva întregii lumi*. În caz contrar, ar fi fost combătute tezele lui Stalin expuse încă la 24 mai 1945. Aici se observă caracterul antisemit pe care-l capătă campania ideologică a luptei contra cosmopolitismului, cauza posibilă ne-o oferă însuşi şeful Secției AGHITPROP: *poporul care a suferit cel mai mult în al Doilea Război Mondial a fost poporul rus*[429], şi nici un alt popor nu putea lua locul de martir şi salvator al Europei. Pentru a diminua şi mai mult suferințele evreilor în război, la 20 noiembrie 1948 a fost desființat Comitetul Antifascist Evreiesc, fiind acuzat că ar fi fost centru de propagandă antisovietică[430] şi ar fi oferit informații spionajului străin. În scrisoarea lui G. Aleksandrov şi M. Suslov către V. Molotov şi A. Kuznețov se cerea desființarea Comitetului Antifascist al Savanților şi Comitetului Antifascist al Evreilor (fondat în aprilie 1942) şi se menționa că membrii comitetului corespondează cu evreii din toată lumea, primesc informații de peste hotare, sunt cei mai cosmopoliți[431]. În 1949, campania capătă o orientare antisemită agresivă, „cosmopoliții" şi „antipatrioții" au început să fie găsiți şi „demascați" peste tot. Cuvântul „cosmopolit" eufemistic înlocuia cuvântul „jidan"[432]. Drept dovadă sunt deciziile Biroului Politic de lichidare a teatrelor evreieşti în mai multe oraşe din URSS[433], a uniunilor culturale, a revistelor şi ziarelor în limba idiş[434] etc. Problema, în opinia noastră, a fost că cele mai multe contacte cu străinătatea le aveau evreii, iar pătrunderea informațiilor din Occident în URSS, şi invers, prezenta un pericol pentru regimul sovietic.

429 Ibidem.

430 Документ № 83. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) о роспуске еврейского антифашистского комитета в СССР. În. Сталин и космополитизм, с. 193-195.

431 Документ № 31. Докладная записка Г.Ф. Александрова В.М. Молотову и секретарю ЦК ВКП(б) А.А. Кузнецову с предложением прекратить деятельность антифашистского комитета советских ученых и еврейского антифашистского комитета в СССР. 07.01.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 98-101.

432 Кобрин В.Б. Под прессом идеологии. În: Вестник Российской Академии Наук. 1990, № 12, с. 38.

433 Документ № 137. Проект постановления секретариата ЦК ВКП(б) о закрытии московского государственного еврейского театра. În: Сталин и космополитизм, с. 380-383.

434 Документ № 33. Решение политбюро о ликвидации объединений еврейских писателей и альманахов на еврейском языке. 08.02.1949. În: Государственный антисемитизм СССР. От начала до кульминации, 1938-1953. Москва: Материк, 2005, с. 380-383.

Oricine se împotrivea sau nu îndeplinea cu stricteţe dispoziţiile partidului, putea fi clasat drept „duşman al poporului", ceea ce echivala în epoca stalinistă cu ani grei de detenţie sau condamnare la moarte. Controalele deveniseră frecvente în instituţiile de învăţământ superior din URSS. „Greşeli" erau depistate în toate instituţiile. Elementele cosmopolite trebuiau depistate şi înlăturate, conform ideologiei staliniste, deoarece ele reprezentau un pericol şi înşişi ideologii nu erau întotdeauna siguri de „corectitudinea" celor propagate de ei.

Instituţiile de învăţământ superior şi de cercetări ştiinţifice din RSSM nu au fost o excepţie. Organele de partid şi de stat s-au implicat activ în demascarea cosmopoliţilor burghezi. Campania împotriva cosmopolitismului în RSSM se desfăşura şi sub forma luptei cu tendinţele „burghezo-naţionaliste", şi a celei împotriva „naţionaliştilor şi culacilor". Astfel, Plenara a XIII-a a PC(b)M din 27-29 august 1947 a identificat neajunsuri în ceea ce priveşte educaţia comunistă a populaţiei. Secretarul CC al PC(b)M I. Zâkov a criticat activitatea unui şir de instituţii de învăţământ superior ce nu contribuiau suficient la educaţia comunistă. Zâkov a atenţionat că printre profesori şi studenţi bântuie sentimente „burghezo-naţionaliste"[435]. Această problemă se arăta îngrijorătoare pentru organele de partid, astfel încât la 4 octombrie 1948 CC al PC(b) din toată Uniunea a discutat situaţia în domeniul economic şi cultural din RSSM. La această şedinţă a fost adoptată o hotărâre în care se menţiona că „unele opere literare ale scriitorilor sovietici moldoveni şi unele lucrări ştiinţifice de istorie conţin falsuri burghezo-naţionaliste"[436]. Ca efect al acestei Hotărâri, în instituţiile de învăţământ superior din RSSM au fost efectuate controale de către secţia „Propagandă". Acuzaţiile aduse nu se deosebesc prin originalitate, ele deveniseră deja nişte şabloane răspândite în toată Uniunea Sovietică. În urma controlului efectuat la Catedra Marxism-Leninism de la Institutul Pedagogic, s-au adus critici dure referitoare la calitatea proastă a propagandei marxist-leniniste: *Catedra nu organizează lecţii şi activităţi cu celelalte catedre; În anul 1948 nici o lecţie nu s-a organizat cu colaboratorii Institutului Pedagogic la tema: „Patriotismul Sovietic"* etc.[437] Mulţi profesori au fost acuzaţi de răspândire a românismului şi naţionalismului[438], ca şi profesorul N. Narţov,

[435] AOSP RM, F. 51, inv. 5, d. 13, f. 336-339
[436] AOSP RM, F. 51, inv. 7, d.104, f. 96.
[437] AOSP RM, F. 51, inv.7, d. 314, f. 89-90
[438] V. Cozma. Istoria Universităţii de Stat din Moldova. 1946-1996. Chişinău: USM, 1996, p. 490.

de *propagarea ideologiei burgheze în rândurile tineretului studios*[439], în scurt timp Narțov a fost concediat din funcțiile deținute[440]. Aici observăm că pedepsirea „elementelor duşmănoase” se făcea în mod diferențiat. Calitatea de ostaş al armatei sovietice, participant în războiul civil de partea bolşevicilor, în mişcarea de partizani din perioada războiului civil sau celui de al Doilea Război Mondial putea servi drept circumstanță atenuantă la aplicarea pedepsei. De exemplu, acelaşi N. Narțov a obținut un certificat de la Institutul de Istorie a Partidului care confirma participarea sa în „mişcarea de partizani din anii 1918-1920”[441]. Acest certificat i-a servit la angajarea sa la Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură a AŞM în anul 1956. Statutul de „participant în război de partea armatei sovietice” l-a salvat de pedeapsă pe Gh. Bogaci, cercetător la Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură, deşi i s-au adus acuzații grave – „absolvent al Universității din Iaşi, pregătire teoretică insuficientă”[442], probabil a scăpat şi din considerentul că nu a fost acuzat de naționalism sau colaboraționism.

Toate cadrele treceau prin controale minuțioase la angajare, dar şi pe parcursul activității. Orice apreciere pozitivă adusă la adresa României, în timpul orelor, era aspru pedepsită. În RSSM, o importanță enormă avea faptul dacă specialistul vizat, în perioada interbelică şi a războiului, a fost sau nu pe teritoriul „ocupat”, dacă a avut contacte, a colaborat sau nu cu fasciştii români şi germani. Din astfel de considerente, în anul 1949 a fost concediat din serviciu conferențiarul Catedrei Istoria URSS de la Institutul Pedagogic din Chişinău A. Meakşin, fiind acuzat că în anii războiului „s-a aflat pe teritoriul ocupat, în oraşul Harkov, unde a lucrat ca învățător şi nu s-a împotrivit”, probabil, în opinia celor care l-au denunțat, profesorul trebuia să participe la mişcarea de partizani[443]. Din considerente asemănătoare au fost concediați în luna februarie 1950 Şeful Catedrei Istoria URSS a Institutului de Învățători din Bălți Gh.S. Grosul şi P. Bogatâi, lec-

439 К. Воронов. Как и чему учит профессор Н. Нарцов. În: Советская Молдавия, 8 августа 1947, № 155 (965).

440 V. Cozma, A. Dolghi. Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2007, nr.3 (71), p.52-62.

441 AŞC AŞM, F 1, inv.3. d.1252, f.27.

442 E. Negru. Combaterea „naționalismului româno-burghez” şi epurarea cadrelor în RSS Moldovenească (1944-1953). În: Destin Românesc (Serie nouă): Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2006. an. I (XII), nr. 1. (45), p. 76.

443 AOSP RM, F. 51, inv. 7, d. 315, f. 17

tor la aceeaşi Catedră. Aceştia au fost acuzaţi că în timpul războiului s-au aflat pe teritoriul ocupat şi au colaborat cu autorităţile germano-române[444].

Ca şi în RSSM, în RSS Estonă istoricii care s-au aflat pe teritoriul ţării în perioada interbelică sau în timpul războiului erau priviţi cu suspiciune, deseori erau acuzaţi de naţionalism. Istoricii care până la ocuparea Estoniei de URSS au scris în spirit „burghez”, dar au rămas să activeze în ţară, s-au grăbit să se scuze. În articolul *Crearea statului estonian burghez ca o cale a luptei de clasă şi reacţie împotriva Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie* (1946) H. Kruus menţiona: „Îmi pare foarte rău, că atât de târziu am avut posibilitatea să iau cunoştinţă de operele fundamentale marxist-leniniste şi cu ajutorul lor să înţeleg corect procesul istoric, adică lupta, pe care terminologia burgheză a botezat-o luptă pentru «independenţă» a Estoniei şi «Război de independenţă»”[445]. Cu toate acestea, H. Kruus a fost acuzat de naţionalism burghez, lupta a continuat trei ani: în 1950 este concediat din funcţia de Preşedinte al Academiei de Ştiinţe a RSSE şi ministru de Externe, de asemenea este exclus din partid[446]. Ca şi în alte republici unionale, în Estonia a început o perioadă tragică a istoriei, caracterizată prin deportări, epurări ale intelectualităţii: şeful Catedrei Istorie Universală a Universităţii din Tartu P. Tarvel a fost arestat în primăvara anului 1945, exilat în Siberia, unde a murit în anul 1953[447]; în 1950, Rihard Kleis a fost concediat din postul de director al Institutului de Istorie, în acelaşi an, la Universitatea din Tartu, a fost anulat profesoratul la Istoria Estoniei şi Arheologie (restabilit abia în 1990)[448], 15 colaboratori ai Muzeului de Istorie din Tallinn au fost arestaţi şi condamnaţi la închisoare pentru încercarea de a organiza cu armele şi literatura interzisă din muzeu o răscoală militară împotriva puterii sovietice[449] etc.

În vara anului 1950, un caz similar a avut loc la Institutul de Istorie al AŞ a URSS, în cadrul căruia pe lângă rezultate semnificative iarăşi au fost depistate „neajunsuri serioase”: „În cadrul institutului persistă tendinţa de a renaşte tradiţiile istoriografiei ruse burgheze, de a şter-

---

444 AOSP RM, F. 51, inv. 7, d. 315, f. 45

445 Вийрес Антс. История Эстонии в сталинских тисках, с. 167.

446 Ibidem.

447 Ibidem, p. 162.

448 Ibidem, p. 168.

449 Аннист Сирье. Процесс Исторического музея в 1945-1946 гг. În: Tuna. Ajalookultuuri ajakiri: Спецвыпуск по истории Эстонии с 17 по 20 век, с. 173.

ge hotarul dintre ştiinţa istorică sovietică şi cea burgheză întrucât unii autori abordează istoriografia sovietica în calitate de continuatoare a ştiinţei prerevoluţionare. De asemenea, au fost depistate denaturări obiectiviste burgheze. Aceste denaturări antimarxiste şi-au găsit reflectarea într-un ştir de studii…”[450]. În Raport (vezi *Anexa 5*), AGHITPROP se obliga să ia sub control mai dur activitatea Institutului de Istorie şi recomanda secretarului CC al PC(b) al URSS Gh. Malenkov de a ordona prezidiului Academiei să revadă componenţa corpului ştiinţific şi să concedieze din funcţie persoanele ce nu corespund cerinţelor politice şi ideologice[451]. În acelaşi an, referitor la manuscrisul manualului de *Istorie a URSS,* la AGHITPROP au parvenit un şir de scrisori critice. Autorul scrisorii V. Podarev constată că manualul de *Istorie a URSS*, fiind elaborat de foşti cadeţi, naţionalişti, reprezintă un „buchet de teorii duşmănoase, fasciste şi cosmopolite”. Chiar şi academicianul Grekov a fost calomniat, fiind învinuit că deţine monopolul în ştiinţa istorică apărând viziunile antimarxiste ale adepţilor săi (a se vedea *Anexa 6*). M. Suslov ia apărarea autorilor manualului, depistând însă şi el un şir de neajunsuri: „Nu este reflectată superioritatea ştiinţei istorice sovietice asupra celei burgheze, nu este criticată teoria normandă de origine a Rusiei, nu fundamentează suficient premisele ce au dus la «unirea» numeroaselor naţionalităţi în jurul marelui popor rus”[452].În cele din urmă, Suslov a recomandat manualul spre publicare cu condiţia de a corecta „greşelile” depistate.

Către finele anului 1950, când intensitatea campaniei contra cosmopolitismului era în scădere, la 3 septembrie, la şedinţa specială a Ministerului Securităţii de Stat (МГБ) a fost condamnat pentru apartenenţa la grupul antisovietic, intenţii teroriste şi agitaţie antisovietică la 10 ani de detenţie în lagăr de corectare prin muncă renumitul savant L.N. Gumiliov. L.N. Gumiliov a mai fost acuzat, că „a criticat politica represivă a statului sovietic, după publicarea Hotărârilor CC PC(b) din toată Uniunea cu privire la revistele *Zvezda* şi *Leningrad,* a condamnat Hotărârile, a declarat că în Uniunea Sovietică nu este

[450] Документ № 235. Докладная записка агитпропа ЦК Г.А. Маленкову о результатах проверки работы института истории АН СССР. În: Сталин и космополитизм, с. 586-589.

[451] Ibidem.

[452] Документ № 242. Докладная записка агитпропа ЦК М.А. Суслову об учебнике для вузов „История СССР” (т. 1). 14.12.1950. În: Сталин и космополитизм, с. 611-613.

libertatea presei, că un scriitor adevărat nu are ce face, întrucât trebuie să scrie cum se ordonă – după standard"[453].

Lupta contra elementelor culturii străine a continuat în URSS sub alte forme, mai puţin agresive, însă instrucţiunile partidului în care se indicau ideile ce trebuiau a fi propagate, până chiar şi conţinutul lecţiilor, rămâneau a fi obligatorii. Astfel, Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea cu privire la măsurile de îmbunătăţire a predării ştiinţelor sociale în instituţiile de învăţământ superior din 6 august 1951 se indica ca „lectorii la lecţii şi seminare trebuie să dezvăluie, pe baza unor exemple elocvente, superioritatea orânduirii socialiste faţă de cea capitalistă, să arate opoziţia fundamentală dintre ideologia sovietică şi cea burgheză, să demaşte teoriile idealiste reacţionare contemporane în domeniul ştiinţelor sociale şi naturale [...] Catedrele de ştiinţe sociale sunt chemate să educe tineretul studenţesc în spiritul patriotismului sovietic, al dragostei neţărmurite şi al devotamentului faţă de Patria socialistă, faţă de cauza partidului"[454]. Prin urmare, lupta contra cosmopolitismului, a oricăror elemente ale culturii occidentale, activitatea de educare a patriotismului sovietic au continuat şi după încetarea campaniei, căpătând un caracter moderat şi forme mai puţin agresive ca în epoca stalinistă.

Anul 1953 (3 martie 1953 – decesul lui Stalin) a însemnat pentru Uniunea Sovietică începutul destalinizării, apariţia premiselor unor noi campanii ideologice, antistaliniste de această dată. Din acest an, politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, dar şi în domeniul culturii şi ştiinţei, a dat semne de liberalizare. Căutarea noilor căi de abordare a istoriei, în noile condiţii – a „dezgheţului hruşciovist" – a început cu critica dogmatismului stalinist în istoriografia sovietică.

Reevaluarea construcţiilor conceptuale avea loc în limitele inovaţiilor, pe care le conţineau directivele organelor de partid: în perioada de la moartea lui Stalin (5 martie 1953) şi Congresul XX (14-25 februarie 1956) în centrul atenţiei istoricilor erau prevederile Hotărârii CC al PCUS *Cincizeci de ani ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* cu

---

[453] Документ № 21. Докладная записка Р.А. Руденко К.Е. Ворошилову об отказе в просьбе А.Ахматовой о реабилитации Л. Гумилёва. În: Реабилитация: как это было, с. 159-160.

[454] Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире мэсуриле де ымбунэтэцире а предэрий штиинцелор сочиале ын институцииле де ынвэцэмынт супериор. 6.08.1951. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор. Вол. 8, п. 283-287.

privire la cultul personalităţii şi necesitatea depăşirii acestuia, despre respectarea colectivităţii în guvernare. Hotărârile plasau în faţa ştiinţei istorice sarcina de a înlătura abordarea dogmatică a teoriei marxist-leniniste. La 10 martie 1953, la iniţiativa lui Gh. Malenkov, s-a hotărât „de a se considera obligatoriu încetarea politicii cultului personalităţii” şi a încredinţa secretarului CC P. Pospelov controlul asupra presei, iar lui N. Hruşciov – asupra materialelor dedicate memoriei lui Stalin[455].

Revizuirea lucrării *Istoria PC(b) din toată Uniunea: Curs scurt* încă nu începuse, însă istoricii deja erau acuzaţi că şi-ar fi înţeles greşit sarcina, după publicarea *Cursului scurt* – de a explica cu material istoric concret tezele expuse în *Cursul scurt* şi lucrările lui Lenin şi Stalin. Tema luptei cu „buchereala şi dogmatismul” a început să fie prezentă la şedinţele consiliilor ştiinţifice, în presa periodică. Acest fapt a fost un pas pozitiv pe calea destalinizării, deşi despre cauzele unei astfel de abordări a realităţii istorice încă nu se vorbea.

Ca urmare a Hotărârii *Cu privire la cincizeci de ani ai PCUS*, în istoriografia sovietică începe să fie ridicată problema cultului personalităţii, nefiind încă legată de numele lui Stalin. În raportul secretarului CC al PCUS P.N. Pospelov *Cincizeci de ani ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, care a fost rostit la AŞ a URSS la 13 octombrie 1953, principalul luptător împotriva cultului personalităţii se dovedea a fi nimeni altul decât Stalin[456].

În această contradicţie – figura centrală a epocii cultului personalităţii devenea principalul luptător contra lui – s-a reflectat toată complexitatea procesului depăşirii cultului personalităţii, care dicta inevitabilitatea paşilor intermediari. Conştiinţa socială şi istorică trebuiau să asimileze noile idei. Caracterul fragmentar al tezelor înaintate (în lumina doctrinei marxiste) aduse în ştiinţa istorică „de sus”, atitudinea diferită a diverselor grupuri de istorici faţă de transformările ce-au avut loc, „autocenzura” ce nu permitea istoricului să se îndepărteze nici la o iotă de limitele permise, duceau la o combinare mecanică a materialului factologic şi a aprecierilor. Or, în societatea sovietică din primul deceniu postbelic domnea frica pentru propriul destin şi viaţă, de controale, denunţuri, arestări. Campaniile ideologice, prelucrările, direc-

[455] Л.Б. Брусиловская. Культура повседневности в эпоху „оттепели” (метаморфозы стиля). În: Общественные науки и современность, 2000, № 1, с. 163-174.

[456] Л.А. Сидорова. „Оттепель” в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. Москва: Наука, 1997, с. 114-115.

tivele de partid au frânt soarta nu doar a jertfelor, dar şi a demascatorilor. Într-o măsură mai mare sau mai mică, s-au dovedit a fi mutilați toți istoricii care respirau aerul otrăvit al acelor ani. Frica de a săvârşi greşeli, frica de a fi supus prelucrărilor a cuprins şi istoricii. Deseori anume frica, şi nu studierea faptelor, determina viziunile ştiințifice. Căutarea convulsivă a concepțiilor care ar plăcea liderilor de partid nu este doar vina, dar şi marea tragedie umană a savanților acelor ani[457].

Istoricilor le-a fost rezervat un rol deosebit în cadrul campaniei contra cosmopolitismului. Campania prescria de a trasa calea ştiinței sovietice, de a o izola de cea universală, confirmând întâietatea ştiinței sovietice în toate domeniile. Prin aceasta, istoria, chemată să oglindească faptele trecutului, se transforma şi mai mult într-o ştiință persecutată. Lupta ideologică dintre Est şi Vest în această perioadă se întețeşte. Se înăspreşte şi controlul asupra mijloacelor de informare în masă, activității editoriale, activității didactico-ştiințifice a intelectualității, relațiilor cetățenilor cu străinătatea, accesului la literatura ştiințifică şi artistică de peste hotare etc.

Evenimentele şi documentele analizate ne permit să afirmăm că presiunile şi controalele au transformat istoricii în executori servili ai instrucțiunilor de partid, „ploconirea slugarnică Occidentului", a fost transformată în slugărnicia de partid, o dovadă a afirmației este faptul că istoricii căutau de sine stătător instrucțiunile în documentele şi materialele Congreselor, publicațiile oficiale etc., iar când nu le găseau, apelau la ideologii de frunte, chiar şi la primele persoane din stat: academicianul E.S. Varg se adresează la 24 ianuarie 1952 preşedintelui Consiliului de Miniştri al URSS cu rugămintea să i se dea instrucțiuni cu privire la un şir de probleme legate de ştiința istorică. În încheierea scrisorii, Varg menționează: „Aş fi nespus de recunoscător pentru orice alte instrucțiuni pe care a-ți binevoi să mi le dați"[458].

Anul 1953 a însemnat modificarea şi muşamalizarea politicilor staliniste şi a represiunilor politice care le însoțeau, dar nu şi a politicii de ideologizare a societății, subordonare a instituțiilor de învățământ şi de cercetare intereselor politice. De asemenea, acest an a însemnat începutul unor noi campanii ideologice, deja „anti-Stalin" – demistificarea cultului personalității.

---

457 В.Б. Кобрин. Под прессом идеологии. În: Вестник Российской Академии Наук, 1990, № 12, с. 40.

458 Документ № 253. Письмо академика Е.С. Варги В.М. Молотову с просьбой дать ему „указания" по ряду научно-исторических вопросов. 24.01.1952. În: Сталин и космополитизм, с. 635.

3.3. Consecințele Congresului XX al PCUS în domeniul învățământului istoric superior (1956-1965)

Ştiința şi învățământul istoric superior din statul sovietic în perioada anilor 1956-1965 a suferit un ansamblu de transformări în ce priveşte conținutul şi calitatea procesului didactico-ştiințific. În linii generale, transformările se caracterizează prin încercarea de a îmbina caracterul ştiințific şi cel obiectiv al cercetărilor cu principiul partinității în ştiința istorică fără a depăşi limitele paradigmei marxiste. Această încercare a reprezentat din start un eşec, deoarece partinitatea a fost principiul de bază în cercetările ştiințifice ale istoricilor.

Congresul XX al PCUS urma să clarifice perspectivele dezvoltării întregii societăți sovietice. Lucrările Congresului s-au desfăşurat între 14-25 februarie 1956 la Moscova în Palatul Mare din Kremlin. La Congres s-a dat citire bilanțului celui de-al cincilea cincinal, au fost aprobate directivele pentru cel de-al şaselea cincinal (1956-1960) şi a fost înaintată sarcina de *a ajunge şi întrece țările capitaliste „în termene istorice scurte”*[459].

În învățământul superior, Congresul fixa drept sarcini primordiale: *îmbunătățirea calității pregătirii specialiştilor pe baza legăturii strânse a învățământului cu producția, repartizarea corectă a instituțiilor de învățământ superior pe țară, apropierea lor de producție*[460]. Prin rezoluțiile sale, Congresul a mai hotărât *de a întări legătura instituțiilor de cercetare cu producția, de a le concentra eforturile creative spre soluționarea celor mai arzătoare probleme, de a ridica rolul ştiinței în realizarea sarcinilor construcției comuniste*[461].

Planul cincinal (1956-1960) prevedea sporirea numărului total de absolvenți – specialişti cu studii superioare de circa 1, 5 ori, ridicarea calității studiilor, consolidarea situației materiale, concentrarea eforturilor intelectuale şi materiale spre soluționarea problemelor ştiințifice, mai ales cele care au importanță economică, aplicarea realizărilor ştiințifice în practică[462]. Directivele adoptate au provocat unele

---

[459] XX съезд Коммунистической Партии Советского Союза. 14.25 февраля 1956 года. Стенографический отчет. Т. 1. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956. 640 с.

[460] Из резолюции XX Съезда Коммунистической Партии Советского Союза по отчетному докладу Центрального Комитета КПСС. În: Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции / Под редакцией Л.И. Карпова и В.А. Северцева. Москва: Гос. Изд-во „Советская Наука”, 1957, с. 3.

[461] Ibidem.

[462] Ibidem.

schimbări esenţiale în domeniul învăţământului superior în ansamblu în Uniunea Sovietică. Transformările se referă mai mult la modul de pregătire a specialiştilor, numărul de abiturienţi şi absolvenţi, structura şi conţinutul procesului de studii. Evenimentul ce trebuia să transforme substanţial societatea sovietică şi, nemijlocit, ştiinţa şi învăţământul istoric urma să aibă loc abia în ultima zi a Congresului.

Congresul XX al PCUS urma să intre în istorie drept o nouă întrunire a delegaţilor organizaţiilor de partid din toată Uniunea şi de peste hotare, în cadrul căruia s-a reconfirmat corectitudinea căii alese – de construcţie a comunismului, a rezultatelor atinse în ultimii cinci ani şi a planului cincinal următor. Astfel arăta Congresul în faţa tuturor delegaţilor prezenţi, a întregii societăţi sovietice şi a comunităţii internaţionale, deşi premise vizibile ale destalinizării au apărut imediat după decesul lui Stalin. Despre un eventual raport secret, ce urma să genereze transformări esenţiale, se ştia doar într-un cerc restrâns din cadrul Prezidiului CC al PCUS[463].

Pentru a pregăti delegaţii la Congres să asculte senzaţionalul raport al lui N. Hruşciov şi pentru a se evita evoluţii nedorite ale evenimentelor, Prezidiul CC al PCUS a emis la 9 februarie 1956 Hotărârea *Cu privire la informarea delegaţilor Congresului XX al partidului cu documentele nepublicate ale lui V.I. Lenin,* prin care s-a decisă se expedieze membrilor, candidaţilor în membri, secretarilor Comitetelor Centrale din republicile unionale documentele nepublicate ale lui V.I. Lenin: *Testamentul* şi *Scrisoarea cu privire la problema naţională*[464]. În aceeaşi zi a fost adoptată Hotărârea, prin care se numea drept raportor N.S. Hruşciov şi se propunea Plenarei CC al PCUS de a desfăşura ultima şedinţă cu uşile închise[465]. La 13 februarie 1956 a avut loc Plenara CC al PCUS care a aprobat această propunere[466].

---

463 Документ № 17. Постановление Президиума ЦК КПСС „Об ознакомлении делегатов XX Съезда Партии с неопубликованными документами В.И. Ленина". În: Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956. Сост. А.Н. Артизов, Ю.В. Сигачев, В.Г. Хлопов, И.Н. Шевчук. Москва: МФД, 2000, с. 352.

464 Документ № 17. Постановление Президиума ЦК КПСС „Об ознакомлении делегатов XX Съезда Партии с неопубликованными документами В.И. Ленина". În: Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956. Сост. А.Н. Артизов, Ю.В. Сигачев, В.Г. Хлопов, И.Н. Шевчук. Москва: МФД, 2000, с. 352.

465 Документ № 18. Постановление Президиума ЦК КПСС о проведении закрытого заседания XX Съезда Партии и утверждении докладчиком Н.С. Хрущева. În: Реабилитация: как это было, с. 352.

466 Никита Сергеевич Хрущев. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС. În: Известия ЦК КПСС, 1989 г., № 3, с. 80-120.

În dimineața zilei de 25 februarie a avut loc şedința închisă a Congresului, la care Hruşciov a dat citire raportului *Cu privire la cultul personalității şi consecințele sale*. Desfăşurarea şedinței închise a Congresului nu a fost stenografiată, fiind fixate doar etapele desfăşurării şi hotărârea de la sfârşitul şedinței. Prin acest raport secret, Hruşciov îl acuza pe Stalin de numeroase crime şi încălcări ale legilor, de abatere de la principiile leniniste ale conducerii colective[467]. De asemenea, N. Hruşciov a prezentat *Testamentul politic* al lui V.I. Lenin, care se ținea secret până la acel moment, şi analizându-l a pus începutul campaniei de reevaluare critică a activității lui Stalin. Au fost scoase la iveală dovezi ale fărădelegilor şi represiunilor în masă din perioada stalinistă, care au început să fie privite ca abatere de la „normele leniniste ale vieții de partid şi de stat". A fost declarat deschis despre greşelile lui Stalin în perioada de început al războiului Germaniei împotriva URSS şi despre încălcarea principiilor leniniste cu privire la problema națională[468]. În acelaşi timp, nu a fost atinsă esența sistemului comunist, iar multe acțiuni dure ale lui Stalin (colectivizarea sau „lupta nemiloasă cu opoziția din interiorul partidului") au fost aprobate şi justificate. Tendința de a reduce problema la particularitățile de caracter ale lui Stalin, a prezenta represiunile de masă drept întâmplare istorică – toate acestea au fost descrise în raport (şi în Hotărârea CC ce a urmat după Congres, la 30 iunie 1956)[469]. După ce Hruşciov şi-a finisat raportul, s-a luat hotărârea să nu mai aibă loc dezbateri pe marginea lui. N. Bulganin a dat citire Proiectului de Hotărâre, care a fost votat şi aprobat în unanimitate. Prin Hotărârea Congresului XX se aproba conținutul şi prevederile raportului CC al PCUS prezentat de N. Hruşciov şi se ordona: „CC al PCUS să întreprindă acțiuni ce ar asigura depăşirea totală a cultului personalității, străin marxism-leninismului, lichidarea urmărilor acestuia în toate domeniile lucrului de

[467] Документ № 20. Проект доклада „О культе личности и его последствиях" представленный Н. Хрущеву, П.Н. Поспеловым и А.Б. Аристовым. 18 февраля 1956 г. În: Реабилитация: как это было, с. 353-364.

[468] Ханья Сиро. Секретный доклад Н.С. Хрущева и восстановление автономных территорий в 1957 г. În: Acta Slavica Iaponica. Journal of Slavic Research Center, Hokkaido University. 2005, Т. 22, p. 141-164.

[469] Документ № 20. Проект доклада «О культе личности и его последствиях» представленный Н. Хрущеву П.Н. Поспеловым и А.Б. Аристовым. 18 февраля 1956 г.; Документ № 21. Продиктованные Н.С. Хрущевым дополнения к докладу «О культе личности и его последствиях». 19 февраля 1956 г. În: Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1, с. 353-379.

partid, stat şi ideologic, urmarea strictă a normelor vieţii de partid şi principiilor conducerii colective elaborate de marele Lenin”[470].

La Congres a fost adoptată şi Hotărârea *Cu privire la expedierea textului raportului organizaţiilor de partid fără publicarea acestuia în presă*[471]. Raportul secret a fost publicat în 1 mil. exemplare. La 1 martie 1956, textul raportului, destinat organizaţiilor de partid, a fost expediat, împreună cu o scrisoare a lui N. Hruşciov, membrilor şi candidaţilor în membri ai Prezidiului, secretarilor CC al PCUS[472]. În textul raportului expediat au fost efectuate unele redactări: au fost făcute referinţe la operele lui K. Marx, Fr. Engels, V.I. Lenin şi alte surse citate, precizate datele adoptării diferitelor documente, incluse abaterile raportorului de la textul iniţial al raportului, remarcată reacţia delegaţilor la conţinutul raportului. Peste patru zile, la 5 martie 1956, Prezidiul CC al PCUS a adoptat Hotărârea *Cu privire la luarea de cunoştinţă cu raportul tovarăşului Hruşciov N.S. „Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale”, rostit la Congresul XX al PCUS*. Această hotărâre prevedea: 1. A propune comitetelor regionale şi Comitetelor Centrale ale Partidului Comunist din republicile unionale de a aduce la cunoştinţa tuturor comuniştilor şi comsomoliştilor de asemenea şi a celora fără apartenenţă de partid, funcţionarilor şi colhoznicilor raportul tov. N.S Hruşciov *Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale* rostit la Congresul XX al PCUS; 2. A expedia raportul tov. Hruşciov organizaţiilor de partid cu sigla „nedestinat publicării”, eliminând de pe broşură sigla „strict secret”[473]. Acest document, cutezător pentru timpul său, în pofida planurilor iniţiale de a-l ţine în taină, a fost adus la cunoştinţă întregului partid, lucrătorilor aparatului de stat, activului organizaţiilor comsomoliste. Au luat cunoştinţă de el şi conducătorii delegaţiilor din străinătate prezenţi la Congres.

---

470 Документ № 23. Протокол закрытого (утреннего) заседания XX Съезда КПСС. 25 февраля 1956 г. În: Реабилитация: как это было, с. 380.

471 Ibidem.

472 În scrisoare se menţiona: „Personal, membrilor Prezidiului CC al PCUS. Candidaţilor în membri ai Prezidiului CC al PCUS. Expediez proiectul raportului adresat celui de al XX-lea Congres al partidului „Cu privire la cultul personalităţii şi consecinţele sale”. N.S. Hruşciov.”; Справочная записка Н.С.Нрущева членам и кандидатам в члены Президиума, секретарям ЦК КПСС к проекту Доклада «О культе личности и его последствиях» // Ibidem, p. 379.

473 A. Dolghi. Consecinţele contradictorii ale Congresului XX al PCUS în domeniul învăţământului istoric superior din URSS. În: Studia Universitatis: Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe umanistice”, 2009, nr. 4 (24), p. 54.

Apoi, o formă prescurtată a raportului a fost expediată preşedinţilor şi primilor secretari ai tuturor partidelor comuniste din lume. Din acest moment, critica stalinismului şi crimelor acestuia au devenit publice. Propagarea raportului pe cale verbală căpătase caracter de masă, afectând toate domeniile de activitate a societăţii. A început o nouă etapă în istoria societăţii sovietice, în interacţiunea statului cu învăţământul şi ştiinţa[474].

Raportul rostit de N. Hruşciov la 25 februarie 1956 a provocat impresii zguduitore asupra delegaţilor, dezbinând *de facto* societatea sovietică în adepţi şi adversari ai acestuia. La Congresul XX demascarea cultului personalităţii a contribuit la evidenţierea lui Hruşciov din cercul „gardei vechi", iar la Congresul XXII – a fost confirmat rolul său de frunte în conducerea partidului şi statului. Aceasta a fost o armă de luptă împotriva vechilor prieteni şi totodată adversari politici ce nu recunoşteau rolul său de lider. Iniţiind campania reabilitării victimelor represiunilor şi aruncând vina pe Stalin, Hruşciov tindea să preîntâmpine totodată demascarea propriului rol în represiuni[475]. Demascând cultul lui I. Stalin, N. Hruşciov a rezolvat problema vinovăţiei sale pentru crimele săvârşite şi cea a luptei pentru putere, neavând intenţia de a se orienta serios pe calea destalinizării. Însă acţiunile lui au afectat întreaga structură a societăţii şi, în cele din urmă, a avut consecinţe negative pentru sine însuşi[476].

Staliniştii şi-au revenit repede după congres şi au început să promoveze o politică de revizuire a Rezoluţiilor Congresului XX ce condamna cultul personalităţii. Pentru cohorta stalinistă era necesar, pe de o parte, să slăbească impresiile zguduitoare în urma demascărilor, să micşoreze numărul acuzaţiilor, iar pe de altă parte, să evite posibilele acuzaţii de complicitate şi coparticipare în crimele lui Stalin la adresa lor. Astfel, Plenara CC al PCUS la 30 iunie 1956 a adoptat Rezoluţia *Cu privire la depăşirea cultului personalităţii şi consecinţele sale*[477]. În această hotărâre, Stalin a fost numit „teoretician şi organizator eminent", i se atribuiau meritele luptei cu opoziţia, a asigurării

[474] Ibidem.

[475] Фер Гровер. Антисталинская подлость / Пер. с англ. В.Л. Боброва. Москва: Алгоритм, 2007, с. 177.

[476] A. Dolghi. Consecinţele contradictorii ale Congresului XX al PCUS în domeniul învăţământului istoric superior din URSS, p. 54.

[477] Резолюция Пленума ЦК КПСС „О преодолении культа личности и его последствий". 30 июня 1956 года. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Том. 7. 1985, c. 199-218.

„victoriei socialismului” în URSS şi a dezvoltării mişcării comuniste internaționale. El era învinuit doar de abuz de putere, care era, cum se menționează în rezoluție, *rezultatul trăsăturilor negative de caracter*. În rezoluție se indică că, deşi cultul personalității a frânat dezvoltarea societății sovietice, acesta nu a putut să schimbe caracterul orânduirii socialiste. Iar politica PCUS a fost corectă, întrucât exprima interesele poporului[478]. Hotărârea de la 30 iunie 1956 *de facto* a înlocuit deciziile Congresului XX şi a devenit baza ideologică principală a conformismului poststalinist[479].

Congresul XX al PCUS, prin condamnarea cultului personalității lui Stalin, a făcut o breşă în ideologia totalitară. Istoricii puteau deja să se îndoiască de corectitudinea principiilor expuse în *Cursul scurt*, dar sperau să găsească marginile libertății în deciziile Congresului, lipsa cărora stopa cercetările. Ca rezultat, a apărut o altă situație – de confuzie şi de incertitudine. Istoricii se întrebau dacă libertatea este reală sau formală, care dintre tezele expuse în perioada precedentă trebuie să fie revizuite şi care să rămână intacte, vor urma iarăşi represiuni sau nu? etc.

Situația a fost „clarificată” prin articolul de fond al revistei *Voprosî istorii* publicat în luna martie imediat după Congres, cu titlul *Congresul XX şi sarcinile cercetărilor Istoriei Partidului.* Conținutul acestui articol depăşea limitele titlului. În realitate însă se formulau noi direcții în cercetarea istoriei. A fost declarată prioritatea caracterului ştiințific[480]. În acelaşi timp, articolul era scris în spiritul respectării deciziilor de partid. Istoricii erau chemați să cerceteze istoria de pe principiile leninismului şi să revadă din punct de vedere critic principiile expuse în lucrarea *Istoria PC(b) din toată Uniunea. Curs scurt* a lui Stalin.

Conform articolului, „trăsătura principală a Congresului XX, care a fost unul dintre cele mai importante evenimente după moartea lui V. Lenin, este fidelitatea marxism-leninismului”[481].Se recunoştea drept corectă demistificarea cultului personalității, care, conform aceluiaşi articol, era cauza principală a greşelilor şi care minimaliza rolul

---

478 Ibidem.

479 М. Геллер, А. Некрич. Годы растерянности и надежд (1953-1964). În: Утопия у власти. Изд-во: МИК, 2000, с. 593-594.

480 XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии. În: Вопросы истории, 1956, № 3, с. 3-12.

481 Ibidem, p. 3.

partidului şi al conducerii colective. Corectitudinea politicii promovate de PCUS şi fidelitatea marxism-leninismului erau noile postulate de la care istoricii trebuiau să-şi pornească investigaţiile.

Problemele dezvoltării societăţii, a relaţiilor internaţionale, greşelile şi neajunsurile în activitatea ideologică şi propagandistică preluate şi expuse în articolul *Congresul XX şi sarcinile cercetărilor Istoriei Partidului* deveneau, în contextul dat, sarcini pe care ştiinţa şi educaţia istorică trebuiau să le realizeze. Dacă planul general de dezvoltare a societăţii sovietice era de a creşte bunăstarea şi dezvoltarea social-economică, atunci ştiinţa istorică trebuia să contribuie alături de celelalte ramuri ale economiei la realizarea acestui deziderat, Hruşciov a reiterat teza despre *coexistenţa paşnică* a sistemului socialist cu cel capitalist – ca formă a continuării luptei de clasă şi alternativă ascunsă a lozincii „victoria comunismului în toată lumea". Prin urmare, de argumentarea şi propagarea acestei teze trebuia să se ocupe ştiinţa şi învăţământul istoric.

Articolul explica comunităţii savanţilor şi istoricilor care sunt obiectivele, sarcinile şi noul mod de abordare a istoriei. Limitele libertăţii rămâneau aceeaşi metodologie marxist-leninistă şi Rezoluţiile Congresului. Sarcina majoră la zi a istoricilor era ca „în activitatea ştiinţifică şi pedagogică să depăşească reminiscenţele cultului personalităţii, să reflecte veridic evenimentele, să restabilească tezele şi aprecierile leniniste şi să le dezvolte creativ"[482].

Tezele raportului lui Hruşciov „descifrate" în articolul din *Voprosî istorii* au influenţat considerabil asupra istoriografiei sovietice. Noua politică de destalinizare şi coexistenţă paşnică cu Vestul cerea un nou tip de istoriografie, iar istoricilor li s-au fixat trei obiective contradictorii:

- A se confrunta cu scriitorii şi istoricii din Vest la nivel academic, ceea ce înainte de 1953 nu se făcea, publicaţiile occidentale nefiind discutate în mod deschis de către savanţii sovietici.
- Istoricii trebuiau să restabilească credibilitatea istoriografiei – prin urmare, credibilitatea partidului în faţa populaţiei. Misiunea a devenit mai impresionantă în 1961, atunci când Hruşciov a decis că Partidul Comunist ar trebui să fie, în continuare, un partid al întregii populaţii a Uniunii Sovietice şi că istoricii ar trebui să contribuie la crearea unui nou *„om sovietic"*.

[482] Ibidem, p. 5.

- De a cunoaşte şi scrie istoria adevărată, care, în opinia lui Hruşciov, ar fi oferit conducerii partidului o informaţie preţioasă despre drumul cel mai bun spre comunism[483].

N. Hruşciov dorea ca istoricii să creadă în propriile lor scrieri şi aprecia că interpretarea rutinară a declaraţiilor partidului nu mai era suficientă. Pornind de la faptul că în articol s-au preluat, de asemenea, un şir de expresii şi teze din raportul lui N. Hruşciov, acestea, în contextul analizei sarcinilor cercetării istoriei, după Congres deveneau noi şabloane istoriografice.

În concluzie, autorul articolului trasează clar limitele libertăţii de creaţie a istoricilor, menţionând: „În URSS sunt suficiente cadre care cu sentimentul înalt al responsabilităţii de partid lucrează spre realizarea noilor sarcini. Este necesar de a ajuta cadrele să depăşească cultul personalităţii, buchereala şi dogmatismul şi să-şi construiască lucrul lor pe baza marxismului creativ"; „Istoricii sovietici îşi reorganizează activitatea lor în lumina rezoluţiilor Congresului XX".

După Congres, când istoricii nu ştiau cum să-şi desfăşoare activitatea, această expresie suna drept o indicaţie „salvatoare" din situaţia dificilă, întrucât necunoaşterea limitelor şi aerul libertăţii ce se resimţea puteau să aibă consecinţe nedorite pentru istoricii prea îndrăzneţi.

În acelaşi articol se menţiona: „Sarcinile noastre (ale istoricilor – *A.D.*) sunt clar delimitate de Congresul XX. Este necesar de a sfârşi cu buchereala şi dogmatismul, a urma ferm învăţătura şi metoda leninistă şi a crea lucrări ştiinţifice noi, îmbibate cu idei noi, spirit creativ şi de cercetare sârguincioasă, contribuind astfel la victoria comunismului"[484]. Prin urmare, şi după Congresul XX, care prevestea o rază de libertate, ştiinţa istorică rămânea în serviciul regimului comunist şi ideologiei de partid în vederea argumentării şi justificării politicilor totalitare.

Cursul „destalinizării dirijate"a societăţii şi ştiinţei, desfăşurat la sfârşitul anilor '50 – începutul anilor '60, a contribuit la unele schimbări pozitive în ştiinţa istorică. La elaborarea problemelor legate de istoria Rusiei şi cea universală au început să fie utilizate noi abordări teoretice. Au fost readuse în actualitate şi iniţiate noi direcţii ştiinţifice: cercetările istoriografice, istoria fascismului, istoria gândirii soci-

---

[483] Ibidem, p. 3-12.

[484] Ibidem, p. 12.

ale, istoria culturii, istoria luptei de eliberare națională a popoarelor Asiei şi Africii şi Americii Latine[485].

O trăsătură distinctivă a anilor 50-60, ca urmare a rezoluțiilor Congresului, este satisfacerea setei izvoristice prin slăbirea întrucâtva a limitelor accesului în arhive. Dacă în anul 1947 în sălile de lectură ale Direcției Arhivelor de Stat au avut acces la unele documente circa 4000 de oameni, atunci în 1957 – peste 23 000[486]. Au fost publicate numeroase culegeri de documente referitoare la Istoria URSS şi la Istoria Universală. A fost reluată editarea regulată a Culegerilor statistice[487]. În anul 1964 a avut loc Sesiunea ştiințifică unională cu privire la utilizarea în cercetările istorice ale metodelor sociologice. Sociologia, un timp îndelungat fiind în dizgrație, a fost solicitată pentru cercetările istorice[488].

Au apărut reviste istorice noi: *Вопроосы истории КПСС* (Voprosî istorii KPSS), *Вестник истории мировой культуры* (Vestnik istorii mirovoi kul'turî), *История ССР* (Istoria SSSR), *Новая и новейшая история (Novaia i Noveişaia istoria),* au început să fie editate unele ediții periodice, ca *Славяноведение* (Slavianovedenie), *Народы Азии и Африки* (Narodî Aziii Afriki), *Военно-исторический журнал* (Voeno-istoriceskii jurnal), în care erau publicate documente şi materiale cu privire la istoria celui de al Doilea Război Mondial.

În anii „dezghețului”, ştiința istorică a obținut un impuls pentru dezvoltare, pentru că în anii de după congres istoricii au obținut posibilitatea de a elabora metodologia ştiinței, deşi în limitele teoriei marxist-leniniste. Aceasta a fost perioada eliberării parțiale de dogmatism –, parțială, deoarece mulți căutau soluția în „înțelegerea pe nou a lui Marx”, cauza tuturor relelor epocii staliniste fiind considerată „vulgarizarea” ştiinței[489].

Perioada „dezghețului” a început la Academia de Ştiințe a URSS în anul 1956 cu o adunare de coordonare pe problemele istorice, care a discutat planul cincinal al cercetărilor istorice şi urma să fie aprobat

485 Историческая наука в XX веке. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки. Москва: Изд-во Анабасис, 2002, с. 152-153, 183, 203-212.

486 А.В. Пыжиков. Историческая наука в годы «оттепели». În: Социально-гуманитарные знания, 2000, № 6, с. 223.

487 A. Dolghi. Consecințele contradictorii ale Congresului XX al PCUS în domeniul învățământului istoric superior din URSS, p. 56.

488 Ibidem, p. 56.

489 А.В. Пыжиков. Историческая наука в годы «оттепели», с. 221-230.

la şedinţa *Secţiei Ştiinţe Istorice* a Academiei de Ştiinţe a URSS. La şedinţă au răsunat apeluri de a înainta teme noi de cercetare şi de a revedea vechile aprecieri. În raportul istoricului P.N. Tretiakov se remarca că, după Congresul XX al PCUS, în premieră după mulţi ani, a devenit posibil lucrul creativ de cercetare în numeroase domenii ale istoriei contemporane. În acelaşi timp, apelurile de renaştere a spiritului creativ era însoţit de condamnări şi acuzaţii „în prea multă independenţă" în căutarea noilor abordări în studierea istoriei[490]. O astfel de atitudine faţă de activitatea istoricilor, în mare parte, se explică prin frica conducerii de partid de a pierde controlul ideologic în sfera ştiinţei.

Interpretarea marxist-leninistă a istoriei universale şi locale şi-a găsit reflectare în lucrările de sinteză, editarea cărora a început în perioada de referinţă: *Всемирная история* (editată între 1955-1989) şi *Советская историческая энциклопедия* (editată între 1961-1976) în 16 volume. Enciclopedia istorică, ca ediţie informativă, a semnificat un pas înainte. În ediţie au fost incluse 25 mii de articole care cuprindeau evenimente ale istoriei URSS şi a celei universale. Mai complicat a fost cu obiectivitatea aprecierilor personalităţilor istorice, a partidelor politice, proceselor sociale, teoriilor sociale contemporane. Mulţi dintre istoricii sovietici, figuri politice s-au pomenit omise din enciclopedie sau (Buharin, Troţki) au fost etichetaţi drept duşmani ai poporului[491].

După recunoaşterea de Congresul XX al PCUS a deformărilor ideilor marxist-leniniste în activitatea practică pentru cercetătorii istoriei perioadei sovietice şi istoriei PCUS, obiectivele metodologice s-au complicat. A apărut necesitatea de a explica într-un fel sau altul legătura dintre teorie şi practica concretă. Primele încercări se dovedeau a fi disperate. De exemplu, a fost înaintată problema *cu privire la conţinutul şi forma manifestării legităţilor dezvoltării sociale*. Abordând una dintre cele mai importante probleme ale istoriei URSS – *lichidarea chiaburimii ca clasă*, istoricii au putut să mediteze despre „necesitatea principială" a unei astfel de lichidări şi despre formele realizării în practică; că represiunile pe parcursul lichidării chiaburimii au fost provocate nu de „condiţiile obiective" de creştere a luptei de clasă în

490 Mai detaliat vezi: Л.А. Сидорова. „Оттепель" в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. Москва, 1997.

491 Советская Историческая Энциклопедия. В шестнадцати томах. Том 13. Москва: Советская Энциклопедия, 1971. 1025 с.

procesul construcției socialismului, dar prin particularitățile transformărilor politice ce aveau loc în Uniunea Sovietică.

În rândul istoricilor, dar şi a unor politicieni stalinişti, „libertatea" promovată de revista *Voprosî istorii* era periculoasă şi putea duce la devieri de la linia politică a partidului. De aceea ideile promovate de revistă au fost supuse unor critici dure inițial de redacțiile revistelor *Voprosî istorii KPSS* şi *Istoria SSSR,* iar apoi şi de CC al PCUS. Academicianul Ana Pankratova, membru al CC al PCUS din 1952, redactor-şef al revistei *Voprosî istorii*, nefiind delegat, a ținut un discurs în fața celor prezenți la Congres despre situația în domeniul ştiinței istorice. Remarcăm că acest lucru se putea întâmpla doar cu acordul prezidiului Congresului şi CC, iar după cuvântare, Congresul, prezidat de N. Hruşciov, a acceptat ideea înaintată de A. Pankratova despre necesitatea perfecționării şi purificării ştiinței istorice de dogme.

În discurs A. Pankratova menționa că „unii istorici simplifică evenimentele istorice, le elucidează greşit, prezintă drumul parcurs de partid ca un marş triumfal, fără greutăți […] problemele ştiințifice nu pot fi soluționate prin ordine sau votare. Partidul ne învață că ştiința se dezvoltă prin schimbul liber de opinii, discuții"[492]. Ideea schimbului liber de opinii promovată de revista *Voprosî istorii* după publicarea articolului *Congresul XX şi sarcinile cercetărilor Istoriei Partidului*[493], în opinia cercurilor conservatoare, punea în pericol metodologia marxist-leninistă opusă „obiectivismului". Or, principiul general al analizei şi aprecierii tuturor evenimentelor, conform acestei metodologii, este partinitatea.

A. Pankratova şi membrii colegiului de redacție al revistei *Voprosî istorii* au apărat prin articole ideea schimbului liber de opinii. Însă criticile nu au contenit să apară în alte reviste. O apreciere critică a activității revistei i-a fost dată la şedința Catedrei de Istorie a Academiei de Ştiințe Sociale de pe lângă CC al PCUS din octombrie 1956. E. Burdjalov a fost acuzat că „sustrage istoricii partidului de la problemele prioritare ale studierii tacticii PC(b) în perioada de pregătire şi desfăşurare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie". A. Pankratova, polemizând la temă, a răspuns membrilor catedrei: „Problemele

---

[492] XX съезд Коммунистической Партии Советского Союза. 14.25 февраля 1956 года. Стенографический отчет. Т. 1. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 622-625.

[493] XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии. În: Вопросы истории, 1956, № 3, с. 3-12.

puţin cercetate, discutabile ale istoriei pot fi rezolvate pe calea discuţiilor ştiinţifice. Partidul cere să dezvoltăm polemica ştiinţifică, lupta de opinii în ştiinţă. De aceea nu este clar de ce s-au aruncat asupra revistei noastre pentru polemica cu articolul lui Bugaev… chiar au declarat că, publicând acest articol, am ridicat mâna la organele centrale ale partidului. Oare articolul lui Bugaev exprimă opinia CC al partidului?”[494].

Ca răspuns la întrebare, CC al PCUS a emis Hotărârea *Cu privire la activitatea redacţiei revistei Voprosî istorii* din 9 martie 1957[495], care a sancţionat revista, i-a impus restricţii, a constatat greşeli, abateri de la principiile leniniste ale partinităţii în ştiinţă. Activitatea revistei a fost apreciată nesatisfăcătoare, Burdjalov a fost concediat, A. Pankratova atenţionată de greşeli metodologice, neajunsuri în administrarea revistei.

Astfel, chiar şi timida înviorare a gândirii ştiinţifice în domeniul teoriei istoriei părea de scurtă durată. Ea a fost ferm întreruptă la 9 martie 1957 prin constituirea unei noi limite de cercetare: în primul rând, a fost eliminată, *de facto* discreditată, însăşi posibilitatea necoincidenţei tezelor teoretice şi practicii construcţiei socialiste, mai exact, posibilitatea deformării prevederilor teoretice pe parcursul construcţiei socialismului. O astfel de posibilitate a fost prescrisă unei singure perioade, iar responsabilitatea pentru aceasta se punea în seama unei singure persoane, concrete. Mai mult decât atât, se prevedeau şirul de probleme în care o astfel de deformare se recunoştea a fi admisibilă. Cel mai dramatic era faptul că prin această hotărâre, istoricilor din nou li s-a „confiscat dreptul” de a medita asupra problemelor teoretice, astfel încât doar PCUS avea dreptul de a dezvolta bazele teoretice ale marxism-leninismului, şi doar el era în stare de a aprecia în ce măsură practica corespunde ideilor şi concluziilor teoretice.

Congresul anunţa oficial revenirea la „concepţia marxist-leninistă” a procesului istoric, ca debarasare a istoriei de „greşelile şi denaturările” staliniste. S-a întredeschis „cortina de fier”, ce separa ştiinţa istorică sovietică de cea universală. Istoricii au obţinut posibilitatea de a cunoaşte realizările cercetărilor colegilor de peste hotare, deşi utilizarea experienţei lor a fost limitată prin canalele ideologice existente fiind în continuare obligaţi să „critice istoriografia burgheză, antimarxistă şi revizionistă”. A fost redemonstrat că posibilitatea cercetărilor ştiinţifice cu adevărat depindea de conjunctura politică, ştiinţa

[494] А.В. Пыжиков. Хрущевская „оттепель”. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2002, с. 81-82.
[495] Справочник партийного работника. Вып. 1. Москва, 1957, с. 382.

nu s-a eliberat de influențele externe, ea a dobândit doar o „libertate limitată”. Fenomenul constă în faptul că monopolul asupra adevărului ştiinţific rămânea sub controlul aparatului de partid şi al celui de stat[496]. Pe parcursul anilor ’60, s-a constituit un nou sistem al canoanelor ideologice, întărit prin publicarea operelor complete ale lui Lenin. „Libertatea limitată”, ce se răsfrângea şi asupra metodologiei istoriei şi izvoarelor, a fost un factor important al stagnării dezvoltării ştiinţei istorice. În realitate, în a doua jumătate a anilor ’50 şi anii ’60 (şi ’70) ai secolului XX avea loc modernizarea ideilor staliniste, purificarea lor de cele mai odioase formulări[497].

Reîntoarcerea la moştenirea leninistă, la înțelegerea profundă a conceptelor leniniste cu privire la dezvoltarea Rusiei, declarată de Congresul XX, se realiza în ediții ştiinţifice în mod formal. În locul citatelor din operele lui Stalin au început să fie aduse afirmații ale lui Lenin cu privire la diverse probleme ale istoriei şi marxismului, prezicere a viitorului, despre patriotismul revoluționar, concepția materialistă a istoriei, partinitate şi obiectivitate etc.[498]

Congresul XX al PCUSa influențat istoriografia sovietică şi prin reabilitarea victimelor epurărilor staliniste; ridicarea nivelului ştiinţific al istoriografiei; accentuarea de către noua conducere colectivă a importanței ştiinţei istorice în socializarea şi mobilizarea cetățenilor sovietici; înlocuirea naționalismului rusesc excesiv al lui Stalin printr-o abordare mai ideologică şi revoluționară; tolerarea patriotismului în republicile naționale; anunțarea de către N. Hruşciov a încheierii construirii socialismului şi trecerii la comunism.

În perioada de conducere a lui Hruşciov s-au investit mai mulți bani ca oricând în trecut în cercetare şi în învățământ. Numărul monografiilor istorice a crescut de la 556 în 1956 la 1602 în 1957[499]. În această perioadă au fost rectificate cele mai flagrante falsificări staliniste ale istoriei. Rolul politicii şi individului în istorie au fost reduse la proporții mai moderate, iar naționalismul rus a fost forțat să lase loc reabilitării istoriei unui număr de aproape 100 de naționalități di-

---

496 Л.А. Сидорова. „Оттепель” в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. Москва: Наука, 1997, с. 123.

497 Ю.Н. Афанасьев. Феномен советской историографии. În: Отечественная История. Москва, 1996, № 5, с. 146-168.

498 Историческая наука России в XX в. Москва: Научно-издательский центр „Скрипторий”, 1997, с. 296.

499 A. Dolghi. Consecințele contradictorii ale Congresului XX al PCUS în domeniul învățământului istoric superior din URSS, p. 57.

ferite. Cu alte cuvinte, o serie de nuanțe politice şi naționaliste au fost înlăturate din scrierea comunistă a istoriei: „eterna prietenie a popoarelor” şi „anexările progresiste” urmează şi în continuare să rămână în vigoare. Atât timp cât istoricii subscriau la cele două mituri, ei erau liberi în opțiunile lor[500].

Specificul perioadei era, de asemenea, şi reînvierea abordării revoluționare ideologico-tematice în istoriografie, alături de o toleranță crescândă față de patriotismul nerus în istorie şi o mândrie națională pozitivă. În scrierea istoriei în acel moment, naționalismul rusesc era extrem de discreditat, ca un exces stalinist, aşa încât ideologia şi ataşamentul s-au modificat, urmate şi de preferințele tematice ale istoricilor. Istoricii au diluat în chip semnificativ *formula răului mai mic*. Descrierile regimului țarist au devenit mai critice; aspectele presupus pozitive ale țarismului au dispărut. În asemenea circumstanțe, vidul obținut în urma atenuării naționalismului rus a fost completat de lucrări noi cu tematică prosovietică şi pronațională în toate republicile unionale.

Deşi istoricilor le era permis să exploreze multe subiecte noi, unul le era cu insistență impus – *istoria partidului*, în perioada stalinistă acest subiect fusese tabu, un teritoriu exclusiv al propagandiştilor partidului. Partidul Comunist trebuia să se elibereze de tensiunile staliniste, Hruşciov şi-a dat seama că în timpul lui Stalin istoria partidului nu putea genera sentimente de admirație în rândul oamenilor simpli. Partidul lui Stalin fusese atât de autoritar în scrierea istoriei, încât amintirile vechilor bolşevici erau utilizate pentru a împrumuta istoriei partidului o notă umană. În acest mod, popularizării istoriei i s-a dat chiar o mai mare prioritate decât scrierii profesioniste. Totuşi, pentru istorici, aceste două sarcini erau total incompatibile: articolele din periodicele istorice trebuiau să atingă un nivel superior, dar trebuiau, cu toate acestea, să rămână la îndemâna publicului larg. Rezultatul strădaniei lui Hruşciov de a populariza istoria partidului a creat o distanță şi mai mare între elucidarea ştiințifică şi cea de popularizare a istoriei[501].

Istoricii profesionişti şi liderii Partidului Comunist erau producătorii principali în domeniul culturii sovietice. Consumul efectiv al producției culturale este o problemă extrem de dificilă în societățile comuniste, în cele mai multe cazuri, dovezile despre existența unor

---

500 Ibidem.

501 Ibidem.

audiențe care să arate un veritabil interes sunt destul de circumstanțiale. Unii indicatori pot fi utilizați la determinarea grupului vizat de către o anume publicație. Numărul de exemplare al unei cărți şi circulația unui ziar sau a unei reviste sunt adesea sugestive. În cazul RSSM, câteva sute de copii sugerează doar numărul liderilor de partid şi al istoricilor profesionişti. Câteva mii indică profesorii şi propagandiştii, iar zecile de mii sugerează publicul larg.

Cele mai multe periodice şi tipografii erau legate de o anume organizație sau institut. În republicile unionale, limba publicațiilor este revelatoare: în RSSM, de exemplu, o publicație bilingvă sau moldovenească avea mai multe şanse să ajungă la masele largi decât o publicație rusească[502], deoarece în anii postbelici cunoscători ai limbii ruse erau relativ puțini şi constituiau minoritatea. Creşterea numărului de publicații sovietice în domeniul istoriei reflectă şi creşterea profesionalismului în ştiința istorică. Totuşi, regimul politic pare însă să controleze clar fondurile şi distribuirea hârtiei tipografice, după cum o indică tendințele din scrierea istoriei moldoveneşti.

Istoricii care se bazau pe evenimente reale, documente de arhivă şi pe cercetare ştiințifică riscau să deducă concluzii ce nu conveneau sub raport politic şi, prin urmare, să pună în primejdie axiomele politice stabilite de partid. Hruşciov, apoi Brejnev considerau că „libertății istoricului" îi trebuiau impuse limite politice. Prelucrarea ideologică, sancțiunile administrative, limitarea dreptului de a publica, accesul la arhive şi chiar posibilitatea arestului erau şirul metodelor de presiune asupra istoricilor care, cu voie sau fără voie, depăşeau limitele admisibile. Istoricii sovietici, atât până la Congresul XX al PCUS, cât şi după acesta, declarând război dogmatismului, continuau să aştepte deciziile următorului congres[503].

Încercările limitate de a critica ideologia marxist-leninistă aruncau automat persoanele din ştiință şi viața social-politică, negarea chiar şi a unei părți a dogmei în public amenința pe curajoşi de a se trezi în închisori[504]. O dovadă vădită poate servi activitatea unui grup de absolvenți ai Facultății de Istorie a Universității de Stat „M.V. Lomonosov" din Moscova constituită în jurul tânărului istoric L.N. Krasnopevțev. Investigând particularitățile economiei Rusiei, mişcarea revoluționa-

---

502 Ibidem.

503 Историческая наука России в XX в. Москва: Научно-издательский центр „Скрипторий", 1997, с. 262.

504 Дело молодых историков 1957-1958 гг. În: Вопросы истории, 1994, № 4, с. 107.

ră, alternativele de evoluție a țării după 1917, Krasnopevțev şi adepții săi au ajuns la concluzia că lozincile de partid nu corespund realității. Pentru răspândirea foilor volante antiguvernamentale membrii grupului „Krasnopevțev" au fost pedepsiți cu 6-10 ani de închisoare[505]. L. Krasnopevțev ulterior menționa că imediat după Congresul XX al PCUS, în anii 1956-1957, au fost aruncați în închisori şi lagăre numeroase grupuri de tineri şi sute de cetățeni aparte care au criticat metodele şi esența statului comunist şi acțiunile lui cele mai provocatoare –, de exemplu, înăbuşirea sângeroasă a răscoalei ungare[506]. În perioada 1956-1965, condamnați la detenție în închisoare sau lagăre de muncă în conformitate cu art. 70 al Codului Penal al RSFSR: *pentru agitație şi propagandă antisovietică* – 5748 persoane (vezi *Anexa 7)*[507]. Şi aici observăm caracterul contradictoriu al consecințelor Congresului, al politicii promovate de regimul lui N. Hruşciov: pe de o parte, Rezoluțiile Congresului au declarat drept sarcină primordială depăşirea şi critica cultului personalității lui Stalin, a consecințelor acestuia, a crimelor şi represiunilor. Pe de altă parte, regimul hruşciovist a continuat politica represivă la adresa intelectualității incomode (a istoricilor în special).

Consecințele Congresului XX al PCUS au fost contradictorii şi în domeniul învățământului istoric superior. Rezoluțiile Congresului referitoare la învățământul superior prevedeau: *ridicarea calității pregătirii specialiştilor în instituțiile de învățământ superior, îmbunătățirea lucrului educației ideologice, de asemenea, şi depăşirea cultului personalității şi consecințelor sale*[508]. Aceste directive au provocat reformarea învățământului istoric superior. Acțiunile nu s-au lăsat aşteptate. Deja la 3 iulie 1956 ministrul Învățământului Superior din URSS a constatat un şir de neajunsuri în domeniul predării ştiințelor sociale şi a educației ideologice din cadrul instituțiilor de învățământ superior din URSS. Neajunsurile se refereau, în special, la insuficienta propagandă a ideilor marxist-leniniste şi a realizărilor PCUS, persistența reminiscențelor cultului personalității, superficialitate în domeniul predării Istoriei PCUS. De asemenea, în ordin se menționează

505 Ibidem, p. 108.

506 Ibidem.

507 В.А. Козлов. Крамола: инакомыслие в СССР во времена Н. Хрущева и Л. Брежнева (По материалам Верховного суда и Прокуратуры СССР). În: Общественные науки и современность, 2002, № 3, с. 84.

508 О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической Партии СССР, Политической экономии, Диалектического и исторического материализма. Из приказа Министерства высшего образования СССР от 3 июля 1956 г, № 555. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 80.

că un rol important în educația ideologică a tineretului studios trebuie să-l aibă catedrele de ştiințe sociale, care *„înarmează tineretul cu teoria marxist-leninistă”*[509].

Reformarea predării disciplinelor sociale, respectiv şi a învățământului istoric superior, era motivată nu prin necesitatea optimizării procesului didactico-ştiințific, ci prin necesitatea de „a consolida legătura dintre propaganda marxism-leninismului cu practica construcției comuniste”.Prin urmare, din aceste considerente, începând cu anul de studii 1956-1957, în instituțiile de învățământ superior se introducea predarea a trei cursuri de sine stătătoare: *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice; Economia politică; Materialismul dialectic şi istoric.* În acelaşi an, prin Ordinul din 19 octombrie 1956, s-a introdus în toate instituțiile de învățământ superior, inclusiv la facultățile de istorie, examenul de stat la cursurile *Istoria PCUS* şi *Economia politică*[510]. Aceste modificări erau orientate, în primul rând, spre depăşirea cultului personalității lui Stalin, ce presupunea în viziunea funcționarilor de partid şi de stat de a exclude din programele universitare studierea obligatorie a lucrării *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea: Curs scurt* şi înlocuirea cursului *Bazele marxism-leninismului* cu *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.* Aceste măsuri au dus la centralizarea şi unificarea predării disciplinelor social-politice în şcoala superioară. Ca rezultat s-a constituit un sistem unic de studiere a ştiințelor sociale în instituțiile de învățământ superior.

O nouă modificare a listei disciplinelor sociale în învățământul superior are loc în anul 1963. În conformitate cu Ordinul ministrului Învățământului Superior şi Mediu de Specialitate, în instituțiile de învățământ superior, începând cu anul de studii 1963/64, se introducea predarea a patru cursuri de sine stătătoare de ştiințe sociale: *Istoria PCUS; Filosofia marxist-leninistă; Economia politică; Bazele comunismului ştiințific.* Cursul *Bazele comunismului ştiințific,* conform Ordinului, trebuia introdus imediat, începând cu data de 1 septembrie 1963[511].

---

509 Ibidem.

510 О государственных экзаменах по общественным наукам. Приказ Министра высшего образования от 19 октября 1956 г, № 813. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 82-83; AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 307, f. 123.

511 О введении преподавания в вузах СССР курса основ научного коммунизма. Из приказа министра Высшего и Среднего Специального Образования СССР от 27 июня 1963 г. În: Высшая школа / Под ред. Е.И. Войленко. Сб. основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х ч. Ч. I. Москва: Высшая школа, 1978, с. 324.

Referitor la transformările în domeniul învăţământului istoric superior, L.A. Sidorova a sesizat corect, afirmând că „elaborarea şi căutarea unui nou model al interacţiunii conducerii de partid şi de stat şi ştiinţei istorice avea loc neliniar: perioada «liberalismului» şi «a organizării forţate» se succedau reciproc”[512]. „Dezgheţul”hruşciovist, deşi stimula abordarea creativă în studierea trecutului, contribuia puţin la schimbarea conţinutului, formelor şi metodelor procesului didactic în predarea istoriei şi ştiinţelor sociale. În mediul profesorilor şi studenţilor prevala, în continuare, aşteptarea iniţiativelor „de sus”, a indicaţiilor partidului cu privire la soluţionarea problemelor apărute sau indicate spre a fi cercetate.

În aceşti ani învăţământul sovietic se afla în întregime sub controlul statului. Activitatea acestuia depindea în întregime de cursul politic al liderilor de partid. Drept argument al acestei afirmaţii ne servesc informaţiile şi articolele despre activitatea facultăţilor de istorie ale universităţilor de stat publicate în revista *Voprosî istorii* în legătură cu aniversarea a 25 de ani de la Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea şi a Sovietului Comisarilor Norodnici *Cu privire la predarea istoriei civile în şcolile URSS*[513]. Aceste articole reflectă activitatea colectivelor facultăţilor de istorie ale universităţilor de stat ce sărbătoreau date omagiale, se fac bilanţuri ale activităţii şi se plasează obiective de activitate pe viitor. În contextul transformărilor de după Congres, în articolele revistei *Voprosî istorii* se menţionează că „în anul 1956 facultăţile de istorie şi-au reorganizat capital activitatea lor. Întreaga activitate didactico-ştiinţifică, politico-educaţională a colectivelor facultăţilor a fost orientată spre realizarea sarcinilor înaintate de Congresul XX în faţa instituţiilor de învăţământ superior”[514].

Paralel cu măsurile de stimulare a unor ramuri ale învăţământului şi ştiinţei, legate de aplicarea practică a rezultatelor, o atenţie redusă se acorda altor ramuri – ştiinţelor sociale. Una dintre sarcinile înaintate de Congresul XX a fost îmbunătăţirea calităţii de pregătire a specialiştilor şi ridicarea nivelului lucrului ştiinţific, de asemenea şi

512 Л.А. Сидорова. Op. cit., c. 250-251.

513 О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 7, с. 182-201; О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 10, с. 192-200.; О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 11, с. 185-194.; О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 12, с. 186-187.

514 О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 12, с. 186-187.

lărgirea pregătirii specialiştilor în instituţiile de învăţământ superior în măsura în care aceasta asigura necesitatea economiei naţionale şi „construcţia culturală". Directivele congresului prevedeau pregătirea specialiştilor pe baza apropierii învăţământului superior de procesul de producţie. În legătură cu aceasta, s-au majorat subsidiile pentru activitatea ştiinţifică: în anii 1956-1965, cheltuielile statului, în aceste scopuri, urmau să crească de la 3, 6 mlrd. ruble la 8 mlrd., numărul colaboratorilor ştiinţifici, de asemenea, trebuia să crească odată cu crearea unor noi instituţii de cercetare[515]. Însă subsidiile erau destinate în cea mai mare parte specialităţilor tehnice, în special cu importanţă militară. Măsurile de dezvoltare a ştiinţei în ansamblu nu îmbunătăţeau situaţia instituţiilor de cercetare şi a cadrelor ştiinţifice deja existente, prin urmare, dezvoltarea avea loc pe cale extensivă. Directiva Congresului „despre legătura ştiinţei cu viaţa şi producţia" a orientat profesorii institutelor pedagogice, în loc să se ocupe cu activitatea ştiinţifică, să se limiteze la elaborarea manualelor şi materialelor didactice pentru şcoli.

La sfârşitul anilor '50, caracteristic pentru politica statului în domeniul învăţământului a fost şi diminuarea procesului de pregătire a istoricilor şi profesorilor de istorie. Se micşora numărul facultăţilor umanistice, a specialităţilor, a instituţiilor de învăţământ în întregime, se micşora şi numărul disciplinelor umanistice studiate[516]. „Istoria", din punctul de vedere al luptei pentru „dezvoltarea rapidă a agriculturii", direcţia principală a politicii hruşcioviste, nu era atât de necesară ca fizica şi biologia. Creşterea numărului de studenţi la forma serală şi fără frecvenţă de studii şi micşorarea numărului la forma de zi, orientarea abiturienţilor spre institutele politehnice şi agricole la sfârşitul anilor '50 a dus la micşorarea numărului de cadre didactice la facultăţile de istorie, la facultăţile cu profil pedagogic. Astfel, începând cu anul 1959, statele cadrelor didactice la toate institutele pedagogice au fost reduse la 26, 5 unităţi.

La sfârşitul anilor '50 – începutul anilor '60, în învăţământul istoric superior s-a constituit o situaţie dificilă, legată de calitatea joasă a pregătirii cadrelor. În legătură cu aceasta, la 18-21 decembrie 1962, la Moscova a avut loc Conferinţa Unională cu privire la măsurile de

[515] Е.В. Чуткерашвили. Развитие высшего образования в СССР. Москва: Высшая школа, 1961. 239 с.

[516] Т.А. Булыгина. Общественные науки в СССР. 1945-1985 гг. (Монография). Москва: Изд-во МГУ, 2000, с. 102-103.

îmbunătăţire a pregătirii cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul ştiinţelor istorice, la care au participat cca 2 mii de istorici: cercetători, profesori, arhivişti. Sesiunea a fost deschisă de preşedintele Academiei de Ştiinţe a URSS, academicianul M.V. Keldâş, care a subliniat că „pentru dezvoltarea ştiinţei istorice o importanţă mare o au cadrele de istorici…”[517].

La Conferinţa istoricilor a fost analizată situaţia pregătirii cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul istoriei. Conform datelor prezentate, la 1 octombrie 1961 în instituţiile de învăţământ superior şi de cercetări ştiinţifice din URSS activau 17 mii de istorici, în învăţământul superior activau 7 980. Din numărul acestora, 5 964 – specialişti în istoria partidului, 1 211 – istoria URSS şi 805 – specialişti în domeniul istoriei universale[518]. Atrage atenţia faptul că cea mai mare parte dintre istoricii instituţiilor de învăţământ superior (74,7%) o constituiau specialiştii în *Istoria PCUS,* care aveau drept scop să asigure interesele ideologice ale partidului-stat. Unii dintre aceşti istorici deseori completau rândurile reprezentanţilor nomenclaturii de partid. Dintre specialiştii de *Istoria PCUS* doar 32 persoane (0,5%) erau doctori în ştiinţe şi profesori. Printre istoricii specializaţi în *Istoria URSS,* numărul profesorilor şi doctorilor era de 64 (5,3%). Printre specialiştii în *Istoria universală,* profesori şi doctori în ştiinţe erau 49 persoane (6%)[519].

Datele oficiale cu privire la situaţia cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul istoriei, în premieră dezvăluite în URSS în 1962, ne vorbesc că 3 mii de istorici specialişti la toate cele trei specialităţi ce activau în instituţiile de învăţământ superior nu aveau titluri didactice şi grade ştiinţifice. Doar 1, 8% erau doctori în istorie şi profesori universitari. Această situaţie se instaurase, în mare parte, datorită represiunilor postbelice şi campaniei contra cosmopolitismului, dar şi din cauza măririi numărului de institute de cercetare ştiinţifică şi transferarea unui şir de specialişti în cadrul acestora, precum şi din cauza lacunelor în sistemul studiilor postuniversitare. Astfel, în anul 1956 au absolvit aspirantura la Facultatea de Istorie de la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova 39 de persoane, iar în anul 1962 – 14[520].

---

[517] Всесоюзное совещание о мерах улучшения подготовки научно-педагогических кадров по историческим наукам. (Всесоюзное совещание историков). Москва, 18-21 декабря 1962. Москва: Наука, 1964, с. 9.

[518] Ibidem, p. 42.

[519] Ibidem.

[520] Ibidem.

În calitate de măsuri capabile să rezolve problemele învăţământului istoric, organizatorii Conferinţei Unionale din 1962 au propus *de a îmbunătăţi tematica cercetărilor ştiinţifice (în legătură cu critica cultului personalităţii lui Stalin), de a îmbunătăţi calitatea tezelor de candidat şi doctor în ştiinţe, a elabora un plan al pregătirii aspiranţilor în domeniul istoriei pe toată Uniunea Sovietică; a trimite pe termen lung savanţii din institutele academice la lucru pedagogic în instituţiile de învăţământ de la periferii* ş.a. Astfel, neschimbând statutul savantului, condiţiile activităţii sale didactico-ştiinţifice, metodologia şi tematica cercetărilor, pe calea unor măsuri administrative se considera suficient pentru a îmbunătăţi pregătirea cadrelor didactico-ştiinţifice în domeniul ştiinţelor istorice. O astfel de atitudine a statului sovietic faţă de ştiinţa istorică a fost caracteristică perioadei hruşcioviste a istoriei URSS. Neschimbând calitativ ştiinţa, se punea sarcina de a mări numărul specialiştilor calificaţi.

În vederea schimbării spre bine a situaţiei create au fost emise câteva Hotărâri ale CC al PCUS atât înainte, cât şi după Conferinţa Unională a istoricilor din 1962: la 13 iulie 1961 a fost adoptată Hotărârea CC al PCUS şi Consiliului de Miniştri al URSS *Cu privire la îmbunătăţirea pregătirii cadrelor ştiinţifice şi didactico-ştiinţifice*[521], prin care se permitea instituţiilor de învăţământ superior să elibereze candidaţii în ştiinţe de la activitatea didactică şi să-i transfere în calitate de cercetători ştiinţifici superiori pe termen de 2 ani, pentru a lucra asupra tezelor de doctor. În afară de aceasta, hotărârea mai prevedea oferirea concediilor de creaţie, zile suplimentare de concediu, a fost introdusă funcţia de profesor-consultant, care trebuia să ajute aspiranţii în pregătirea tezelor[522]. Apreciem aceste acţiuni ca fiind progresiste, întrucât ele schimbau oarecum situaţia, oferind posibilitate şi mijloace în vederea elaborării disertaţiilor. Însă, paralel cu măsurile destinate să schimbe situaţia spre bine, în cabinetele partidului şi Consiliului de Miniştri deseori se luau măsuri contradictorii, dictate de directivele ideologice şi personal de opinia lui N. Hruşciov. De exemplu, pe parcursul întregii perioade de referinţă (1956-1965) a continuat să fie valabilă scrisoarea instructivă a Ministerului Învăţământului din 7 august 1954 care interzicea să fie plătite deplasările persoanelor care

---

[521] Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР „О мерах по улучшению подготовки научных и научно-педагогических кадров”. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Т.10, с. 51-55.

[522] Ibidem.

lucrau asupra disertaţiilor[523]. În afară de aceasta, un timp îndelungat institutele pedagogice nu aveau dreptul să publice tezele de doctor şi de candidat, ceea ce, de asemenea, împiedica posibilităţii de a pregăti cadre didactico-ştiinţifice din rândul profesorilor acestor instituţii[524]. Prin urmare, Statul sovietic promova în politica sa faţă de învăţământul istoric superior o atitudine duplicitară: pe de o parte, era interesat de mărirea numărului de specialişti în domeniul istoriei, respectiv şi de cadre de propagandişti şi ideologi. Pe de altă parte, atrăgea o atenţie deosebit de mare, comparativ cu cea faţă de ştiinţele sociale, ştiinţelor reale destinate să asigure politica utopică hruşciovistă în domeniul agriculturii, lipsind astfel ştiinţele sociale de subsidiile necesare cercetărilor. Politica în acest domeniu nu era consecventă, aprobându-se decizii contradictorii şi creând confuzii în activitatea didactico-ştiinţifică.

O lacună în organizarea pregătirii studenţilor a fost lipsa fondului de carte necesar. Imediat după Congres, în faţa istoricilor universităţilor mai prestigioase a fost pusă sarcina de a reedita manualele şi elabora unele noi ţinând cont de critica cultului personalităţii. Din aceeaşi cauză, în faţa participanţilor la Conferinţa Unională a fost pusă sarcina de a elabora şi edita materiale didactice calitative la disciplinele istorice auxiliare, care au fost incluse în planul de învăţământ – istoriografia, studiul izvoarelor istorice, arheologia, geografia istorică[525]. În afară de aceasta, la Conferinţă s-au constatat neajunsuri serioase în suporturile didactice existente, printre care şi lipsa studiilor istoriografice la teme, aparatul metodic slab etc.[526]

Consecinţa directă a Conferinţei a fost reeditarea în anii 1964 şi 1965 a primelor două volume ale *Istoriei URSS*, publicate în 1956 şi 1959. Au fost revăzute şi completate. În noua ediţie a fost inclus şi un „Studiu istoriografic”, autorul căruia era L.V. Cerepnin[527]

În 1964 a fost reeditat manualul *Istoria URSS. Epoca socialistă (1917-1961)* sub redacţia lui M.P. Kim[528]. Neajunsul manualului

---

523 Инструктивное письмо Министерства высшего образования СССР от 7 августа 1954 г, № И.-65. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 369.

524 Всесоюзное совещание о мерах улучшения подготовки научно-педагогических кадров по историческим наукам. (Всесоюзное совещание историков). Москва, 18-21 декабря 1962. Москва: Наука, 1964, с. 263.

525 Ibidem, p. 50.

526 Ibidem.

527 Преподавание отечественной истории в университетах России: прошлое и настоящее. Москва-Уфа, 1999, с. 160.

528 История СССР. Эпоха социализма. (1917-1961 гг.) (Отв. Редактор М. П. Ким; 2-е изд.): Учебник. Москва: Политиздат, 1964. 646 с.

consta în calitatea proastă a aparatului metodic. Într-o formă mai bună erau manualele *la Istoria Antică şi Evul Mediu*, care conţineau hărţi, fotografii şi termeni[529]. De calitate mai proastă era literatura didactică la disciplinele *Istoria Modernă* şi *Istoria Contemporană*, o parte a cărora în loc de analiză a evenimentelor istorice conţineau un şir de citate din clasicii marxism-leninismului şi Rezoluţiile Cominternului, care erau incluse şi în *Crestomaţia la Istoria Contemporană*, editată în anul 1960[530].

Paralel cu anumite realizări didactico-ştiinţifice, ia amploare o altă tendinţă, caracteristică perioadei sovietice: creşte controlul de partid asupra învăţământului istoric superior, care capătă caracter formal şi se manifestă în numeroase rapoarte, directive jubiliare şi alte atribute externe ale convingerii ideologice a cadrelor didactice şi studenţilor. Tineretul studios în anii '60 deja nu mai credea în lozincile ideologice, în această perioadă anume tineretul devine cea mai activă forţă de rezistenţă puterii, care nu dorea să fie de acord cu modul de viaţă instituit.

Uniunile studenţeşti neformale au apărut spre sfârşitul anilor '50 – mijlocul anilor '60. La 29 noiembrie 1956, Ministerul Învăţământului din RSFSR adresează CC al PCUS un denunţ, în care mărturiseşte că unii studenţii din universităţi cereau transformări democratice în cultură, ştiinţă şi învăţământ. În universităţile şi institutele centrale ale ţării se creau grupuri de studenţi, se discutau lucrările autorilor „căzuţi în dizgraţie" – V. Dudinţev, K. Simonov, picturile lui Picasso[531], se discuta în „secret" despre teoria şi metodologia ştiinţei istorice. Aceste tendinţe ale tineretului de a gândi independent ideologii de partid din Secţia Ştiinţă, Şcoli şi Cultură a CC al PC al RSFSR le-au catalogat ca dovezi ale „atitudinii neglijente faţă de muncă, refuz de a munci la periferie, manifestări de concepere perversă şi burgheză a culturii"[532].

În calitate de măsuri, capabile să prevină intenţiile „nesănătoase" ale studenţimii, Ministerul Învăţământului din RSFSR în scrisoarea către CC PCUS a propus să se intensifice şi mai mult lucrul de

529 Manualele şi suporturile didactice la aceste două perioade au fost publicate până în anul 1956 şi au continuat să fie utilizate în continuare datorită calităţii bune sau acceptabile a acestora.

530 Хрестоматия по новейшей истории. Т. 1-3. Москва, 1960-1961.

531 Информация в ЦК КПСС из Министерства просвещения РСФСР от 29 ноября 1956 г. / Студенческое брожение в СССР (1956 г.) În: Вопросы истории, 1997, № 1, с. 11-13.

532 Докладная отдела науки, школ и культуры ЦК КПСС по РСФСР от 12 ноября 1956 г. În: Вопросы истории, 1997, № 1, с. 6.

educaţie ideologică, directorii instituţiilor de învăţământ să reprime orice fapte „de cuvântare demagogică şi desfrânare”[533]. În afară de aceasta, Ministerul atrăgea atenţia asupra predării ştiinţelor sociale, îndemna de a îmbunătăţi calitatea lecţiilor şi seminarelor. Mărirea atenţiei nomenclaturii de partid faţă de activitatea didactică în instituţiile de învăţământ superior, în domeniul predării ştiinţelor sociale la sfârşitul anilor ’50 – începutul anilor ’60 nu a fost întâmplătoare. Ea avea scopul să curme atitudinea dispreţuitoare a tineretului faţă de ordinea instituită, întrucât metodele tradiţionale nu mai erau suficiente.

Controlul ideologic, represiunile împotriva istoricilor au continuat şi după destituirea lui Hruşciov. Anul 1964 a însemnat pentru URSS nu doar schimbarea conducătorului, dar şi reîntoarcerea la numeroase practici staliniste cu urmări grave asupra învăţământului istoric.

Amintim că la 15 octombrie 1964, în urma unui „complot de palat”, Hruşciov este exclus imediat din toate funcţiile de stat şi de partid şi înlocuit cu „troika”: Brejnev, Podgornâi şi Kosâghin[534]. Aceste persoane reprezentau „generaţia a treia” a conducătorilor sovietici, care şi-au început cariera la sfârşitul anilor ’30. Aceştia s-au constituit şi s-au format în calitate de lideri politici în cadrul sistemului stalinist. Ei erau „neostalinişti” în formă pură, de aici şi conservatismul în gândire, şi tărăgănarea reformelor. În ansamblu, persoanele respective reprezentau interesele birocraţiei de partid şi de stat. În sfera social-politică a început procesul rapid de abrogare chiar şi a modestelor transformări democratice realizate în anii ’50. Acest proces includea, în primul rând, reabilitarea lui Stalin şi a stalinismului[535].

De la Congresul XX trecuseră doar 9 ani, însă ideologii partidului din nou au început să aplice metodele staliniste, glorificând numele „marelui conducător”.Mai sârguincios, în acest sens, a fost şeful Secţiei Ştiinţă şi Instituţii de Învăţământ a CC al PCUS Serghei Trapeznikov, care a şi dat start procesului de „restalinizare” în domeniul ştiinţei istorice la Conferinţa profesorilor de ştiinţe sociale care a avut loc la Leningrad în luna septembrie a anului 1965. În cuvântarea sa,

[533] Информация в ЦК КПСС из Министерства просвещения РСФСР от 29 ноября 1956 г. / Студенческое брожение в СССР (1956 г.) În: Вопросы истории, 1997, № 1, с. 11-13.

[534] Accoce P. Aceşti bolnavi care ne guvernează. Craiova: Editura Tribuna, 1993, p. 287.

[535] Никулин В.В., Слезин А.А. Послевоенный Советский Союз (1946-1991 гг.): Учеб. пособие / В. Никулин, А. Слезин. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005, с. 19-20.

Trapeznikov a acuzat un şir de istorici de troţkism, chiar dacă persoanele respective nu aveau nimic comun cu acel grup de persoane care au fost numite astfel. Pentru Trapeznikov, toţi cei care s-au exprimat împotriva lui Stalin erau „troţkişti” şi, prin urmare, trebuiau să împărtăşească soarta lor. În cuvântarea sa, el a comparat situaţia anilor ’30 din ştiinţele sociale cu situaţia anului 1965: „Atunci, în domeniul acestor ştiinţe era dezacord, ezitare, perversiune şi acum (mijlocul anilor 70 – *A.D.)* observăm acelaşi lucru”[536]. El a explicat tuturor: cine, când şi cu ce metode a făcut „ordine” în ştiinţele sociale, adică Stalin. Şi dacă situaţia este asemănătoare, de ce n-ar putea fi utilizate aceleaşi metode de a face ordine? Acesta a fost cursul spre care îi îndemna pe toţi Trapeznikov, întrucât el considera că, „critica operelor lui Stalin înseamnă de fapt critica lui Lenin”[537]. În aceeaşi cuvântare, S. Trapeznikov a afirmat că este necesar de a reedita lucrarea *Istoria PC(b) din toată Uniunea: Curs scurt*. În toamna aceluiaşi an, S.P. Trapeznikov şi alţi trei istorici din „cohorta neostalinistă”au publicat articole la acest subiect. Ei au declarat că, de fapt, nu a fost nici un cult al personalităţii lui Stalin, că această noţiune este inventată, nejustificată şi subiectivă.

Procesul restalinizării decurgea în felul următor: se restaurau numeroase elemente staliniste în viaţa societăţii; în documentele de partid dispar referinţele la Congresul XX; s-a reînceput glorificarea lui Stalin, a meritelor lui din timpul războiului; se evitau greşelile şi crimele; din manuale dispar menţiunile despre represiuni; a încetat procesul reabilitării jertfelor represiunilor; numele lui Stalin din ce în ce mai des apărea în cărţi, memorii, ziare, filme. Această cotitură în politică a fost observată de către intelectualitate. Şi în ajunul Congresului al XXIII-lea al PCUS (martie-aprilie 1966) 25 de reprezentanţi ai ştiinţei şi culturii din URSS s-au adresat cu o scrisoare lui L.I. Brejnev, în care îşi expuneau îngrijorarea cu privire la reabilitarea lui Stalin. Însă Congresul a evitat această temă, de la tribuna Congresului a răsunat preîntâmpinarea la adresa intelectualităţii: „Nu reveniţi la tema cultului, nu mai avem stalinism”.Cursul spre destalinizarea societăţii trasat de Congresul XX a fost oprit[538].

---

536 А. Кучкина. О моем отце. În: История и историки, 2005, № 1, с. 252-268.

537 Ibidem.

538 В.В. Никулин, А.А. Слезин. Послевоенный Советский Союз (1946-1991 гг.): Учеб. пособие / В. Никулин, А. Слезин. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005, с. 19-20.

Apreciind învăţământul sovietic în anii 1956-1965, D. Hosking menţiona: „În mod paradoxal, cel mai mare progres a fost atins în domeniile cărora Hruşciov le-a acordat o atenţie mai mică –, în învăţământul academic, învăţământul şcolar din oraşe, institute şi universităţi. [...] Educaţia politică nu a dispărut, însă majoritatea studenţilor o consideră un rău inevitabil, şi cea mai mare parte a timpului o petrec pentru însuşirea altor discipline”[539].

[539] Д. Хоскинг. История Советского Союза 1917-1991. Москва: Вагриус, 1994, с. 316.

CAPITOLUL IV
IMPLEMENTAREA MODELULUI SOVIETIC AL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ISTORIC SUPERIOR ÎN RASSM (1924-1940) ŞI RSSM (1940-1941; 1944-1965)

4.1. Instituţionalizarea învăţământului istoric marxist în RASS Moldovenească

Premise ale instituţionalizării modelului sovietic al ştiinţei şi învăţământului istoric în Moldova au fost create odată cu instaurarea puterii sovietice şi constituirea RASSM. În *Memoriul cu privire la necesitatea creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti* (RASSM), în opinia noastră, pot fi identificate şi premisele instituţionalizării învăţământului şi ştiinţei istorice marxiste. În acest memoriu se menţiona: „1. Din punctul de vedere al URSS, este cu atât mai necesară, cu cât este posibilă eventualitatea, mai devreme sau mai târziu, a apariţiei conflictelor militare în timpul cărora este necesar un spate al frontului bine asigurat, lipsit de stări de nemulţumire; 2. Republica Moldovenească ar putea juca rolul de factor politico-propagandistic pe care-l joacă Republica Bielorusă faţă de Polonia şi cea Karelă faţă de Finlanda”[540]. Sistemul de învăţământ şi cel de propagandă instituit în RASSM avea menirea să legitimeze instaurarea regimului totalitar comunist în teritoriu, crearea noii structuri statale, pretenţiile asupra teritoriilor din dreapta Nistrului, să supună sub aspect spiritual, ideologic toată populaţia. În afară de aceasta, învăţământul istoric superior urma să asigure cu cadre marxiste activităţile propagandistice şi să alimenteze teoria exportului de revoluţie în statele Europei de Est.

Organizarea oficială a învăţământului istoric marxist a început în anul 1930, odată cu inaugurarea la Tiraspol a Institutului Învăţământului Public (din 1933 – Institutul Pedagogic „T.G. Şevcenko” cu 4 ani de studii)[541]. Institutul şi-a desfăşurat activitatea ca o unealtă

---

[540] Gheorghe E. Cojocaru. Cominternul şi originele „moldovenismului”: Studiu şi documente. Chişinău: Civitas, 2009, p. 93; A. Moraru. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993). Chişinău: Universul, 1995, p. 283.

[541] Г.И. Бырка. Подготовка кадров высшей и средней квалификаций в МССР. Кишинев: Штиинца, 1981, с. 10; М.А. Буторина, И.К. Стратиевская, К.В. Стра-

docilă regimului. În noua instituție de învățământ superior pregătirea cadrelor de istorici demarează în 1932, când a fost inaugurată Facultatea de Istorie[542], deşi ideologia marxistă *(Bazele marxism-leninismului; Istoria PC(b) din toată Uniunea)* se studia şi în cadrul altor specialități.

Institutul avea patru facultăți, inclusiv Facultatea de Istorie[543]. La facultate activau două catedre*: Catedra Marxism-Leninism şi Catedra de Istorie*[544], la care activau: I. Ceban, V. Senkevici, S. Afteniuc, N. Kiricenko, A. Gozun şi Ia. Grosul[545], care au devenit „soldații" principali ai frontului ideologic din RSSM, deținând funcții importante.

În anii 1930-1940, învățământul superior din RASSM a pregătit cadre marxiste autohtone, necesare atât pentru asigurarea necesităților regimului local, cât şi pentru un eventual export al acestora în alte teritorii ocupate.

După ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în anul 1940, la Chişinău a fost inaugurat Institutul Pedagogic Moldovenesc de Stat. La momentul fondării Institutul avea 5 facultăți, printre care şi Facultatea de Istorie. Primul decan a fost N. Kiricenko[546].

Evenimentele ce s-au perindat în vara anului 1941 (22 iunie – 26 iulie) au influențat şi dezvoltarea învățământului istoric superior din RSSM. Institutul Pedagogic din Chişinău şi cel din Tiraspol au fost evacuate în adâncul Uniunii Sovietice, în regiunea Orenburg (atunci Cikalov), în oraşul Buguruslan, unde institutele au fost unite într-unul singur cu denumirea de Institutul Pedagogic Moldovenesc. În anul de studii 1941/42 Institutul Pedagogic nu şi-a desfăşurat activitatea în mod normal. Studenții şi cadrele didactice au fost transferați în cadrul Institutului Pedagogic din Cikalov şi în cadrul Institutului de Învățători din Biisk. Institutul Pedagogic Moldovenesc evacuat şi-a început activitatea la 1 octombrie 1942, conform deciziei nr. 8 a Comitetului

---

тиевский, В.А. Хохлов. Ректоры Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко. Тирасполь: Изд-во Приднестр. Ун-та, 2005, с. 6.

542 Тираспольский государственный педагогический институт им. Т.Г. Шевченко. Кишинев: Штиинца, 1980, с. 3; Первенец высшей школы Молдавии. În: Советская Молдавия, 5 октября. 1980.

543 AOSP RM, F. 51, inv. 7, d. 317, f. 23-29

544 AOSP RM, F. 51, inv. 5, d. 544, f. 6.

545 Тираспольский государственный педагогический институт им. Т.Г. Шевченко, с. 12.

546 A. Dolghi. Impunerea modelului sovietic al învățământului istoric superior în RASSM şi RSSM (1930-1954). În: Destin Romanesc (Serie nouă): Revistă de istorie şi cultură, 2009, an. IV (XV), nr. 4 (62), p. 58.

Învăţământului Public[547]. Facultatea de Istorie era în componenţa acestui institut, fiind şi cea mai numeroasă.

Necesitatea în cadre istorice nu s-a spulberat nici în anii războiului, deoarece orice rapt teritorial trebuia urmat de motivaţii teoretice, puse pe seama istoricilor şi a lingviştilor, mai mult ca atât, istoricii, fiind educaţi în spiritul marxist-leninist, deveneau cei mai devotaţi piloni ai ideologiei şi regimului. La începutul anului de studii 1942/43, la Institut îşi făceau studiile în total 98 de studenţi, dintre care 39 la Facultatea de Istorie (sau 40%). La 20 mai 1943, la Institut îşi făceau studiile 126 studenţi, dintre aceştia – 7 moldoveni, 2 bulgari, 2 polonezi, 1 rus, restul 114 – evrei[548]. Dintre cei 126 de studenţi în 1943, 58 de studenţi îşi făceau studiile la Facultatea de Istorie[549]. Iar în 1944 numărul lor va ajunge la 104, repartizarea pe ani era următoarea: anul l – 6 studenţi, anul II – 20 studenţi, anul III – 13 studenţi. Deşi era cea mai numeroasă, reuşita era cea mai scăzută: anul I – doar 76% din 100%, anul II – 8%, anul III – 25%[550].

În ce priveşte cadrele didactice, situaţia nu era nici ea prea bună, însă a fost rezolvată pe două căi: l. Ajutorul Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS ce a îndreptat la lucru în Institut absolvenţi şi doctoranzi ai Universităţilor din Moscova şi Leningrad; 2. Specialiştii în domeniul istoriei, economiei, limbii şi literaturii ai Institutului de Cercetări Ştiinţifice din Moldova (ce se afla în evacuare, în acelaşi oraş) activau în calitate de colaboratori la Institut[551].

Lista cadrelor didactice se prezenta în felul următor: 1) N.V. Berezneakov – candidat în ştiinţe istorice, şef al Catedrei de Istorie, absolvent al Universităţii din Leningrad, şeful Secţiei de istorie a ICŞ din Moldova, preda istoria URSS şi istoriografia; 2) Z.V. Udalţova – lector superior, absolventă şi doctorandă la Universitatea de Stat din Moscova, preda Istoria veche şi medie; 3) N.O. Pavliţkaia – candidat în ştiinţe, conferenţiar, preda Istoria URSS şi Istoria Modernă, absolventă a Universităţii de Stat din Leningrad; 4) V. Senkevici – lector, preda istoria Moldovei, absolvent al Institutului Pedagogic din Tiraspol, şe-

[547] AN RM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f.9.
[548] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 2, f. 14.
[549] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 2, f. 14
[550] M. Eremia. Facultatea de Istorie din cadrul Institutului Pedagogic Moldovenesc (1941-1944). În: Conferinţa corpului didactico-ştiinţific „Bilanţul Activităţii ştiinţifice a USM pe anii 1998/99", 27 septembrie – 2 octombrie 2000. Rezumatele comunicărilor. Ştiinţe socioumane. Chişinău, 2000, p. 294.
[551] Ibidem.

ful ICŞ din Moldova; 5) Ia. S. Grosul – decanul Facultăţii de Istorie, candidat în ştiinţe istorice, lector, se va transfera din Kzâl-Orda în Buguruslan, iar la şedinţa Comitetului ştiinţific al Universităţii din Kiev îşi va susţine teza de candidat în ştiinţe istorice cu tema *Reforma ţărănească din 1868 în Moldova*[552].

În perioada evacuaţiei, funcţia de decan a exercitat-o N.V. Berezneakov, iar apoi Ia. Grosul. Şi în anii războiului, tinerii specialişti au avut posibilitatea de a-şi continua studiile, s-a permis admiterea la doctorantură în cadrul Universităţii de Stat din Moscova cu o singură cerinţă: ca temele de cercetare să se refere la Istoria Moldovei, începând cu secolul al XV-lea şi până în zilele noastre, cercetarea trebuia efectuată în baza izvoarelor inedite. Colaboratorii Catedrei de asemenea cercetau astfel de teme: N.O. Pavliţkaia – *Relaţiile ruso-moldave în a II-a jumătate a sec. al XVII-lea*; Z.V. Udalţova – *Perioada antică în istoria Moldovei*; N.V. Berezneakov – *Bucovina sub jugul Austriei*, *Ocuparea Basarabiei de România*, Ia. Grosul – *Reforma ţărănească din 1868 din Moldova*. Tematica corespundea cerinţelor politice ale regimului stalinist.

În anul 1943, la Moscova, în cadrul şedinţei Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS, a fost ascultat raportul conducerii institutului. În raport se sublinia faptul că lipseşte un specialist la *Istoria URSS* şi la *Istoria ţărilor coloniale*, iar catedrele sunt pregătite pentru editarea manualelor şi a programelor în limba moldovenească etc. La aceeaşi şedinţă s-a luat hotărârea de a introduce în planurile de studii pe anul 1943/44 la facultăţile umanistice disciplina *Istoria RSSM*. Pentru aceasta erau necesare programe şi manuale, care trebuiau elaborate în cadrul institutului. S-a hotărât problema editării *Analelor ştiinţifice*. La 16 iunie 1944, prin Hotărârea nr. 726, la institut sunt îndreptaţi la lucru patru candidaţi în ştiinţe istorice[553].

În februarie 1944, în postul de conferenţiar al Catedrei de Istorie a fost angajat Iachim Grosul, care în mai 1944 a fost numit şef al Catedrei de Istorie şi decan al Facultăţii de Istorie. El a adus o contribuţie considerabilă, mai ales după reîntoarcerea Institutului din evacuare la Chişinău, la consolidarea bazei didactice a facultăţii, la asigurarea ei cu cadre pedagogice de înaltă calificare şi la sporirea muncii didactico-metodice[554].

---

[552] Ibidem; AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 2, f. 154-155

[553] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 2, f. 295.

[554] Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000), p. 7.

Anul 1944 a fost marcat prin faptul că Facultatea de Istorie a fost absolvită de 34 de persoane. După ocuparea teritoriului Moldovei de armata sovietică, colectivul Institutului a primit ordin de reevacuare în următoarea ordine: restabilirea Institutului Pedagogic de Stat din Chişinău şi a celui de Învăţători din Tiraspol. Institutul de Învăţători se va restabili cu trei facultăţi, printre care şi Facultatea de Istorie, de altfel, ca şi în cadrul celui Pedagogic, va funcţiona Facultatea de Istorie[555].

În vederea asigurării activităţii regimului într-o eventuală reinstaurare a puterii sovietice pe teritoriul Basarabiei, în evacuare, CC al PC(b) din Moldova a adoptat hotărârea de a organiza cursuri de trei luni pentru pregătirea lucrătorilor comsomolişti şi de partid în număr de 150 de persoane. De asemenea, au fost organizate cursuri pentru pregătirea activului de partid în oraşul Buguruslan[556]. Cadrele pedagogice, pregătite în spiritul ideologiei marxist-leniniste şi a lucrătorilor de partid conform intenţiilor puterii sovietice, urmau să faciliteze instaurarea regimului sovietic în Basarabia.

4.2. Constituirea şi activitatea facultăţilor de istorie în RSSM

În vara anului 1944, în timpul când operaţiile militare pe teritoriul Basarabiei încă nu erau finisate, Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS a elaborat un plan minuţios de restabilire a regimului sovietic de comandă în toate sferele de activitate: organizare socială şi politică, economie, cultură, învăţământ etc. Referitor la învăţământul superior, a fost emisă Hotărârea *Cu privire la acţiunile de îmbunătăţire a lucrului politic şi cultural de masă şi restaurarea instituţiilor învăţământului public şi medicale în raioanele RSSM eliberate de ocupanţii germano-români* (iunie 1944)[557]. În acest document se înainta drept sarcină de neamânat restabilirea învăţământului public, îmbunătăţirea lucrului politic şi propagandistic în republică. Prin altă Hotărâre din 16 iunie

[555] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 6, f. 76.

[556] A. Dolghi. Op. cit., p. 59.

[557] Постановление СНК СССР „О мероприятиях по улучшению массово-политической и культурной работы и восстановлению учреждений народного просвещения и здравоохранения в районах МССР, освобожденных от немецко-румынских оккупантов. În: Коллективизация крестьянских хозяйств в правобережных районах Молдавской СССР: Сб. документов. Кишинев: Штиинца, 1969, с. 81.

1944, Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS obliga Comitetul Unional pentru Şcoala Superioară din URSS să îndrepte în Moldova pentru activitatea în Institutele pedagogice şase doctori în ştiinţe (2 – pentru predarea marxism-leninismului, 2 – literatura rusă, 2 – predarea istoriei)[558]. În spiritul acestor hotărâri, în perioada 25-27 iunie 1944 a avut loc Plenara CC al PC(b)M în cadrul căreia s-au discutat problemele ce necesitau a fi soluţionate în vederea reinstaurării puterii sovietice în teritoriul ocupat. În stenograma Plenarei se menţionează: „Ţinând cont de faptul că populaţia teritoriilor eliberate s-a aflat mult timp în condiţiile ocupaţiei germano-române, a fost educată de propaganda fascistă în spirit duşmănos nouă (puterii sovietice – *A.D.*) şi a fost lipsită de informaţia sovietică veridică, – CC PC(b) din toată Uniunea cere de la noi (PC(b)M – *A.D.*) desfăşurarea lucrului de propagandă în rândul ţăranilor, muncitorilor, intelectualităţii şi tineretului”[559]. În stenogramă se mai menţionează despre „ajutorul” acordat de CC al PC(b) din toată Uniunea în realizarea scopurilor politice, propagandistice, ideologice în teritoriul ocupat; despre 41 de specialişti trimişi să organizeze lucrul propagandistic, editarea ziarelor comuniste etc. De asemenea, CC al PC(b) din toată Uniunea a ordonat PC(b)M, în aceeaşi ordine de idei, să restabilească sistemul de învăţământ, de pregătire şi perfecţionare a cadrelor didactice (vezi *Anexa 8*)[560]. Din aceste documente rezultă clar că partidul/stat în anul 1944 paralel cu desfăşurarea operaţiunilor militare pe teritoriul Basarabiei pregătea terenul pentru reinstaurarea puterii sovietice, de remarcat că un rol preponderent îl avea propaganda ideologiei marxist-leniniste în rândul populaţiei, în vederea atragerii ei de partea sa şi constituirii unei mase largi loiale regimului pentru un timp îndelungat, întrucât aveau loc nu doar acţiuni propagandistice efemere, ci constituirea unui sistem al aparatului de partid şi de învăţământ pe întreg teritoriul ocupat.

Hotărârile şi sarcinile din documentele menţionate mai sus au fost aplicate în practică în domeniul învăţământului istoric superior din RSSM prin câteva politici de bază: *Ideologizarea procesului didactico-ştiinţific; Instituţionalizarea învăţământului istoric superior; Politica marxistă de cadre; Politica privind componenţa şi dinamica contingentului studenţesc de la facultăţile (secţiile) de istorie; Studierea istoriei naţionale în contextul istoriei URSS.*

558 AOSP RM, F. 51, inv .2, d. 37, f. 85.
559 AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 2, f. 36-40
560 AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 2, f. 36-40.

Obiectivele puterii sovietice, urmărite prin instituirea sistemelor de propagandă şi învăţământ în RSSM, pot fi remarcate într-o circulară emisă de Comisariatul Învăţământului în anul 1945 pentru toate instituţiile de învăţământ din republică cu titlul *Scopurile pentru anul de studii 1945-1946*. În documentul dat se menţionează că în faţa întregii ţări stă drept sarcină primordială „de a restabili economia şi cultura, de a lichida urmările războiului şi ale ocupaţiei germano-române”[561]. În afară de aceasta, circulara constată un şir de daune aduse învăţământului de „ocupanţii germano-români”: au distrus sistemul învăţământului sovietic şi au adus daune şcolilor, au fot extrase circa 100 mii de bănci, circa 3 mil. volume de literatură ştiinţifică şi artistică etc.[562]. Cea mai mare crimă, conform documentului, a fost că „3 ani de zile copiii au studiat în şcolile românizate, au fost sub influenţa ideologiei fasciste”, drept rezultat documentul constată că elevii „au pierdut timpul de trei ani în ce priveşte educaţia normală, şi că au probleme în conştiinţă, au fost traumatizate sufletele a sute de mii de copii sovietici”[563]. În acest context, Comisariatul Norodnic al Învăţământului fixează drept sarcini pentru anul de studii 1945/46: „de a lichida urmările ocupaţiei germano-române din învăţământ [....] de a educa tânăra generaţie în spiritul ideologiei marxist-leniniste, a Marelui Octombrie, a moştenirii lăsate de marele Lenin şi Stalin”[564]. Prin urmare, instituirea sistemului învăţământului sovietic preuniversitar şi superior avea drept scop principal nu atât de a pregăti cadre pentru economia naţională, cât de a modela conştiinţa locuitorilor Basarabiei în vederea constituirii unei mase de populaţie loiale regimului. Un argument în plus la această afirmaţie este informaţia profesorului M. Pavlov (directorul Institutului Pedagogic din Chişinău în anul 1945) *Cu privire la necesitatea deschiderii unei universităţi în RSS Moldovenească,* adresată Secţiei Şcoli a CC PC(b) din toată Uniunea, prin care se constată că Institutul Pedagogic nu poate asigura în întregime necesitatea de specialişti calificaţi, dar atragerea tineretului la studii este necesară pentru a demonstra că „Puterea sovietică, pentru poporul moldovenesc, este puterea proprie, maternă, realizată prin străduinţele sale, cu propriile mâini”[565]. Inaugurarea unei universităţi,

[561] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 115-120
[562] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 115-120
[563] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 115-120.
[564] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 115-120.
[565] AOSP RM, F. 51, inv. 3, d. 267, f. 16.

în opinia profesorului Pavlov, mai era necesară şi din considerentul că „boierii români au deschis la Chişinău Filiala Universității din Iaşi în componența Facultății de Teologie şi a Facultății Agricole”, astfel că „Puterea sovietică trebuie să deschidă o universitate completă cu şapte facultăți...”[566]. Prin urmare, dezvoltarea învățământului superior în RSSM era necesară pentru a demonstra populației autohtone că puterea sovietică este orientată spre bunăstarea populației şi că are o mai mare grijă de ea decât Statul Român în perioada interbelică.

În vederea aplicării în practică a Hotărârii *Cu privire la acțiunile de îmbunătățire a lucrului politic şi cultural de masă şi restaurarea instituțiilor învățământului public şi medicale în raioanele RSSM, eliberate de ocupanții germano-români* din iunie 1944[567], Sovietul Comisarilor Norodnici din RSSM a emis un şir de hotărâri: Hotărârea din 15 iulie 1944 a instituit 15 şcoli-internat, a ordonat comisarului Învățământului M. Radul să completeze şcolile cu cadre didactice, iar pentru a asigura cu cadre şcolile, a permis absolvirea înainte de termen a studenților Institutului Pedagogic Moldovenesc cu oferirea condițiilor de a-şi continua studiile dacă doresc[568]; Hotărârea din 24 iulie 1944 *Cu privire la restabilirea rețelei instituțiilor de învățământ superior şi mediu de specialitate a sistemului Comisariatului Învățământului Public al RSSM*[569] prevedea restabilirea Institutului de Învățători din Tiraspol, a Institutului Pedagogic din Chişinău şi a unui şir de şcoli pedagogice şi profesionale; Hotărârea specială a Sovietului Comisarilor Norodnici din 29 septembrie 1944 *Cu privire la restabilirea rețelei de şcoli superioare şi medii de specialitate existente în anul 1941 în RSSM* obliga comisarul Învățământului M. Radul să asigure cu toate cele necesare instituțiile de învățământ superior şi mediu special şi la 15 octombrie 1944 să înceapă procesul de studii[570].

Peste un an, în 1945, Hotărârea CC al PC(b)M şi a Sovietului Comisarilor Norodnici din RSSM a înființat Institutul de Învățători de Stat din Bălți, în componența căruia figura *Secția de Istorie*[571], iar prin

---

[566] AOSP RM, F. 51, inv. 3, d. 267, f. 16.

[567] Постановление СНК СССР „О мероприятиях по улучшению массово-политической и культурной работы и восстановлению учреждений народного просвещения и здравоохранения в районах МССР, освобожденных от немецко-румынских оккупантов, c. 81.

[568] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 146, f. 1.

[569] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 6, f. 76; 188, p. 27.

[570] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 146, f. 6.

[571] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 3, f. 1.

Hotărârea PC(b)M şi a Consiliului Comisarilor Norodnici din RSSM din 4 martie 1946 se prevedeau acțiunile de întemeiere a Universității de Stat din Chişinău cu cinci facultăți, inclusiv *Facultatea de Istorie şi Filologie*. Peste trei ani, în 1949, printr-o dispoziție similară a fost înființat Institutul de Învățători din Soroca[572].

În afară de aceste acțiuni, în vederea asigurării sistemului de învățământ sovietic instituit în RSSM, s-au organizat cursuri de scurtă durată de pregătire a profesorilor pentru şcolile primare şi şcolile medii din republică. Cursurile, de obicei, se desfăşurau în instituțiile de învățământ deja existente (la Chişinău, Bălți, Cahul, Soroca).

Prin urmare, în perioada anilor 1944-1965, pe teritoriul RSSM au activat în total cinci instituții de învățământ superior în cadrul cărora pe parcursul a diverse perioade de timp s-au pregătit cadre de istorici marxişti. La rândul lor, aceste instituții de învățământ superior pot fi clasificate în trei categorii: ***I. Institute de învățători*** cu doi ani de studii (Institutul de Învățători din Tiraspol, transformat în 1952 în Institut Pedagogic; Institutul de Învățători din Bălți, din 1953 Institut Pedagogic; Institutul de Învățători din Soroca); ***II. Institute pedagogice*** cu patru ani de studii (Institutul Pedagogic „I. Creangă” din Chişinău; din anul 1952 Institutul Pedagogic „T.G. Şevcenko” din Tiraspol; din anul 1953 Institutul Pedagogic „Al. Ruso” din Bălți); ***III. Universitatea de Stat din Chişinău*** cu cinci ani de studii.

Institutele de învățători. Institutul de Învățători din Tiraspol a fost restabilit prin Hotărârea Consiliului Comisarilor Norodnici ai RSS Moldoveneşti din 2 septembrie 1944 începând cu data de 1 noiembrie 1944 cu cinci facultăți, printre care şi Facultatea de Istorie[573], care avea în componența sa o singură catedră – Catedra de Istorie. În a doua jumătate a anului de studii 1945/46, Catedra Bazele Marxism-Leninismului se detaşează de Catedra de Istorie. Catedra Bazele Marxism-Leninismului avea statut de catedră universitară, asigurând predarea disciplinelor ideologice la toate facultățile[574].

Institutul din Tiraspol a fost restabilit cu statut de Institut de Învățători cu doi ani de studii, fiind transformat în Institut Pedagogic cu patru ani de studii abia în anul 1952[575]. În anul 1954 Facultatea

---

572 ANRM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f. 9-10.

573 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 45.

574 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 6, f. 76; 2, d. 2, f. 202

575 AN RM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f. 10

de Istorie a Institutului Pedagogic „T.G. Şevcenko” este transferată la Institutul Pedagogic „I. Creangă” din Chişinău.

Insuficienţa cadrelor didactice în şcolile republicii şi a ideologilor marxişti-leninişti a impus necesitatea creării în 1945 a ***Institutului de Învăţători din Bălţi***[576] (actualul Institut Pedagogic „Alecu Russo” din Bălţi), care avea în componenţa sa trei secţii: Secţia de Istorie şi Filologie; Ştiinţe ale Naturii şi Geografie, Secţia de Matematică. La Secţia de Istorie şi Filologie se pregăteau profesori de istorie şi limba şi literatura moldovenească şi profesori de istorie şi limba şi literatura rusă. În primul an de studii, la această secţie erau două grupe: una cu învăţare în limba moldovenească, iar alta cu învăţare în limba rusă[577].

Catedrele la Institutul de Învăţători şi-au început activitatea în al doilea semestru al anului de studii 1945/46. La Secţia de Istorie şi Filologie activau Catedrele de Filologie şi Catedra de Istorie[578]. În anul 1946 este constituită Catedra Bazele Marxism-Leninismului[579]. În Raportul Institutului de Învăţători din Bălţi se menţionează că această instituţie de învăţământ superior „şi-a început activitatea în luna mai a anului 1945 sub semnul grijii mari a Partidului şi Guvernului faţă de învăţători şi şcoală”[580]. Anul de studii a început la 17 septembrie 1945 şi s-a finisat la 1 iulie 1946.

În documentele anului 1948 se întâlneşte denumirea de Facultatea de Istorie şi Filologie a Institutului din Bălţi. Institutul de Învăţători din Bălţi nu era organizat pe facultăţi, ci pe secţii. Această denumire, în rapoartele controlorilor de partid, este întâlnită din obişnuinţa acestora de a utiliza referitor la instituţiile de învăţământ superior denumirea de facultăţi, intrată în uz chiar şi în rândul studenţilor şi profesorilor acestei instituţii de învăţământ. În fruntea Secţiei (Facultăţii) de Istorie şi Filologie s-a situat până în anul 1949 profesorul de literatură Vaisman, care a fost înlăturat din funcţie prin Ordinul ministrului Învăţământului[581]. În fruntea Facultăţii de Istorie şi Filologie a fost numit tânărul absolvent al Facultăţii de Istorie a Institutului Pedagogic din Chişinău Gheorghe S. Grosul[582].

576 AOSP RM. F. 51, inv. 7, d. 317, f. 23-29
577 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 3, f. 1-2
578 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 11, f. 223.
579 AN RM. F. 3143, inv. 1, d. 7, f. 1.
580 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 3, f. 1.
581 AOSP RM. F. 51, inv. 9, d. 314, f. 27.
582 AOSP RM. F. 51, inv. 7, d. 314, f. 89-90.

O altă instituţie de învăţământ superior, în cadrul căreia pe o perioadă scurtă au fost pregătite cadre didactice în domeniul istoriei şi despre care se cunoaşte mai puţin, întrucât fondurile de arhivă cu privire la activitatea acestei instituţii lipsesc, a fost ***Institutul de Învăţători din Soroca***, cu doi ani de studii. Institutul a fost organizat în anul 1949. El nu avea o organizare pe facultăţi, dar ca şi cel din Bălţi, pe secţii, şi pregătea profesori de diferite specialităţi, inclusiv de „istorie şi geografie", pentru asigurarea claselor V-VII ale şcolilor medii din republică cu profesori de istorie şi geografie[583].

La începutul anului de studii 1951/52 au avut loc modificări în structura învăţământului istoric superior din RSSM, astfel că în conformitate cu Hotărârea ministrului Învăţământului din RSSM au fost fuzionate facultăţile sau secţiile istorice cu cele filologice de la institutele pedagogice şi de învăţători. La Institutul Pedagogic din Chişinău au fost fuzionate Facultatea de Istorie şi cea de Literatură în Facultatea de Istorie şi Filologie, cu două secţii respective. În funcţia de decan al Facultăţii a fost numit A. Penzul. La Institutele de Învăţători din Bălţi şi Soroca au fost create Secţii de istorie şi filologie şi au fost desemnaţi şefi de secţie S.A. Cernea – şef Secţie Istorie şi Filologie la Institutul de Învăţători din Bălţi şi, respectiv, I.A. Rudenco – şef Secţie Istorie şi Filologie la Institutul de Învăţători din Soroca[584].

La facultăţile (secţiile) de istorie ale Institutelor de Învăţători se simţea chiar de la fondarea lor, şi după transformarea unora dintre ele în institute pedagogice, o lipsă a cadrelor de înaltă calificare, ceea ce diminua calitatea procesului instructiv-educativ. Astfel, conform unei informaţii privind susţinerea tezelor de doctor a cadrelor din instituţiile de învăţământ superior din RSSM în perioada 1945-1949: nici un colaborator al Institutelor de Învăţători din Bălţi şi din Soroca de la nici o secţie nu a susţinut vreo teză de doctor în ştiinţe, deşi numeroase cadre au fost delegate în universităţi din URSS pentru a-şi face studiile postuniversitare[585].

Lipseau cadre de înaltă calificare precum şi numărul studenţilor de la Facultăţile de Istorie ale Institutului Pedagogic din Tiraspol, a celui din Bălţi şi a celui din Soroca era relativ mic al (în anul de studii 1949/50 au fost planificate 50 de locuri la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic din Tiraspol, dar abia de s-au putut acumula

---

583 AN RM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f. 9-10.
584 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 22-23.
585 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 38, f. 20-27.

20 de studenţi[586]), din aceste considerente, pe la mijlocul anilor '50 s-au produs mari schimbări în pregătirea profesorilor de istorie pentru şcolile republicii. Până în anul de învăţământ 1954/55 dascălii de istorie erau pregătiţi la Institutele de Învăţători din Bălţi, Tiraspol şi Soroca, la Institutul Pedagogic din Chişinău şi la Universitatea de Stat din Moldova. Începând cu acest an de studii, obligaţia respectivă şi-au asumat-o Institutul Pedagogic din Chişinău şi Universitatea de Stat. Deoarece în anul 1954 la Institutul Pedagogic din Chişinău au fost transferate facultăţile de istorie din Bălţi, Tiraspol şi Soroca[587], Institutul de Învăţători din Soroca fiind lichidat, o parte din secţii au fost transferate la Institutul Pedagogic din Bălţi, iar cea de istorie – la Institutul Pedagogic din Chişinău. Facultăţile de Istorie a Universităţii de Stat din Chişinău şi a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă" au avut rolul decisiv în procesul de formare a specialiştilor istorici-marxişti şi a cadrelor de partid din RSSM, jucând un anumit rol în ridicarea calităţii pregătirii profesorilor de istorie.

Institutele pedagogice. Institutul Pedagogic din Chişinău a fost restabilit cu componenţa a cinci facultăţi, printre care şi Facultatea de Istorie[588]. Iniţial, la Facultatea de Istorie era o singură Catedră de Istorie, în anul de studii 1944/45 au fost create trei catedre: de Istorie a URSS (şef Catedră Ia. Grosul, doctor în istorie), de Istorie Universală (şef catedră N. Koroliov) şi de Istorie a Moldovei (şef catedră N. Narţov). Comitetul pentru învăţământul Superior de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS n-a aprobat înfiinţarea acestei catedre, rămânând, în cele din urmă, doar două catedre: de Istorie a URSS şi de Istorie Universală. În legătură cu transferarea lui Ia. Grosul la Universitatea de Stat din Moldova, în postul de şef al Catedrei de Istorie a Popoarelor URSS a Institutului Pedagogic din Chişinău a fost numit profesorul N. Narţov. După eliberarea din serviciu a lui N. Narţov

586 AOSP RM, F. 51, inv. 8, d. 787, f. 123.
587 A. Dolghi. Op. cit., p. 63.
588 O contribuţie considerabilă, mai ales după reîntoarcerea Institutului din evacuare la Chişinău, a avut-o doctorul în istorie Iachim Grosul, care în mai 1944 a fost numit şef al Catedrei de Istorie şi decan al Facultăţii de Istorie. A contribuit substanţial la consolidarea bazei didactice a facultăţii, la asigurarea ei cu cadre pedagogice de înaltă calificare şi la sporirea muncii didactico – metodice. În septembrie 1946, Ia. Grosul este transferat la Universitatea de Stat din Moldova, care se crease în acel an; în octombrie 1946 decan al facultăţii a devenit Andrei Gozun. În 1950 A. Gozun a fost transferat la Institutul de Învăţători din Bălţi; Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000), p. 45.

(1947), în postul de şef al Catedrei de Istorie a URSS a fost numit prin cumul N. Berezneakov, doctor în istorie, conferenţiar universitar. Începând cu 1949, funcţia de şef al Catedrei Istoria URSS a exercitat-o doctorul în istorie S. Afteniuc[589].

Din anul 1944, la Institutul Pedagogic din Chişinău, activau Catedrele Bazele Marxism-Leninismului (în 1956 – Eocnomie Politică şi Filozofie) şi Catedra Istoria PC(b) din toată Uniunea (în 1952 – Istoria PCUS). Acestea aveau statut de catedre universitare şi asigurau predarea cursurilor ideologice la toate Facultăţile Institutului, inclusiv la cea de Istorie[590].

În anul 1951, în baza Facultăţii de Istorie şi a Facultăţii de Filologie a fost creată Facultatea de Istorie şi Filologie. Primul decan al acesteia a devenit A. Penzul, iar în ianuarie 1952 a fost numită decan L. Neizvestnâh. În decembrie 1952, L. Neizvestnâh a fost transferată în postul de şef al Catedrei de Literatură Rusă şi Universală, iar decan a fost numită Vera Smelâh, lector superior la Catedra de Economie Politică şi Filozofie. În septembrie 1953, decan devine A. Repida, care deţine funcţia până la comasarea Institutului Pedagogic cu Universitatea de Stat din Moldova (1960).

În anul 1954 are loc deja cunoscuta transferare a tuturor facultăţilor de istorie din institutele pedagogice şi de învăţători la IPC, structura facultăţii rămânând aceeaşi până la 17 august 1955, când în conformitate cu Ordinul ministrului Învăţământului al RSS Moldoveneşti Catedra de Istorie a Popoarelor URSS şi Catedra de Istorie Universală au fost unite în una singură – Catedra de Istorie. În postul de şef al Catedrei de Istorie a fost numit S. Afteniuc, care în 1956 a fost transferat la lucru în Institutul de Istorie al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a URSS. Şef al catedrei a fost ales N. Kiricenko, doctor în istorie, care încă din 1953 se afla în postul de director adjunct al Institutului pentru Învăţământ şi Ştiinţă. El cumula două funcţii – cea de director adjunct al Institutului şi cea de şef al catedrei, funcţii pe care le-a exercitat până la comasarea Institutului Pedagogic cu Universitatea de Stat din Chişinău[591].

În anul 1960, prin Hotărârea CC al PCM şi a Sovietului Miniştrilor al RSSM din 30 aprilie, Institutul Pedagogic din Chişinău a fuzionat la 1 septembrie a aceluiaşi an cu Universitatea de Stat din Chişinău.

589 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 48.
590 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 292, f. 11-36.
591 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 48.

Asemenea comasări au avut loc şi în alte capitale ale republicilor unionale şi autonome din fosta URSS[592]. Prin urmare, şi Facultatea de Istorie de la Institutul Pedagogic a fost transferată la Universitatea de Stat din Chişinău[593], fiind încadrată în Secția de Istorie a Facultății de Istorie şi Filologie. Aceasta din urmă devenind unica instituție de pregătire a cadrelor istorice din republică până în anul 1973.

Universitatea de Stat din Chişinău. Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chişinău îşi începe activitatea din momentul inaugurării universității. Inițial, purta denumirea de Facultatea de Istorie şi Filologie. Responsabil de organizarea facultății şi asigurarea începutului studiilor la l octombrie 1946 a fost numit Ia. Grosul. În 1946 doctorul în istorie Ia. Grosul este transferat de la Institutul Pedagogic din Chişinău la Universitatea de Stat, unde participă în mod nemijlocit la crearea Facultății de Istorie şi Filologie, primul decan al căreia a fost până în 1948. Conduce Catedra de Istorie a URSS până în 1960[594].

Facultatea de Istorie şi Filologie avea trei secții: limba şi literatura moldovenească; limba şi literatura rusă; istoria. Secția de istorie, la rândul său, avea la început două catedre: Catedra de Istorie a Popoarelor URSS şi Catedra de Istorie Universală. În primii ani de activitate a universității (1946-1948), studiile se efectuau exclusiv în limba rusă. Pe parcursul anilor 1946-1960, funcția de decan al Facultății de Istorie şi Filologie au deținut-o atât specialiştii istorici, cât şi filologi. Decani ai facultății au fost, până la 1960, în ordinea ce urmează: Ia. Grosul (1946-1948), M. Pustânikova (1948), A. Simonov (1948-1950), I. Varticean (1950), M. Muntean (1950), A. Malikov (1951), I. Meşceriuk (1952), B. Ardentov (1952-1953), A. Simonov (1953-1954), P. Mezențev (1954), V. Senkevici (1954), I. Racul (1954-1957), M. Muntean (1957-1960). Din 1960 şi până în 1970 decan al facultății a fost Afanasie Repida[595].

În 1962, în legătură cu creşterea numărului de studenți la Facultatea de Istorie şi Filologie şi luându-se în seamă contingentul redus

[592] Ibidem, p. 74.

[593] П.И. Попружная. Кишиневский государственный университет (Исторический очерк). Кишинев: Изд-во «Штиинца» 1971, с. 42.

[594] A. Dolghi. Op. cit., p. 65.

[595] V. Cozma. Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946-1996. Chişinău: USM, 1996, p. 218.

de studenți la Facultatea de Drept, Facultatea de Istorie şi Filologie şi Facultatea de Drept se reorganizează în Facultatea de Istorie şi Drept cu două secții – de istorie şi de drept, şi Facultatea de Filologie[596]. Următoarea reformare a avut loc în 1964: s-au constituit două facultăți separate: Facultatea de Istorie şi Facultatea de Drept. Decan al Facultății de Istorie a fost confirmat A. Repida[597].

4.3. Politica statului sovietic privind componența corpului didactico-ştiințific şi studențesc la facultățile de istorie

Documentele de arhivă depistate – cereri de angajare ale specialiştilor, rapoartele instituțiilor de învățământ superior privind componența corpului didactic – demonstrează că în primul deceniu postbelic în RSSM criteriile de care se ținea cont la angajarea specialiştilor la serviciu în instituțiile de învățământ superior erau următoarele: deținerea diplomei de studii superioare (preferabil de studii postuniversitare, de candidat sau doctor în ştiințe), apartenența națională şi de partid, localitatea unde s-a născut persoana respectivă şi de unde a venit dacă nu era local, şi cel mai important în primii ani postbelici era dacă specialistul în timpul „ocupației" a fost sau nu pe teritoriul dintre Prut şi Nistru[598]. În urma analizei documentelor, observăm că majoritatea specialiştilor angajați la instituțiile de învățământ superior din RSSM în anii 1944-1946, în timpul „ocupației" (1941-1944) au locuit în evacuare în oraşul Buguruslan, s-au aflat în diverse regiuni ale Uniunii Sovietice, şi puține dintre persoanele angajate s-au aflat în Basarabia în această perioadă. În ce priveşte componența națională, observăm, de asemenea, că nu a fost angajată nici o persoană de naționalitate român, deşi în republică erau specialişti care-şi făcuseră studiile în perioada interbelică la instituții de învățământ din România. Persoanele care nu au fost în evacuare în perioada 1941-1944 sau şi-au făcut studiile în România erau considerate persoane periculoase pentru Statul sovietic, întrucât erau considerate că au fost supuse ideologiei burgheze, fasciste etc.

Încă din anul 1944 asupra instituțiilor de învățământ superior a

[596] V. Cozma. Învățământul universitar în Sistemul ştiințific şi Educațional din Republica Moldova. 1946-1996. Teză de doctor habilitat în ştiințe istorice. Cu titlu de manuscris. Chişinău, 1998, p. 108.

[597] Ibidem, p. 109.

[598] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 55-57.

fost stabilit un control riguros. În conformitate cu Hotărârea nr. 378 din 19 august 1944 a Comitetului Unional pentru Şcoala Superioară de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici din URSS *În legătură cu lipsa măsurilor necesare pentru crearea corpului profesoral-didactic,* se instituia un control dur al cadrelor didactico-ştiinţifice din partea comisariatelor pentru învăţământ şi rectorii universităţilor precum şi directorii institutelor. Astfel, comisariatele pentru învăţământ şi conducătorii instituţiilor de învăţământ superior trebuiau să efectueze controlul (din punct de vedere politic) şi evidenţa cadrelor, să organizeze concursuri pentru ocuparea funcţiilor, să interzică transferul cadrelor dintr-o instituţie în alta, de asemenea să efectueze un şir de acţiuni menite să asigure buna activitate şi controlul exigent asupra lucrului didactico-ştiinţific şi propagandistic din instituţiile de învăţământ superior, iar rezultatele să fie raportate la Comisariatul Învăţământului Superior din URSS[599]. Acţiunile întreprinse aveau scopul să identifice cadrele didactico-ştiinţifice din republică care au pierdut legătura cu instituţiile de învăţământ superior în legătură cu evacuarea Institutului Pedagogic în Buguruslan, să atragă altele noi, şi în urma unui control riguros să le păstreze în cadrul institutelor, întrucât numărul cadrelor calificate în RSSM în anul 1944 era foarte mic.

La Chişinău, Institutul Pedagogic s-a reîntors cu 20 de cadre didactico-ştiinţifice şi 160 de studenţi, urmând ca Sovietul Comisarilor Norodnici din RSSM să ofere spaţiu de studiu şi toate cele necesare desfăşurării procesului didactic al unei instituţii de învăţământ superior[600]. La începutul anului de studii 1944/45, Institutul dispunea de 38 de cadre didactico-ştiinţifice, dintre care doar 5 activau la Facultatea de Istorie (Ia.S. Grosul, P.A. Amosov, N.V. Koroliov, I.I. Meşceriuc, L.B. Şteiman), dintre care 2 ruşi, 1 moldovean, 1 bulgar, 1 evreu.

Către începutul anului de studii 1944/45, Institutul de Învăţători din Tiraspol, restabilit după întoarcerea din evacuare, avea 22 cadre didactice, dintre care doar 3 profesori asigurau activitatea Catedrei de Istorie: Raisa Abramovna Dubinskaia (preda cursul *Istoria URSS*), Nadejda Iacovlevna Nazarova (*Istoria universală*), Ilia Borisovici Koifman (*Bazele Marxism-Leninismului, Istoria PC(b) din toată Uniunea*). I.B. Koifman a exercitat funcţia de şef al Catedrei Istorie până în 1954, când Secţia Istorie a fost transferată la Institutul Pedagogic din Chişinău. În ce priveşte componenţa naţională a cadrelor, la

599 AOSP RM. F. 51, inv. 2, d. 1150, f. 17-18.
600 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 6, f. 76.

Catedra Istorie erau 2 evrei şi 1 rus[601]. Peste doi ani, la 1 septembrie 1947, la Institutul de Învăţători din Tiraspol activau 22 de cadre didactice. Dintre aceştia: 9 – moldoveni; 8 – evrei; 7 – ruşi. Iar după apartenenţa politică – 9 membri ai PC, 3 candidaţi în membri, 12 persoane fără bilet de partid[602].

La Institutul de Învăţători din oraşul Bălţi conform listei corpului profesoral-didactic pe anul de studii 1945/46 activau 21 de specialişti. Din a doua jumătate a anului de studii, după organizarea *Catedrei Bazele Marxism-Leninismului şi Istorie*, în componenţa acesteia au intrat 4 persoane: I.I. Bolşakov (asigura predarea cursului *Bazele Marxism-Leninismului* pentru toate specialităţile, exercita funcţia de şef de catedră), C.F. Chirstea (preda cursul *Istoria Moldovei*), M.I. Rivilis (cursul *Istoria universală*), D.E. Poplavskaia (cursul *Istoria URSS*). După apartenenţa naţională erau: 1 rus, 1 moldovean şi 2 evrei[603].

În anul 1946 are loc separarea *Catedrei Bazele Marxism-Leninismului şi Istorie* în *Catedra de Istorie* şi *Catedra Bazele Marxism-Leninismului*. La *Catedra Istorie* activau 3 lectori superiori: D.E. Poplavskaia, S.I. Rivilis, H.S. Stoliar[604]. Şef interimar al Catedrei de Istorie în anii 1946-1947 a fost D.E. Poplavskaia.

La *Catedra Bazele Marxism-Leninismului* a aceleiaşi instituţii activau 3 lectori superiori: I.I. Bolşakov, şef interimar al catedrei; V.I. Karpenko; V.N. Kaidalov[605]. Pe parcursul anului de studii 1947/48, I.I. Bolşakov a fost concediat şi şef interimar al catedrei a fost numit N.I. Konev, lector superior. În anii 1948-1950 catedra avea 3 lectori: N.I. Konev, M.S. Titov, V.I. Karpenko[606]. În anul de studii 1951/52 erau deja 5 lectori: A.P. Gozun, şef al catedrei (transferat de la IPC), V.V. Sâci; P.P. Eremenko; K.A. Drozdov; V.I. Karpenko. După componenţa naţională erau 2 moldoveni şi 3 ruşi[607].

În anii 1948-50 la Catedra de Istorie erau 4 lectori, din anul 1949 şeful catedrei era Gheorghii Sergheievici Grosul; lectori: Ana Izrailevna Stoliar, Pantelei Gavrilovici Bogatâi, Dora Emanuilovna Poplavs-

[601] AOSP RM. F. 51, inv. 3, d. 267, f. 1-2.
[602] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 16, f. 1-15.
[603] AN RM. F. 3143, inv. 1, d. 1, f. 53-verso
[604] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 16, f. 1-15.
[605] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 16, f. 1-15.
[606] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 170.
[607] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 57, f. 2.

kaia[608] (în anul 1948/49 pentru câteva luni funcția de şef catedră a fost exercitată de A.I. Stoliar şi D.E. Poplavskaia)[609].

În anul 1949, din totalul de 32 de profesori la Institutul de Învățători din Bălți, doar 10 erau moldoveni şi aceasta era considerat de unii demnitari de partid ca naționalism local[610]. Din aceste considerente, numărul specialiştilor autohtoni în primul deceniu postbelic a continuat să fie redus.

Componența corpului profesoral al Catedrei de Istorie în anul 1951 se modifică categoric: D.I. Bakerman – şef catedră, M.A. Medvedev; E.A. Smolinkina, N.N. Bazarenko, M.M. Frolova. După componența națională erau 2 evrei, 2 ruşi, 1 moldovean[611]. Iar în anul de studii 1953/54 la Catedra de Istorie erau patru lectori superiori. Toți membrii catedrei erau profesori tineri, ce activau la institut nu mai mult de doi ani, şi nu aveau grade ştiințifice: V.A. Radul exercita funcția de şef interimar al Catedrei de Istorie (1952-1954); L.V. Feider preda *Istoria Modernă*, *Metodica predării istoriei şi Constituției*; E.E. Certan a activat la institut din anul 1952, preda cursurile *Istoria Antică, Istoria Moldovei* la secția de Limbă şi Literatură.; P.L. Râbalko preda cursul *Istoria URSS* şi *Istoria Evului Mediu*[612].

La secția Istorie şi Filologie a Institutului de Învățători din Bălți observăm schimbarea frecventă a cadrelor din cauza necorespunderii acestora pentru învățământul superior. Un număr de specialişti erau delegați pentru studii postuniversitare în universități din URSS, dar care nu se mai întorceau înapoi, iar o parte din cadre, în urma criticilor aduse de către inspectorii *Secției Şcoli şi Instituții de învățământ superior a CC a PC(b)M,* erau concediați, astfel, majoritatea cadrelor care au activat în perioada 1945-1954 la Secția Istorie şi Filologie erau persoane ce nu aveau experiență de lucru în învățământul superior.

Catedra de Istorie din cadrul Secției Istorie şi Filologie a Institutului de Învățători din Soroca avea în componența sa un singur lector titular – K.B. Şuliman. Tot el exercita funcția de şef al catedrei[613]. La catedră mai activau periodic profesori invitați de la Institutul de Învățători din Bălți şi de la Institutul Pedagogic din Chişinău.

608 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 170-172.
609 AN RM, F. 3143, inv. 1, d.7, f. 2-3.
610 AOSP RM, F. 51, inv. 9, d.314, f. 6.
611 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 57, f. 3.
612 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 94, f. 53.
613 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 148, f. 13, 16.

Catedra Bazele Marxism-Leninismului îl avea în frunte pe F.F. Țurcan, care asigura predarea disciplinelor ideologice la toate specialitățile, întrucât la institut erau în total patru grupe de studenți, câte două grupe în fiecare secție: *Istorie şi Filologie* şi *Ştiințe ale Naturii şi Geografie*[614].

Lipsa cadrelor didactico-ştiințifice de înaltă calificare era problema principală pentru toate facultățile şi secțiile de istorie ale instituțiilor de învățământ superior din RSSM, ceea ce diminua calitatea procesului instructiv-educativ. Astfel, conform unei informații privind susținerea tezelor de candidat în ştiințe a cadrelor din instituțiile de învățământ superior din RSSM în perioada 1945-1949, nici un colaborator al Institutelor de Învățători de la nici o facultate nu a susținut teza de candidat în ştiințe[615], deşi şi-au făcut studiile în aspirantură Situația la Institutul Pedagogic din Chişinău nu se deosebea cu mult de cea de la institutele de învățători. În anul de studii 1951/52, la Catedra Istoria URSS activau 6 cadre didactice titulare: S. Afteniuc, A. Repida, N. Kiricenko, N. Roitman, R. Dubinskaia, Ch. Stratievschi[616]. Dintre specialiştii ce lucrau la catedră doar S. Aftenic şi A. Repida dețineau titlul de doctor în istorie. La catedră mai cumulau V. Senkevici şi A. Esaulenko[617].

La Catedra Istoria Universală corpul profesoral-didactic nu a cunoscut schimbări esențiale încă din anul 1945. Catedra avea în componența sa în anul 1951/52 3 lectori titulari: N.V. Koroliov, şef catedră în anii 1945-1955, I.M. Şlaen, I.S. Krociak. Nici un membru al catedrei nu deținea grad ştiințific şi titlu didactic[618]. În anul de studii 1952/53, corpul profesoral al Catedrei Istorie Universală este completat cu două cadre tinere, absolvenți ai Institutului – Constantin Drachenberg şi Vladimir Potlog[619].

Din anul 1955 până în anul 1960, la Catedra de Istorie a Institutului Pedagogic din Chişinău activau 9 specialişti: N. Kiricenko, N.D. Roitman, A.V. Repida, I.B. Koifman, C.M. Drachenberg, V.I. Potlog, I.M. Şlaen, G.V. Sinița, N.S. Kicighina[620].

---

614 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 148, f. 13, 16.
615 AOSP RM, F. 51, inv. 8, d. 38, f. 20-27.
616 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 128, f. 9-10, 25.
617 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 128, f.9-10.
618 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 128, f.26.
619 Gheorghe Rusnac, Valeriu Cozma. Universitatea de Stat din Moldova (1996-2006). Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2006, p. 228-230.
620 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 181, f. 22.

Catedra universitară Istoria PCUS în anul 1956 avea în componența sa 5 membri: S.I. Galuşcenko, T.A. Karpenko, S.S. Guțul, G.M. Kornilov, I.N. Savocikin[621]. În anul 1958 şef al catedrei devine A.V. Grecul, catedra fiind completată cu încă 3 specialişti: E.P. Racikova, V.C. Barbulat, V.G. Savina[622]. Componența Facultății de Istorie şi Filologie a rămas aceeaşi până în anul 1960.

Catedra de Istorie Universală a Universiztății de Stat din Chişinău a fost inaugurată odată cu înființarea Facultății de Istorie şi Filologie. Inițial, Catedra dispunea de numai doi colaboratori – N. Mohov şi M. Muntean, ultimul transferându-se mai târziu la catedra de Istorie a URSS. În 1947-1948, catedra se completează cu noi specialişti: lectorii superiori R. Enghelgardt şi N. Koroliov, lectorii G. Smirnov şi V. Totrov. Mai târziu, membri titulari ai catedrei devin A. Mirkind, B. Model, V. Antonova, V. Starojuk. În 1951, la catedră, în postul vacant de lector superior, a fost angajată absolventa aspiranturii Universității „M.V. Lomonosov" din Moscova N. Bregovskaia[623].

Primul şef al catedrei a fost Nikolai Mohov (1946-1952), pe care l-a urmat conferențiarul Valentina Antonova (1952-1954). Din 1954 şi până în 1969, când catedra a fost restructurată, în fruntea ei s-a aflat doctorul în istorie, conferențiarul R. Enghelgardt[624].

Catedra de Istorie a URSS era considerată una dintre catedrele principale ale Facultății de Istorie a USM. Despre importanța mare ce i se acorda acestei catedre în pregătirea viitorilor istorici ne vorbeşte elocvent creşterea continuă a numărului colaboratorilor ei. Dacă în primul an de studii, 1946/47, catedra şi-a început activitatea în componență având doi conferențiari (Ia. Grosul, I. Meşceriuk), mai târziu numărul cadrelor s-a mărit[625]. În 1960, în legătură cu comasarea Institutului Pedagogic cu Universitatea de Stat, Catedra de Istorie a URSS se completează cu noi cadre didactico-ştiințifice – doctorii în istorie, conferențiarii N. Kiricenko, A. Repida, I. Koifman, lectorii superiori N. Kicighina, N. Roitman, E. Kiseliova ş.a. De la Şcoala Superioară de Partid, desființată în acelaşi an 1960, au trecut la catedră doctorul în istorie, conferențiarul I. Budak şi lectorul Z. Fedico. În 1963, prin concurs, la catedră se angajează conferențiarii E. Verbițki şi I. Tarasov.

[621] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 181, f. 12.
[622] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 106, f. 142.
[623] П.И. Попружная. Кишиневский государственный университет (Исторический очерк). Кишинев: Изд-во «Штиинца» 1971, с. 231.
[624] Ibidem, p. 231.
[625] Ibidem, p. 111.

În anii ’60, în activitatea catedrei se încadrează absolvenții Facultății de Istorie a USM A. Lisețki, M. Sâtnic, Ş. Panfilov, C. Sâmboteanu. În anii 1960-1969, şef al catedrei a fost doctorul habilitat profesorul I. Budak, mai târziu – director al Institutului de Istorie, membru titular al Academiei de Ştiințe a Moldovei[626].

Pentru pregătirea istoricilor-marxişti, instituțiile de învățământ superior din RSSM aveau nevoie de cadre marxiste calificate. Întrucât populația autohtonă fusese supusă „ideologiei burgheze, fasciste”, ele nu inspirau încredere puterii sovietice, astfel că majoritatea cadrelor universitare în primii ani postbelici erau aduse din alte regiuni ale URSS, fapt demonstrat de componența corpului profesoral al instituțiilor de învățământ superior. Abia după absolvirea primelor promoții de istorici-marxişti, pregătite în condițiile regimului totalitar de comandă, în strictă corespundere cu ideologia marxist-leninistă, corpul profesoral al facultăților de istorie din RSSM a început să fie completat cu cadre locale. În ceea ce priveşte componența corpului studențesc, de asemenea, cea mai mare parte a numărului de studenți în primii ani postbelici o constituia populația alogenă. Această stare de lucruri era determinată de politica statului sovietic privind componența şi dinamica contingentului studențesc de la facultățile (secțiile) de istorie din RSS Moldovenească, ca parte componentă a politicii în domeniul învățământului istoric superior.

Dinamica contingentului de studenți în instituțiile de învățământ superior din RSSM a fost determinată atât de necesitatea de cadre pentru instituțiile de învățământ preuniversitar din republică, cât şi de politicile statului sovietic de propagandă a ideologiei marxist-leniniste şi de completare a organizațiilor de partid cu cadre marxiste, de realitățile politice ale perioadei.

În RSS Moldovenească, conform raportului şefului Secției Cadre a Comisariatului Învățământului din 19 octombrie 1944, nu ajungeau la zi 627 profesori pentru şcolile medii[627]. Aceasta în condițiile în care încă nu toate şcolile medii îşi reluaseră activitatea. În asemenea condiții, rolul principal în pregătirea cadrelor pentru învățământul preuniversitar îi aparținea Institutului Pedagogic din Chişinău şi institutelor de învățători.

În anul de studii 1944/45, la Facultatea de Istorie de la Institutul Pedagogic din Chişinău îşi făceau studiile 84 de studenți (36 la anul I,

[626] Ibidem.

[627] AOSP RM, F. 51, inv. 2, d. 147, f. 30.

10 la anul II, 20 la anul III, 18 studenți la anul IV) din totalul de 384 de studenți. Ponderea Facultății de Istorie o constituia 21, 8%[628]. Dintre aceştia 35 evrei, 25 ruşi, 16 ucraineni, 8 moldoveni[629].

La Facultatea de Istorie de la Institutul de Învățători din Tiraspol în anul de studii 1944/45 îşi făceau studiile 41 de studenți înmatriculați la anul I, întrucât a fost restabilit din evacuare cu statut de institut de învățători cu doi ani de studii, la anul doi studenți nu erau. Din 41 de studenți, 18 erau moldoveni, 18 – ucraineni, 5 – ruşi. Studiile se desfăşurau în două limbi – „moldovenească" şi rusă. În grupa cu studii în limba moldovenească erau 18 studenți, în cea cu studii în limba rusă – 23 studenți[630].

La Institutul de Învățători din Bălți planul de admitere în anul de studii 1945/46 era de 120 de persoane, la Secția de Istorie şi Filologie au fost înmatriculați 57 de studenți[631]. Pe parcursul anului, la această secție au mai fost înmatriculați 8 studenți, astfel către finele anului de studii 1945/46 la Secția Istorie şi Filologie erau 65 de studenți la anul I, 35 de studenți în grupa cu predare în limba moldovenească şi 30 de studenți în grupa cu predare în limba rusă. În total, institutul avea 125 de studenți[632].

În primul an după restabilirea Institutului Pedagogic din Chişinău, a Institutului de Învățători din Tiraspol (1944-1945) şi crearea Institutului de Învățători din Bălți (1945-1946), la facultățile de istorie din RSSM îşi făceau studiile mai mulți studenți alogeni decât moldoveni. Dar, luând în considerație faptul că şcoli medii cu predare în limba moldovenească în republică erau mai multe decât cu predare în limba rusă, la nivelul Comitetului Central al PC(b)M şi Ministerului Învățământului s-a pus problema pregătirii cadrelor autohtone vorbitoare de limba moldovenească. Astfel, în conformitate cu Hotărârea nr. 110 a Consiliului de Miniştri şi a CC al PC(b)M din 1946 *Cu privire la acțiunile de consolidare a activității Institutului Pedagogic din Chişinău* se prevedea ca în anul de studii 1946/47 să se acorde o mai mare atenție la înmatricularea tinerilor de naționalitate autohtonă[633]. Una dintre cauzele că studenții moldoveni erau mai puțini decât de altă naționalitate (ruşi, ucraineni şi evrei) era situația materială proastă a popula-

628 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 6, f. 37.
629 AOSP RM, F. 51, inv. 3, d. 267, f. 27.
630 AOSP RM, F. 51, inv. 3, d. 267, f. 29.
631 AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 3, f. 1-2.
632 AN RM, F. 3143, inv. 1, d. 2, f. 13.
633 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 15, f. 120.

ției autohtone, ce nu le permitea tinerilor să se întrețină, să studieze şi să achite taxa pentru studii introdusă în anul 1940, şi anulată abia în anul 1954[634]. În vederea atragerii populației autohtone la studii, prin Hotărârea Consiliului de Miniştri şi a CC al PC(b)M se prevedea ca studenților să li se acorde condiții normale de studii: amenajarea sălilor de studii şi a căminelor studențeşti, asigurarea cantinei cu utilajul necesar, oferirea unor sume de bani în vederea asigurării activității normale a institutului. Se prevedea ca institutului să i se ofere 250 paturi de dormit, 20 000 m de țesătură de bumbac pentru haine şi lenjerie de pat, 200 paltoane pentru bărbați şi 200 pentru femei, 300 perechi de pantofi pentru bărbați, 100 pentru femei[635].

În pofida faptului că se luase anumite măsuri de îmbunătățire a condițiilor materiale ale studenților, creşterea numărului studenților băştinaşi nu s-a produs imediat. Intențiile de pregătire a cadrelor în instituțiile de învățământ superior din rândul moldovenilor au întâlnit rezistență printre minoritățile naționale care ocupau o poziție dominantă în aparatul de partid şi de stat. Acțiunile de a facilita înmatricularea moldovenilor la studii au fost calificate, în contextul realităților politice ale perioadei staliniste târzii, drept naționalism local[636].

În aceste condiții, chiar şi după inaugurarea Universității de Stat din Chişinău, despre care se menționa că ar fi națională, şi după transferarea în anul 1946 a studenților anului doi de la facultățile de istorie, limbă şi literatură, fizică şi matematică de la Institutul Pedagogic din Chişinău la Universitate[637], în rândul studenților universității dominau reprezentanții minorităților etnice. La 1 noiembrie 1946, la Secția de Istorie a Facultății de Istorie şi Filologie a Universității de Stat din Chişinău erau 59 de studenți, dintre care: 33 ruşi, 8 moldoveni, 8 ucraineni, 6 evrei, 4 studenți de alte naționalități. Din numărul total de studenți ai secției 12 studenți erau membri ai PC şi 32 erau membri ai organizației comsomoliste[638].

---

[634] Постановление № 638. „Об установление платности обучения в старших классах средних школ и в высших учебных заведениях СССР и об изменении порядка назначений стипендий”. În: Собрание постановлений и распоряжений Правительства Союза Советских Социалистических Республик. С приложением алфавитно-предметного указателя, № 1-14. Москва: 1943, с. 236-237; Платное образование – наследие СССР. În: http://nprospekt.ru/2008/06/06/platnoe-obrazovanie--nasledie-sssr [Accesat 12.10.2008]

[635] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 15, f. 120.

[636] AOSP RM, F. 51, inv. 9, d. 314, f. 6.

[637] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 71.

[638] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.330, f. 32.

Începând cu anul 1948, admiterea la studii în instituțiile de învățământ superior din URSS se desfăşura în conformitate cu Ordinul ministrului Învățământului Superior din URSS S. Kaftanov *Cu privire la desfăşurarea examenelor de admitere în instituțiile de învățământ superior din URSS,* în care menționa că examenele trebuie să se desfăşoare strict în conformitate cu Regulamentul aprobat de minister şi publicat în Buletinul Ministerului pentru anul 1948. La disciplina *Istoria,* de la abiturienți trebuia să se ceară cunoştințe ce n-ar fi depăşit programa şcolii medii, dar urma să se acorde o mai mare atenție *Istoriei statului sovietic şi Marelui Război pentru Apărarea Patriei*. Examinatorii trebuiau să ceară de la candidații la studii să efectueze, de asemenea, aprecieri ale proceselor economice, sociale şi politice din diferite perioade prin prisma ideologiei marxiste, în special a mişcărilor revoluționare[639].

La Institutul Pedagogic din Chişinău, în anul 1948, au absolvit Facultatea de Istorie 23 de persoane[640], însă au fost înmatriculați 21 de studenți, deşi planul de admitere fixa 25 de locuri[641]. La sfârşitul anului de studii 1948/49 la facultate erau în total 80 de studenți (la anul I de studii – 20; II – 25; III – 19; IV – 16 studenți)[642].

Ministerul Învățământului Superior din URSS a sesizat micşorarea numărului de studenți în instituțiile de învățământ superior şi, în special, la facultățile de istorie. Pentru a mări numărul de studenți la mai multe facultăți, *a apropia învățământul superior de viață,* a acoperi insuficiența de cadre marxiste, Ministerul Învățământului Superior în persoana viceministrului A. Samarin a emis la 26 mai 1950 Ordinul de deschidere a secției serale de studii la un şir de instituții de învățământ superior din URSS şi la Institutul Pedagogic din Chişinău[643]. Astfel, luându-se în considerație prevederile Ordinului menționat mai sus, Ministerul Învățământului Public din RSSM prevedea pentru anul de studii 1950-1951 la facultățile şi secțiile de istorie ale Institutelor de Învățători cu doi ani de studii 100 de locuri cu studii la zi şi 125 de locuri cu studii fără frecvență, iar pentru secția de Istorie a Facultății de Istorie şi Filologie de la Institutul Pedagogic din Chişinău – 25 locuri cu studii la zi, 25 – la secția serală, 50 – la secția fără frecvență[644] (vezi *Anexa 10*).

---

[639] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 41-verso, 42.
[640] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 26, f. 70.
[641] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 26, f .65
[642] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 26, f. 69.
[643] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 9.
[644] AN RM. F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 8.

Conform Ordinului Ministerului Învățământului Superior din URSS *Cu privire la măsurile de ajutor pentru Universitatea de Stat din Chişinău*, planul de înmatriculare la specialitatea *Istorie* era de 25 de persoane. În total, la universitate în anul de studii 1950/51 îşi făceau studiile 1435 de studenți, dintre care: ruşi – 638, evrei – 316, moldoveni – 284, ucraineni – 158, alte naționalități – 41[645].

Planul de admitere la Institutul Pedagogic din Bălți în anul 1953/54 la Secția de Istorie era de 25 de persoane[646]. În total, după înmatriculare, la Secția de Istorie (în anul 1953) erau 60 de studenți, dintre care: 41 erau moldoveni, 13 – ucraineni, 10 – evrei, 3 – ruşi. După apartenența politică, 1 membru al Partidului Comunist, 53 comsomolişti, 6 fără apartenență politică[647].

În anul de studii 1953/54, până la transferarea facultăților (secțiilor) de istorie la Institutul Pedagogic din Chişinău, contingentul de studenți la institutele de învățători şi pedagogice din RSSM era următorul: Institutul Pedagogic din Chişinău – 119 studenți; Institutul Pedagogic din Tiraspol (cu doi ani de studii) – 50; Institutul Pedagogic din Bălți (cu doi ani de studii) – 60; Institutul de Învățători din Soroca – 75[648]. În anul 1956/57, la Facultatea de Istorie şi Filologie a Institutului Pedagogic din Chişinău erau 642 de studenți[649]; la Facultatea de Istorie şi Filologie de la Universitatea de Stat din Chişinău în acelaşi an de studii 1956/57 erau 192 de studenți[650]. Numărul studenților la Secția de Istorie a Facultății de Istorie şi Filologie de la Institutul Pedagogic din Chişinău a crescut considerabil pe seama studenților transferați de la Institutele din Tiraspol şi Bălți. Aceştia nu puteau fi transferați şi la Universitatea de Stat din Chişinău, întrucât studiau după programele institutelor de învățători cu doi ani de studii, iar programa de studii de la universitate era prevăzută pentru cinci ani.

Această schimbare a jucat un anumit rol în ridicarea calității de pregătire a profesorilor de istorie. Schimbări şi mai însemnate în pregătirea acestor specialişti au avut loc în legătură cu trecerea la pregătirea unor cadre didactice de profil larg, cu durata studiilor de cinci ani. Din anul de studii 1956/57, Institutul Pedagogic din Chişi-

645 Gh. Rusnac, V. Cozma. Rectorii Universității de Stat din Moldova (1946-1993). Chişinău: CEP USM, 2005, p. p.46.
646 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 94, f. 9.
647 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 94, f. 10
648 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 141, f. 6-18.
649 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 181, f. 4.
650 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 181, f. 5.

nău a început să pregătească profesori la specialitatea *Istoria şi limba moldovenească,* numai la specialitatea *Istorie* n-a rămas nici o grupă academică. Totodată, majoritatea studenților, iar ulterior şi a profesorilor, se considerau ei înşişi că sunt mai mult specialişti în istorie, iar studiile filologice le considerau drept o specialitate suplimentară. În acelaşi timp, la secția fără frecvență s-a păstrat o singură specialitate – *Istoria*[651].

Un an înaintea comasării Institutului Pedagogic cu Universitatea de Stat, în 1959, la Universitatea de Stat din Moldova erau 112 studenți la Secția *Istorie*, la Institutul Pedagogic din Chişinău la specialitatea *Istorie şi limba moldovenească* – 249 de studenți cu studii la zi şi 396 cu studii la secția fără frecvență la specialitatea *Istorie*[652].

Fuzionarea Facultăților de Istorie şi Filologie ale ambelor instituții de învățământ superior din RSSM a dus la o creştere considerabilă a numărului de studenți la Facultatea de Istorie şi Filologie a Universității de Stat. În anul 1960, la facultatea vizată îşi făceau studiile 646 studenți, dintre care la specialitatea *Istorie* cu frecvență la zi – 186, la specialitatea *Limba şi literatura moldovenească* – 180, la specialitatea *Limba şi literatura rusă* – 280, la secția fără frecvență la specialitatea *Istorie* îşi făceau studiile 409 studenți. În total, la facultate în anul 1960 erau 1055 de studenți. Către 1 iulie 1962, numărul acestora a crescut la 1215. Facultatea de Drept avea doar 72 studenți, ulterior Facultatea de Istorie şi Filologie şi Facultatea de Drept s-au reorganizat în Facultatea de Istorie şi Drept cu două secții – de istorie şi de drept, şi Facultatea de Filologie[653]. Numărul studenților a continuat să crească şi în cadrul Facultății de Istorie şi Drept reorganizate. Aceasta s-a datorat faptului că planul de admitere a studenților la Facultatea de Istorie şi Drept, la specialitatea *Istorie* şi la specialitatea *Drept,* în baza Ordinului ministrului Învățământului Public al RSSM din 6 martie 1963 *Cu privire la aprobarea planului de admitere a studenților la Universitatea de Stat din Moldova în anul de învățământ 1963/64* a fost stabilit un număr de 475 de persoane, dintre care 175 la secția de zi şi 300 la secția fără frecvență. A fost stabilit să fie completate cinci grupe cu studierea în limba moldovenească şi două – în limba rusă[654].

651 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000), p. 145.
652 AN RM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f. 16.
653 V. Cozma. Învățământul universitar în Sistemul ştiințific şi Educațional din Republica Moldova. 1946-1996, p. 108.
654 Ibidem.

Creşterea numărului de studenți nu era întâmplătoare, deoarece admiterea la studii superioare în RSSM era strict dirijată de Ministerul Învățământului Public. Anual se fixa numărul studenților ce urmau să fie înmatriculați la studii la fiecare specialitate. În conformitate cu Planul de admitere pentru anii 1960-1965 la specialitatea *Istorie,* la Universitatea de Stat din Moldova (singura instituție din 1960 care pregătea istorici-marxişti) se planifica a fi înmatriculați după cum urmează: 1960 – 120 de studenți; 1961 – 550 (350 la zi/200 la f/f); 1962 – 200 (100/100); 1963 – 200 (100/100); 1964 – 225 (125/100); 1965 – 325 (200/125)[655].

Documentele şi datele statistice analizate demonstrează că în primii ani postbelici majoritatea studenților care-şi făceau studiile în instituțiile de învățământ superior erau de origine străină. Politica statului în această perioadă nu era loială față de creşterea numărului acestora. Abia la începutul anilor '50 numărul studenților autohtoni a început să crească datorită creşterii bunăstării populației, ameliorării situației economice. Facultățile de Istorie au fost permanent în vizorul organelor de stat, numărul de studenți fiind regulat în dependență de numărul de cadre marxiste necesare la moment. Deşi neuniform, dar numărul lor a crescut, ce demonstrează că necesitatea de cadre pentru lucrul în organele de partid şi de stat a crescut şi ea.

[655] AN RM, F. 2991, inv. 9a, d. 87, f. 59.

CAPITOLUL V
STUDIEREA ISTORIEI NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL ISTORIEI URSS

După preluarea controlului asupra teritoriului Basarabiei de către puterea sovietică, în domeniul ştiinței şi învățământului istoric, ca şi în alte ramuri, direcțiile de activitate şi cercetare erau trasate la plenarele CC al PCUS, iar apoi transmise comitetelor centrale ale partidelor comuniste din republicile unionale. Rezultatele cercetărilor erau considerate şi prezentate ca parte componentă a planurilor cincinale, fiind planificate din timp.

Odată create, instituțiile de învățământ superior din RSSM – Institutul Pedagogic şi Institutele de Învățători din Bălți şi Soroca, Universitatea de Stat din Chişinău, au devenit importante centre educaționale şi ştiințifice din țară, fiind fondate ca parte componentă a sistemului educațional sovietic. Regimul comunist sub oblăduirea căruia s-au desfăşurat toate lucrările de plăsmuire a instituțiilor de învățământ superior avea scopul nu de a dezvolta ştiința pe teritoriul dintre Prut şi Nistru, ci de a grăbi integrarea teritoriului ocupat în cadrul URSS. Facultățile de istorie ale acestor instituții, devenind şcolile principale de pregătire a ideologilor comunişti (cadre de partid şi ale aparatului de stat, propagandişti, profesori etc.), urmau să transforme populația „eliberată" de sub „ocupație burghezo-fascistă" în cetățeni sovietici. Educarea unui om nou – *homo sovieticus* – presupunea mai întâi izolarea populației dintre Prut şi Nistru de România, lipsirea populației din spațiul Pruto-Nistrean de istorie, limbă, alfabet, cultură, tradiții. Populația românească dintre Prut şi Nistru, conform noilor obiective politice, urma să devină „poporul moldovenesc".Astfel, studierea şi cercetarea istoriei naționale în cadrul instituțiilor de învățământ superior reflectă scopurile urmărite de regimul totalitar comunist, politica națională şi procesele social-politice din RSSM.

5.1. Studierea istoriei naționale în instituțiile de învățământ superior din RSSM

În etapa inițială, noțiuni elementare ale istoriei ținutului natal se predau în cadrul obiectului *Istoria URSS*. Această etapă a început în RSSM odată cu restabilirea din evacuare în anul 1944 a Institutului Pedagogic din Chişinău şi a Institutului de Învățători din Tiraspol.

La Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic din Chişinău inițial era o singură catedră – *Catedra de Istorie* (1944). La Universitate (din anul 1946) exista pe lângă Catedra de Istorie Universală şi Catedra de Istorie a URSS[656]. În cadrul acestor instituții se preda cursul *Istoria Popoarelor URSS*. Obiectul de bază al acestui curs îl constituia Istoria URSS, însă în conformitate cu programele de studii, conținutul principal al obiectului îl constituia Istoria Rusiei, a formării şi dezvoltării ei ca stat multinațional, punându-se accent pe importanța istorică a aşa-numitei „alipiri benevole” a popoarelor alogene la Imperiul Rus, aceasta era istoria constituirii şi dezvoltării URSS. *Istoria Moldovei* se studia în cadrul cursului *Istoria URSS* începând cu anul 1812[657].

În anul de studii 1944-1945, la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic din Chişinău studierea istoriei naționale a cunoscut o altă evoluție a evenimentelor decât la Universitate: la inițiativa profesorului N. Narțov au fost create trei catedre, printre care şi Catedra de Istorie a Moldovei. Pe atunci, N. Narțov era singurul din RSS Moldovenească doctor în istorie, profesor universitar. Pentru prima dată în republică a fost creată o catedră de Istorie a Moldovei. Fiind şef al acestei catedre, N. Narțov a întocmit proiectul programei de istorie a Moldovei.

La 13 noiembrie 1945, *Planul-prospect* al cursului *Istoria Moldovei* a fost discutat şi aprobat la şedința catedrelor de ştiințe socioumane, iar la 15 noiembrie 1945 – la şedința Consiliului ştiințific al Institutului[658]. *Planul-prospect* al cursului *Istoria Moldovei* era compus din

---

[656] V. Cozma. Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946-1996. Chişinău: USM, 1996, p. 221.

[657] V. Cozma, A. Dolghi. Istoria națională la Universitatea de Stat din Moldova (1946-1990). În: Conferința ştiințifică internațională, „Învățământul superior şi cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaştere”, dedicată jubileului de 60 de ani ai Universității de Stat din Moldova, 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor, ştiințe socioumane. Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2006, p. 29-30.

[658] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.331, f. 4-5.

22 de compartimente[659]. Tematica cursului era formulată în spiritul „relațiilor seculare ale poporului moldovenesc cu marele popor rus" şi a misiunii eliberatoare a acestuia, inclusiv a URSS. Vom numi doar unele dintre aceste teme: *Etnogeneza poporului moldovenesc; Războiul Ruso-Turc şi eliberarea poporului moldovenesc de sub jugul turcesc; Basarabia în componența Imperiului Rus în prima jumătate a secolului XIX; Basarabia sub jugul român 1918-1940; Lupta puterii sovietice pentru eliberarea Basarabiei; Reunirea poporului moldovenesc şi întemeierea RSSM*[660].

În acest *Plan-prospect* s-a evitat intenționat introducerea unor teme ce ar fi impus tratarea unor aspecte ale istoriei celorlalte Principate Româneşti în epoca medievală şi modernă, de exemplu, însuşi autorul planului la şedința Consiliului ştiințific menționa că „n-a introdus tema despre Revoluția lui Tudor Vladimirescu". Membrii Consiliului şi-au expus şi ei opiniile, care, deşi conțineau unele sugestii pentru îmbunătățirea cursului, erau pozitive: Ia. Grosul, şeful Catedrei Istoria URSS, spunea că proiectul programei a fost alcătuit pe baza cercetărilor profesorului Narțov şi este prima interpretare marxistă a *Istoriei Moldovei*; K. Slutskaia, şefa catedrei Bazele Marxism-Leninismului, consemna: „Proiectul discutat este primul proiect bazat pe metodologia marxist-leninistă şi că scopul acestui curs este de a da «Istoriei Moldovei» o interpretare obiectivă de pe pozițiile sovietice". Aici e cazul de a consemna poziția istoricului Mohov, lector superior, candidat în ştiințe, care mai târziu şi-a schimbat poziția referitor la acest curs şi conținutul manuscrisului manualului propus de Narțov. El menționa: „În programa discutată, teoretic, este bine ilustrată influența culturii ruse asupra Istoriei Moldovei"; A. Baranavschi, directorul Institutului Pedagogic, considera că„prin lucrare trece ca un fir roşu legătura firească a istoriei poporului Moldovei cu istoria marelui popor rus", după care a propus ca Planul-prospect să fie aprobat[661]. Consiliul Ştiințific a decis de „a încuviința proiectul programei la istoria Moldovei şi a-recomanda pentru aprobare Comisariatului Norodnic pentru Învățământ"[662]. Acesta a fost primul proiect al programei didactice la istoria Moldovei cunoscut nouă. Însă, din motive necunoscute, Comisariatul Norodnic pentru Învățământ al RSSM nu a discutat proiectul programei, iar

[659] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.331, f. 9-14.
[660] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.331, f. 9-14.
[661] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.331, f. 4-5
[662] AOSP RM, F. 51, inv. 4, d. 330, 331.331, f. 4-5

Comitetul pentru Învăţământul Superior de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al URSS n-a aprobat constituirea acestei catedre. În acei ani, toate catedrele noi care se înfiinţau, precum şi toţi şefii de catedre trebuiau să primească aprobarea acestui comitet. Concluzionăm că această Catedră de Istorie a Moldovei a existat neoficial o perioadă scurtă de timp (1944-1946). În legătură cu transferarea lui Ia. Grosul la Universitatea de Stat din Moldova, în postul de şef al Catedrei de Istorie a Popoarelor URSS a Institutului Pedagogic din Chişinău a fost numit profesorul N. Narţov. În urma unor denigrări publice la şedinţele diferitelor consilii şi publicarea unor articole demascatoare[663] la adresa profesorului Narţov, la 25 noiembrie 1947 a fost suspendată predarea *Cursului de istorie a Moldovei* la Institutul Pedagogic din Chişinău. N. Narţov a fost concediat din postul de şef al Catedrei de Istorie a URSS şi de conducător ştiinţific al aspiranţilor istorici[664].

În anii 1945-1947, pentru studierea *Istoriei Moldovei,* la Institutul Pedagogic erau rezervate 100 ore de studiu şi se preda în anii III şi IV la Facultatea de Istorie şi cea de Filologie[665]. În anul de studii 1955/56, lectorii de la Catedra de Istoria URSS S. Afteniuc, N. Kiricenko, I. Koifman, A. Repida, Ch. Stratievschi şi I. Şlaen au elaborat şi au publicat pentru prima dată în republică o programă a cursului *Istoria Moldovei* pentru instituţiile de învăţământ superior ale republicii. Cu toate acestea, numărul orelor de *Istorie a Moldovei* în cadrul cursului de *Istorie a URSS,* începând din anul de studii 1957/58 a fost redus până la 54 de ore.

În cadrul universităţilor, *blocul disciplinelor istorice* fiind mult mai divers, includea şi cursul *Istoria unui popor din URSS* (102 ore). Prin acest curs se prevedea studierea istoriei poporului autohton, în cazul RSSM se intuia studierea istoriei *poporului moldovenesc,* însă cum arată *Raporturile de activitate pentru anii de studii 1946/1950,* acest curs nu s-a studiat în cadrul Universităţii de Stat din Chişinău. În anul de studii 1950/1951 a fost studiat cursul *Istoria Moldovei,* în planurile de studii acest curs nu a figurat, fiind considerat parte componentă a cursului de *Istoria popoarelor URSS*[666]. Abia la l septembrie 1957 în planurile de învăţământ ale Facultăţii de Istorie şi Filologie

663 К. Воронов. Как и чему учит профессор Н. Нарцов. În: Советская Молдавия, 8 августа 1947, № 155 (965).

664 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), 2000, p. 46.

665 Ibidem, p. 46.

666 AN RM, F. 3186, inv. 1, d. 39, f. 19-20.

a fost introdus pentru prima dată cursul complet *Istoria Moldovei* cu un volum de 72 de ore cu susținerea examenului. Catedra de Istorie a URSS a fost obligată să elaboreze programa cursului şi să o prezinte spre aprobare până la l iulie 1957. Astfel, din 1957, viitorii istorici pregătiți la Universitatea de Stat din Chişinău încep să studieze istoria ținutului natal, desigur, doar fragmentar şi în interpretare marxist-leninistă[667]. În şcoli şi în alte instituții de învățământ din republică istoria Moldovei nu se studia.

Membrii Catedrei de Istorie a URSS M. Muntean, N. Roitman, E. Kiseliova, M. Sâtnic ş.a. au început predarea noului curs *Istoria Moldovei*, precum şi elaborarea unor materiale didactice la disciplina dată[668]. În anul 1960, odată cu transferarea Institutului Pedagogic la Universitatea de Stat, istoria națională se studia numai în cadrul acesteia.

5.2. Elaborarea primului manual universitar – prima sinteză marxistă de Istorie a Moldovei

În a doua jumătate a anilor '40 se simțea o criză a materialelor didactice, a literaturii de specialitate. Dacă manualele referitoare la *Istoria universală* şi *Istoria URSS* erau trimise din alte republici unionale, de la alte instituții de învățământ superior, atunci cele referitoare la *Istoria Moldovei* practic lipseau. Cărțile româneşti au fost confiscate şi nu se mai găseau în biblioteci. Predarea cursului de *Istorie a Moldovei* se efectua inițial în baza programei, a *Planului-prospect,* şi a notelor efectuate de profesorul N. Narțov. În conformitate cu acest *Plan-prospect,* profesorul a redactat un curs general de *Istorie a Moldovei* menit să servească drept manual universitar. După ce autorul a pregătit manuscrisul manualului de *Istorie a Moldovei*, în organele superioare de partid şi de stat au început să parvină semnale că profesorul N. Narțov denaturează istoria Moldovei. Ca răspuns la aceste semnale, în ziua de 15 noiembrie 1946, la Institutul Pedagogic a avut loc o şedință comună a catedrelor de Istorie a URSS, Istorie Universală, Bazele Marxism-Leninismului şi Limbă şi Literatură Moldovenească, la care au fost invitați reprezentanți de la alte catedre. La începutul şedinței a luat cuvântul decanul Facultății de Istorie A. Gozun, după aceea profesorul N. Narțov a expus conținutul de bază al

---

[667] V. Cozma. Istoria Universității de Stat din Moldova (1946-1996), p. 222.
[668] Ibidem.

schiţei manualului. Apoi a luat cuvântul doctorul în istorie N. Mohov, care într-o formă categorică l-a învinuit pe profesorul N. Narţov de o serie de neajunsuri serioase cu caracter metodologic, de denaturare a factologiei în istoria Moldovei. Însă ceilalţi oratori, printre care şi A. Gozun, remarcând unele neajunsuri au subliniat că neajunsurile şi greşelile comise pot fi uşor corectate, deoarece este vorba numai de o schiţă a manualului. Participanţii la şedinţă au atras atenţia lui N. Narţov asupra necesităţii de a lua în seamă observaţiile în procesul pregătirii manuscrisului manualului pentru tipar[669].

Pe măsură ce redactarea acestui curs avansa, unele capitole şi compartimente erau discutate la instituţiile ştiinţifice şi de învăţământ din Chişinău, Kiev, Moscova. Au fost făcute mai multe obiecţii critice, multe recomandări, în cele din urmă, încurajatoare, menite să grăbească elaborarea manualului. Unele probleme oglindite în manualul de istorie, în curs de elaborare de către profesorul N.A. Narţov, erau predate nu numai în instituţiile ştiinţifice şi de învăţământ, ci şi în faţa activului de partid şi sovietic din republică, în faţa propagandiştilor şi intelectualităţii de creaţie. Elaborarea cursului de *Istorie a Moldovei* era oglindită în presa republicană şi a trezit o mare rezonanţă. La începutul anului 1947, redactarea manualului a fost încheiată. Lucrarea a fost prefaţată de academicianul N.S. Derjavin, care scria despre N.A. Narţov şi despre manualul de *Istorie a Moldovei*: „Autorul cărţii de faţă profesorul N. Narţov lucrează de mai mult timp în domeniul istoriei Moldovei (inclusiv a Basarabiei) şi, fiind unul dintre cei mai buni specialişti în acest domeniu, se bucură de o mare popularitate printre istoricii şi filologii sovietici şi români”[670]; „Până la această lucrare a profesorului Narţov la noi n-a existat vreo operă de sinteză privind istoria Moldovei, care ar satisface cerinţele cititorului sovietic contemporan. Lucrarea profesorului Narţov este prima operă în literatura istorică sovietică ce se ridică la nivelul cerinţelor ştiinţei şi contemporaneităţii şi astfel complineşte o lacună considerabilă în cunoştinţele noastre despre marea noastră patrie şi strânsa ei familie frăţească de popoare în cunoştinţele despre istoria eroicului popor moldav”[671].

Manuscrisul, după ce a fost redactat în corespundere cu obiecţiile făcute de recenzenţi, este trimis la principalele instituţii ştiinţifice din ţară spre a fi discutat şi apreciat, primind avizele şi recenziile mai

[669] Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 46.
[670] А. Лазарев. Кум а фост скрисэ история Молдовей În: Нистру, 1989, № 2, п. 127.
[671] Ibidem, p. 127-128.

multor savanți istorici de seamă din țară. Aceste avize importante au parvenit de la academicienii B.D. Grekov, V.I. Piceta, membrii corespondenți A.M. Pankratova, A.D. Udalțov, profesorul M.V. Levcenko. Avizele şi recenziile conțineau o serie întreagă de obiecții critice de ordin teoretic, factologic şi metodic. Cu toate acestea, aprecierile vădeau, în linii mari, o atitudine pozitivă, binevoitoare, semnatarii lor recomandau manuscrisul spre publicare, după ce s-ar fi operat amendamentele, concretizările cerute[672].

Academicianul V.I. Piceta a dat următoarea apreciere manuscrisului: „Lucrarea lui N. Narțov este prima încercare de a întocmi o *Istorie a Moldovei*. Necesitatea unei asemenea opere este evidentă. Este imposibil să predai istoria Moldovei în şcoala medie şi în cea superioară nedispunând măcar de un manual elementar. Opera lui este prețioasă prin însuşi materialul faptic înglobat. N.A. Narțov este destul de competent în problemele de istorie a Moldovei şi o revizuire a cărții dintr-un alt punct de vedere, chiar şi adoptându-se o altă periodizare, nu va constitui o mare dificultate pentru dumnealui, va rezulta un prețios manual de *Istorie a Moldovei*”. Încheind avizul, academicianul B. Grekov scrie: „Consider că avem de a face cu o carte folositoare. Conceptul cărții merită tot sprijinul nostru. Deşi imperfectă, cartea îl familiarizează pe cititor cu *Istoria Moldovei*”. Membrul corespondent A. Pankratova constata în avizul său: „Această operă amplă, denumită *Istoria Moldovei*, este prima lucrare de sinteză a istoriei Moldovei din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre în istoriografia sovietică. Cartea este destinată să servească drept manual pentru instituțiile de învățământ superior”.

Profesorul M.V. Levcenko menționa în avizul său: „După ce va lua cunoştință de această lucrare amplă, oricare cititor obiectiv va trebui să recunoască că autorul a făcut totuşi față acestor dificultăți şi cartea dumisale este un aport conştiincios şi prețios la ştiință”.

După parvenirea avizelor pozitive citate aici şi necitate, directorul Institutului Pedagogic din Chişinău A.G. Baranovski a recomandat, în mod oficial, manuscrisul lucrării profesorului N. Narțov Editurii pedagogice „Şcoala sovietică”din RSSM spre a fi editat în calitate de manual de *Istorie a Moldovei* pentru instituțiile de învățământ superior din republică[673].

---

[672] V. Cozma, A. Dolghi. Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei, p. 52-62.

[673] Ibidem.

Însă la 8 august 1947, în ziarul republican *Sovetskaia Moldavia* a fost publicat un articol semnat de K. Voronov, intitulat *Cum şi ce ne învață profesorul N. Narțov*, în care manuscrisul manualului şi cursul de lecții ale profesorului N. Narțov au fost supuse unei critici violente pentru *propagarea ideologiei burgheze în rândurile tineretului studențesc*[674].

K. Voronov este un pseudonim sub care se ascund autorii articolului: un istoric (N. Mohov) şi un filolog, numele căruia nu se cunoaşte precis, care priveau duşmănos opera lui N.A. Narțov.

Semnatarii acestui articol voiau să folosească ziarul în anumite scopuri. În acel timp, manuscrisul lui N. Narțov, care se mai afla în portofoliul Editurii pedagogice „Şcoala Sovietică", a dispărut, lucru foarte suspect. Iar în articol autorii analizează conspectele studenților, şi nu cursul integral stenografiat sau manuscrisul: „În conspectele lecțiilor nu a fost dată schema marxistă a procesului istoric, nu este prezentată schimbarea formațiunilor sociale pe teritoriul Moldovei, în limitele acestei scheme lipsind caracteristica evenimentelor istorice în ordine cronologică"[675]. Învinuirile cele mai grave constau în naționalism şi propagarea ideilor burgheze. Astfel, în articol se menționează: „Profesorul urmează născocirile false ale istoricilor burghezo-naționalişti germani"[676]. O caracterizare mai adecvată a lucrărilor lui Narțov a făcut-o în alocuțiunea sa N. Koroliov, şeful Catedrei de Istorie Universală, la şedința Consiliului Institutului: „La o examinare mai atentă a manualului şi a cursului de lecții la Istoria Moldovei a lui Narțov observăm că acesta a fost împrumutat, mai exact, copiat de la istorici germani şi români. Dacă manualul şi prelegerile se deosebesc cu ceva de istoricii germani şi români, aceasta-i în măsura în care o traducere proastă se deosebeşte de original"[677]. Aceste învinuiri publice au făcut ca să fie discutat cazul în organele de partid. La 23 august 1947, acest articol a fost discutat la şedința biroului de partid al Institutului[678], la 16-17 septembrie – la Colegiul Ministerului Învățământului al RSSM, iar la 3-4 octombrie 1947 – la şedința Consiliului Institutului. Toate aceste şedințe au susținut critica la adresa profesorului N. Narțov în

[674] К. Воронов. Как и чему учит профессор Н. Нарцов. În: Советская Молдавия, 8 августа 1947, № 155 (965).
[675] Ibidem.
[676] Ibidem.
[677] Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000), p. 46.
[678] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158.

ziarul *Sovetskaia Moldavia*. Discuțiile aveau caracter politic şi nu ştiințific[679].

În acelaşi context, la 25 noiembrie a avut loc şedința Biroului CC al PC(b) al Moldovei în conformitate cu decizia căruia s-a suspendat predarea cursului de Istorie a Moldovei la Institutul Pedagogic din Chişinău, iar profesorul Narțov a fost concediat din postul de şef al Catedrei de Istorie a URSS şi de conducător al aspiranților istorici; manuscrisul manualului de *Istorie a Moldovei*, scris de Narțov, a fost retras oficial de Institut de la editură[680]. La aceeaşi şedință, CC al PC(b) a ordonat pregătirea unui alt manual de Istorie a Moldovei. Biroul CC al PC(b)M a luat sub control şi conducerea sa întregul proces de pregătire, de redactare şi editare a cursului de *Istorie a Moldovei*. În acest scop, a fost creată o comisie specială pentru scrierea unui curs „marxist-leninist „ştiințific" de istorie a Moldovei". Comisia era alcătuită din 17 persoane în frunte cu secretarul CC al PC(b) al Moldovei, responsabil pentru problemele muncii ideologice, M.M. Radul. Din 1949, în fruntea comisiei se situează A.M. Lazarev[681].

Paralel cu aceste acțiuni, la Institutul Pedagogic din Chişinău s-a efectuat un control de către *Secția de Predare a Ştiințelor Sociale* a Ministerului Învățământului Superior din URSS. În conformitate cu raportul comisiei, ministrul Învățământului Superior din URSS S. Kaftanov a emis Ordinul nr. 1938 din 31 decembrie 1947 *Cu privire la neajunsurile, greşelile şi denaturările în predarea Cursului de Istorie a Moldovei la Institutul Pedagogic de Stat din Chişinău şi cu privire la măsurile de îmbunătățire a lucrului Catedrei Istoria URSS a Institutului* (vezi *Anexa 11*)[682].

În conformitate cu acest Ordin, s-a constatat că în predarea Istoriei Moldovei la Institutul Pedagogic din Chişinău au fost comise greşeli grave, atât din partea profesorului N. Narțov, şeful Catedrei de Istorie a URSS, cât şi din partea altor lucrători ai catedrei: „În cursul lecțiilor la Istoria Moldovei, într-un şir de publicații ale profesorului N. Narțov şi în manualul pregătit pentru tipar au fost comise grave greşeli politice, denaturări şi confuzii ce atestă viziunile nemarxiste şi incompetența metodologică a profesorului N.A. Narțov"[683].

679 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000), p. 46.
680 Ibidem.
681 V. Cozma, A. Dolghi. Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3 (71), iulie-septembrie 2007, p. 52-62.
682 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158-160-verso.
683 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158

În Ordin se mai menționează că „în conspectele lecțiilor şi manuscrisul manualului nu este prezentat cursul sistematic al Istoriei Moldovei; până în secolul al XIX-lea este ilustrată doar istoria Moldovei de peste Prut, în secolul al XIX-lea – istoria Basarabiei, iar după revoluția din februarie din 1917 în Rusia – doar istoria județului Balta[684]. Narțov a mai fost acuzat că nu a descris esența jugului „feudal-turcesc”, nu a demonstrat rolul progresiv al poporului rus şi ajutorul lui acordat poporului moldovenesc în lupta pentru înlăturarea jugului turcesc. Campania cazacilor ucraineni în frunte cu Bogdan Hmelnițki şi a armatelor ruse în Moldova în timpul războaielor ruso-turce sunt interpretate de profesorul Narțov că ele au adus Moldovei doar asuprire şi ruinare, şi nu eliberare de jugul turcesc[685]; a diminuat rolul lui Suvorov, nu a urmat schema marxist-leninistă în istoria Moldovei, nu este prezentată schema formațiunilor social-economice. Profesorul Narțov nu a ținut cont de condițiile specifice ale Moldovei, populația căreia a fost supusă un timp îndelungat propagandei burghezo-naționaliste şi fasciste false, în cursul său el n-a luptat cu această propagandă duşmănoasă, dar a căzut prizonierul concepției istorice burgheze, româneşti şi germane[686]. Ordinul constata plagieri din operele istoricilor români şi germani, îl acuză de lipsă de moralitate, închinare în fața ideologiei burgheze etc.

Analizând acuzațiile aduse de Kaftanov, conform raportului comisiei ce a efectuat controlul, vedem că ele sunt identice, în mare parte, cu acuzațiile publicate în *Sovestkaia Moldavia* şi cele aduse de adversarii lui Narțov. Prin urmare, evenimentele s-au derulat astfel: comisia delegată la Chişinău a luat cunoştință de procesele-verbale ale discuțiilor şi de articolele publicate în presă, probabil şi unii reprezentanții ai CC al PC(b) al Moldovei a propus comisiei proiectul său de decizie, iar comisia a preluat acuzațiile şi le-a propus ministrului pentru semnare. Ajungem la această concluzie pornind de la faptul că ordinul ministrului repetă deciziile luate de CC al PC(b)M adoptate cu o lună înainte. Ținând cont că aceste evenimente au avut loc în plină campanie de luptă contra cosmopolitismului, demascarea cosmopoliților şi „denaturărilor burgheze” era foarte actuală şi promitea demascatorilor ascensiune în carieră.

Ordinul ministrului Kaftanov mai constată odată în plus toate gre-

---

[684] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158.
[685] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 159.
[686] AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 159.

şelile depistate, îl mai concediază o dată pe Narţov din funcţia de „şef al Catedrei Istorie a URSS şi de conducător al aspiranţilor istorici”, ordonând Comisiei Superioare de Atestare să revadă teza de doctor a lui N. Narţov cu privire la corespunderea acesteia cerinţelor tezelor de doctor, îi mai concediază pe lectorii M.A. Debner şi F.P. Ostaşco, îl mustrează pe directorul Institutului Pedagogic din Chişinău A.G. Baranovski[687]. Ministrul Învăţământului Superior din URSS ordonă crearea unei comisii pentru a elabora programa Cursului de Istorie a Moldovei şi a unui colectiv de autori pentru a elabora manualul de *Istorie a Moldovei*[688], ceea ce CC al PC(b) al Moldovei a făcut la şedinţa din 25 noiembrie 1947. Astfel, demnitarii moldoveni au preîntâmpinat ordinul ministrului cu o lună înainte.

În pofida faptului că *Planul-prospect* al cursului şi manuscrisul manualului de *Istorie a Moldovei* au fost scrise în spirit marxist-leninist şi a atitudinii proruse, reprezentând o îmbinare de fapte veridice cu falsuri istorice, considerăm discreditarea şi persecutarea profesorului N. Narţov drept un exemplu de imixtiune a organelor politice în viaţa instituţiilor de învăţământ superior. Cazul dat, conform opiniei oficiale, trebuia să servească drept învăţătură pentru istoricii moldoveni, ca aceştia să determine cu mai multă precauţie volumul, concepţia şi locul *Istoriei Moldovei* în cursul general de Istorie a URSS.

Lui Narţov i s-a propus să facă parte din comisia pentru elaborarea manualului şi să contribuie cu studiile sale, dar, probabil, simţindu-se ofensat, a refuzat propunerea. A. Lazarev în articolul *Cum a fost scrisă Istoria Moldovei* menţiona: „Din păcate, profesorul Narţov a lăsat ca ambiţia să învingă bunul simţ, ca interesele personale să le predomine pe cele obşteşti”[689]. Dintr-un certificat al secţiei Instituţii Superioare de Învăţământ a CC al PC(b) al Moldovei aflăm că N. Narţov s-a adresat către şeful Secţiei propagandă şi agitaţie al CC al PC(b)M tov. K. Cernenko cu rugămintea despre reabilitarea sa ca savant ce a lucrat asupra problemelor istoriei Moldovei. Profesorului Narţov i s-a comunicat că problema cu privire la reabilitarea sa poate fi rezolvată doar pe calea participării lui active în lucrul ştiinţific. Acest fapt ne sugerează că membrii comisiei sus-numite au fost lipsiţi, prin discreditarea lui Narţov, de rezultatele cercetărilor sale, întâmpinând dificultăţi în elaborarea manualului.

---

687 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 160-verso, 161.

688 AN RM. F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 161.

689 А. Лазарев. Кум а фост скрисэ история Молдовей. În: Нистру, 1989, № 2, п. 133.

În vederea executării ordinului ministrului Kaftanov, Comisia Superioară de Atestare de pe lângă Ministerul Învățământului Superior al URSS abia la 14 iulie 1950 a reexaminat teza de doctor a profesorului N. Narțov şi a verificat-o cu privire la corespunderea cerințelor față de lucrările de acest gen. În urma examinării s-a decis de a lăsa neschimbată decizia Comisiei de Atestare din 17.03.1945 cu privire la conferirea gradului ştiințific de doctor lui N. Narțov în baza susținerii publice a tezei la 03.10.1944 în cadrul Universității din Asia Mijlocie cu tema „Destinele istorice ale Basarabiei şi Moldovei”[690]. Cu toate acestea, N. Narțov nu a fost angajat în nici o instituție de învățământ superior sau de cercetări până în anul 1956. În aceşti ani, menționează Narțov în fişa personală de evidență a cadrelor, a trăit din pensia de invalid[691]. Considerăm că destalinizarea, hotărârile Congresului XX al PCUS au făcut posibilă reîntoarcerea sa în rândul oamenilor de ştiință. La 1 mai 1956, N. Narțov, în baza concursului din 13 aprilie 1956, este angajat în calitate de cercetător ştiințific superior la Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură – şef al Muzeului de Arheologie[692]. În această funcție N. Narțov activează până la 5 decembrie 1960, când este concediat în legătură cu pensionarea[693].

Cazul lui Narțov este un exemplu tipic al imixtiunii organelor politice în viața instituțiilor de învățământ superior. Întreruperea bruscă a carierei sale este legată de concurența dintre tinerii istorici susținuți de organele de partid şi istoricii consacrați, mai în vârstă. Dornic de afirmare, relativ tânărul Mohov a acționat hotărâtor în discreditarea nu numai a lui Narțov, dar şi a lui Senkevici şi a altor istorici, construindu-şi cariera preponderent pe criticile aduse acestora. Întreruperea carierei de istoric a lui Narțov se datorează şi faptului că acesta era evreu, din care cauză în 1948 a fost învinuit de rusofobie, devenind astfel „țap ispăşitor” al antisemitismului existent în cercurile conducătoare sovietice din epoca stalinistă târzie[694]. Ne solidarizăm cu opinia lui A. Lazarev, care menționează: „Dacă în pofida neajunsurilor semnalate de avize şi recenzii, lucrarea lui Narțov ar fi fost publicată în anul 1947 în calitate de manual, chiar şi în acest caz lucrarea dată ar fi jucat, fie măcar temporar, un rol pozitiv, în primul rând, ca una

690 AŞC AŞM, F. 1, inv. 3. d. 1252, f. 13.
691 AŞC AŞM, F. 1, inv. 3. d. 1252, f. 3.
692 AŞC AŞM, F. 1, inv. 3. d. 1252, f. 20-21.
693 AŞC AŞM, F. 1, inv. 3. d. 1252, f. 36.
694 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996, p. 210.

dintre etapele de devenire a istoriografiei sovietice moldoveneşti şi ca primul şi, deocamdată, singurul manual de istorie pentru studenţi, întrucât cu ajutorul lui aceştia ar fi studiat istoria ţinutului natal mai uşor decât fără nici un material didactic”[695]. Ne pare cu atât mai preţios acest manual nepublicat, cu cât acesta n-a plăcut regimului, iar „plagierile”[696] făcute de Narţov din autorii români şi germani ar fi contribuit, posibil, la o cunoaştere mai obiectivă a istoriei.

După ce în anul 1947 CC al PC(b)M ordonase pregătirea unui manual de istorie a Moldovei, în 1948 N. Mohov şi-a prezentat propunerea de periodizare şi schiţa cronologică, iar în 1949 membrii Comisiei pentru elaborarea cursului de Istoria Moldovei aprobată de CC al PC(b)M au încheiat pregătirea unei schiţe a *Cursului de istorie a Moldovei;* au fost tipărite apoi 300 de exemplare. Editorii erau A. Udalţov şi L. Cerepnin din Moscova, istoricii republicani Ia. Grosul şi N. Mohov şi ministrul Educaţiei din RSSM A. Lazarev[697]. Schiţa cursului de *Istorie a Moldovei*[698] era un produs tipic al erei staliniste târzii. Aceasta urma o schemă marxistă ortodoxă şi simplificată. Fiecare parte a cărţii corespundea unei formaţiuni social-economice (triburile primitive, feudalism, capitalism, socialism). Fiecare perioadă istorică era apoi descrisă în ordinea „corectă”: mai întâi sub raportul dezvoltării mijloacelor de producţie şi a relaţiilor de producţie, apoi în termenii suprastructurii politice şi, în sfârşit, din perspectiva dezvoltării culturii. Fiecare frază trăda lipsa de respect pentru cercetarea ştiinţifică şi, de asemenea, absenţa completă de studii ştiinţifice asupra istoriei Moldovei. Singurele surse la care se făceau referiri erau clasicii marxism-leninismului şi lucrările lui Stalin. Cartea era plină de declaraţii categorice asupra evenimentelor din trecutul îndepărtat, bazate doar pe unele dintre remarcile incidentale ale lui Lenin[699].

---

695 А. Лазарев. Кум а фост скрисэ история Молдовей. În: Нистру, 1989, № 2, п. 129-130.

696 A se vedea: Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău (1940-2000), p. 46.

697 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996, p. 208.

698 Referitor la această schiţă a cursului de *Istorie a Moldovei* nu se utilizează în istoriografie termenul de „manual iar autorul N. Mohov nu a pretins la această titulatură pentru lucrarea sa. Lucrarea dată a fost publicată doar în 300 de exemplare destinate cercurilor de istorici pentru a fi discutat şi analizat.

699 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă, p. 210.

Versiunea mitului moldovenesc şi etnogeneza prezentate în această carte erau noi şi radicale. Se presupunea că valahii – geto-dacii romanizaţi dintre Nistru, Dunăre şi Carpaţi – s-ar fi contopit cu populaţia slavă. Unirea valahilor cu slavii de sud a dus la etnogeneza românească. Unirea valahilor cu slavii de răsărit a produs etnogeneza moldoveană. Iar deosebirea dintre români şi moldoveni îşi avea originea în faza istorică a „naţiunii burgheze" din secolul al XIX-lea[700]. Aceasta implica o apreciabilă diferenţă dintre cele două naţiuni şi limbile lor şi corespundea conceptului limbii moldoveneşti ca limbă slavă sau romano-slavă.

Influenţa rusească şi slavă asupra istoriei Moldovei, aşa cum era descrisă în volum, era zdrobitoare: toţi fruntaşii politici şi culturali basarabeni se presupunea că fuseseră influenţaţi de „marele popor rus şi de cultura lui avansată". Ataşamentul prorus culmina cu interpretarea anexării Basarabiei în 1812 şi cu *formula răului mai mic*. Politica colonială ţaristă subiectivă şi opresiunea naţională şi socială au fost complet trecute cu vederea, în timp ce *consecinţele pozitive obiective* ale anexării au fost subliniate: *raidurile tătarilor au fost stopate, dezvoltarea economică, politică şi culturală au fost accelerate, produsele basarabene s-au putut vinde pe pieţele Rusiei, ideile ruseşti înaintate au ajuns la Chişinău, iar revoluţionarii ruşi au întărit mişcarea revoluţionară din Moldova*. Influenţa poporului rus a fost tratată drept absolut pozitivă, iar toate consecinţele negative au fost blamate sub entitatea abstractă *„ţarism"*. Administraţia ţaristă a fost apreciată drept un *factor pozitiv*, cu toate viciile sale[701].

Ataşamentul prorusesc domina conţinutul, în vreme ce ataşamentul prosovietic se remarca prin absenţă. Nu se făcea nici o referinţă la *familia popoarelor sovietice* şi foarte puţine la presupusa *legătură naturală dintre popoarele moldovean, rus şi ucrainean*. Cartea conţinea, de asemenea, şi semne ale unui ataşament promoldovean. Erau accentuate unicitatea şi trăsăturile specifice ale istoriei moldoveneşti, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată înainte. Guvernarea ţaristă era condamnată pentru planurile ei de rusificare a poporului moldovean şi intenţia de a distruge cultura sa, ceea ce constituia, de asemenea, o atitudine demnă de a fi remarcată în contextul evaluării pozitive a

700 Курс истории Молдавии. Часть I (от древнейших времен до Великой Октябрьской Социалистической Революции). Кишинев: Штиинца, 1949, p. 35-46.

701 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă, p. 223-235.

aceluiaşi regim din Basarabia. În plus, autorii încercau să demonstreze rădăcinile locale ale mişcării revoluționare din Basarabia, deşi se ştia că mulți dintre revoluționari erau ucraineni şi ruşi. Comandantul militar rus Grigori Kotovski era glorificat ca *faimosul fiu al poporului moldav*, deşi era etnic rus[702]. Acest lucru implica faptul că autorii defineau poporul moldovenesc alternativ, fie cu un concept teritorial, fie cu unul etnic. Totuşi, în ambele cazuri, patriotismul local, solidaritatea şi mândria națională erau pe cale de a fi fabricate, ca factor mobilizator. Ar trebui observat că totuşi, atât naționalismul rus, cât şi cel moldovean erau subsumate structurii ortodox-comuniste a manualului şi nu, ca în studiile de mai târziu, conceptului sovietic de „prietenie a popoarelor"[703].

Schița a fost trimisă, spre luare de cunoştință şi discutare, instituțiilor ştiințifice şi universităților din Moscova, Leningrad, Kiev, Odesa, Voronej, Tartu, Kazan, Cernăuți, Minsk, Tbilisi, Taşkent şi din alte oraşe. Din toate aceste centre universitare au parvenit zeci de avize, observații şi deziderate de care s-a ținut cont la redactarea textului manuscrisului manualului marxist de Istorie a Moldovei[704].

La sfârşitul anului 1949, de la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiințe a URSS la CC al PC(b) din RSSM a sosit o scrisoare prin care se anunța că va avea loc discutarea schiței cursului de *Istorie a Moldovei* şi direcția Institutului de Istorie al Academiei de Ştiințe a URSS roagă de a delega pe cineva pentru a participa la discuție, de asemenea să se confirme numele persoanelor. La Moscova a fost delegat grupul de autori A. Lazarev – preşedintele Comisiei de elaborare a cursului, N. Mohov, Ia. Grosul, D. Şemiakov şi N. Berezneakov[705].

În luna ianuarie a anului 1950, persoanele sus-numite au asistat la discutarea schiței cursului de *Istorie a Moldovei* la institutele de istorie şi la universitățile din Kiev, Moscova şi Leningrad[706], de unde au primit „recomandări şi sfaturi prețioase" de care urmau să țină cont la elaborarea cursului de sinteză, menit să servească şi în calitate de manual universitar. Potrivit celor invitați să comenteze schița, aceas-

[702] După unele surse posibile rădăcini poloneze dinspre tată, dar ucrainean dinspre mamă; Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996, p. 223-235

[703] V. Cozma, A. Dolghi. Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei, p. 58.

[704] Ibidem.

[705] AOSP RM, F. 51, inv. 9, d. 314, f. 53.

[706] А. Лазарев. Кум а фост скрисэ история Молдовей, п. 135.

tă folosire a termenului „Moldova” era prea liberală. Se considera, de asemenea, că era perfect clar publicului cititor că teritoriul Basarabiei nu era identic cu teritoriul RSSM. Istoricii se întreceau în a dovedi că, deoarece regiunea Hotinului aparținea acum Ucrainei, revoltele de la Hotin făceau parte din istoria Ucrainei, şi nu ar trebui tratate în manual[707]. Astfel, istoria neamului nostru, practic, a fost scrisă de persoane incompetente în domeniu, cele scrise de autorii „autohtoni” erau recenzate şi practic re-scrise de istoricii de la Moscova, Kiev etc.

Deşi schița cursului de Istorie a Moldovei a fost discutată la diferite instituții de învățământ şi ştiințifice din URSS, opera aceasta rămânea să fie nejustificată ştiințific şi fără bază izvoristică bine cizelată, fără argumentări ferme şi precise.

Procesul de redactare a primei sinteze de Istorie a Moldovei în baza schiței discutate şi aprobate în prealabil se desfăşura sub controlul riguros al organelor de partid, după cum menționează însuşi Artiom Lazarev: „CC al PC(b) al Moldovei ținea la control permanent desfăşurarea scrierii şi nivelul ştiințific al cursului de sinteză de Istorie a Moldovei. Biroul CC PC(b) din Moldova asculta anual la şedințele sale raportul preşedintelui comisiei în problema dată, aprecia starea de lucruri, «acorda ajutorul necesar», dădea «o serie de noi recomandări şi sfaturi» de care ţineam seama atât în munca organizatorică, cât şi în procesul cercetărilor ştiințifice”[708]. Totul se ținea sub un control riguros, pentru ca să fie scrisă o istorie marxist-leninistă şi să nu se găsească cineva care să scrie vreo propoziție care să conțină adevărul istoric despre neamul nostru.

În 1951, în librăriile din Chişinău a apărut primul dintre cele două volume ale cărții *История Молдавской ССР*. Editorii erau A. Udalțov şi L. Cerepnin[709], care figuraseră şi printre editorii schiței. Spre deosebire de *Курс истории Молдавии,* noua apariție a fost în general bine primită. Recenzia din *Вопросы истории* conchidea că, exceptând câteva neajunsuri minore, cartea constituia un eveniment major în istoriografia sovietică. O recenzie absolut pozitivă descoperim în *Moldova Socialistă* din 2 iulie 1952, cu titlul *Un prinos la dezvoltarea culturii*

---

707 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă, 1996, p.212.

708 А. Лазарев. Кум а фост скрисэ история Молдовей, п. 135-136.

709 История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т.I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / Под ред. А. Удальцева (отв. ред.) и Л. Черепнина. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951. 654 с.

moldoveneşti de P. Ipatenko. Aducerea unor citate aici ne scuteşte de orice comentariu, întrucât acestea dezvăluie în totalitate caracterul atât „ştiinţific", cât şi ideologic al acestei prime sinteze (manual universitar pentru studenţi): „Numai în învoielile (libertăţile democratice – *A.D.*) Moldovei Sovietice a putut fi scrisă istoria adevărată a poporului moldovenesc"[710], „Luminarea faptelor istorice cu farul învăţăturii marxist-leniniste are o mare însemnătate pentru educarea ideinică-politică a truditorilor din republica noastră, pentru lichidarea afirmaţiilor false ale istoriografiei române, care schimonosesc adevărul istoric, pentru a otrăvi conştiinţa norodului truditor, pentru a cleveti marele popor rus." În concluzie autorul menţionează: „În întregime «Istoria Moldovei» volumul I îi un prinos mare la dezvoltarea culturii moldoveneşti, naţională după formă şi socialistă după conţinut, un spor al ştiinţei istorice sovietice"[711].

Cel de-al doilea volum al *Istoriei Moldovei*, publicat la doi ani după moartea lui Stalin, conţine unele puncte de vedere şi concepte deosebite. Primul lucru: lipsa completă a referirilor la literatura şi sursele istorice, în cea mai bună tradiţie stalinistă erau citaţi doar Marx, Engels, Lenin şi Stalin. Spre deosebire de lucrările din perioada interbelică, cartea conţinea date despre unele eşecuri ale *mişcării revoluţionare din Moldova*. Se observă că sovietele locale sprijiniseră Guvernul Provizoriu în 1917-1918, în vreme ce bolşevicii locali nu reuşiseră să întreprindă o acţiune decisivă împotriva Sfatului Ţării. Revoltele de la Tighina, Hotin şi Tatarbunar erau caracterizate ca slabe, izolate, prost pregătite şi rău conduse[712]. În acest sens, al doilea volum era mai onest decât scrierile anterioare şi relativ mai puţin propagandistic.

Reinterpretarea evenimentelor avea să devină acum trăsătura permanentă a istoriografiei moldoveneşti. La prepararea primei sinteze, istoricii moldoveni „au descoperit" că, de fapt, sovietele preluaseră puterea la Chişinău şi în alte oraşe la sfârşitul lui decembrie 1917 – începutul lui ianuarie 1918. Autorii au punctat preluarea puterii revoluţionare la Chişinău la 14 ianuarie 1918, ca dată oficială a instalării oficiale a puterii sovietice în Basarabia. Acest nou mit avea

710 П. Ипатенко. Ун принос ла дезволтаря културий молдовенешть (Речензие ла картя: История Молдавской ССР, том. 1, Кишинев, 1951). În: Молдова Советикэ, 2 юлие 1952.

711 Ibidem, p. 90-96;

712 История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней, с. 213.

o mare putere de legitimare: dacă puterea sovietică fusese instalată în 1918, atunci în 1940 ea fusese „restabilită". Potrivit studiului, Basarabia fusese „eliberată" în 1940, iar guvernarea sovietică fusese „restabilită"[713]. Expunerea istoriei politice era contaminată de panslavismul rus, care propaga „misiunea eliberatoare" a Imperiului Rus în Europa de Sud-Est[714].

Volumul II al *Istoriei Moldovei* editat în 1955[715] pornea de la clişeele istoriografiei sovietice că în ianuarie 1918, în Basarabia a biruit puterea sovietică, care a fost înăbuşită de „România burghezo-moşierească", iar la 28 iunie 1940 a fost eliberată pe cale paşnică de către URSS. În acest context, era vehiculată ideea cum că moldovenii din stânga Nistrului (unde în 1924 se constituise o republică autonomă în componența Ucrainei – RASSM) s-au reunit cu cei din dreapta Nistrului, formând Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (2 august 1940) în componența URSS şi împreună au păşit pe calea „construcției socialiste"[716]. Al doilea volum trata în chip preponderent anii de după 1917. „Patriotismul sovietic" era mai uşor de remarcat, dar referirile cu privire la „prietenia popoarelor"şi „ajutorul frățesc" erau mult mai puțin frecvente decât în manualele de mai târziu. Poporul moldovenesc fusese „reunit" în 1940, după ce în 1918 fusese „rupt cu forța" de către români. În 1917 revoluția „eliberase" poporul moldovenesc de „opresiunea socială şi națională". Spre deosebire de aceasta, din 1917 până în 1940, „muncitorii din Basarabia au luptat pentru reunificarea cu patria mamă sovietică, pentru eliberarea de sub exploatarea capitalistă şi opresiunea străină". „Regimul român colonial" se spunea că interzisese folosirea limbilor rusă şi ucraineană în şcoli, iar „reprimarea limbii moldoveneşti" şi „politica de românizare" sunt condamnate. În general, regimul românesc era condamnat pentru „oprimarea socială" şi doar apoi pentru „ocupația străină".

Sfatul Țării era în continuare considerat un subiect primejdios, iar activitățile lui (îndeosebi voturile privind Unirea) şi ale acelor „națio-

---

713 История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т. I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / Под ред. А. Удальцева (отв. ред.) и Л. Черепнина. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951, с. 214.

714 D. Dragnev, I. Jarcuțchi. Ştiința istorică din Moldova în anii 1946-2006. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2006, nr. 1-2, p. 5.

715 История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней.

716 D. Dragnev, I. Jarcuțchi. Ştiința istorică din Moldova în anii 1946-2006, p. 5.

nalişti burghezi moldo-români” erau doar pe scurt menţionate. Atenţia acordată rolului independent al moldovenilor în propria lor istorie era de asemenea redusă: nici o adunare spontană pentru crearea fie a Republicii Autonome, fie a Republicii Unionale nu era menţionată, iar *rolul conducător al revoluţionarilor ruşi* în mişcarea bolşevică locală şi instaurarea guvernării sovietice în Basarabia era menţionat în mod repetat, în vreme ce activităţilor populaţiei indigene i se acorda doar o atenţie trecătoare, sporadică.

În opinia noastră, prima sinteză de *Istorie a Moldovei* era o mixtură de naţionalism şi comunism. Structura lucrării era marxistă, bazată pe dezvoltarea economică şi lupta de clasă. Revoltele ţăranilor din secolul al XVII-lea, ale narodnicilor, revoluţiile din 1905 şi 1917 erau toate prezentate pe larg în aceşti termeni. Totuşi, ataşamentul naţional prorus şi promoldovean câştiga teren. Din cauza subiectelor impuse şi a istoricilor de la Moscova, care au jucat un rol decisiv în pregătirea acestui volum, naţionalismul rus era mai evident în primul volum. Istoricii de profesie de pe malul stâng jucaseră un rol predominant în pregătirea celui de-al doilea volum. Prin urmare, destalinizarea şi revoluţiile în politica locală şi în ştiinţa istorică au asigurat o perspectivă foarte diferită asupra istoriei moldoveneşti în cea de-a doua ediţie, din anii ’60.

Primul volum, editat în 1951 şi reeditat în 1962, reflectă perioada „din timpurile cele mai străvechi până la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie”[717]. Lucrarea este compusă din 6 secţiuni. Al doilea volum, editat în 1955 şi reeditat în 1964, cuprindea doar calea de o jumătate de secol, parcursă de „poporul moldovenesc”, de la victoria revoluţiei din februarie în Rusia până la mijlocul secolului al XX-lea. Volumul era compus din 8 secţiuni[718]. Faptul că primul volum cuprindea limite cronologice incomparabil de mari faţă de jumătate de secol relatat în volumul doi şi faptul că primul volum era compus din 6 secţiuni, iar al doilea din 8, este de asemenea un truc al istoricilor sovietici pentru a demonstra că de la „instalarea puterii sovietice în RSSM” societatea a cunoscut o „înflorire” în toate domeniile vieţii şi că Basarabia a fost *ocupată* de „România regală”cunoscând în cadrul acesteia „un regres evident”.

---

[717] История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т. I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции.

[718] История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней.

Procesul de elaborare a primului manual universitar, a primei sinteze de Istorie a Moldovei a avut loc sub controlul strict al organelor de partid şi de stat din URSS şi RSSM. Datorită importanţei ce i se acorda acestei prime sinteze, în procesul elaborării au avut loc şi luptele dintre istorici pentru posturile prestigioase din instituţiile de cercetări ştiinţifice din republică şi pentru susţinerea partidului, ceea ce reprezenta, de fapt, o carieră strălucită. Marii învingători, după cum s-a dovedit, au devenit N. Mohov şi Ia. Grosul, iar marele învins – N. Narţov.

Odată publicate, cele două volume ale manualului-sinteză au reprezentat, prin conţinutul lor şi schimbarea paradigmei istorice, moartea lui Stalin şi începutul liberalizării hruşcioviste. Primul volum reprezintă o lucrare tipic stalinistă (publicată în anul 1951), cu caracter pur propagandistic, cu referinţe, în cea mai mare parte, numai la clasicii marxism-leninismului şi la operele lui Stalin. Al doilea volum este totuşi relativ mai onest şi conţine mai puţine lozinci ideologice, referinţe la operele lui Stalin.

5.3. Abordarea problemei anexării Basarabiei la Imperiul Rus în operele clasicilor marxism-leninismului şi manualele de istorie sovietice

Bazându-se pe concepţiile elaborate anterior, anunţând alte idei generate de noile condiţii politice de după instaurarea puterii sovietice în Rusia, V.I. Lenin în calitate de şef al Guvernului a întreprins primii paşi pe calea realizării dezideratului strategic – modificarea mentalităţii maselor în scopul atragerii lor de partea cauzei revoluţiei ca primă etapă a creării societăţii sovietice. Guvernul sovietic a înţeles că schimbarea mentalităţii maselor putea fi realizată prin modificarea conştiinţei istorice, trecerea învăţământului istoric pe principii marxiste.

Sistemul politic şi social-economic din Uniunea Sovietică a avut drept bază teoretică ideologia marxist-leninistă. Iar la baza politicii statului sovietic în domeniul ştiinţei şi învăţământului istoric a stat concepţia materialistă asupra istoriei, în baza căreia conform noilor cerinţe trebuia să se cerceteze şi studieze istoria. Transformarea marxismului din teorie în dogmă, în Rusia, a început cu publicarea lucrărilor lui Gh. Plehanov şi V. Lenin, care au acomodat tezele marxiste la realităţile istorice şi politice. Ideile lui Marx şi Lenin au devenit şabloane, fiind canonizate.

Cu toate acestea, istoricii sovietici, urmărind direcţia trasată de ideologii partidului şi chiar de primii lideri ai statului sovietic, în di-

verse perioade au abordat anumite probleme contrar opiniilor clasicilor marxism-leninismului, atunci când tezele expuse de aceştia nu conveneau ambițiilor noilor lideri. Una dintre puținele probleme abordate o constituie cea a politicii externe a Imperiului Rus în general şi a problemei anexării Basarabiei la Imperiul Rus în particular.

„Clasicii” marxism-leninismului despre români şi politica expansionistă a Imperiului Rus

Am putea presupune că ideologii şi istoricii din Uniunea Sovietică nu cunoşteau adevărata opinie a lui Marx cu privire la problema menționată şi nici nu puteau să abordeze istoria Imperiului Rus cu adevărat de pe principiile marxiste, fiindcă aceştia nu au avut „fericita” ocazie să cunoască lucrarea publicată la Bucureşti în anul 1964 cu titlul *K. Marx. Însemnări despre români (Manuscrise inedite),* ce oferă informații detaliate despre politica expansionistă a Imperiului Rus în Europa de Sud-Est şi nemijlocit despre politica imperială față de Principatele Române şi Basarabia. În URSS lucrările şi scrisorile lui K. Marx şi F. Engels au fost publicate în limba rusă în numeroase ediții şi volume, cea mai completă cuprindea 37 de volume, şi erau larg răspândite în toate bibliotecile din întreaga Uniune. Chiar şi aceste volume alcătuite cu „grijă” de redactori bine pregătiți conțin numeroase lucrări şi scrisori ale clasicilor marxişti în care se observă clar atitudinea lor față de politicile expansioniste şi imperiale ale Imperiului Rus şi populația ce locuia pe teritoriul Basarabiei.

În volumul 9 al „Operelor complete” autorii menționează: „Valahii, sau daco-românii, care constituie populația majoritară în regiunea situată dintre Dunăre şi Nistru constituie un popor mixt, aparține de biserica ortodoxă şi vorbeşte într-o limbă care se trage de la cea latină şi în multe privințe aminteşte de cea italiană. Dintre aceştia, locuitorii Transilvaniei şi Bucovinei sunt supuşi ai Imperiului Austriac, iar locuitorii Basarabiei – ai Imperiului Rus; Populația Moldovei şi Valahiei, unicele două cnezate unde rasa daco-română a atins organizarea politică, are cnezii săi, nominal sunt vasali ai Porții, iar de facto se află sub controlul Rusiei”[719].

[719] Карл Маркс, Фридрих Енгельс. Британская политика. – Дизраэли. – Эмигранты. – Мадзини в Лондоне. În: Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Издание второе. Москва: Государственное Издательство Политической Литературы, 1957, Том 9, с. 7.

Referitor la operațiile militare din timpul Războiului Crimeii, K. Marx menționează că „[…] autoritățile ruse au emis ordinul de a da foc oraşelor şi satelor în cazul apropierii inamicului. Acest ordin este şi mai ridicol, întrucât ruşilor le este foarte bine cunoscut că românii basarabeni vor regreta plecarea lor nu mai mult decât românii din Valahia şi Moldova”[720].

În *Savoia, Nisa şi Rinul,* publicată în volumul 13, Fr. Engels scrie: „De două ori în acest secol Rusia a intrat în alianță cu Franța, şi de fiecare dată scopul sau temeiul alianței a servit împărțirea Germaniei. Prima dată pe o plută la Tilsit. Rusia a cedat împăratului francezilor şi drept recompensă şi-a luat Prusia. Pentru aceasta ea a primit libertate de acțiune în Turcia; ea s-a grăbit să ocupe Basarabia şi Moldova şi să-şi deplaseze armatele sale peste Dunăre. […]”[721]

Iar Principatele Dunărene! De la intrarea lui Petru cel Mare în Principatele Dunărene Rusia avea grijă de „independența” lor. La Congresul din Nemirof (1737), împărăteasa Anna a cerut de la sultan independența Principatelor Dunărene sub protectoratul rusesc. La Congresul de la Focşani (1772), Ecaterina a II-a a insistat asupra independenței cnezatelor sub protectorat european. Aceste hărțuieli au continuat şi în timpul lui Alexandru I, care le-a realizat, transformând Basarabia în provincie rusească (Pacea de la Bucureşti din 1812). Nicolai al II-lea de asemenea i-a fericit pe români prin Kiseleff, prin „Regulamentul Organic”, care este în vigoare până astăzi, care a instaurat îngrozitoarea şerbie, în timp ce toată Europa se bucura de acest *code al libertății* [Codul civil al lui Napoleon – A.D]. Alexandru al II-lea cu un pas a mişcat politica de un secol şi jumătate a înaintaşilor săi, prin cvasi-unirea Principatelor Dunărene sub conducerea lui Cuza. Fogt însă face concluzia că, datorită acestei uniri sub vasalul rus, „Principatele vor deveni un bastion împotriva înaintării Rusiei spre Sud” [722].

---

720 Карл Маркс. Действия союзного флота. – Положение в дунайских княжествах. – Испания. – Внешняя Торговля Англии. Лондон, пятница, 15 сентября 1854 г. În: Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Издание второе. Москва: Государственное Издательство Политической Литературы, 1958, Том 10, с. 495.

721 Фридрих Энгельс. Савойя, Ницца и Рейн. În: Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Издание второе. Москва: Государственное Издательство Политической Литературы, 1959, Том 13, с. 629.

722 Фридрих Энгельс. Внешняя политика русского царизма În: К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Издание второе. Москва: Государственное Издательство Политической Литературы, 1962, Том 22. с. 30-31

Fr. Engels în *Politica externă a țarismului rus* menționează următoarele „Turcia, credincioasă Franței, a încheiat Pacea în 1812 la Bucureşti, cedând Basarabia. Congresul de la Viena a adus Rusiei regatul Poloniei, astfel că la ea au fost alipite aproape 9/10 din fostul teritoriu polonez […] Dacă față de cuceririle Ecaterinei şovinismul rus avea unele scuze – nu vreau să zic justificări, atunci referitor la cuceririle lui Alexandru despre acestea nici nu poate fi vorba. Finlanda este populată de finlandezi şi suedezi, Basarabia – de români, Polonia – de polonezi. Aici deja nici nu putem vorbi despre reunirea triburilor înrudite dispersate, ce poartă nume rus, aici avem de a face cu cuceriri violente de teritorii străine, cu un jaf simplu”[723].

În scrisoarea adresată românului Ioan Nădejde, F. Engels scrie la 4 ianuarie 1888: „Voi, românii, trebuie să cunoaşteți țarismul, voi suficient l-ați simțit pe propria experiență datorită „Regulamentului Organic” al lui Kiseleff, înăbuşirii răscoalei din 1848, dublei cuceriri a Basarabiei, numeroaselor invazii în țara voastră, care a fost pentru Rusia doar o etapă în calea spre Bosfor. Țarismul este sigur că independența voastră se va sfârşi în ziua când se va realiza visul său – cucerirea Constantinopolului. Până atunci, țarismul vă va ademeni cu promisiunea de a smulge Transilvania românească din mâinile ungurilor; şi aceasta în timp ce doar din cauza țarismului ea rămâne separată de România. Atunci când va cădea despoția Peterburgului, în Europa nu va fi nici Austro-Ungaria”[724]. Engels scrie clar: „dublă cucerire a Basarabiei”, în notele de subsol se face explicația că la 1812 „Basarabia a trecut” la Rusia, iar conform Tratatului de la Berlin, Basarabia (de Sud) a fost întoarsă Rusiei. Comentariile sunt de prisos.

V.I. Lenin face unele incursiuni istorice în istoria medievală a Rusiei şi cea modernă, evidențiind unele trăsături distinctive ale procesului istoric, devenind astfel nişte şabloane pe care nimeni nu îndrăznea să le pună la îndoială în istoriografia sovietică. Lenin a apreciat Rusia drept un stat colonial, iar politica externă a țarismului – expansionistă. În situația când învățământul istoric din Rusia țaristă moştenit de bolşevici a fost desființat, iar facultățile de ştiințe sociale au luat locul

[723] Фридрих Энгельс. Иоану Нэдежде в Яссы. Лондон, 4 января 1888 г. 122, Regent's Park Road, N. W. În: Карл Маркс и Фридрих Энгельс. Сочинения. Издание второе. Москва: Государственное Издательство Политической Литературы, 1965, Том 37. с. 3-6.

[724] О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 7, р. 182.

facultăților de istorie, acestea pregăteau cadre doar pentru organele de partid şi de stat, deoarece şi învățământul istoric şcolar fusese suprimat. Astfel, în primele două decenii după instaurarea puterii sovietice în Rusia istoricii au apreciat politica externă a Imperiului Rus în spirit marxist-leninist, manifestând o fidelitate față de cele expuse de clasici. Însă în a doua jumătate a anilor '30 lucrurile s-au schimbat.

Anexarea Basarabiei şi politica expansionistă a țarismului abordată în manualele sovietice

Începând cu anul în 1934, după venirea lui Hitler la putere în Germania şi creşterea pericolului unui război mondial, pornind de la necesitatea educării patriotismului, Stalin decide reintroducerea studierii istoriei în şcoală şi restabilirea facultăților de istorie. S-au introdus în programele şcolare cursurile de *Istorie a URSS* şi *Istorie universală*. Începând cu 1 septembrie 1934, au fost restabilite facultățile de istorie a Universității de Stat din Moscova şi a Universității de Stat din Leningrad, apoi şi în alte instituții de învățământ superior, or şcoala avea nevoie de profesori de istorie,[725] scopul fiind de a-i face pe studenți adepți ai noii puteri şi propagandişti ai acesteia. În manualele şcolare şi universitare au devenit obligatorii un pachet de afirmații: Rusia niciodată nu a dus războaie expansioniste, popoarele unul după altul se alipeau la ea absolut benevol, şi pentru ele intrarea în imperiu era un fenomen istoric progresist. Dar acest lucru nu a anulat concepția despre caracterul antipopular al autocrației – în Imperiul Rus continua să existe exploatarea, lupta de clasă.

La 27 ianuarie 1936, pe primele pagini ale ziarelor *Pravda* şi *Izvestia* a fost prezentată comunicarea Sovietului Comisarilor Poporului al URSS şi a CC al PC(b) al Uniunii Sovietice în care se aprecia predarea istoriei, se constata mersul nesatisfăcător al pregătirii manualelor şi publicată Hotărârea CC şi a Consiliului Comisarilor Poporului *Cu privire la manualele de istorie* din 26.01.1936. Ziarele au publicat obiecțiile lui I. Stalin, A. Jdanov şi S. Kirov asupra schițelor manualelor de Istorie Modernă şi de Istorie a URSS. În comunicare era subliniat că motivul principal al neajunsurilor prezente în ştiința istorică sovietică sunt viziunile „antimarxiste, antileniniste, antiştiințifice asupra ştiinței istorice, înrădăcinate în rândul unor istorici". Tendințele periculoa-

[725] В Совнаркоме Союза ССР и ЦК ВКП(б). О положении в исторической науке и преподавании истории. În: Правда, 27.I.1936.

se şi încercările de lichidare a istoriei ca ştiinţă sunt legate, în primul rând, de răspândirea concepţiilor greşite, specifice aşa-numitei „şcoli istorice a lui Pokrovski”[726], care reflecta politica externă a Imperiului Rus ca fiind expansionistă, la fel ca şi Lenin.

Anul 1938 pentru ştiinţă şi învăţământul istoric din URSS a însemnat trecerea la cercetarea, interpretarea şi predarea istoriei pe baza concepţiilor staliniste utopice, falsificatoare, expuse în *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea: Curs scurt*. Editarea manualului unic de Istorie a Rusiei şi a partidului bolşevic a însemnat apariţia canonului manualului de istorie, ce a determinat conţinutul şi particularităţile studierii şi scrierii istoriei. *Cursul scurt* se referă doar la perioada de după anul 1917 a statului sovietic.

Instaurarea puterii sovietice este reprezentată ca rezultat al luptei de clasă, iar necesitatea propagandei patriotismului sovietic nu lăsa loc unor critici la adresa politicii externe a Imperiului Rus. În acelaşi context, politica externă promovată de URSS, inclusiv faţă de România, nu lăsa loc criticilor la adresa acestor politici în istoriografie.

Manualele din care se studia istoria URSS începând cu sfârşitul anilor 30 ai sec. XX includeau: *Istoria Partidului Comunist (al bolşevicilor) din toată Uniunea: Curs scurt*[727], care servea drept suport de curs la orele de *Bazele Marxism-Leninismului* până în anii 60. Istoria URSS se studia după *Istoria URSS* sub redacţia lui B.D. Grekov (vol. I) şi M.V. Necikina (vol. II), editate în anii 1939 şi 1940. Printre autorii manualului figurau istorici renumiţi ca: S.N. Balk, C.C. Dmitriev, N.M. Drujinin, M.V. Necikina, V.I. Piceta, L.V. Cerepnin ş.a. Manualul a fost scris la un nivel ştiinţific înalt şi redactat de conducerea de partid. În repetate rânduri a fost reeditat (1947, 1949 şi 1954), fiind introduse un şir de corectări şi completări. Aceste două volume ale manualului au servit drept bază pentru studierea Istoriei Uniunii în universităţi şi institutele pedagogice pe parcursul a peste 15 ani. De remarcat că în acest manual, elaborat la sfârşitul anilor ’30, abordarea pe formaţiuni a istoriei nu este utilizată: Istoria URSS este tratată cronologic, pe secole – din cele mai vechi timpuri până la sfârşitul sec. al XVIII-lea, iar secolele XIX şi XX – aparte. În corespundere cu aceas-

---

[726] История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс.

[727] История СССР. Том. II. Россия в XIX веке. Кризис феодализма. Утверждение капитализма. Под. Редакцией Под редакцией члена корреспондента Академии Наук СССР М. В. Нечиной. Издание третье исправленное и дополненное. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1954, с. 64-65.

tă periodizare, a avut loc predarea/învăţarea la facultăţile de istorie din instituţiile de învăţământ superior.

Manualul universitar *Istoria URSS* volumul II, editat sub redacţia academicianului M.V. Necikina, cuprinde Istoria Rusiei în secolul al XIX-lea. Cu privire la Pacea de la Bucureşti, autorii menţionează: „[…] Turcia nu era în stare să continue războiul. Ea a cerut pace, care a fost încheiată la Bucureşti, în mai 1812. Conform Păcii de la Bucureşti, Turcia nu mai putea să intre în alianţă cu Napoleon. La Rusia s-au alipit Basarabia cu cetăţile Hotin, Bender, Akkerman, Kilia şi Ismail. Hotarul dintre Rusia şi Turcia se fixau pe râul Prut până la vărsarea în Dunăre. […] În legătură cu evenimentele descrise, a avut loc un salt istoric în istoria Moldovei. Alipirea la Rusia a Basarabiei a avut o însemnătate progresivă pentru acest ţinut: ea a eliberat poporul de sub jugul foarte greu al Turciei. În comparaţie cu Rusia acelor timpuri, Turcia era o ţară profund înapoiată; popoarele Moldovei, fiind incluse în sistemul de stat rus, nu doar s-au pomenit într-o situaţie mai bună, dar ceea ce este deosebit de important, au aderat la o ţară care mergea în întâmpinarea unui viitor mare, ţară în care creşteau şi se întăreau forţe progresiste, se dezvolta marea mişcare revoluţionară, se constituia cultura progresistă. Însăşi Basarabia în timpul apropiat a devenit locul de acţiune al revoluţionarilor decembrişti”[728]. Manualele şi lucrările publicate sub redacţia M. Necikina în anii 1956, 1959[729] reflectă acest eveniment în stilul prezentat mai sus.

Studiile istoricilor din RSS Moldovenească nu doar completau istoriografia sovietică, ci în condiţiile lipsei manualelor constituiau suporturile didactice de bază ale întregului proces de studii, fiind scrise de pe poziţiile metodologiei marxist-leniniste, a partinităţii, cu încărcătura ideologico-propagandistică „necesară”.

În 1949 angajaţii Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură au publicat o schiţă a *Cursului de Istorie a Moldovei.* Editorii acestei ediţii au fost A. Udalţov şi L. Cerepnin din Moscova, istoricii republicani Ia. Grosul şi N. Mohov şi ministrul educaţiei din RSSM, A. Lazarev.

Versiunea mitului moldovenesc şi etnogeneza prezentate în această carte erau noi şi radicale. Se presupunea că valahii – geto-dacii roma-

---

[728] История СССР. Т.1. С древнейших времен до 1861 г. Первобытно общинный и рабовладельческий строй. Период феодализма / Под ред. М.В. Нечкиной, Б.А. Рыбакова [и др.]. Москва: Госполитиздат, 1956. 896 с.

[729] Курс истории Молдавии. Часть I (От древнейших времен до Великой Октябрьской Социалистической Революции). Кишинев: Штиинца, 1949, р. 35-46.

nizați, dintre Nistru, Dunăre şi Carpați – s-ar fi contopit cu populația slavă. Unirea valahilor cu slavii de sud a dus la etnogeneza românească. Unirea valahilor cu slavii de răsărit a produs etnogeneza moldovenească. Iar deosebirea dintre români şi moldoveni îşi avea originea în faza istorică a „națiunii burgheze” din secolul al XIX-lea[730]. Influența rusească şi slavă asupra istoriei Moldovei, aşa cum era descrisă în volum, era zdrobitoare: toți fruntaşii politici şi culturali basarabeni se presupunea că fuseseră influențați de „marele popor rus şi de cultura lui avansată”. Ataşamentul prorus culmina cu interpretarea anexării Basarabiei în 1812 şi cu *formula răului mai mic*. Politica colonială țaristă subiectivă şi opresiunea națională şi socială au fost complet trecute cu vederea, în timp ce *consecințele pozitiv-obiective* ale anexării au fost subliniate: *raidurile tătarilor au fost stopate, dezvoltarea economică, politică şi culturală au fost accelerate, produsele basarabene s-au putut vinde pe piețele Rusiei, ideile ruseşti înaintate au ajuns la Chişinău, iar revoluționarii ruşi au întărit mişcarea revoluționară din Moldova.* Influența poporului rus a fost tratată drept absolut pozitivă, iar toate consecințele negative au fost blamate, sub entitatea abstractă „*țarism*”. Administrația țaristă a fost apreciată drept un *factor pozitiv*, cu toate viciile sale[731].

În 1951 a apărut în librăriile din Chişinău primul dintre cele două volume ale manualului *Istoria RSS Moldoveneşti*, vol. I (în limba rusă – *Istorija Moldavskoj SSR).* Editori erau Udalțov şi Cerepnin[732]. Volumul II a apărut în anul 1955[733].

Referitor la Pacea de la Bucureşti şi Anexarea Basarabiei, autorii *Istoriei RSS Moldoveneşti* în primul volum publicat în 1951 şi reeditat în anul 1967 nu fac decât să reproducă practic pasajele din manualele editate la Moscova sub redacția M.V. Necikina: „Conform Păcii de la Bucureşti, Turcia a cedat Rusiei teritoriul dintre râul Prut şi Nistru cu cetățile Hotin, Bender, Akkerman, Chilia şi Ismail, care a primit mai târziu numele de Basarabia. […]

Alipirea Basarabiei la Rusia a avut o însemnătate progresistă pen-

---

730 Wilhelmus Petrus Van Meurs. Op. cit. p. 223-235

731 История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т. I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / Под ред. А. Удальцева (отв. ред.) и Л. Черепнина. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951.

732 История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней / Под. ред. С. Трапезникова (отв. ред.) и Н.Мохова. Кишинев: Шкоала советикэ, 1955.

733 История РСС Молдовенешть. Волумул I, п. 380-381.

tru populația acestui ținut. Ea a fost un moment de răscruce în viața poporului moldovenesc, care în urma acestui act istoric şi-a legat pentru totdeauna viitorul şi soarta sa de marele popor rus prieten şi în felul acesta a primit posibilitatea să grăbească dezvoltarea economică şi culturală a ținutului dintre Prut şi Nistru.

Populația ținutului a fost smulsă din sistemul Imperiului Otoman şi eliberată de sub asuprirea feudală barbară a turcilor, sub care gemuse mai multe secole. [...]". În continuare sunt prezentate efectele pozitive pe care le-a avut administrația rusă asupra populației Basarabiei.

Istoricii sovietici au cunoscut opinia clasicilor marxism-leninismului despre politica expansionistă a Imperiului Rus şi nemijlocit despre anexarea Basarabiei. Autorii menționează clar: „Teritoriul dintre Prut şi Nistru era populat cu populație românească, Imperiul Rus a promovat o politică expansionistă şi colonială, iar Basarabia în anul 1812 a fost ocupată de către Imperiul Rus".Însuşi Lenin în lucrările şi scrisorile sale consideră că Imperiul Rus a promovat o politica externă expansionistă şi colonială.

Cu toate acestea, istoricii sovietici, urmărind direcția trasată de ideologii partidului sau de chiar primii lideri ai statului sovietic în diverse perioade, au abordat unele probleme ale istoriei Rusiei contrar opiniilor clasicilor marxism-leninismului. În manualele de istorie pentru învățământul superior şi cel preuniversitar din Uniunea Sovietică politica expansionistă a Imperiului Rus este apreciată ca fiind eliberatoare, se menționează că *Rusia niciodată nu a dus războaie expansioniste, popoarele se alipeau la ea absolut benevol, şi pentru ele intrarea în Imperiu era un fenomen istoric progresist*. Educarea tinerilor generații în conformitate cu aceste manuale a dus la deformarea conştiinței istorice şi naționale a popoarelor înglobate în URSS şi nemijlocit a conştiinței românilor din Basarabia, actul anexării teritoriului dintre Prut şi Nistru fiind şi astăzi apreciat de unii drept eliberare...

CONCLUZII

Interacţiunea dintre istorie şi politică în comunism insuficient studiată în istoriografie

Prezentul studiu a fost bazat, în primul rând, pe studierea istoriografiei, care direct sau indirect a abordat interacţiunea dintre istorie şi politică, învăţământ şi ştiinţa istorică, politica culturală a statului sovietic. În urma studierii acestei istoriografii, putem afirma cu fermitate că interacţiunea dintre politică şi istorie în comunism a fost abordată în istoriografia sovietică, dar şi cea postsovietică, doar tangenţial. Majoritatea cercetătorilor au avut scopul să analizeze ştiinţa şi învăţământul în anumite perioade, iar tema propusă cercetării în complexitatea sa nu a fost abordată într-un studiu separat.

Istoriografia sovietică a apreciat unilateral şi tendenţios rolul statului şi PCUS în organizarea învăţământului istoric superior: istoricii sovietici au apreciat pozitiv amestecul organelor de partid în ştiinţă şi învăţământ şi faptul că la baza sistemului de învăţământ din URSS au fost puse principiile leniniste de organizare a şcolii superioare. PCUS, în opinia acestor istorici, a fost principalul organizator al şcolii superioare din Uniunea Sovietică, implicarea Partidului Comunist în toate domeniile vieţii sociale, economice şi culturale, inclusiv în domeniul învăţământului istoric superior, nu este altceva decât „rolul conducător al partidului”.

Istoriografia din RSSM s-a constituit şi a evoluat ca parte componentă a ştiinţei istorice sovietice. Politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, din această perspectivă, a fost apreciată întotdeauna în conformitate cu şabloanele istoriografice oficiale. PCUS, şi în opinia istoricilor din RSSM, a avut rolul conducător în organizarea sistemului de învăţământ, iar rolul principal al acestuia era de a contribui la construcţia comunismului.

Lucrările publicate în perioada sovietică sunt scrise de pe poziţiile ideologiei marxiste, glorifică rolul PCUS şi al puterii sovietice în organizarea vieţii social-economice, culturale şi ştiinţifice din RSS Moldovenească. Majoritatea studiilor critică „falsificările burgheze” ale istoriei, legitimează puterea sovietică, fundamentează un şir de mituri istoriografice. Politica statului sovietic în domeniul învăţămân-

tului istoric superior, în majoritatea lucrărilor, a fost prezentată doar fragmentar şi unilateral. Astfel, până la 1989, în condiţiile cenzurii sovietice, analiza critică a politicii statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior şi propagarea acesteia a fost imposibilă.

Pluralismul postsovietic a condiţionat apariţia mai multor tipuri de abordări ale problemei. În majoritatea studiilor dedicate problemelor învăţământului superior sunt prezente analize critice ale unor aspecte ale impactului ideologiei cu ştiinţa, ale politicii Partidului Comunist şi statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior.

Publicarea numeroaselor culegeri de documente secrete în marea lor majoritate până în anul 1991 şi necunoscute până la publicarea lor, de asemenea, prezenţa a numeroase fonduri de arhivă încă necercetate ne permit să afirmăm că până în prezent nu a fost explorat bogatul material izvoristic, iar politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior în această perioadă a rămas neelucidată.

Interacţiunea dintre istorie şi politică în URSS a fost abordată de unii istorici doar tangenţial. Majoritatea autorilor cercetează învăţământul istoric superior în perioade mai restrânse de timp, sau se referă la anumite aspecte ale evoluţiei ştiinţei istorice şi învăţământului istoric superior din URSS, fie că este vorba de aspecte ideologice, culturale, etnodemografice, lingvistice etc. Autorii care au abordat tema învăţământului istoric au avut scopul să analizeze ştiinţa şi educaţia istorică în anumite perioade, impactul politicului asupra educaţiei istorice şi cercetării istoriei în complexitatea sa nu a fost abordată într-un studiu separat.

Marxismul a fost transformat din teorie în dogmă

Comunismul pentru societatea sovietică reprezenta scopul final al evoluţiei istoriei, după dezintegrarea URSS şi prăbuşirea regimului totalitar este considerat, în cel mai bun caz, un mit, în cel mai rău – una dintre cele mai mari minciuni, sau chiar crime din istoria contemporană. Aprecierea ideologiei marxist-leniniste în societate, a politicii statului în domeniul învăţământului istoric superior este legată de atitudinea faţă de puterea sovietică. Dacă în URSS marxism-leninismul şi politica statului în domeniul învăţământului istoric superior a avut o apreciere pozitivă, atunci în perioada postsovietică negarea experienţei totalitare şi ideologiei a schimbat principial atitudinea

faţă de influenţa politicii totalitare asupra istoriei şi comunismului în ansamblu. Ştiinţa istorică modernă propune noi abordări metodologice ce permit a cerceta imparţial ideologia marxist-leninistă, regimul comunist, politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, interacţiunea dintre istorie şi politică, fără de care studierea istoriei perioadei sovietice şi înţelegerea impactului ei asupra societăţii contemporane este imposibilă.

Analiza concepţiei materialiste a istoriei expusă în lucrările lui K. Marx, F. Engels, Gh. Plehanov, V. Lenin, I. Stalin, a procesului aplicării ideologiei marxist-leniniste în învăţământul şi ştiinţa istorică din statul sovietic a fost o necesitate pentru înţelegerea complexităţii influenţei ideologiei şi politicii asupra cercetării istoriei şi a educaţiei istorice, dar şi a rolului istoriei în calitate de ştiinţă şi discipline de studii în sistemul educaţional sovietic.

Ideologia marxist-leninistă, servind drept bază teoretică pentru politica statului sovietic în domeniul învăţământului istoric superior, pentru învăţământul şi ştiinţa istorică, a pretins la adevăr universal, a negat dreptul la existenţă a altor idei, sisteme teoretice şi filosofii.

Prin materialismul istoric, Marx a introdus în ştiinţă noţiunile: *determinismul economic, lupta de clasă, rolul activ al factorului subiectiv*. Cea mai importantă teză a materialismului istoric este ideea precum „conştiinţa socială a oamenilor reflectă existenţa socială a acestora”. Prezenţa diferitelor tipuri de relaţii de producţie permite a evidenţia mari faze în evoluţia umanităţii – formaţiuni social-economice: orânduirea primitivă, sclavagistă, feudală, capitalistă şi comunistă. Absolutizarea factorului social-economic şi negarea altora a asemănat marxismul mai mult cu utopiile sociale şi cu religiile decât cu teoriile ştiinţifice.

Transformarea marxismului din teorie în dogmă, în Rusia, a început cu publicarea lucrărilor lui Gh. Plehanov şi V. Lenin, care au acomodat tezele marxiste la realităţile istorice şi politice. Ideile lui Marx şi Lenin au devenit şabloane, fiind considerate geniale – canonizate. Marxism-leninismul este unica teorie de reorganizare a societăţii care a trecut controlul prin practică. Practica a demonstrat că, în urma deformărilor de ordin teoretic, marxismul s-a transformat din teorie în doctrină dogmatică. Ştiinţa şi învăţământul istoric au devenit instrument al politicii statului sovietic în realizarea politicilor sale. Istoria a fost considerată „varietate a ideologiei”, „formă a ideologiei” inclusă în sistemul ideologic.

Modelul învățământului istoric superior bazat pe principii marxiste a fost constituit prin metode totalitare: teroare, falsificare, propagandă

Principiile inițiale ale reformării învățământului purtau, în ansamblu, caracter general-democratic. Însă deja în primii ani ai puterii sovietice politica în domeniul învățământului se transformă în instrument al luptei de clasă. În statul sovietic, şcolii i-a fost rezervat rolul de instrument al educației comuniste şi de lichidare completă a împărțirii societății în clase şi regenerare comunistă a societății. Transformarea sistemului educațional în mijloc de ideologizare şi îndoctrinare a societății nu a fost întâmplătoare, ea a fost concepută, în viziunea lui Lenin, asupra ştiinței şi învățământului şi în Programul PC(b) din Rusia.

Învățământul istoric din Rusia țaristă moştenit de bolşevici a fost desființat, deoarece lipseau cadre marxiste care să-i asigure funcționalitatea, iar cele vechi nu corespundeau criteriilor politice ale PC(b)R. Facultățile de ştiințe sociale au luat locul facultăților de istorie, deoarece şi învățământul istoric şcolar fusese suprimat, acestea pregăteau cadre doar pentru organele de partid şi de stat. Abia în 1934, după venirea lui Hitler la putere în Germania şi creşterea pericolului unui război mondial, pornind de la necesitatea educării patriotismului, Stalin decide reintroducerea studierii istoriei în şcoală şi restabilirea facultăților de istorie.

Anul 1938 pentru ştiință şi învățământul istoric din URSS a însemnat trecerea la cercetarea, interpretarea şi predarea istoriei pe baza concepțiilor staliniste utopice, falsificatoare, expuse în *Istoria Partidului Comunist (b) din toată Uniunea. Curs scurt.* Editarea unicului manual de *Istorie a Rusiei şi a partidului bolşevic*a însemnat apariția canonului manualului de istorie, ce a determinat conținutul şi particularitățile studierii şi scrierii istoriei.

I. Stalin a instituit un aparat dur de reprimare, inclusiv fizică, a oricărei opoziții în rândul savanților istorici, a împărțit societatea în adepți şi duşmani ai puterii sovietice. În anii '20-'30, dar şi în '40, numeroşi istorici au fost supuşi represiunilor, unii chiar executați.

Învățământul şi ştiința istorică a fost aservită intereselor politice şi propagandistice ale statului sovietic

Procesul restabilirii procesului predării/învățării şi cercetării istoriei la facultățile de istorie din URSS avea loc în contextul realității

postbelice: neajunsul spațiilor, insuficiența cadrelor şi a studenților, lipsa literaturii, presiunile şi dictatul ideologic. Dificultățile au fost depăşite către mijlocul anilor '50. S-au creat facultăți de istorie, au fost pregătite numeroase cadre didactico-ştiințifice calificate, şcolile au fost asigurate cu profesori de istorie etc.

Conținutul şi întregul proces didactico-ştiințific a fost aservit sistemului totalitar, având în cadrul acestuia funcții specifice. Statul sovietic reglementa şi controla obiectivele didactice, formele de învățământ, îndeplinirea planurilor şi programelor de studii. Ansamblul disciplinelor, volumul lor, ordinea studierii acestora şi formele de control erau subordonate concepției staliniste asupra istoriei, ideologiei partidului, în conformitate cu care învățământul istoric trebuia nu doar să dea cunoştințe sistematizate, dar şi să le explice viitorilor specialişti şi să-i convingă că politica internă şi externă a partidului de la conducere este corectă, că există un singur partid, o singură ideologie şi o singură patrie.

Pentru a îmbunătăți pregătirea istoricilor, planurile de studii la mijlocul anilor '50 au suferit unele modificări: s-a mărit numărul orelor la disciplinele de specialitate şi s-au micşorat la disciplinele filologice şi de cultură generală, însă la cele ideologice au rămas neschimbate.

Dictatul ideologic al epocii staliniste împiedica procesul de dezvoltare a învățământului istoric – transformarea ştiinței istorice în instrument al politicii de partid a dus la deformarea cercetărilor istorice. Campaniile şi presiunile ideologice au dus la infiltrarea spiritului de frică, slugarnic, şi nu a celui ştiințific, de creație şi gândire liberă.

Absolvenților facultăților de istorie li se atribuia misiunea de a continua educația patriotică şi formarea „cetățenilor sovietici" în teritoriu. Istoria trebuia să servească propagandiştilor la argumentarea liniei politice a partidului şi justificării legitimității puterii sovietice.

Campania contra cosmopolitismului a afectat toate sferele ştiinței, învățământului şi culturii. În toate instituțiile de învățământ din URSS, hotărârile ideologice au fost luate drept ghid pentru activitatea lor. Desfăşurarea campaniei la facultățile de istorie căpăta un caracter general acceptat de identificare, demascare şi condamnare a cosmopoliților. Oricine se împotrivea, sau nu îndeplinea cu strictețe dispozițiile partidului, putea fi acuzat de „cosmopolitism", „ploconire Occidentului", clasat drept „duşman al poporului".

În plan extern, lupta ideologică dintre Est şi Vest în această perioadă se întețeşte, în plan intern se înăspreşte controlul asupra mijloacelor

de informare în masă, a activității editoriale, activității didactico-științifice a istoricilor, relațiilor cetățenilor cu străinătatea, se limitează accesul la literatura științifică şi artistică de peste hotare etc.

Ca urmare, presiunile şi controalele au transformat istoricii în executori servili ai instrucțiunilor de partid, „ploconirea slugarnică culturii burgheze", în acest caz, a fost transformată în slugărnicia de partid.

Congresul XX al PCUS a avut consecințe contradictorii asupra istoriei şi în istorie

Congresul XX al PCUS a avut consecințe contradictorii: a criticat cultul personalității lui Stalin, a făcut o breşă în ideologia totalitară; istoricii puteau deja să pună la îndoială principiile expuse în *Cursul scurt*, dar sperau să găsească limitele libertății în deciziile Congresului, lipsa cărora stopa cercetările. A apărut o situație de confuzie şi de incertitudine. Istoricii se întrebau dacă libertatea este reală sau formală, care dintre tezele expuse în trecut trebuie să fie revizuite şi care să rămână intacte, vor urma iarăşi represiuni sau nu? etc.

În anii „dezghețului" hruşciovist, ştiința istorică a obținut un anumit impuls, înainte de toate, pentru că în primii ani de după Congresul XX, istoricii au obținut posibilitatea de a elabora metodologia ştiinței, deşi în cadrul teoriei marxist-leniniste. Aceasta a fost perioada eliberării parțiale de dogmatism –, parțială, deoarece mulți căutau soluția în „înțelegerea pe nou a lui Marx", cauza tuturor relelor epocii staliniste fiind considerată „vulgarizarea" ştiinței.

Încercările de a critica ideologia marxist-leninistă aruncau automat persoanele din ştiință, negarea dogmei amenința pe curajoşi de a fi pedepsiți. Posibilitatea cercetărilor ştiințifice depindea de conjunctura politică, ştiința nu a dobândit doar o „libertate limitată".

După destituirea lui Hruşciov, în toate domeniile vieții sociale, inclusiv în cel al educației, învățământului şi ştiinței, a început procesul de restalinizare. În publicațiile ştiințifice şi periodice, numele lui Stalin a început din nou să fie glorificat, iar crimele justificate.

Modelul sovietic al învățământului istoric superior a fost implementat şi în RSSM

Instituirea sistemului învățământului sovietic superior avea drept scop principal nu de a pregăti cadre pentru economia națională, cât de a modela conştiința locuitorilor Basarabiei în vederea constituirii unei mase de populație loială regimului. Prin urmare, dezvoltarea învăță-

mântului superior în RSSM era necesară pentru a demonstra populației autohtone că regimul sovietic instituit are o față umană orientată spre bunăstarea populației şi că are o mai mare grijă de ea decât Statul Român în perioada interbelică.

Un criteriu important la angajarea cadrelor calificate în primul deceniu postbelic în RSSM, pe lângă deținerea diplomei de studii, apartenența națională şi de partid, originea geografică, era şi faptul dacă specialistul în timpul războiului a fost sau nu pe teritoriul dintre Prut şi Nistru. Adică, dacă a fost supus influenței „ideologiei burgheze, moşiereşti, fasciste etc."

Majoritatea specialiştilor angajați în învățământul superior din RSSM în anii 1944-1946 au locuit în anii 1941-1944 în oraşul Buguruslan sau în alte regiuni ale URSS, şi puțini dintre angajați s-au aflat în Basarabia în această perioadă. Specialiştii care n-au fost în evacuare în anii 1941-1944 sau şi-au făcut studiile în România erau considerați periculoşi pentru statul sovietic, deoarece se considera că au fost supuşi ideologiei burgheze, fasciste etc.

Lipsa cadrelor didactico-ştiințifice de înaltă calificare era problema principală pentru toate facultățile şi secțiile de istorie ale instituțiilor de învățământ superior din RSSM, ceea ce diminua calitatea procesului instructiv-educativ. Pentru pregătirea istoricilor marxişti, instituțiile de învățământ superior din RSSM aveau nevoie de cadre marxiste calificate. Întrucât populația autohtonă a fost supusă „ideologiei burgheze, fasciste", şi nu inspirau încredere puterii sovietice, majoritatea cadrelor în primii ani postbelici erau aduse din alte regiuni ale URSS. Abia după absolvirea primelor promoții de istorici marxişti, pregătite în condițiile regimului totalitar, în strictă corespundere cu ideologia marxist-leninistă, corpul profesoral al facultăților de istorie din RSSM a început să fie completat cu cadre locale.

Majoritatea studenților, în primii ani postbelici, reprezentau populația alogenă. Abia la începutul anilor '50 numărul studenților autohtoni a început să crească datorită creşterii bunăstării populației, creşterii unei noi generații educate în condițiile regimului sovietic.

Se studia o istorie națională falsificată, acomodată la politica statului sovietic

Studierea istoriei naționale în RSSM în perioada anilor 1944-1965 a oscilat între studierea unor elemente ale istoriei Moldovei în cadrul *Cursului de Istorie a URSS* şi studierea acesteia în cadrul *Cursului de*

Istorie a Moldovei, curs separat. *Istoria Moldovei* în ambele cazuri era abordată ca parte componentă a istoriei popoarelor Uniunii Sovietice.

Procesul de elaborare a manualului de *Istorie a Moldovei* reprezintă realitatea relațiilor dintre instituțiile de învățământ superior şi de cercetări şi organele de partid şi de stat, un exemplu al imixtiunii statului în activitatea didactico-ştiințifică. Manualul de *Istorie a Moldovei* a fost nu un rezultat al activității ştiințifice a autorilor, ci un rezultat al presiunilor ideologice şi politice asupra istoricilor, al luptei dintre savanți pentru funcții academice.

În manualele de istorie pentru învățământul superior şi cel preuniversitar din Uniunea Sovietică, politica expansionistă a Imperiului Rus este apreciată ca fiind eliberatoare, se menționează că *Rusia niciodată nu a dus războaie expansioniste, popoarele se alipeau la ea absolut benevol, şi pentru ele intrarea în imperiu era un fenomen istoric progresist*. Educarea tinerelor generații în conformitate cu aceste manuale a dus la deformarea conştiinței istorice şi naționale a popoarelor înglobate în URSS şi nemijlocit a conştiinței românilor din Basarabia, Anexarea teritoriului dintre Prut şi Nistru fiind şi astăzi apreciată de unii drept eliberare….

BIBLIOGRAFIE

I. Documente de arhivă

1. Arhiva Naţională a Republicii Moldova (AN RM)

- ***Fondul 2991 – Ministerul Învăţământului RSS Moldoveneşti***
  Documente cu privire la activitatea Ministerului şi a instituţiilor subordonate. Anii 1944-1965.
  1. Inventarul 1, d. 1.
  2. Inventarul 5, d. 2, 4, 6, 9, 11, 14, 15, 16, 22, 23, 26, 57, 58, 59, 78, 81, 94, 141, 175, 181;
  3. Inventarul 9a, d. 24, 43, 64, 69, 78, 87.
- ***Fondul 1961 – Institutul Pedagogic din Chişinău***
  Documente cu privire la activitatea Institutului Pedagogic din Chişinău. Anii 1943-1960.
  4. Inventarul 1, d. 2, 3, 4, 6, 9, 12, 24, 41, 71, 105, 106, 128, 148, 171, 174, 181, 193, 221, 224, 240, 256, 265, 286, 292, 337, 338, 366, 367, 417.
- ***Fondul 3143 – Institutul de Învăţători din Bălţi***
  Documente cu privire la activitatea Institutului de Învăţători din Bălţi. Anii 1945-1954.
  5. Inventarul 1, d. 2, 3, 7, 20, 21, 23, 24, 27, 29, 31, 38, 39, 51, 52, 70, 90, 91, 105, 109, 122, 124, 124.
- ***Fondul 3186 – Universitatea de Stat din Chişinău***
  Documente cu privire la activitatea Universităţii de Stat din Chişinău. Anii 1946-1965.
  6. Inventarul 1, d. 2, 3, 8, 9, 13, 19, 23, 24, 26, 33, 34, 37, 39, 60, 66, 84, 141, 144, 161, 192, 204, 227, 233, 239, 241, 242, 250, 255, 277, 281, 282, 290, 300, 307, 312, 322, 334, 347, 358, 365, 368, 371, 400, 403, 414, 424, 425, 426, 438, 441, 450, 467, 468, 470, 479, 480, 491, 493, 511, 512, 519, 522, 559, 561, 567, 568, 569, 582.

2. Arhiva Organizaţiilor Social-Politice ale Republicii Moldova (AOSP RM)

- ***Fondul 51 – Comitetul Central al Partidului Comunist din Moldova***
  Documente cu privire la dirijarea şi controlul activităţii instituţiilor de învăţământ superior din RSSM. Anii 1944-1965.

7. Inventarul 1, d. 3.
8. Inventarul 2, d. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 26, 35, 36, 37, 40, 65, 68, 69, 125, 126, 130, 131, 137, 140, 141, 144, 146, 147, 148, 150, 213.
9. Inventarul 3, d. 35, 36, 154, 155, 156, 267, 270, 274, 269, 264.
10. Inventarul 4, d. 331.
11. Inventarul 5, d. 2, 11.
12. Inventarul 7, d. 38, 285, 314, 315, 317, 336, 337, 539, 330, 331, 534, 544.
13. Inventarul 8, d. 38, 787
14. Inventarul 9, d. 314.
15. Inventarul 15, d. 222, 224, 226, 229, 231, 232, 233.
16. Inventarul 17, d. 180, 181, 194, 195, 198, 201, 242, 243.
17. Inventarul 18, d. 190, 232, 234, 238, 242, 243.
18. Inventarul 19, d. 250, 254, 255, 256, 259.
19. Inventarul 20, d. 26, 275, 276, 278, 311, 278.
20. Inventarul 21, d. 237, 249, 250, 277, 279, 283.
21. Inventarul 22, d. 237, 242, 244, 245, 246, 247, 251.
22. Inventarul 23, d. 205, 206, 207, 208, 210, 226.
23. Inventarul 24, d. 134, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200.
24. Inventarul 25, d. 205, 207, 208, 209, 214.

3. Arhiva Ştiinţifică a Academiei de Ştiinţe a Moldovei

- ***Fondul 1 – Filiala din RSSM a Academiei de Ştiinţe din URSS***
  25. AŞC AŞM, F 1, inv. 3. d. 1252
- **Fondul 3 – *Institutul de Istorie, Limbă şi Literatură***
  Documente cu privire la activitatea Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură. Anii 1952-1955.
  26. AŞC AŞM, F. 3, inv. 1, d. 88, 98, 125, 126, 133.

II. Documente publicate

Culegeri de documente

1. О подготовке научно-педагогических кадров через аспирантуру. Из приказа Министра высшего образования СССР от 4 июня 1948 г, № 795. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 290-291.
2. XVI съезд Всесоюзной Коммунистической Партии(б): ВКП(б). Съезд Москва (СССР).1930. Июнь 26-Июль 13: (16-ый: XVI

съезд Всесоюзной Коммунистической Партии(б): Стенографический отчет. – 2-е изд., стереотип. Москва; Ленинград: Московский рабочий, 1931. 781 с.
3. Докладная отдела науки, школ и культуры ЦК КПСС по РСФСР от 12 ноября 1956 г. În: Вопросы истории, 1997, № 1, с. 6.
4. Документ № 13. Из стенограммы выступления Секретаря ЦК ВКП(б) А.А. Жданов на совещании в Агитпропе ЦК по вопросам пропаганды. În: Сталин и космополитизм, с. 46-51.
5. Документ № 140. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) о новом составе редколлегии журнала „Вопросы истории”. 04.04.1949. În: Сталин и космополитизм, с. 350-353.
6. Документ № 144. Служебная записка сектора вузов агитпропа ЦК Д.Т. Шепилову об итогах закрытых партийных собраний в МГУ, посвященных борьбе с космополитизмом. 05.04.1949. În: Сталин и космополитизм, с. 368-370.
7. Документ № 16. Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) по вопросам работы Оргбюро и Секретариата ЦК ВКП(б) от 13 апреля 1946 г. În: Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) и Европа. Решения «особой папки». 1923- 1939. Москва: РОССПЭН, 2001, с.33.
8. Документ № 17. Постановление Президиума ЦК КПСС „Об ознакомлении делегатов XX Съезда Партии с неопубликованными документами В.И.Ленина”. În: Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. В 3-х томах. Том 1. Март 1953-февраль 1956. Сост. Артизов А.Н., Сигачев Ю.В., Хлопов В.Г., Шевчук И.Н. Москва: МФД, 2000, с. 352.
9. Документ № 18. Постановление Президиума ЦК КПСС о проведении закрытого заседания XX Съезда Партии и утверждении докладчиком Н.С. Хрущева. În: Реабилитация: как это было, с. 352.
10. Документ № 182. „Положение” (Устав). О Коммунистической академии при ЦИК СССР. 15 мая 1926 г. În: Организация советской науки в 1926-1932 гг.: Сборник документов. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1974, с. 233-237.
11. Документ № 19. Проект постановления оргбюро ЦК ВКП(б) „о журналах «Звезда» и «Ленинград» с правкой И.В. Сталина. În: Сталин и космополитизм, с. 66-72.
12. Документ № 20. Проект доклада „О культе личности и его последствиях” представленный Н.Хрущеву, П.Н. Поспеловым и А.Б. Аристовым. 18 февраля 1956 г. În: Реабилитация: как это было, с. 353-364.

13. Документ № 21. Докладная записка Р.А. Руденко К.Е. Ворошилову об отказе в просьбе А.Ахматовой о реабилитации Л. Гумилёва. În: Реабилитация: как это было, с. 159-160.
14. Документ № 21. Продиктованные Н.С.Хрущевым дополнения к докладу «О культе личности и его последствиях». În: Реабилитация: как это было, с. 364-379.
15. Документ № 211. Докладная записка агитпропа ЦК М.А. Суслову о „засоренности" профессорско-преподавательского состава вузов г. Одессы. În: Сталин и космополитизм, с. 527-530.
16. Документ № 23. Протокол закрытого (утреннего) заседания XX Съезда КПСС. 25 февраля 1956 г. În: Реабилитация: как это было, с. 380.
17. Документ № 23. Текст выступления И.В. Сталина на приеме в Кремле в честь Командующих родами войск советской армии с авторской рукописной правкой. 24 мая 1945 г. În: Сталин и космополитизм, с. 23-24.
18. Документ № 235. Докладная записка агитпропа ЦК Г.А. Маленкову о результатах проверки работы института истории АН СССР. În: Сталин и космополитизм, с. 586-589.
19. Документ № 242. Докладная записка агитпропа ЦК М.А. Суслову об учебнике для вузов „История СССР" (т. 1). 14.12.1950. În: Сталин и космополитизм, с. 611-613.
20. Документ № 25. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) „о выписке и использовании иностранной литературы". 14.09.1946. În: Сталин и космополитизм, с. 81-84.
21. Документ № 253. Письмо академика Е.С. Варги В.М. Молотову с просьбой дать ему „указания" по ряду научно-исторических вопросов. 24.01.1952. În: Сталин и космополитизм, с. 635.
22. Документ № 31. Докладная записка Г.Ф. Александрова В.М. Молотову и секретарю ЦК ВКП(б) А.А. Кузнецову с предложением прекратить деятельность антифашистского комитета советских ученых и еврейского антифашистского комитета в СССР. 07.01.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 98-101.
23. Документ № 33. Докладная записка агитпропа ЦК А.А. Жданову по вопросу издания „Черной книги". 03.02.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 103-104.
24. Документ № 33. Решение политбюро о ликвидации объединений еврейских писателей и альманахов на еврейском языке. 08.02.1949. În: Государственный антисемитизм СССР. От

начала до кульминации, 1938-1953. Москва: Материк, 2005, с. 380-383.

25. Документ № 37. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) об организации „судов чести”. 28.03.1947. În: Сталин и космополитизм, с. 108-109.
26. Документ № 38. План мероприятий по пропаганде среди населения идей советского патриотизма. Документ агитпропа ЦК. 18 апреля 1947 г. Секретно. În: Сталин и космополитизм, с.110-115.
27. Документ № 52. Из доклада А.А. Жданова „о международном положении” на первом совещании коминформа 25.09.1947. În: Сталин и космополитизм, с.142-144.
28. Документ № 83. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) о роспуске еврейского антифашистского комитета в СССР. În. Сталин и космополитизм, с. 193-195.
29. Документ № 87. Докладная записка агитпропа ЦК Г.М. Маленкову о руководстве общественными науками в АН СССР. În: Сталин и космополитизм, с. 203-205.
30. Документ №12. Из постановления политбюро ЦК ВКП(б) „вопросы оргбюро и секретариата ЦК ВКП(б)”: об учреждении газеты агитпропа ЦК. În: Сталин и космополитизм. 1945-1953. Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: Материк, 2005, p. 44-46.
31. Документ №137. Проект постановления секретариата ЦК ВКП(б) о закрытии московского государственного еврейского театра. În: Сталин и космополитизм, с. 380-383.
32. Из резолюции XX Съезда Коммунистической Партии Советского Союза по отчетному докладу Центрального Комитета КПСС. În: Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции / Под редакцией Л.И.Карпова и В.А. Северцева, Москва: Гос. Изд-во „Советская Наука”, 1957, с. 3-4.
33. Инструктивное письмо Министерства высшего образования СССР от 7 августа 1954 г, № И.-65. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 369.
34. КПСС о комсомоле и молодёжи: Сборник документов, резолюций, решений съездов, конференций партии, Постановлений ЦК КПСС и других партийных документов (1917-1961 гг. Москва: Молодая Гвардия, 1962.

35. КПСС о культуре, просвещения и науке. Сборник документов. Москва: Высшая школа, 1963.
36. Культурное строительство СССР: Стат. сб., Москва: Госстатиздат, 1956.
37. Никита Сергеевич Хрущев. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС. În: Известия ЦК КПСС, 1989 г., № 3, с. 80-120.
38. О введении преподавания в вузах СССР Курса Основ научного коммунизма. Из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 27 июня 1963 г. În: Высшая школа / Под ред. Е.И. Войленко. Сб. основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х ч. Ч. I. Москва: Высшая школа, 1978, с. 324.
39. О государственных экзаменах по общественным наукам. Приказ Министра высшего образования от 19 октября 1956 г, № 813. În: Высшая школа, Москва, 1957, с. 82-83.
40. О дискуссии по книге тов. Александрова „История западноевропейской философии”. În: Академия Наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б)-ВКП(б)-КПСС 1922.1991/1922-1952. Сост. В.Д. Есаков. Москва: РОССПЭН, 2000, с. 344-345.
41. О повышения качества лекций в высших учебных заведениях. Из постановления Научно-методического совета при Министерстве высшего образования СССР 16-17 от марта 1950 г. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 69-70.
42. О порядке приема зачетов по общественным наукам. Из инструктивного письма МВО СССР от 15 ноября 1956 г, № И-121. În: Высшая школа, Москва, 1957.
43. О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической Партии СССР, Политической экономии, Диалектического и исторического материализма. Из приказа Министерства высшего образования СССР от 3 июля 1956 г, № 555. În: Высшая школа, Москва, 1957, с. 80-82.
44. О преподавании в вузах СССР Истории Коммунистической Партии СССР, Политической экономии, Диалектического и исторического материализма. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 80-82.
45. О работе высших учебных заведений, о руководстве высшей школы. Из постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 23 июня 1936 г. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 64.

46. Об улучшении материально-бытового обслуживания студентов. Из приказа Министера высшего образования СССР от 17 июля 1952 г, № 1188. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 476.
47. Об улучшении постановки лабораторных занятий в высших учебных заведениях. Из постановления Научно-методического совета при Министерстве высшего образования СССР от 16-17 марта 1950 г. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 70.
48. Положение о студенческих общежитиях высших учебных заведений Министерства высшего образования СССР. În: Высшая школа. Москва, 1957, с. 477-480.
49. Постановление о учебе на исторических факультетах государственных университетах. În: Высшая школа: Основные постановления, приказы и инструкции. Москва: Совет. наука, 1948, с. 17.
50. Постановление № 638. „Об установление платности обучения в старших классах средних школ и в высших учебных заведениях СССР и об изменении порядка назначений стипендий”. În: Собрание постановлений и распоряжений Правительства Союза Советских Социалистических Республик. С приложением алфавитно-предметного указателя, № 1-14. Москва: 1943, с. 236-237
51. Постановление о создании факультетов общественных наук от 3 марта 1919 г. În: Сборник декретов и постановлении Рабоче-крестьянского правительства по народному образованию. Вып. II. – Москва: Высшая школа, 1920, с. 16.
52. Постановление СНК СССР „О мероприятиях по улучшению массово-политической и культурной работы и восстановлению учреждений народного просвещения и здравоохранения в районах МССР, освобожденных от немецко-румынских оккупантов. În: Коллективизация крестьянских хозяйств в правобережных районах Молдавской СССР: Сб. документов. Кишинев: Штиинца, 1969, с. 81.
53. Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР „О мерах по улучшению подготовки научных и научно-педагогических кадров”. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Т.10, с. 51-55.
54. Приказ Наркомпросса от 28 мая 1945 г. Об обеспечении кадрами высших учебных заведений. În: Основные постановления, приказы и инструкции. Москва: Совет. наука, 1948, с. 314.

55. Резолюция Пленума ЦК КПСС „О преодолении культа личности и его последствий”. 30 июня 1956 года. În: КПСС в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК. Том. 7. 1985, с. 199-218.
56. Стенограмма совещания по вопросам истории СССР в ЦК ВКП(б) в 1944 году. În. Вопросы истории, 1996, № 2, с. 47-86
57. Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире ла прегэтиря кадрелор штинцифико-педагожиче прин интермедиул аспирантурий. 25 юлие 1947. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, конферинцелор Партидулуй Коммунист ал Униуний Совиетиче ши але Пленарелор КЧ (1898-1986). Вол. ал оптуля. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1989, п. 173-177.
58. Хотэрыря КЧ ал ПК(б) дин тоатэ Униуня ку привире мэсуриле де ымбунэтэцире а предэрий штиинцелор сочиале ын институцииле де ынвэцэмынт супериор. 6.08.1951. În: Резолуцииле ши хотэрыриле конгреселор, Вол. 8, п. 283-287.
59. Хрестоматия по истории средних веков: В 3 т. / Под ред. Н.П. Грацианского и С.Д. Сказкина. Москва, 1949-1953.
60. Хрестоматия по новейшей истории.. Т. 1- 3. Москва, 1960 – 1961
61. XX съезд Коммунистической Партии Советского Союза. 14.25 февраля 1956 года. Стенографический отчет. Т. 1. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956. 640 с.

Documente şi materiale ale ideologilor comunişti

1. Маркс К., 18 Брумар ал луй Бонапарт. În: Маркс К, Енгельс Ф.Опере алесе (ын трей волуме), вол.1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977, p. 460-566.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Контрибуций ла критика економией политиче. În: Маркс К, Енгельс Ф. Опере алесе (ын трей волуме), вол.1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977,. вол. 1. 1977, p. 585-619.
3. Ленин В. Префацэ ла традучеря ын лимба русэ а скрисорилор луй К. Маркс кэтре Л. Кугельман. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 14. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1971, п. 429-430.
4. Ленин В.И. Дезволтаря капитализмулуй ын Русия. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 3. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1969, п. 1-685.
5. Ленин В.И. Деспре авантуризм. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол.25. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1973, п. 256-260.

6. Ленин В.И. Деспре линия политикэ. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 22. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 115-117.
7. Ленин В.И. Кончептул економик ал народничисмулуй ши критика луй ын картя д-луй Струве. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1968, п. 389-598.
8. Ленин В.И. Кувынт де ынкейере ла рапортул ку привире ла програмул Партидулуй. 19 мартие. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. 212-214.
9. Ленин В.И. Кувынтаре роститэ ла Конгресул 1 женерал ал Консилиилор економией национале дин Руссия. 26 май 1918. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 36. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. 431-432.
10. Ленин В.И. Кэтре И.Ф. Арманд. 30 ноембрие 1916. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 49. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1977, п. 371-402.
11. Ленин В.И. Материализм ши емпириокритичизм. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 18. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1971, п. 7-427.
12. Ленин В.И. Префацэ. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 39. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. VII-XXIV.
13. Ленин В.И. Програмул Партидулуй Коммунист (ал болшевичилор) дин Русия. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. 495.
14. Ленин В.И. Рапорт презентат ла Конгресул 2 Женерал ал Униунилор профессионале дин Русия. 20 януарие 1919. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 37. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. 495-515.
15. Ленин В.И. Спечификул тактичий каре декурже дин челе арэтате май сус. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 31. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 177-179.
16. Ленин В.И. Статул ши революция. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 33. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п.1-138.
17. Ленин В.И. Сукчеселе ши греутэциле путерий советиче. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 38. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1975, п. 47-87.
18. Ленин В.И. Трей извоаре ши трей пэрць алкэтуитоаре але марксизмулуй. În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 23. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1973, п. 45-53.

19. Ленин В.И. Че сынт «приетений народулуй» ши кум луптэ еи ымпотрива сочиал-демокрацилор? În: Ленин В.И. Опере комплекте. Вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1968, п. 141-387.
20. Маркс – Павлу Васильевичу Анненкову, 28 декабря 1846 г. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 27. Москва: Изд-во полит. литературы. 1961, с. 401-412.
21. Маркс К. К критике гегелевской философии права. Введение. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Том. 1. изд. второе. Гос. изд-во полит. литературы. Москва, 1955, с. 414-429.
22. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга I: Процесс производства капитала În. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 23. Москва: Изд-во полит. литературы, 1961, с. 1-900.
23. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. Книга III: Процесс капи-талистического производства, взятый в целом. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 25. Ч.1. Москва: Изд-во полит. литературы, 1962, с. 29-505.
24. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Том первый În. К.Маркс и Ф.Энгельс. Сочинения. Т. 23. Изд. второе. Москва: Гос. Изд-во полит. литературы. 1960, с. 772-773.
25. Маркс К. Критика Готской программы. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Изд-во полит. литературы, 1961, с. 419.
26. Маркс К. Наброски ответа на письмо В.И. Засулич. Третий набросок. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Изд-во полит. литературы, 1961, с. 416-421.
27. Маркс К. Письмо в редакцию „Отечественных записок”. În: Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 19. Москва: Изд-во полит. литературы, 1961, с. 120.
28. Маркс К., Энгельс Ф. Идеоло̆жия ӂерманэ. În: Опере алесе (ын трей вол.), вол. 1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977, р. 4-86.
29. Маркс К., Енгелс Ф. Манифестул Партидулуи Комунист. În: Опере алесе (ын трей волуме), вол.1. Кишинэу: Картя Молдовенеаскэ, 1977, р. 107-153.
30. Плеханов Г.В. Еще раз материализм. În: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 442-447.
31. Плеханов Г.В. История русской общественной мысли În. Плеханов Г. В. Сочинения. Т.XX. Москва-Ленинград: Гос. изд-во полит. литературы, 1925, с. 3-363.

32. Плеханов Г.В. К вопросу о роли личности в истории. În: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 300-334.
33. Плеханов Г.В. О материалистическом понимании истории. În: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т.2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 236-266.
34. Плеханов Г.В. Об "экономическом факторе". În: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 2. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 267-299.
35. Плеханов Г.В. Основные вопросы марксизма. În: Плеханов Г.В. Избранные философские произведения в 5-ти тт. Т. 3. Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1956, с. 124-196.
36. Плеханов Г.В. Открытое письмо к петроградским рабочим. În: Единство. 1917. 28 октября. http://libelli.ru/library/tema/sc/marxism/n_w/pleh_nv.htm [Accesat 12.10.2008]
37. Сталин И.В. Ответ т-щу Иванову Ивану Филипповичу. În: К изучению истории ВКП(б): Сб. материалов. Куйбышев, 1938, с. 7-11.
38. Сталин И.В. Сочинения. Т. 1-12 Москва: Гос. изд-во полит. литературы, 1951-1955.
39. Энгельс Ф. Введение к англ. изд. „Развития социализма от утопии к науке". În: Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 22. Москва: Изд-во полит. литературы, 1962, 299 с.
40. Энгельс Ф. Йозефу Блоху в Кёнигсберг. 21-22 сентября 1890 г. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 37. Москва: Изд-во полит. литературы, 1965, с. 220-221.
41. Энгельс Ф. Письмо Конраду Шмидту 5 августа 1890 г. În: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе. Т. 37. Москва: Изд-во полит. литературы, 1965, с. 370-372.

III. Monografii şi studii

1. Accoce P. Aceşti bolnavi care ne guvernează. Craiova: Edit. Tribuna, 1993. 474 p.
2. Alfred B. Evans Jr. Soviet Marxism-Leninism: The Decline of an Ideology. London: Westport, CT. 1993. 246 p.
3. Boia Lucian. Mitologia ştiinţifică a comunismului. Bucureşti: Humanitas, 1999. 235 p.
4. Burlacu V. Instituţiile cultural-educative din R.S.S. Moldovenească – instrument de rusificare (1944-1950) În. Destin Românesc:

Revistă trimestrială de istorie şi cultură, Chişinău-Bucureşti. 2002, nr. 2, p. 73-85.
5. Cojocaru Gheorghe E. Cominternul şi originele „moldovenismului”: studiu şi documente. Chişinău: Civitas, 2009. 500 p.
6. Cozma V. Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946-1996. Chişinău: USM, 1996. 560 p.
7. Cozma V. Învățământul universitar în Sistemul ştiințific şi Educațional din Republica Moldova. 1946-1996. Teză de doctor habilitat în ştiințe istorice. Cu titlu de manuscris. Chişinău, 1998.
8. Georgescu V. Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români, 1944-1977. Bucureşti: Humanitas, 2008. 153 p.
9. Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993). Chişinău: Universul, 1995. 560 p.
10. Moraru A. Ştiința istorică în contextul intereselor politice. Chişinău: Pontos, 2003. 196 p.
11. Nancy Whittier Heer. Politics and History in the Soviet Union. Cambridge, Mass., MIT Press, 1971. 324 p.
12. Negru E. Politica etnoculturală în RASS Moldovenească. Chişinău: Prut Internațional, 2003. 202 p.
13. Petrencu A. Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944. Chişinău: Lyceum, 1997. 346 p.
14. Petrencu A. Învățământul istoric în România (1948-1989). Chişinău: Ştiința, 1991. 112 p.
15. Popa Iulius, Universitatea de Stat „Alecu Ruso” din Bălți (1945-2005). Chişinău: Litera 2005. 392 p.
16. Popper K. Lecția acestui secol. Bucureşti: Nemira, 1998. 150 p.
17. Popper K.R. Societatea deschisă şi duşmanii ei. Vol. II. Epoca marilor profeții: Hegel şi Marx. Bucureşti: Humanitas, 1993. 445 p.
18. Rusnac Gh., Cozma V. Rectorii Universității de Stat din Moldova (1946-1993). Chişinău: CEP USM, 2005. 309 p.
19. Rusnac Gheorghe, Cozma Valeriu. Universitatea de Stat din Moldova (1996-2006). Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2006. 646 p.
20. Musteață Sergiu. Educația istorică – între discursul politic şi identitar în Republica Moldova, Chişinău: Editura Pontos, 2010, 363 p.
21. Țăranu M. V. Lenin fără machiaj: teroarea intelectualității sovietice. Chişinău: Grafema Libris, 2007. 220 p.
22. Țurcanu I, Istoricitatea istoriografiei: observații asupra scrisului istoric basarabean. Chişinău: ARC, 2004. 264 p.
23. Țurcanu I. Bibliografia istorică a Basarabiei şi Transnistriei. Chişinău: Litera Internațional, 2005, 704 p.

24. Țurcanu I. Istoria: receptare, cercetare, interpretare, Iaşi: Junimea, 2006, 403 p.
25. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chişinău (1940-2000). Chişinău: Tipografia Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă", 2000. 386 p.
26. Wilhelmus Petrus Van Meurs. Chestiunea Basarabiei în Istoriografia comunistă. Chişinău: ARC, 1996. 525 p.
27. Алаторцева А.И. 50 лет советской исторической науке. Москва: Наука, 1971. 527 с.
28. Алексеева Г.Д. Октябрьская революция и историческая наука. Москва: Изд-во «Наука» 1968. 301 с.
29. Антонюк Д.И. Динамизм культурного строительства в советской Молдавии. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1984. 343 с.
30. Афанасьев В.Г. Научно-техническая революция, управление, образование. Москва: Политиздат, 1972. 431 с.
31. Барсенков А.С. Советская историческая наука в послевоенные годы (1945-1955). Москва: Изд-во МГУ. 1988. 141 с.
32. Бернал Дж. Наука в истории общества. Москва: Изд-во иностр. лит. 1956. 736 с.
33. Большая цензура. Писатели и журналисты в Стране Советов. 1917-1956. Москва: МФД. Материк, 2005. 752 с.
34. Булыгина Т.А. Общественные науки в СССР. 1945-1985 гг. (Монография). Москва: Изд-во МГУ, 2000. 240 с.
35. Буторина М.А., Стратиевская И.К., Стратиевский К.В., Хохлов В.А. Ректоры Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко. Тирасполь: Изд-во Приднестр. Ун-та, 2005.
36. Бутягин А.С., Салтанова Ю.А. Университетское образование в СССР. Москва: МГУ, 1957. 296 с.
37. Бырка Г.И. Подготовка кадров высшей и средней квалификаций в МССР. Кишинев: Штиинца, 1981. 132 с.
38. Бюллетень Министерства Высшего Образования СССР, 1953-1959, № 1-12.
39. Ваксберг А.И. Царица доказательств. Вышинский и его жертвы. Москва: А/О „Книга и бизнес", 1992. 349 с.
40. Великий вождь и учитель Коммунистической Партии и советского народа. К семидесятилетию со дня рождения И.В.Сталина. Москва, Отдел пропаганды и агитации ЦК ВКП(б), 1949.
41. Власть и диссиденты: из док. КГБ и ЦК КПСС / Арх. нац. безопасности при Ун-те Джорджа Вашингтона (США), Московская Хельсинская группа; подгот. tекста и коммент.: А.А. Макаров,

Н.В. Костенко, Г.В. Кузовкин. Москва: Московская Хельсинкая Группа, 2006. 280 с.
42. Волин Б. Тов. Сталин о сути и букве марксизма. În. Борьба классов. № 3-4, 1933, с. 30-39.
43. Волкогонов Д.А. Ленин: политический портрет. В 2-х кн. Кн.1. Москва: Новости, 1994. 480 с.
44. Вопросы методики преподавания общественных наук в вузах. Свердловск: Свердл. обком ВЛКСМ, ИПК при Уральском у-нте), 1969.
45. Всесоюзное совещание о мерах улучшения подготовки научно-педагогических кадров по историческим наукам. (Всесоюзное совещание историков). Москва, 18 – 21 декабря 1962. Москва: Наука, 1964. 519 с.
46. Гайдар Е., Мау В. Марксизм: между научной теорией и „светской религией” (либеральная апология). În. Вопросы экономики. 2004, Т. 5, № 5, с. 4-27
47. Галкин К.Т. Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР. Москва: Гос. Изд-во „Советская наука”, 1958. 175 с.
48. Голуб Ю.Г., Баринов Д.Б. Судьбы российской художественной интеллигенции в условиях сталинского режима / Сарат. Гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. Саратов, 2002. 190 с.
49. Гореява Т. Политическая цензура в СССР. 1917-1991 гг. Москва: РОСПЭН, 2002, 400 с.
50. Гречухин П.Б., Данилов В.Н. Выход „Краткого курса истории ВКП(б)” и предвоенное советское общество. Историографический сборник: Межвуз. сб. науч. тр. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2001, Вып. 19, с. 53-64.
51. Гросул Я.С., Мохов Н.А. Историческая наука МССР. Москва: Наука, 1970. 125 с.
52. Дербов Л.А. Введение в изучение истории. Москва: Высшая школа, 1981. 184 с.
53. Джобернадзе С.М. Ленинские принципы организации высшей школы в СССР. Москва: Высшая школа, 1977.
54. Дубровский А.М. Историк и власть: историческая наука в СССР и концепция истории феодальной России в контексте политики и идеологии (1930-1950-е гг.). Брянск: Издательство Брянского государственного университета им. акад. И.Г. Петровского, 2005. 800 с.
55. Елютин В.П. Высшая школа страны социализма. Москва: Соцэкгиз, 1959. 100 с.

56. Жукоцкий В.Д. Русский марксизм в религиозном измерении (историко-философский аспект). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук. Екатеринбург. 2000. 51 с.
57. Зеньковский В.В. История русской философии. Т. 2, ч. 2. Ленинград, 1991. 272 с.
58. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953. Москва: РОССПЭН, 1999. 232 с.
59. Иванов В.В. Методология исторической науки. Москва: 1985. 168 с.
60. Иванова Л.В. У истоков советской исторической науки (подготовка кадров историков-марксистов в 1917-1929 гг.). Москва: Мысль, 1968. 195 с.
61. Историография истории Нового времени стран Европы и Америки: Учеб. пос. для вузов/А.В. Адо, И.С. Галкин, И.В. Григорьева; Под ред. И.П. Дементьева. Москва: Простор, 1990. 431 с.
62. Историография истории СССР (эпоха социализма), / Под ред. И.И. Минца. Москва: Высшая школа, 1982. 335 с
63. Историческая наука в XX веке. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки. Москва: Изд-во Анабасис, 2002. 432 с.
64. Историческая наука России в XX в. Москва: Научно-издательский центр „Скрипторий”, 1997. 563 с.
65. Исторические науки в МГУ. Москва: Изд-во МГУ. 1984.
66. История Всесоюзной коммунистической партии (большевиков): Краткий курс / Под ред. Комиссии ЦК ВКП(б); Одобрен ЦК ВКП(б), 1938 г. Москва: ОГИЗ- Госполитиздат, 1946. 352 с.
67. История Молдавии / Редкол.: Я. Гросул, А. Лазарев, Н. Мохов. Т.I. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / Под ред. А. Удальцева (отв. ред.) и Л. Черепнина. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951. 654 с.
68. История Молдавской ССР. Т. II. От Великой Октябрьской революции до наших дней / Под. ред. С.Трапезникова (отв. ред.) и Н. Мохова. Кишинев: Шкоала советикэ, 1955. 436 с.
69. История СССР (1917-1978) / Берхин И.Б. Москва: Высш. школа, 1979.
70. История СССР. Проф. Лебедев В.И., акад. Греков Б.Д., Бахрушин С. В. Москва: Издание Истфака МГУ, 1939. 790 с.
71. История СССР. Т.1. С древнейших времен до 1861 г. Первобытно общинный и рабовладельческий строй. Период феодализма /

Под ред. М.В. Нечкиной, Б.А. Рыбакова [и др.]. Москва: Госполитиздат, 1956. 896 с.

72. История СССР. Эпоха социализма (1917-1957 гг.): Учебное пособие. отв. ред. М.П. Ким. Москва: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1957. 771 с.
73. История СССР. Эпоха социализма. (1917 – 1961 гг.) (отв. Редактор М. П. Ким; 2-е изд.): Учебник. Москва: Политиздат, 1964. 646 с.
74. Камынин В.Д., Заболотный Е.Б. Историческая наука России в преддверии третьего тысячелетия. Тюмень. Изд-во Тюменского гос. Университета, 1999. 128 с.
75. Квициани Д.Д. Подготовка специалистов в высшей школе в 1960-1980 годы. Опыт и проблемы (на материалах Северного Кавказа). Ростов-на-Дону: Изд-во. Рост. ун-та, 1990. 192 с.
76. Коломийцев В.Ф. Методология истории (от источника к исследовании). Москва: РОСПЭН, 2001. 190 с.
77. Кому ты опасен, историк? / В.Б. Кобрин. Москва: Моск. рабочий, 1992. 224 с.
78. Кончаловский А.С. Возвышающий обман. – Москва: Коллекция Совершенно секретно, 1999. – 352 с.
79. Косминский Е.А., Сказкин С.Д. История средних веков. Москва: Госполитиздат, 1952. 748 с.
80. Курс истории Молдавии. Часть I (от древнейших времен до Великой Октябрьской Социалистической Революции). Кишинев: Штиинца, 1949, 421 с.
81. Лазарев А. М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. Кишинев, 1974.
82. Леонтьева О.Б. Марксизм в России на рубеже XIX-XX веков: Проблемы методологии истории и теории исторического процесса. Самара: Изд-во „Самарский университет", 2004. 206 с.
83. Литвин А.Л. Без права на мысль. (Историки в эпоху Большого террора. Очерки судеб). Казань: Татарское кн. изд-во, 1994. 191 с.
84. Лосский И.О. История русской философии / Пер. с англ. Москва: Советский писатель, 1991. 480 с.
85. Межвузовское научное совещание по истории на Дону и Северном Кавказе в конце XIX-начале XX вв // Тезисы докладов. Ростов-на-Дону, 1958.
86. Методика преподавания общественных наук в высшей школе. Москва: Изд-во Московского унив-та, 1975. 349 с.

87. Могильницкий Б.Г. Введение в методологию истории. Москва: Высшая школа, 1989. 174 с.
88. Никулин В.В., Слезин А.А. Послевоенный Советский Союз (1946 – 1991 гг.): Учеб. пособие / В. Никулин, А. Слезин. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005. 156 с.
89. Новая история стран зарубежного Востока. Т. 1 / под ред. И.М. Рейснера и Б.К. Рубцова; [авторский коллектив Г.С. Кара-Мурза… et al.]. Т. 2. Москва: Изд-во Московского университета, 1952. 454 с.
90. Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 2 / Под ред. М.В. Нечкиной и др. Москва: Изд-во Акад наук СССР, 1960. 862 с.
91. Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 5 / Под ред. М.В. Нечкиной и др. Москва: Наука, 1985. 605 с.
92. Панкратова А.М. Великий русский народ. Москва: Госполитиздат, 1948. 192 с.
93. Плеханов Г.В – философ: материалы к библиографии / Сост. О.Ю. Лесных, М.Л. Карягина, Е.А. Рябоконь; вступ. ст. Б. В. Емельянова. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007. 68 с.
94. Поппер К. Нищета историцизма / Пер. с англ. Москва: Прогресс, VIA, 1993. 185с.
95. Попружная П.И. Кишиневский государственный университет (Исторический очерк). Кишинев: Изд-во «Штиинца» 1971, 266 с.
96. Преподавание отечественной истории в университетах России: прошлое и настоящее. Москва-Уфа, 1999. 132 с.
97. Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко. Тирасполь, 2005. 37 с.
98. Программа курса. История древнего Востока. Москва: Сов. наука, 1949. 29 с.
99. Программа курса. История первобытного общества для исторических факультетов государственных университетов и пед. институтов. Москва: МГУ, 1952. 27 с
100. Программа по истории Греции и Рима. Ленинград.: Тип. Печатный двор, 1946. 28 с.
101. Программа по истории средних веков. Москва: Советская наука, 1946. 31 с.
102. Программа по курсу новейшей истории. Москва: Советская наука, 1944. 24 с.
103. Программа по новой истории. Москва: Советская наука, 1946. 29 с.

104. Пыжиков А.В. Хрущевская „оттепель". Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. 511 с.
105. Репрессированные этнографы. Вып. I / Сост. Д.Д. Тумаркин. 2-е изд. Москва: Вост. лит., 2002. 343 с.
106. Рубинштейн Н. Русская историография. Москва: ОГИЗ, Госполитиздат, 1941. 230 с.
107. Сафразъян Н.Л. Борьба КПСС за строительство советской высшей школы Москва: Наука, 1977. 137 с.
108. секретно, 1999. – 352 с.
109. Сидоров А. И. В. Сталин и советская историческая наука. Вопросы истории, № 12, 1949, с. 23-40.
110. Сидорова Л.А. „Оттепель" в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия. Москва: Наука, 1997. 288 с.
111. Таннберг Т. Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944-1956 гг.). Исследования и документы. Москва: РОССПЭН, 2010, 431 с.
112. Тираспольский государственный педагогический институт им. Т.Г. Шевченко. Кишинев: Штиинца, 1980. 153 с.
113. Украинцев В.В. КПСС – организатор революционного преобразования высшей школы. Москва: Высшая школа, 1963. 298 с.
114. Федотов Г.П. Судьба и грехи России (избранные статьи по философии русской истории и культуры). В 2-х тт. Т. 1. Санкт-Петербург, 1991. 350 с.
115. Фер Гровер. Антисталинская подлость/ Пер. с англ. В.Л. Боброва. Москва: Алгоритм, 2007. 464 с.
116. Флоровский Г.В. Пути русского богословия. Вильнюс, 1991. 599 с.
117. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. Москва: АСТ-Ермак, 2004. 588 с.
118. Хоскинг Д. История Советского Союза 1917-1991. Москва: Вагриус, 1994. 510 с.
119. Чанбарисов Ш.Х. Формирование советской университетской системы (1917-1939). Уфа: Башк. кн. изд-во, 1973. 472 с.
120. Черчилль У. Мировой кризис. Автобиография. Речи. Москва: Эксмо 2003. 768 с.
121. Чуткерашвили Е.В. Развитие высшего образования в СССР. Москва: Высшая школа, 1961. 239 с.
122. Шепилов Д.Т. Великий советский народ. Москва: Госполитиздат, 1950.

123. Шумпетер И. История экономического анализа. Т. 2. Санкт-Петербург: Экономическая школа, 2001. 504 с.
124. Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм и демократия / Пер. с англ; предисл. и общ. ред. В.С. Автономова. Москва: Экономика, 1995. 540 с.

IV. Articole şi comunicări

1. Burlacu V. Propaganda cultural-educativă în modelarea conştiinţei şi mentalităţii populaţiei RSSM (1944-1950). În: Destin Românesc: Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2003, nr. 2, p. 80-91.
2. Cozma V., Dolghi A. Aservirea învăţământului istoric superior din URSS intereselor politice (1944-1964). În: Revista de istorie a Moldovei. 2009, nr. 2-3 (78-79), p. 207-216.
3. Cozma V., Dolghi A. Istoria naţională la Universitatea de Stat din Moldova (1946-1990). În: Conferinţa ştiinţifică internaţională, „Învăţământul superior şi cercetarea – piloni ai societăţii bazate pe cunoaştere", dedicată jubileului de 60 de ani ai Universităţii de Stat din Moldova, 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor, ştiinţe socioumane. Vol. II. Chişinău: CEP USM, 2006, p. 29-30.
4. Cozma V., Dolghi A. Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei. În: Revista de Istorie a Moldovei, iulie-septembrie 2007, nr.3 (71), p.52-62.
5. Dolghi A. Complici şi victime ale campaniei contra cosmopolitismului (1945-1953). În: Edificarea statului de drept şi punerea în valoare a patrimoniului cultural şi istoric al Moldovei în contextul integrării europene: Conferinţa ştiinţifică internaţională anuală (2008; Chişinău). Chişinău: S.n., 2009 (Tipogr. „Bisiness-Elita" PP SRL),p. 128-133. (1, 0 c.a.)
6. Dolghi A. Consecinţele contradictorii ale Congresului XX al PCUS în domeniul învăţămân-tului istoric superior din URSS. În: Studia Universitatis: Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe umanistice", 2009, nr. 4 (24), p. 53-61.
7. Dolghi A. Constituirea modelului marxist al Ştiinţei istorice. În: Studia Universitatis: Revistă ştiinţifică a Universităţii de Stat din Moldova, Seria „Ştiinţe umanistice", 2008, nr. 6 (16), p. 18-28.
8. Dolghi A. Impunerea modelului sovietic al învăţământului istoric superior în RASSM şi RSSM (1930-1954). În: Destin Romanesc

(Serie nouă): Revistă de istorie şi cultură, 2009, an. IV (XV), nr. 4 (62), p. 55-74.
9. Dolghi A. Instituționalizarea învățământului istoric superior în epoca stalinistă: Aspecte istorico-teoretice. În: Studia Universitatis: Revistă ştiințifică a Universității de Stat din Moldova, Seria „Ştiințe umanistice”, 2007, nr. 4, p. 34-41.
10. Dolghi A. Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Curs scurt: cultul personalității lui Stalin – între mit şi realitate. În: Buletin ştiințific al Academiei Ecologice din România. 2008, nr. 13-14, p. 329-340.
11. Dolghi A. Istoria şi istoricii în societatea sovietică. În: Scientific and Technical Bulletin. Series: Social and Humanistic Sciences. Scientific and Technical Bulletin of the „Aurel Vlaicu” University of Arad, 2008, anul XIV, nr. 12, p. 13-26.
12. Dragnev D., Jarcuțchi I. Ştiința istorică din Moldova în anii 1946-2006. În: Revistă de Istorie a Moldovei. Ianuarie-iunie 2006, nr. 1-2, p. 3-16.
13. Eremia M. Facultatea de Istorie din cadrul Institutului Pedagogic Moldovenesc (1941-1944). În: Conferința corpului didacticoştiințific „Bilanțul Activității ştiințifice a USM pe anii 1998/99”, 27 septembrie – 2 octombrie 2000. Rezumatele comunicărilor, ştiințe socioumane. Chişinău, 2000, p. 294.
14. Eremia M. Rolul ideologiei marxist-leniniste în pregătirea cadrelor istorice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. În: Analele ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe socio-umane”. Chişinău, 1999, p. 215-218.
15. Eremia M. Unele aspecte ale activității Facultății de Istorie din cadrul Institutului de Învățători din Bălți (1945-1954). În: Analele ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe socio-umane”. Vol. II. Chişinău, 2000, p. 30-31.
16. Eşanu A. „Schimbarea la față” a istoriografiei din Republica Moldova (1989-2002). În: Destin Românesc: Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2003, nr. 1, p. 7-25.
17. Negru E. Combaterea “Naționalismului Româno-burghez” şi epurarea cadrelor în RSS Moldovenească (1944-1953). În: Destin Românesc (Serie nouă): Revistă trimestrială de istorie şi cultură. Chişinău-Bucureşti, 2006. an. I (XII), nr. 1. (45), p. 71-77.
18. Şevcenco R. Restabilirea sistemului de învățământ superior în RSS Moldovenească (1944-1945). În: Revista de istorie a Moldovei, 2008, nr. 3 (75), p. 118-132.

19. Tioulpanov S.I. L'enseignement supérieur des humanités en URSS. În: Études et documentes d'éducation. UNESCO, 1962, no. 39, p. 35-61.
20. XX съезд КПСС и задачи исследования истории партии. În: Вопросы истории, 1956, № 3, с. 3-12.
21. Александров Г.Ф. Космополитизм – идеология империалистической буржуазии. În: Вопросы философии, 1948, № 3, с. 174-192.
22. Алексеева Г.Д. В.И. Ленин об исторической науке и ее задачах в условиях диктатуры пролетариата. În: История и историки. Историческая концепция В.И.Ленина. Методология-Лаборатория. Историографический ежегодниг. 1970. Москва: Наука, 1972, с. 255-258.
23. Аннист Сирье. Процесс Исторического музея в 1945-1946 гг. În: Tuna. Ajalookultuuri ajakiri: Спецвыпуск по истории Эстонии с 17 по 20 век, с. 173-191.
24. Артизов А.Н. Критика М.Н. Покровского и его школы (к истории вопроса). În: История СССР, 1991, № 1, с. 102-120.
25. Афанасьев Ю.Н. Феномен русской историографии. În: Отечественная история. 1996, № 5, с. 146-162.
26. Афанасьев Ю.Н. Феномен советской историографии. În: Отечественная история, Москва, 1996, № 5, с. 146-168.
27. Бердяев Н.А Русская идея. În: О России и русской философской культуре: Философы русского послеоктябрьского зарубежья. Москва, 1990, с. 43-271.
28. Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма. În: Бердяев Н.А. Сочинения. Москва, 1994, с. 245-412.
29. Брачев В.С. „Дело” академика С.Ф. Платонова. În: Вопросы истории, 1989, № 5, с. 117-129.
30. Брусиловская Л.Б. Культура повседневности в эпоху „оттепели” (метаморфозы стиля). În: Общественные науки и современность, 2000, № 1, с. 163-174.
31. В Совнаркоме Союза ССР и ЦК ВКП(б). О положении в исторической науке и преподавании истории. În: Правда, 27.I.1936.
32. Вийрес Антс. История Эстонии в сталинских тисках. În: Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. Спецвыпуск по истории Эстонии с 17 по 20 век. Составители: Тыну Таннберг, Отт Раун. Национальный Архив Тарту – Таллинн 2006, с. 157-172.
33. Воронов К. Kak и чему учит профессор Н.Нарцов. În: Советская Молдавия, 8 августа 1947, № 155 (965).

34. Геллер М., Некрич А. Годы растерянности и надежд (1953-1964). În: Утопия у власти. Изд-во: МИК, 2000, с. 569-672.
35. Генкина Э. Ленин и Сталин – основатели Советского Союза. În: Пропагандист, 1945, № 24, с. 9.
36. Гросул Я.С., Мохов Н.А. Историческая наука в Молдавской ССР. În: Вопросы истории, 1967, № 2, с. 22-44.
37. Гуревич А.Я. Путь прямой, как Невский проспект, или исповедь историка. În: Преподавание истории в школе, 1995, № 1, с. 23.
38. Гуркина Н.К. История образования в России (X-XX века): Учеб. Пособие. СПб: СПбГУАП, 2001. 64 с.
39. Дело молодых историков 1957-1958 гг. În: Вопросы истории, 1994, № 4, с. 106-135.
40. Драгнев. Д.М. Институт Истории имени Я.С. Гросула. Кишинев: Штиинца, 1983.
41. Дроздов П. Историческая школа Покровского. În: Правда, 28.03.1937.
42. Дыков И. История Молдовей. Вол. 1. În: Октомбрие, 1952, № 1, п. 90-96.
43. Замечания о конспекте учебника по новой истории 8-9 августа 1934 г. Сталина И., Жданова А. и Кирова С. În: Известия, 27.1.1936.
44. Замечания по поводу конспекта учебника по «Истории СССР». În: Историк-марксист, 1936, № 1, с. 5-6.
45. Зворыкин А. О советском патриотизме в науке. În: Большевик. 1948, № 22, с. 24-29.
46. Информация в ЦК КПСС из Министерства просвещения РСФСР от 29 ноября 1956 г. / Студенческое брожение в СССР (1956 г.) În. Вопросы истории, 1997, № 1, с. 11-13.
47. Ипатенко П. Ун принос ла дезволтаря културий молдовенешть (Речензие ла картя: История Молдавской ССР, том.1, Кишинев, 1951). În: Молдова Советикэ, 2 юлие 1952.
48. Кестлер А. Автобиография [Текст]: фрагменты книги / А. Кестлер; Пер. с англ. Л.Сумм. În: Иностранная литература, 2002, № 8, с. 189-240.
49. Кобрин В.Б. Под прессом идеологии. În: Вестник Российской Академии Наук, 1990, № 12, с. 25-40.
50. Козлов В.А. Крамола: инакомыслие в СССР во времена Н. Хрущева и Л. Брежнева (По материалам Верховного суда и Прокуратуры СССР). În: Общественные науки и современность, 2002, № 3, с. 75-88.

51. Кучкина А. О моем отце. În: История и историки, 2005, № 1, с. 252-268.
52. Лазарев А. Кум а фост скрисэ история Молдовей. În: Нистру, 1989, № 2, п. 127-130.
53. Леонова Л.С. Историческому факультету Московского университета – 60 лет. În: Отечественная история / РАН. Ин-т рос. истории. Москва: Наука, 1994, № 6, С. 133
54. Македонская В.А., Шестова В.М. Возрождение высшей школы в годы Великой отечественной войны. În: Актуальные проблемы гуманитарных наук. Научная сессия – МИФИ-2006. Том 6, с. 155-156.
55. Маслов Н. Краткий курс ВКП(б) – энциклопедия культа личности Сталина. În: Суровая драма народа. Москва, 1989, с. 334-335.
56. Маслов Н.Н. Краткий курс истории ВКП(б) – энциклопедия культа личности Сталина. În: Вопросы истории КПСС. 1988, № 11, с. 65-69.
57. Москаленко А.Е. О практических занятиях по истории средних веков в университетах. În: Средние века. Вып. 35. Москва: 1972, с. 240-249.
58. О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 7, с. 182-201.
59. О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 10, с. 192-200.
60. О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 12, с. 186-187.
61. О работе исторических факультетов государственных университетов. În: Вопросы истории, 1959, № 11, с. 185-194.
62. Основные задачи в изучений историй СССР феодального периода. În: Вопросы историй. 1949, № 11, с. 3.
63. Основные задачи историков советского общества. În: Вопросы истории, 1949, №8, с. 3-8.
64. Первенец высшей школы Молдавии. În: Советская Молдавия, 5 октября. 1980.
65. Перченок Ф.Ф. Дело Академии наук. În: Природа, 1991, № 4, с. 96-104.
66. Против объективизма в исторической науке. În: Вопросы истории, 1948, №2, с.3-12.
67. Пыжиков А.В. Историческая наука в годы «оттепели». În: Социально-гуманитарные знания, 2000, № 6, с. 221-230.
68. Рязанов Д. Два письма в „Правду”. 2 февраля 1931 г. În: Вест-

ник Российской Академии наук. Том 63. 1993, № 11, с. 1038-1044.
69. Советская историография. În: Россия – XX век / Под общ. ред. акад. Ю.Н. Афанасьева. Москва: РГГУ, 1996. 592 с.
70. Советская историческая наука. În: Культура и жизнь, 30 ноября 1946 г.
71. Стишов М. На историческом факультете МГУ. În: Вопросы истории, 1949, № 2, с. 151-158.
72. Ханья Сиро. Секретный доклад Н.С. Хрущева и восстановление автономных территорий в 1957 г. În: Acta Slavica Iaponica. Journal of Slavic Research Center, Hokkaido University. 2005, T.22, p. 141-164.
73. Царану В. Историческая наука в Молдавии. În: Общественные науки, № 4, 1981, с. 73-84.

V. Dicționare şi enciclopedii

1. Большая Советская Энциклопедия. 2-е изд. Т. 23. М., 1953.
2. Справочник партийного работника. Вып.1. Москва, 1957. 382 с.
3. Советская историческая энциклопедия. В 16 томах. Том 13. Москва: Советская энциклопедия, 1971. 1025 с.

VI. Resurse electronice

1. В.И.Ленин – „русский гений” или – разрушитель России?. În. http://kro-krim.narod.ru/PUBLIK/LENIN/lenrusia.htm [Accesat 21.09.2009)
2. Гришаев О. Историческая наука и образование в СССР в середине второй половине 1930-х годов. În: http://www.rusnauka.com/NNM_2006/Istoria/17333.doc.htm [Accesat 20.10.2007]
3. Дунаевский В.А. Становление и развитие советской историографии нового и новейшего времени стран Европы и Америки // История США в МГУ. http://www.amstud.msu.ru/ [Accesat 20.10.2007]
4. Платное образование – наследие СССР. În: http://nprospekt.ru/2008/06/06/platnoe-obrazovanie-nasledie-sssr [Accesat 12.10.2008]
5. Роговин В.З. Была ли альтернатива? Том 3. Сталинский неонэп. În: http://web.mit.edu/fjk/Public [Accesat 20.10.2007]

ANEXE

Anexa 1

Repartizarea orelor de studii pe discipline

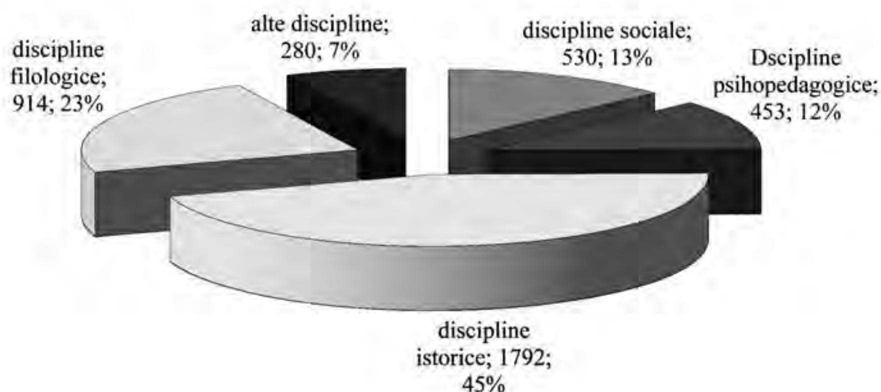

***Fig.* A 1.1.** Distribuirea orelor de studii pe discipline la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic din Chişinău pentru anul 1948/49 (în total la patru ani de studii – 3969 ore; 100%)

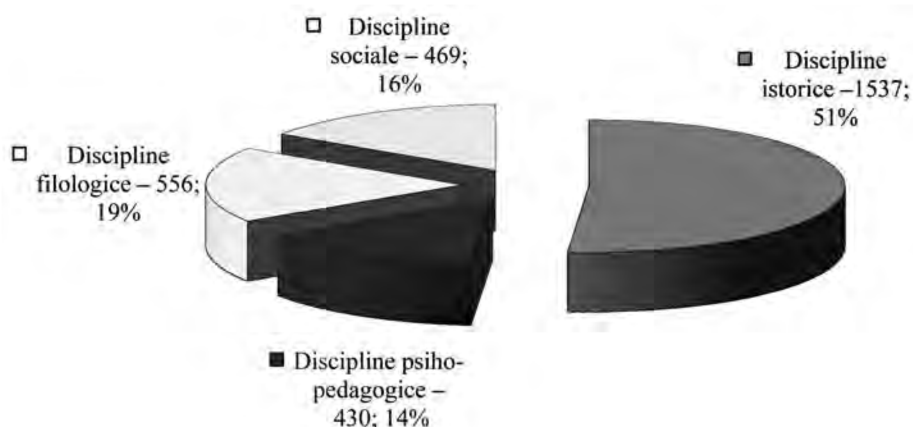

***Fig.* A 1.2.** Distribuirea orelor de studii pe discipline la Facultatea de Istorie a Universităţii de Stat din Chişinău pentru anul 1948/49 (în total la patru ani de studii – 2992 ore; 100 %)

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei: AN RM, F. 2991, inv. 5, d. 25, 263.

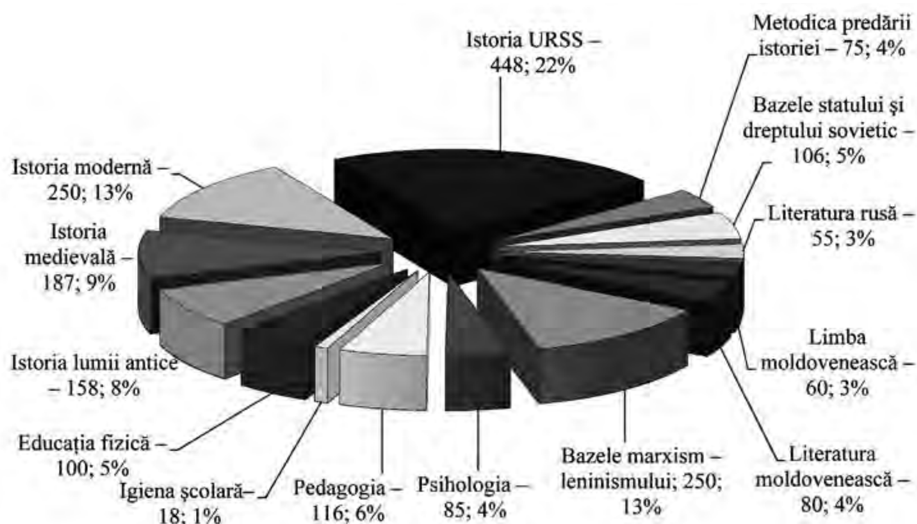

***Fig.* A 1.3.** Distribuirea orelor de studii pe discipline la Facultatea de Istorie şi Filologie a Institutului de Învăţători din Bălţi pentru anul 1948/49. (în total la doi ani de studii – 1988 ore; 100 %)

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei: AN RM, F. 3143, inv. 1, d. 20, f. 1.

Anexa 2

Planul de lucru la cursul „Istoria popoarelor URSS” la anul I al Secției de Istorie a Facultății de Istorie şi Filologie a Universității de Stat din Chişinău

Tabelul A 2.1. **Semestrul I al anului de studii 1947-1948**

Nr. de rând	**Numele compartimentului şi a temei**	**Nr. de ore**	**Realizare**	**Îndeplinire**	**Observații**
1.	**Introducere**	**2**	**9/IX**		
I.	**Compartimentul I** **Orânduirea primitivă şi statele sclavagiste pe teritoriul URSS. Slavii. Primele formațiuni statale la slavi.**				
2.	Societatea fără clase pe teritoriul URSS	2	11/IX		
3.	Societățile sclavagiste pe teritoriul URSS	4	15-17/IX		
4. 5.	Izvoarele antice despre slavi Vecinii slavilor	2	18/IX		
II.	**Compartimentul II** **Constituirea relațiilor feudale. Rusia Kieveană (sec IX – mij. sec. XI)**				
6.	Statele feudale timpurii în Europa de Sud-Est, Asia Mijlocie şi Transkaukaz	2	20/IX		
7.	Rusia Kieveană. (Orânduirea socială la slavii de răsărit. Constituirea statului Kievean. Înflorirea Cnezatului Kievean. Cultura Rusiei Kievene sec. IX-XI	6.	22-25/IX		
III.	**Compartimentul III** **Perioada fărâmițării feudale pe teritoriul URSS (sec. XI-XV)**				
8. 9.	Relațiile feudale în Rusia Kieveană sec. XI-XIII. Cnezatele ruse (din bazinul râului Nipru în sec. XII-XIII. Cnezatul Poloțk. Cnezatul Galiţo-Volânian, cnezatul Suzdal, Pământul Novgordian. Cultura Rusiei Kievene în sec. XI-XIII	3	27/IX-2/X		

10.	Transcaucazia şi Asia Mijlocie în sec. XI-XIII	2	2-6/X		
11. 12.	Lupta poporului rus cu agresiunea germano-suedeză în sec. XII-XIII Lupta poporului rus împotriva mongolilor	3	6-9/X		
13.	Orânduirea social-economică şi politică a cnezatelor de nord-est până la mijlocul secolului al XV	2	13/X		
14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.	Unificarea pământurilor ruse în jurul Moscovei în sec. XIV – prima jum. a sec. XV Cultura Rusiei de Nord-Est în sec. XIII-XV Novgorodul şi Pskovul în sec. XIII-XV Marele cnezat Lituanian Pământurile bieloruse şi ucrainene sub stăpânirea Lituaniei şi Poloniei. Descompunerea Hoardei de Aur Asia Mijlocie de la mij. sec. XIII-la mij. sec. XV	8	16-27/X		
IV.	**Compartimentul IV** **Crearea statului centralizat rus. Instaurarea autocrației. Transformarea Rusiei în stat multinațional**				
21.	Constituirea Statului Rus (economia şi orânduirea socială la sf. sec XV – înc. sec. XVI. Sfârşitul unificării Rusiei de Nord-Est. Politica externă. Organizarea	3	30-31/X		
22.	Autocrația lui Ivan al IV-lea. (Lupta grupărilor feudale în timpul lui Vasile al III-lea şi după moartea lui. Începutul domniei lui Ivan al IV-lea Piața şi relațiile comerciale cu Europa Occidentală şi Orientul. Consolidarea Statului Rus. Lupta pentru ieşirea la mare. Opricina Alipirea Siberiei de Vest. Modul de viață şi cultura (sec. XVI)	4	3/X-10/XI		
23	Războiul țărănesc de la înc. sec. XVII Intervențiile poloneză şi cea suedeză. Rezistența populară din Novgorod (Politica Lui Feodor Ivanovici şi Boros Godunov. Şerbia şi acutizarea luptei de clasă în ultimul sfert al sec. XVI. Dmitrii Impostorul – candidatul intervenților polonezi. Lupta pentru independență națională.	4	10-20XI		

24	Întărirea autocrației în Rusia în sec. XVII (Statul Rus în prima jumătate a sec. XVII) Economia şi orânduirea socială în sec. XIII. Întărirea autocrației. Lupta de clasă în a doua jumătate a sec. XVII în Statul Rus)	5	20/XI-4/ XII		
25	Popoarele de pe Volga şi din Siberia în sec. XVII.	1	25/XII		
26	Lupta popoarelor ucrainean şi bielorus împotriva Republicii Aristocratice Poloneze. Alipirea pământurilor ucrainene la Rusia	4	11/XI-25/ XII		
27 28	Politica externă a Statului Rus la mij. sec XVII Cultura şi învățământul statului Rus în sec. XVII	1 1	25/XII- 1/1		

Conferențiar la Catedra Istoria Popoarelor URSS
a Universității de Stat din Chişinău /Meşceriuk/
15 septembrie 1947

Sursa: AN RM. F. 3186, inv. 1, d. 19, f. 14-17.

Anexa 3

Textul discursului tovarăşului I.V. Stalin la recepţia de la Kremlin în cinstea comandanţilor trupelor Armatei Sovietice cu corecturile de mână ale autorului
24.05.1945

DISCURSUL TOVARĂŞULUI I.V. STALIN

Tovarăşi, permiteți-mi să țin un ultim toast.

Eu, în calitate de reprezentant al Guvernului nostru sovietic, aş dori să închin un pahar în sănătatea poporului nostru sovietic şi, în primul rând, a poporului rus. *(Aplauze îndelungate şi zgomotoase, strigăte „ura".)*

Eu beau, în primul rând, în sănătatea poporului rus, pentru că este cea mai remarcabilă națiune dintre națiunile ce intră în componența Uniunii Sovietice.

Beau în sănătatea poporului rus, pentru că el a câştigat în acest război, şi şi-a meritat titlul, dacă doriți, de forță conducătoare a Uniunii noastre Sovietice printre toate popoarele din țara noastră.

Beau în sănătatea poporului rus, nu numai pentru că el este popor conducător, dar şi pentru că el are minte sănătoasă, bun-simț politic şi general, viziune clară, caracter dârz şi răbdare.

Guvernul nostru a făcut multe greşeli, am avut şi situații de disperare în anii 1941-42, atunci când armata noastră se retrăgea, părăsind oraşele şi satele natale din Ucraina, Bielorusia, Moldova, regiunea Leningrad, Țările Baltice, Republica Karelo-Finlandeză, le părăsea, deoarece nu avea altă ieşire. Un oarecare alt popor ar fi putut spune: La dracu cu voi, nu ați îndreptățit aşteptările noastre, dați-vă la o parte, noi vom forma un alt guvern, care va încheia pace cu Germania şi ne va asigura liniştea. Aceasta se putea întâmpla, aveți în vedere.

Dar poporul rus nu a recurs la acest lucru, poporul rus nu a făcut compromis, el a acordat încredere nelimitată guvernului nostru. Repet, am avut greşeli, în primii doi ani, armata noastră a fost forțată să se retragă, se întâmplase că nu se controlau evenimentele şi nici situ-

ația creată. Cu toate acestea, poporul rus a crezut, a răbdat, a aşteptat şi a sperat că totuşi vom face față evenimentelor.

Iată pentru această încredere, care a acordat-o Guvernului poporul rus, îi mulțumesc mult!

În sănătatea poporului rus! *(Aplauze îndelungate şi furtunoase.)*

Sursa: Сталин и космополитизм. 1945-1953: Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; Сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: МФД: Материк, 2005, с.23-24.

Anexa 4

Raportul cu privire la activitatea Institutului Pedagogic din Chişinău pentru anul de studii 1946-1947 (extras)

[…] Au lucrat satisfăcător următoarele catedre:

Catedra de Istorie a URSS (şef catedră profesorul Narţov N.A.). Catedra a desfăşurat un şir de şedinţe publice la care s-a discutat manualul de Istorie a RSS Moldoveneşti, membrii catedrei au participat la desfăşurarea practicii pedagogice de către studenţi; Catedra a organizat un cerc ştiinţifico-popular, a cultivat elevilor deprinderi de cercetare ştiinţifică. După Hotărârea Comitetului Central al PC(b) din toată Uniunea din 14 august anul 1946 Cu privire la revistele „Zvezda" şi „Leningrad", precum şi la raportul tovarăşului Jdanov, Catedra a acordat o atenţie sporită nivelului politico-ideologic al lecţiilor, discutând această problemă la o şedinţă specială a Catedrei. În prelegerile sale, profesorii au început să pună un accent deosebit pe declaraţiile clasicilor marxism-leninismului cu privire la istoria Uniunii Sovietice, urmărind studierea de sinestătătoare profundă de către studenţi a operelor lui Lenin şi Stalin […]

Sursa: ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 11, f. 51.

Anexa 5

Raportul Secţiei Agitaţie şi Propagandă a CC adresat tovarăşului Gh. M. Malenkov cu privire la rezultatele controlului lucrului Institutului de Istorie al AŞ URSS 01.09.1950

SECRETARULUI CC AL PC(b) DIN TOATĂ UNIUNEA, tov. MALENKOV Gh. M.

CC al PC(b) din toată Uniunea prin Hotărârea sa din 19 noiembrie 1949, în baza raportului Secţiei Agitaţie şi Propagandă „Cu privire la situaţia activităţii ştiinţifice la Institutul de Istorie al AŞ URSS", a obligat directorul Institutului de Istorie, tov. Grekov, şi prezidiul Academiei de Ştiinţe să prezinte la CC al PC(b) din toată Uniunea propunerile sale de îmbunătăţire a activităţii institutului.

Prezidiul Academiei de Ştiinţe a discutat raportul tov. Grekov cu privire la activitatea Institutului de Istorie şi a pregătit un şir de activităţi de îmbunătăţire a lucrului său.

Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe, în ultimii ani, a realizat unele progrese în cercetarea problemelor originii poporului rus, istoriei constituirii statului multinaţional rus, în studierea epocii feudalismului, a relaţiilor capitaliste în Rusia ş.a. Un lucru considerabil institutul l-a desfăşurat în direcţia corectării şi reeditării manualelor de istorie pentru şcoala superioară şi medie.

Unele lucrări, editate de Institutul de Istorie, au primit o apreciere pozitivă din partea societăţii sovietice şi li s-a acordat Premiul Stalin: Grekov B.D. – „Ţărănimea din Rusia", Drujinin N.M. – „Ţăranii de stat şi reforma lui P.D. Kiseleff", Necikina M.V. – „Griboedov şi decembriştii", Veatkin M.P. – „Batâr Srym", Smirin M.M. – „Reforma populară a lui Thomas Munzer şi marele război ţărănesc din Germania", Smirnov I.I. – „Răscoala lui Bolotnikov", Porşnev B.F. – „Răscoalele populare din Franţa, înainte de frondă", Erusalimski A.S. – „Politica externă şi diplomaţia imperialismului german".

Cu toate acestea, după cum s-a demonstrat în urma controlului, în activitatea Institutului de Istorie sunt deficienţe grave. Institutul nu a tras toate concluziile necesare din deciziile CC al PC(b) din toată Uniunea cu privire la lucrul ideologic. În unele studii, pregătite şi edi-

tate în ultimii ani, sunt greşeli cu caracter metodologic şi politic, care indică prezenţa în rândul istoricilor a viziunilor obiectivismului burghez şi cosmopolitismului străin marxism-leninismului.

În lucrările unor angajaţi ai Institutului de Istorie se manifestă tendinţa de a renaşte tradiţiile istoriografiei burgheze ruse, de a şterge limita dintre ştiinţa istorică sovietică şi cea burgheză. Ştiinţa istorică sovietică este abordată, în acelaşi timp, ca o continuare directă a ştiinţei burgheze prerevoluţionare ruse, reprezentanţii mai importanţi ai căreia se laudă şi se maschează în marxişti. Aceste distorsiuni marxiste şi-au găsit reflectare în culegerea „Evul Mediu", monografia academicianului Kosminski cu privire la istoria agriculturii în Anglia, cartea acad. Veselovski „Posesiune funciară feudală în nord-estul Rusiei" şi în alte studii ale institutului.

Paralel cu încercările de renaştere a concepţiei istoriografiei liberal-burgheze ruse, în lucrările Institutului de Istorie asupra istoriei moderne editate în ultimii ani au avut loc denaturări social-reformiste, care s-au manifestat cel mai mult în culegerea „Studii de istorie modernă şi contemporană" (1948.), în lucrările lui L. Zubok – „Politica imperialistă a SUA în ţările bazinului Mării Caraibelor" şi „Istoria contemporană", curs de prelegeri (1948), în cărţile lui Miller – „Mustafa Paşa Bayraktar" şi „Schiţe de Istoria Modernă a Turciei" (1949). Autorii acestor lucrări, căzând în captivitatea poziţiilor apologeţilor imperialismului anglo-american, ascund politica imperialistă a SUA şi idealizează inspiratorii ei.

Falsificările burghezo-obiectiviste şi alte denaturări în operele istoricilor până în ultimul timp n-au întâlnit critici din partea conducătorilor şi majorităţii colaboratorilor ştiinţifici ai Institutului de Istorie. Mai mult de cât atât, unele lucrări eronate (L. Zubok – „Politica imperialistă a SUA în ţările din bazinul Mării Caraibelor", Miller – „Schiţe de istorie contemporană a Turciei") au fost propuse de Institutul de Istorie la Premiul Stalin.

Institutul de Istorie nu desfăşoară nici o activitate de demascare a istoriografiei anglo-americane burgheze şi, în ultimii ani, nu a elaborat nici o carte pe teme actuale de istoria URSS şi de istorie universală pentru cititorii străini.

La Institutul de Istorie s-a înrădăcinat practica incorectă de planificare şi organizare a activităţii de cercetare ştiinţifică, planificându-se activitatea ştiinţifică se ţine cont, în primul rând, de interesele personale ale angajaţilor, şi nu de interesele statului sovietic şi dezvoltării ştiinţei istorice. Se desfăşoară nesatisfăcător controlul asupra

îndeplinii planurilor activității științifice, în urma căreia schimbarea arbitrară a temelor şi a termenelor de execuție a acestora este o obişnuință în practica activității institutului. De exemplu, încă înainte de război au fost planificate editarea lucrărilor: „Istoria universală" în 40 de volume şi *Istoria URSS*, în 12 volume, dar au fost publicate doar două volume de „Istorie universală".

În prezent, a fost elaborat un calendar pentru pregătirea şi publicarea „Istoriei URSS" (în 15 volume), care prevede finisarea tuturor volumelor în anul 1955, sunt aprobați redactorii responsabili ai volumelor. Institutul a înaintat, de asemenea, propunerea către Prezidiul Academiei de Ştiințe de a prescurta Publicarea „Istoria universală" la 8 volume, în loc de 40 de volume planificate anterior.

Direcția de cercetare ştiințifică la Institutul de Istorie este unilaterală. Atenția principală este acordată studierii temelor de istorie antică şi medievală. De cercetarea acestor probleme se ocupă marea majoritate a academicienilor, membrilor corespondenți şi doctorilor în ştiințe (37 din totalul de 51). În acelaşi timp, se cercetează insuficient problemele actuale de istorie moderne şi contemporană ale țărilor străine. În prezent, nu există nici un manual universitar de istorie contemporană; manualul de istorie modernă publicat în anul 1938 necesită o îmbunătățire considerabilă.

Deosebit de prost stau lucrurile în ce priveşte elaborarea problemelor de istorie a societății sovietice.

În ultimii zece ani, Institutul nu a publicat nici o lucrare ştiințifică dedicată istoriei statului sovietic şi construcției socialismului în URSS. Cercetătorii sectorului de istorie a societății sovietice mai mulți ani bat pasul pe loc, ocupându-se de teme ce țin de istoria războiului civil şi a construcției socialiste în primii ani ai puterii sovietice. La Institutul de Istorie nu se cercetează problemele actuale ale industrializării țării şi colectivizării agriculturii, ale construcției naționale, politice şi culturale în URSS. Până în prezent nu a fost elaborat manualul universitar de Istorie a URSS în perioada sovietică.

Stagnarea în domeniul cercetării istoriei societății sovietice se explică prin faptul că Institutul de Istorie nu dispune de cadre ştiințifice calificate capabile să creeze opere ştiințifice depline de Istorie a URSS în perioada sovietică. Majoritatea cercetătorilor Sectorului de Istorie a societății sovietice în decurs de mai mulți ani nu au reuşit să pregătească nici o lucrare ştiințifică serioasă, limitându-se la publicarea articolelor de popularizare a ştiinței.

La fel de nesatisfăcătoare este situația cu cadrele ştiințifice în sec-

toarele de Istorie Modernă şi Contemporană. De exemplu, sectorul nu are specialişti calificaţi la istoria SUA, Angliei, Germaniei, Franţei, precum şi la istoria ţărilor cu democraţie populară. Sectorul de Istorie Modernă nu este asigurat cu cadre ştiinţifice la istoria Ţărilor străine în epoca imperialismului.

Direcţia Institutului de Istorie nu acordă atenţie cuvenită selecţionării, plasării şi pregătirii cadrelor. Au avut loc cazuri când cercetătorii ştiinţifici se selecţionau după principiul nepotismului şi al relaţiilor amicale, ceea ce a dus la completarea colectivului Institutului cu oameni slab pregătiţi şi dubioşi din punct de vedere politic. Numai în ultimii 2 ani de la institut au fost concediaţi 60 de colaboratori ştiinţifici, deoarece nu corespundeau cerinţelor institutului din punct de vedere profesional şi politic. În acelaşi timp, la Institut au fost angajate 68 de persoane (inclusiv 7 doctori şi 36 de candidaţi în ştiinţe).

În urma acestor acţiuni, s-a îmbunătăţit componenţa personalului ştiinţific al institutului.

Pregătirea cadrelor ştiinţifice tinere prin intermediul aspiranturii şi doctoranturii la Institutul de Istorie este nesatisfăcătoare. Majoritatea aspiranţilor termină aspirantura fără a susţine teza: pe parcursul anilor 1946-1949 nu şi-au susţinut tezele 74 de persoane care au finalizat aspirantura şi doctorantura. Deosebit de prost se pregătesc cadrele la istoria societăţii sovietice şi istoria contemporană. Selectarea candidaţilor pentru aspirantură este lăsată în voia sorţii, nu se desfăşoară nici o măsură de atragere la aspirantură a tineretului studios talentat, de asemenea a oamenilor ce s-au remarcat la lucrul practic.

Direcţia şi Consiliul Ştiinţific al Institutului de Istorie, menite să dirijeze orientarea în cercetarea problemelor ştiinţifice de bază, să pătrundă profund în conţinutul ideologic al lucrărilor ştiinţifice, îşi exercită în mod nesatisfăcător obligaţiunile sale.

Directorul Institutului de Istorie, academicianul B.D. Grekov, acordă puţină atenţie administrării Institutului din cauza supraîncărcării cu funcţiile prin cumul. În afară de funcţia de director al Institutului de Istorie, acad. Grekov mai exercită încă 4 funcţii de conducere a altor instituţii ştiinţifice. Directorul adjunct al Institutului de Istorie, membrul corespondent al Academiei de Ştiinţe S.D. Skazkin, s-a retras de la conducerea institutului.

Prezidiul Academiei de Ştiinţe a obligat Institutul de Istorie să reorganizeze activitatea institutului în corespundere cu deciziile CC al PC(b) din toată Uniunea pe probleme ideologice. Directorului Institutului de Istorie acad. B.D. Grekov i s-a propus să asigure cercetarea, în

primul rând, a problemelor legate de istoria societății sovietice şi Istoria Modernă a țărilor capitaliste; să elaboreze un grafic pentru elaborarea şi publicarea lucrărilor în mai multe volume de Istorie a URSS şi Istorie Universală, precum şi a manualelor universitare de Istorie a URSS privind perioada sovietică şi Istoria Contemporană, transferând la elaborarea acestor ediții cei mai calificați colaboratori ştiințifici ai institutului; a organiza discutarea lucrărilor pregătite pentru publicare în sectoarele Consiliul Ştiințific al Institutului; a consolida şi a îmbunătăți activitatea Consiliul Ştiințific al Institutului; a organiza discuții sistematice ale actualelor probleme ale ştiinței istorice.

Potrivit hotărârii Academiei de Ştiințe, direcția Institutului este obligată să revadă componența cadrelor ştiințifice ale institutului în scopul de a concedia persoanele ce nu corespund cerințelor institutului, din punct de vedere profesional şi politic, înaintate față de colaboratorii ştiințifici ai Academiei de Ştiințe a URSS; a îmbunătățit pregătirea personalului ştiințific, în special la istoria societății sovietice şi istoria contemporană, a desfăşura reatestarea tuturor aspiranților şi doctoranzilor; a elabora şi a prezenta spre aprobare prezidiului Academiei de Ştiințe proiectul noii structuri a Institutului.

Secția de propagandă consideră că activitățile planificate de Academia de Ştiințe vor îmbunătăți activitatea Institutului de Istorie. În afară de aceasta, CC al PC(b) din toată Uniunea a îndreptat la Institut pentru activitate ştiințifică absolvenți ai Academiei de Ştiințe Sociale de pe lângă CC al PC(b) din toată Uniunea – tovarăşii Voronețkaia, Mitrofanov, Borețki şi Grabari.

Ar fi oportun să se convoace la Institutul de Istorie al Academiei de Ştiințe adunarea cercetătorilor ştiințifici la care să se discute problemele activității ştiințifice a institutului cu participarea reprezentanților Secției Agitație şi Propagandă a CC al PC(b) din toată Uniunea şi al Prezidiului Academiei de Ştiințe.

Secția propagandă va lua sub control problema cu privire la îmbunătățirea activității Institutului de Istorie, realizarea planurilor de lucru.

V. KRUJKOV
A. MITIN

Sursa: Сталин и космополитизм. 1945-1953: Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; Сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: МФД: Материк, 2005, с. 586-590.

Anexa 6

Raportul Secției Agitație şi Propagandă a CC adresat tovarăşului M.A. Suslov cu privire la manualul pentru instituții de învățământ superior *Istoria URSS* (vol. I) 14.12.1950

SECRETARULUI CC AL PC(b) DIN TOATĂ UNIUNEA, TOVARĂŞULUI M.A. SUSLOV

Docentul Catedrei Istoria URSS tov. Podarov (or. Mâtişci) în scrisoarea sa adresată dvs scrie despre neajunsurile metodologice serioase ale manualului de Istorie a URSS vol. 1. pentru instituțiile de învățământ superior, publicat în anul 1948 în a doua ediție sub redacția acad. B.D. Grekov, a membrului corespondent al AŞ URSS C.B. Bahruşin şi a profesorului V.I. Lebedev

Autorul scrie că manualul este elaborat de autori dintre foştii cadeți, naționalişti, şi reprezintă „un buchet de diverse teorii duşmănoase, printre care sunt şi cosmopolite, şi fasciste". T. Podarev afirmă că acad. Grekov ocupă o poziție monopolistă în ştiința istorică şi că viziunile istorice antimarxiste ale lui Grekov şi adepților săi sunt protejate de orice critică.

Afirmația autorului scrisorii despre faptul că manualul de *Istorie a URSS* vol. 1 pentru instituțiile de învățământ superior este elaborat de foşti cadeți şi naționalişti nu corespunde realității. Manualul este elaborat de un colectiv mare (mai mult de 30 de persoane) de cercetători ştiințifici ai Institutului de Istorie al AŞ URSS şi a Catedrei Istoria URSS a Universității de Stat din Moscova. Manualul a fost discutat detaliat la şedința Consiliului Ştiințific al Institutului de Istorie al AŞ URSS în luna decembrie a anului 1947.

Rezultatele discuțiilor manualului au fost publicate în revista *Voprosî istorii* nr. 3, anul 1948. Recenzia amplă asupra manualului de *Istorie a URSS* vol. 1 (ediția a doua) n-a fost publicată în presă.

Manualul *Istoria URSS* vol. 1, din cele mai vechi timpuri până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, a fost elaborat încă până la Războiul pentru Apărarea Patriei (prima ediție a fost publicată în 1939), în anii 1947-1948, autorii manualului au introdus un şir de modificări şi completări în carte, însă multe neajunsuri ale manualului n-au fost corec-

tate. Aceste neajunsuri au devenit vizibile după publicarea lucrărilor lui I.V. Stalin referitor la problemele lingvisticii.

Neajunsul de bază al manualului este fundamentarea teoretică slabă din punctul de vedere al marxism-leninismului a principalelor evenimente şi fenomene din istoria popoarelor URSS. În manual nu se elucidează caracterul legic al procesului istoric, nu se arată istoria adevărată a maselor muncitoare, istoria popoarelor Uniunii Sovietice. Autorii manualului acordă atenția principală istoriei cnejilor şi țarilor, legăturilor lor dinastice şi luptei dinastice, istoriei instituțiilor de stat şi relațiilor politice externe.

Cu toate că în carte sunt aduse multiple citate din operele lui Lenin şi Stalin, autorii cărții nu au reuşit să prezinte că operele lui Lenin şi Stalin constituie baza teoretică fundamentală a ştiinței istorice sovietice. În manual nu este prezentă o elementară determinare a subiectului, metodei şi obiectivelor ştiinței istorice sovietice; nu este elucidată superioritatea asupra ştiinței istorice burgheze.

Cu totul nesatisfăcătoare sunt viziunile istoriografice, care fac introducere la unele capitole ale manualului; nu sunt determinate clar pozițiile de clasă, de partid în manualul istoricilor amintiți, sunt trecute sub tăcere concepțiile istorice ale revoluționarilor democrați ruşi. În manual nu este dată o critică desfăşurată „teoriei normande” antiştiințifice de origine a Rusiei. Este abordată o aşa problemă importantă precum constituirea statului centralizat rus. Autorii acestor capitole ale manualului (S. Bahruşin, C. Bazilevici) nu elucidează premisele social-economice ale trecerii de la fărâmițarea feudală la statul centralizat, prezintă slab lupta de clasă în această perioadă.

Alcătuitorii manualului nu descoperă premisele istorice ale unirii multiplelor naționalități în jurul țării noastre, în jurul marelui popor rus.

Elucidând rolul Rusiei pe arena internațională în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, autorii manualului acordă atenție doar faptului că țarismul a fost jandarmul Europei.

Erori serioase sunt în explicarea problemelor dezvoltării culturii ruse. De exemplu, compartimentul dedicat lui Radişcev este scris de pe pozițiile cosmopolitismului şi închinării în fața străinătății.

Multe teze fundamentale în manual, în special cu privire la perioada străveche a istoriei popoarelor URSS, s-au învechit în raport cu ultimele realizări ale arheologiei sovietice.

În legătură cu prezența în manualul de *Istorie a URSS* vol. 1 a

greşelilor şi lacunelor serioase şi importanţa mare a materialelor didactice la istoria Patriei noastre pentru educaţia tineretului sovietic, considerăm necesar a publica în presa de partid recenzia amplă a manualului de istorie a URSS vol.1 şi a da indicaţii Academiei de Ştiinţe a URSS şi Ministerului Învăţământului Superior să pregătească pentru anul de studii 1951-1952 o nouă ediţie corectată a manualului.

Rugăm indicaţiile Dvs.

V. Krujkov
Iu. Jdanov
14.XII-50.

Sursa: Сталин и космополитизм. 1945-1953: Документы Агитпрома ЦК / Под общ. ред. акад. А.Н. Яковлева; Сост. Д.Г. Наджафов, З.С. Белоусова. Москва: МФД: Материк, 2005, с. 611-613.

Anexa 7

***Tabelul A 7.1.* Date despre numărul persoanelor judecate pentru agitaţie antisovietică şi pentru răspândirea intenţionată a calomniilor false care discreditează orânduirea social-politică sovietică (pentru anii 1956-1965)**

Anii	**Judecaţi în conformitate cu** art. 70 al CP al RSFSR**:**	**În mede judecaţi pe an**
1956-1960	4676	935, 2
Inclusiv:		
1957	1964	1964
1958	1416	1416
1961-1965	1072	214, 4

Sursa: Calculat de autor după sursele:Источник, 1995, № 6, с. 153; В.А. Козлов. Крамола: инакомыслие в СССР во времена Н. Хрущева и Л. Брежнева (По материалам Верховного суда и Прокуратуры СССР). În: Общественные науки и современность, 2002, № 3, С. 75-88.

Anexa 8

Stenograma Plenarei CC al PC(b) al Moldovei din 25-27 iunie 1944 (extras)

Ţinând cont de faptul că populaţia teritoriilor eliberate s-a aflat mult timp în condiţiile ocupaţiei germano-române, a fost educată de propaganda fascistă în spirit duşmănos nouă (puterii sovietice – A.D.) şi a fost lipsită de informaţia sovietică veridică, CC PC(b) din toată Uniunea cere de la noi [PC(b)M – A.D.] desfăşurarea lucrului de propagandă în rândul ţăranilor, muncitorilor, intelectualităţii şi tineretului.

CC PC(b) din toată Uniunea a acordat ajutor în lucrul de propagandă, trimiţând în RSSM 41 de persoane specializate în organizarea lucrului propagandistic şi ziaristic, pentru restabilirea ziarelor (armă importantă în lucrul ideologic).

CC PC(b) din toată Uniunea a mai trimis în ajutor pe termen de 4 luni un grup de propagandişti (propgrupa).

CC PC(b) din toată Uniunea a obligat CC PC(b) al Moldovei să refacă cabinetele de partid judeţene, orăşeneşti, bibliotecile, casele de lectură (*citalinîe izbî*), cluburile şi să le asigure cu literatura necesară.

CC PC(b) din toată Uniunea a expediat în RSSM în total 776 persoane, inclusiv pentru comisariatul învăţământului 186 oameni, a sănătăţii – 600 persoane.

A fost asigurată editarea manualelor şi a literaturii artistice pentru completarea bibliotecilor, s-a adus utilaj tipografic etc.

CC PC(b) din toată Uniunea a pus în faţa CC PC(b) al Moldovei obiectivul de a restabili cât mai rapid întregul sistem de şcoli din raioanele eliberate, să pregătească instituţiile de învăţământ către noul an şcolar, să asigure pregătirea şi perfecţionarea cadrelor didactice.

Sursa: AOSP, F. 51, inv. 2, d. 2, f. 36-40.

Anexa 9

Ordinul nr. 713

Al ministrului Educației al RSS Moldoveneşti
Din 17 septembrie 1951 or. Chişinău
În baza Ordinului ministrului Învățământului Superior al Uniunii RSS nr. 476 din 15 iunie 1951

ORDON

§ 1. A efectua unificarea facultăților şi secțiilor institutelor pedagogice şi de învățători:

a) La Institutul Pedagogic din Chişinău
   1. Facultatea de Istorie şi Facultatea de Literatură – în Facultatea de Istorie şi Filologie.
   2. Facultatea de Geografie şi Facultatea de Ştiințe ale Naturii – în Facultatea de Geografie şi Ştiințe ale Naturii.

b) La Institutul de Învățători
   1. Secțiile de Istorie şi Secțiile de Literatură – în Secții de Istorie şi Filologie.

§ 2. A numi decani ai facultăților şi şefi ai secțiilor începând cu 1 septembrie 1951

a) La Institutul Pedagogic din Chişinău
   1. Decan al Facultății de Istorie şi Filologie – tov. A.V. Penzul

b) La Institutul de Învățători din Bălți
   1. Şef al Secției de Istorie şi Filologie – tov. S.A. Cernea

c) La Institutul de Învățători din Soroca
   1. Şef al Secției de Istorie şi Filologie – tov. I.A. Rudenko

Ministrul Educației RSSM /A.Crăciun/

Sursa: AN RM, F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 22-23.

Anexa 10

Tabelul A 10.1. Planul admiterii studenţilor la institutele pedagogice şi de învăţători ale Ministerului Educaţiei al RSS Moldoveneşti pentru anul de studii 1950-1951 (6 aprilie 1950)

Denumirea institutului		La facultăţi şi secţii									
		Limba şi literatura		De fizică şi matematică	Inclusiv fizica	De istorie	De ştiinţe ale naturii	De geografie	Limba străină	De ştiinţe ale naturii şi geografie	În total
		Молд. яз. и лит.	Русск. яз. и лит.						Limba engleză		
Institutul Pedagogic din Chişinău	zi	25	25	50	25	25	25	25	30		205 (230)
	seral	25	25	50	25	25	25				150 (175)
	f/f	50	25	25	25	50	25	25	25		250
Institutul de Învăţători din Tiraspol	zi	50	50	50		50				50	250
	f/f	50	50	50		50				50	250
Institutul de Învăţători din Bălţi	zi	50	50	75		25				50	250
	f/f	50	25	50		50				75	250
Institutul de Învăţători din Bălţi	zi	50	50	50		25				25	200
	f/f	50	25	25		25				25	150

În total la institutele de învățători	zi f/f	150 150	150 100	175 125		100 125				125 150	700 650
În total la institutele pedagogice şi de învățători	zi seral f/f	175 25 200	175 25 125	225 50 150	25 25 25	125 25 175	25 25 25	25 25	30 25	125 150	905 150 900

Şeful Secției Economice şi de Planificare
a Ministerului (Ciutkeraşvili)

Şeful Secției Instituții de Învățământ Superior
cu profil pedagogic (Suvos)

Sursa: ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 9, f. 8.

Anexa 11

ORDINUL
Ministrului Învățământului Superior din URSS
Nr. 1938

or. Moscova *31 decembrie 1947*

Cu privire la neajunsurile, greşelile şi falsificările grave în predarea cursului de Istorie a Moldovei la Institutul Pedagogic din Chişinău şi cu privire la măsurile de îmbunătățire a activității Catedrei de Istorie a URSS a acestui institut

În urma controlului efectuat de Secția Predare a Ştiințelor Sociale din cadrul Ministerului Învățământului Superior al URSS s-a constatat că în predarea Istoriei Moldovei şi Istoriei URSS la Institutul Pedagogic din Chişinău au fost admise greşeli grave, atât de profesorul universitar N.A. Narțov, şef al Catedrei Istoria URSS a acestei instituții, cât şi de alți angajați ai catedrei.

În prelegerile şi conspectele la Istoria Moldovei, într-un şir de articole din ziare şi reviste publicate de profesorul N.A. Narțov, de asemenea şi în lucrarea *Studii de istorie a poporului moldovenesc,* pregătită pentru tipar şi transmisă Editurii Pedagogice pentru tipărirea manualului de *Istorie a Moldovei* au fost admise greşeli politice, falsificări şi confuzii ce demonstrează despre viziunile nemarxiste şi slăbiciunea metodologică a profesorului Narțov. În conspectele lecțiilor şi manuscrisului manualului nu este dat cursul sistematic al Istoriei Moldovei; astfel, până în secolul al XIX-lea este elucidată doar istoria Moldovei de peste Prut, în secolul al XIX-lea istoria Basarabiei, iar după revoluția din februarie 1917 în Rusia – doar istoria județului Balta.

Abordând istoria relațiilor ruso-moldoveneşti, profesorul Narțov nu prezintă esența jugului turco-feudal în Moldova, nu arată rolul progresiv al poporului rus şi ajutorul lui acordat poporului moldovenesc în lupta pentru înlăturarea jugului turcesc.

Campania cazacilor ucraineni de sub conducerea lui Bogdan Hmelnițki şi campaniile armatelor ruse în Moldova în perioada războaielor ruso-turce sunt relatate de profesorul Narțov în aşa mod, încât ele

au adus Moldovei doar opresiune şi ruină, dar nu eliberare de jugul turcesc. Rolul lui Suvorov şi al armatei ruse în timpul Războaielor Ruso-Turce din anii 1787-1791 este prezentat de profesorul Narţov de pe poziţia istoricilor germani burghezi. Atribuind victoriile armatei ruse şi ale lui Suvorov şi prinţului de Kobursk, profesorul Narţov scrie: „Datorită ajutorului armatei ruse a lui Suvorov Prinţului de Kobursk i-a reuşit să-i învingă pe turci la Focşani, iar apoi şi la Martâneşti, unde el a zdrobit armata de o sută de mii de soldaţi ai turcilor. Acestea au fost primele victorii ale austriecilor în acest război, oferind posibilitate aliaţilor să treacă Dunărea".

O astfel de apreciere falsificată a rolului lui Suvorov este dată nu doar în conspectul lecţiilor şi în manuscrisul manualului lui Narţov, dar se repetă şi în „dezminţirea" pe care el a scris-o cu ocazia publicării articolului critic din ziarul „Sovetskaia Moldavia", care a descoperit viziunile incorecte ale lui Narţov.

Profesorul Narţov nu a ţinut cont de condiţiile deosebite ale Moldovei, populaţia căreia un timp îndelungat a fost supusă propagandei false, burghezo-naţionaliste, fasciste. În conspectul său şi în manuscrisul manualului el nu doar că nu a dus lupta cu vestigiile influenţei acestei propagande duşmănoase, dar a căzut însuşi prizonier al concepţiei istorice burgheze româneşti şi germane.

În „Conspectul", în „Studiile" şi manualul profesorului Narţov nu este dată schema marxist-leninistă a istoriei Moldovei, nu este prezentată succesiunea formaţiunilor social-economice, nu este dată analiza de clasă a societăţii, lipseşte caracteristica luptei de clasă, nu este respectată ordinea cronologică elementară în tratarea evenimentelor istorice ale Moldovei.

Periodizarea istoriei Moldovei este construită pe principii de politică externă, iar toată istoria ţării în expunerea profesorului Narţov arată ca o istorie a domnilor, cnejilor, dregătorilor, comandanţilor de oşti; expunerea pestriţă a intrigilor de la curte, a luptei domnilor şi a altor pretendenţi pentru tron, a căsătoriilor dinastice etc. Însă istoria maselor truditoare ale Moldovei şi istoria poporului moldovenesc nu este prezentată.

Profesorul Narţov a trecut cu vederea indicaţiile tovarăşului Stalin despre faptul că „...ştiinţa istorică, dacă doreşte să fie ştiinţă, nu poate în continuare să reducă istoria evoluţiei sociale la acţiunile regilor, comandanţilor de oşti, la acţiunile „cuceritorilor" şi „cotropitorilor" statului, dar trebuie, înainte de toate, să se ocupe de istoria producători-

lor bunurilor materiale, istoria maselor truditoare, istoria popoarelor" (И.В. Сталин. История ВКП(б). „Краткий курс", с. 116).

Multiplele falsificări, denaturări şi greşeli în lucrările publicate şi în manuscrisele lui N.A. Narţov sunt, după caracterul lor, burghezo-naţionaliste, ele sunt împrumutate parţial de la istoricii burghezi români, parţial de la reprezentanţii istoricilor burghezi austrieci şi germani. Profesorul N.A. Narţov în alocuţiunile sale, discuţiile cu membrii comisiei şi în declaraţiile sale scrise nu doar că nu a recunoscut greşelile indicate, dar a negat total toate lacunele şi greşelile care i se încriminează.

Profesorul N.A. Narţov revoltător de neglijent se atârnă şi faţă de predarea cursului de lecţii la *Istoria Moldovei*, deseori întârzia la ore, ieşea înainte de timp de la lecţii, nu o dată predarea cursului său de lecţii se transforma în lecturarea de către un student a conspectelor profesorului Narţov sau copierea conspectului său de către studenţi, care abundă în greşeli şi falsuri.

Profesorul Narţov a manifestat de asemenea o atitudine extrem de neglijentă faţă de serviciul său direct de conducere a Catedrei de Istorie a URSS. Începând cu 10 mai şi până la sfârşitul lunii octombrie a anului 1947 nu a fost desfăşurată nici o şedinţă de catedră şi nici un control asupra procesului de studii nu s-a realizat, bilanţul anului trecut de studii şi planul de lucru al catedrei pentru anul curent 1947-1948 de studii nu s-au discutat.

Profesorul Narţov avea o atitudine formală faţă de realizarea indicaţiilor, ce le conţin hotărârile CC PC(b) din toată Uniunea cu privire la problemele literaturii şi artei, de asemenea, el chiar nu a pus aceste probleme în discuţie la catedră.

Neajunsuri serioase în domeniul educaţiei ideologice şi politice a studenţilor la catedră nu s-au descoperit şi de aceea profesorii nu au primit indicaţii concrete în acest domeniu.

Profesorii erau lăsaţi în voia soartei, nu se pregăteau corespunzător de lecţii şi seminare, în urma cărui fapt lecţiile se desfăşurau la un nivel teoretic, ideologic şi politic extrem de jos, admiţând deseori expunerea şi explicarea incorectă a faptelor istorice.

Această atitudine neglijentă a fost manifestată de profesorul Narţov şi faţă de aspiranţi, lucrul cărora aproape că nu-l dirija.

Neîndeplinind volumul necesar de lucru, profesorul Narţov nu s-a sinchisit să primească nelegal salariul în Institutul Pedagogic Moldovenesc pentru cursul nepredat în anul 1945-1946, pentru orele absentate, prin ce a adus statului daune materiale substanţiale.

Despre lipsa de scrupule morale a lui Narţov mărturisesc faptele abuzului său în funcţia de serviciu şi ştiinţific. Folosindu-se de statutul său de profesor, doctor în ştiinţe istorice, şef al Catedrei Istoria URSS, N.A. Narţov, împreună cu ruda sa apropiată Debner, „a primit" de la feciorii săi Victor şi Leonid Narţov, care nu-şi făceau studiile la Institut, examenele de stat la Facultatea de Istorie, de asemenea printr-o o cale similară l-a „examinat" pe feciorul său Victor la minimumul de candidat.

În afară de aceasta, în perioada aflării sale în evacuare în oraşul Taşkent, cu implicarea activă a lui N.A. Narţov au susţinut minimumul de candidat, au susţinut tezele de candidat şi au primit grade de candidat în ştiinţe istorice soţia sa – M.S. Narţova (profesoară de geografie), ruda sa apropiată – M.A. Debner (inginer), de asemenea cunoscuţii săi F.P. Ostaşko (care a absolvit Secţia Pedagogică a Academiei de Ştiinţe Industriale în România), Averbuh (jurist), Alperin (agronom, care şi-a făcut studiile în România), soţia celui din urmă – Popovici (profesoară de limbă franceză, care a absolvit Universitatea din Iaşi) ş.a. Din numărul celor enumeraţi mai sus, doar Debner şi Ostaşko predau istoria URSS (şi o predau necalitativ), iar ceilalţi „candidaţi în ştiinţe istorice" lucrează pe specialităţile lor sau în general, nu lucrează.

Care sunt cauzele, ce au provocat mari imperfecţiuni, greşeli şi abuzuri la Catedra Istoria URSS a Institutului Pedagogic Moldovenesc? Aceste neajunsuri se explică, înainte de toate, prin faptul că în institut s-a înrădăcinat un stil vicios de dirijare a lucrului. Treburile organizatorice şi economice au înlăturat problemele lucrului didactico-educaţional. Directorul institutului tov. Baranovski se ocupa mai mult de problemele gospodăreşti decât de activitatea instructiv-educativă. Directorul Institutului şi adjunctul său pe probleme de studii tov. Amosov au fost induşi în eroare de autoritatea falsă a profesorului Narţov, au avut o atitudine necritică faţă de el, nu controlau absolut calitatea lecţiilor predate fals de acesta, nu supuneau controlului Catedra. Foarte prost stau lucrurile la Institut şi cu selectarea cadrelor. Relaţiile de prietenie şi chiar de rudenie într-un şir de cazuri, cum se observă din materialele cercetării Catedrei de Istorie, serveau ca criteriu de bază la angajarea oamenilor la serviciu.

Critica bolşevică fără frică şi autocritică la Institut şi în special la Catedra de Istorie a URSS condusă de profesorul N.A. Narţov lipsea.

În scopul îmbunătăţirii radicale a organizării predării Istoriei URSS la Institutul Pedagogic Moldovenesc,

ORDON:

1. Profesorul N.A. Narțov, care n-a asigurat conducerea necesară a Catedrei de Istorie a URSS şi aspiranții, ce a admis greşeli şi falsificări burghezo-naționaliste la Istoria URSS şi istoria Moldovei, a abuzat de funcția sa de serviciu în scopuri antistatale, ce a primit ilegal remunerare bănească pentru cursul ne predat de Istorie a Moldovei în anul 1945 şi pentru un şir de lecții absentate în anul de studii 1946-1947, să fie concediat din funcția ocupată de şef al Catedrei de Istorie a URSS.
2. Lectorii superiori de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic Moldovenesc Debner şi Ostaşko, ca persoane ce nu au pregătire istorică corespunzătoare, predau insuficient Istoria URSS şi sunt incapabili să asigure pe viitor pregătirea profesorilor istorici de înaltă calificare, copți politic din funcțiile ocupate să fie eliberați.
3. A anunța mustrare directorului Institutului Pedagogic Moldovenesc tov. A.G. Baranovski, directorului adjunct al institutului tov. Amosov şi decanului Facultății de Istorie tov. A.F. Guzun – pentru lipsa totală a controlului şi conducerii în activitatea Catedrei de Istorie a URSS, ce au admis falsificări grave în predarea Istoriei Moldovei şi a istoriei URSS.
4. De remarcat că Secția Instituții de Învățământ Superior şi Şcoli pedagogice a Ministerului Educației al RSS Moldoveneşti (şef secție tov. G.S. Dobânda) n-au efectuat conducerea necesară şi controlul asupra activității ştiințifice şi didactice la Institutul Pedagogic, în urma cărora au rămas nedescoperite astfel de greşeli grave şi falsificări în predarea Istoriei Moldovei şi Istoriei URSS.
5. A înceta predarea în continuare a cursului de Istorie a Moldovei la Institutul Pedagogic după schema şi planurile profesorului Narțov.
6. A ruga CC al PC(b) a Moldovei să creeze o comise cu autoritate pentru a elabora programa la Istoria Moldovei şi să organizeze un colectiv de autori pentru pregătirea manualului *Istoria Moldovei*.
7. Manuscrisul manualului *Istoria Moldovei* al profesorului Narțov, prezentat la Editura Pedagogică, să fie scos de sub tipar.
8. A obliga directorul institutului tov. Baranovski: a) să reorganizeze în mod absolut activitatea Catedrei de Istorie a URSS, pe

baza hotărârii CC PC(b) din toată Uniunea cu privire la problemele ideologice; b) să consolideze componența Catedrei de Istorie a URSS cu lectori calificați capabili să asigure pregătirea necesară a cadrelor didactice; c) să elaboreze măsuri concrete de intensificare a lucrului ideinico-teoretic şi politico-educativ printre studenții, aspiranții, profesorii şi lectorii Institutului.

9. A indica secției de cadre a Ministerului Învățământului Superior să acorde ajutor în lucrul Institutului Pedagogic Moldovenesc pentru consolidarea componenței Catedrei Istoria URSS.
10. Secția Predare a Ştiințelor Sociale a Ministerului Învățământului Superior să delegheze temporar istorici calificați pentru predarea lecțiilor şi acordarea ajutorului în activitatea Catedrei de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic din Chişinău.
11. A obliga Secția Manuale şi Editura Ministerului să trimită Institutului Pedagogic din Chişinău literatură la ştiințele istorice.
12. A obliga cabinetul ştiințifico-metodic, în comun cu Secția Predare a Ştiințelor Sociale a Ministerului Învățământului Superior, să acorde ajutor metodic Catedrei de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic din Chişinău.
13. A întări lectorii Catedrei de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic din Chişinău, ce nu au grade ştiințifice, la Catedra de Istorie a URSS a Institutului Pedagogic de Stat „V.I. Lenin", în scopul accelerării termenelor de scriere şi susținere a tezelor.
14. A ordona Comisiei Superioare de Atestare să revadă teza de doctor a lui N.A. Narțov din punctul de vedere al corespunderii ei cu cerințele înaintate față de tezele de doctor.

    În acelaşi timp să se clarifice corectitudinea obținerii cu ajutorul lui N.A. Narțov de un număr de lucrători, ce nu au studii istorice şi pregătire de aspirantură, a gradelor ştiințifice de candidat în ştiințe istorice (M.S. Narțova, M.A. Debner, F.P. Ostaşko, Alperin, P.I. Popovici, Averbuh, Afteniuc ş.a.).
15. Secția Predare a Ştiințelor Sociale a Ministerului Învățământului Superior peste două luni să controleze executarea prezentului ordin.

Ministrul Învățământului Superior din URSS
S. Kaftanov

Sursa: ANRM, F. 2991, inv. 5, d. 23, f. 158-160-verso.

Anexa 12

COMITETUL CENTRAL AL PC AL MOLDOVEI ŞI CONSILIUL DE MINIŞTRI AL RSS MOLDOVENEŞTI

Hotărârea nr. 251

3 iunie 1956 *or. Chişinău*

Cu privire la neajunsurile în organizarea pregătirii cadrelor de calificare înaltă şi medie din republică

Comitetul Central al PC al Moldovei şi Consiliul de Miniştri al RSS Moldoveneşti remarcă că în organizarea pregătirii cadrelor în instituțiile de învățământ superior şi colegiile din republică există deficiențe semnificative, care împiedică îmbunătățirea în continuare a procesului pregătirii specialiştilor pentru economia națională, în corespundere cu cerințele stabilite de Congresul PCUS.

În instituțiile de învățământ superior şi, în special, în instituțiile medii speciale, baza didactico-materială se găseşte într-o situație nesatisfăcătoare şi rămâne în urmă considerabil de creşterea contingentului de studenți. În majoritatea instituțiilor de învățământ, lecțiile se desfăşoară în două sau chiar în trei schimburi, lipsesc condițiile necesare pentru deservirea culturală şi cotidiană a studenților. Sălile de studii disponibile şi căminele nu sunt reparate la timp şi se întrețin în condiții antisanitare.

Cu toate acestea, ministerele şi departamentele republicii ce dispun de instituții de învățământ nu manifestă grijă de crearea condițiilor normale pentru activitatea lor. Nu se întreprind măsurile necesare pentru finisarea construcției sălilor de studii şi a căminelor.

Un neajuns serios în pregătirea specialiştilor este starea nesatisfăcătoare a laboratoarelor şi atelierelor. Unele instituții de învățământ până în prezent nu dispun de ateliere şi laboratoare chiar şi la disciplinele de profil, iar cele de care dispun sunt asigurate cu utilaj şi aparataj, în mare parte, învechit (Colegiul municipal de construcții şi tehnologii, Colegiul agrar din Kotovsk, Colegiul de mecanică şi electrificare a agriculturii din Soroca şi altele).

În instituțiile de învățământ superior şi medii speciale lipsesc ma-

nuale la disciplinele de cultură generală, în special la limba moldovenească.

Instituţiile de învăţământ superior sunt insuficient asigurate cu cadre didactice înalt calificate. Din 315 profesori, ce lucrează în instituţiile de învăţământ superior cu profil pedagogic, doar 52 de persoane au grad de candidat în ştiinţe. Nimeni dintre lectorii Institutelor Pedagogice, în ultimii ani, nu a susţinut teza de doctor.

Ca rezultat al faptului că mulţi lectori ai instituţiilor de învăţământ superior nu-şi perfecţionează calificarea ştiinţifico-pedagogică, lecţiile şi orele practice deseori se desfăşoară la nivel ideologic şi teoretic slab [...].

Pregătirea specialiştilor de calificare înaltă şi medie în republică se desfăşoară în realitate fără planificare serioasă şi cunoaşterea necesităţii reale de cadre.

Unul dintre cele mai mari neajunsuri în pregătirea cadrelor este faptul că lucrul educativ şi ideologic printre tineret în multe instituţii de învăţământ superior şi în tehnicumuri este organizat nesatisfăcător. Drept rezultat au loc fapte de atitudine neserioasă faţă de învăţământ, refuz de a pleca la lucru după îndreptare, nedisciplinare, comportament indecent, fapte amorale, cazuri de huliganism etc.

Acestea mărturisesc despre faptul că multe organizaţii primare de partid ale instituţiilor de învăţământ se ocupă prost cu lucrul educativ printre studenţi, nu mobilizează opinia publică împotriva fenomenelor urâte, nu iau măsuri de întărire a rolului educativ al lecţiei, s-au deprins cu comportamentul incorect al unui număr de profesori, care separă problemele studiilor de cele ale educaţiei.

Aceste neajunsuri au apărut deoarece ministerele şi departamentele, comitetele raionale şi orăşeneşti ale partidului, comitetele executive ale Sovietelor de deputaţi ale muncitorilor raionale şi orăşeneşti conduc nesatisfăcător instituţiile de învăţământ superior, nu pătrund în lucrul lor, nu manifestă grija necesară de pregătire a tinerilor specialişti.

CC al PC al Moldovei şi Consiliul de Miniştri al RSS Moldoveneşti HOTĂRĂŞTE:

1. A obliga ministerele şi departamentele republicii, care dispun de instituţii de învăţământ, comitetele raionale şi orăşeneşti de partid, comitetele executive ale Sovietelor de deputaţi ai muncitorilor, raionale şi orăşeneşti, directorii şi organizaţiile de partid ale instituţiilor de învăţământ superior şi medii speciale să se lămurească clar cu fiecare instituţie de învăţământ şi să ia

măsuri practice spre îmbunătățirea lucrului lor de pregătire a specialiştilor de valoare reală pentru toate ramurile economiei naționale în lumina sarcinilor puse la Congresul XX al PCUS.

A intensifica controlul asupra nivelului ideologic şi ştiințific al predării în instituțiile de învățământ superior şi tehnicumuri, obținând însuşirea temeinică de către studenți a disciplinelor teoretice şi organizarea corectă a practicii de producție.

A ridica importanța educativă a disciplinelor predate şi responsabilitatea corpului profesoral-didactic pentru educația studenților în spiritul comunist şi însuşirea de către ei a deprinderilor culturale. A mări rolul organizațiilor obşteşti studențeşti în organizarea activității didactice şi educative printre tineretul studios.

2. A obliga Ministerul Educației al RSS Moldoveneşti şi Ministerul Sănătății al RSS Moldoveneşti, de asemenea directorii instituțiilor de învățământ superior alături de îmbunătățirea în continuare a calității lucrului didactic, implicând pe larg pentru realizarea acesteia corpul profesoral-didactic.
3. A acorda o atenție deosebită ministerelor şi departamentelor republicii la completarea instituțiilor de învățământ superior cu cadre didactice calificate, în primul rând, persoane cunoscătoare a limbii moldoveneşti.

   Ministerul Educației al RSS Moldoveneşti să acorde ajutor permanent ministerelor şi departamentelor în completarea până la începutul anului de studii 1956/1957 a instituțiilor de învățământ medii speciale ale republicii cu profesori cu studii superioare.

   A instaura control zilnic asupra perfecționării cadrelor didactice, ridicarea cunoştințelor lor teoretice şi măiestriei pedagogice.
4. A obliga ministerele şi departamentele, conducătorii instituțiilor de învățământ superior şi medii speciale ale republicii să îmbunătățească administrarea studiilor fără frecvență, să asigure realizarea univocă a planurilor de studii, ridicarea reuşitei, disciplinei studenților de la secția fără frecvență şi calitatea predării materialului planificat.
5. A obliga Departamentul Planificare de Stat al Consiliului de Miniştri al RSSM, ministerele şi departamentele republicii să elaboreze planul necesității în cadre de înaltă calificare în perspectiva de 10 ani şi să se conducă de el la dezvoltarea rețelei de instituții de învățământ şi admiterea anuală pe specialități […]

Sursa: ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 241, f. 35-38.

SUMMARY

Interaction between politics and history as science and object of study occurred within the Soviet Union totalitarian communist regime. It affected the education and research systems, which were subordinate to the interests of the Communist Party and those of the Soviet state. History as a process, science and object of study was a continuous subject of the totalitarian state politics, while serving as an instrument of sovietisation policy and establishment of a new man and a new society. The policy of the Soviet state in higher education in the field of history was part of the sovietisation process and implantation of the communist ideology, initiated in Soviet Russia after the coup of 1917 and which continued during the USSR after its creation in 1922, and all territories included afterwards.

The policy of the Soviet state in the higher education in the field of history represented the interaction between the political factor (the state with all its central and local institutions, Party organizations and staff at all levels, and state officials) and history (higher education and research institutions in the field of history, the educational, learning and research process, and scientists – historians).

The materialist concept of history has formed the basis of the Soviet state policy in higher education in the relevant field. Within the Soviet regime realities, the education and propaganda systems have instilled communist clichés and stereotypes into the population conscience.

The establishment of the Bolshevik regime and the founding (12 October 1924) of the Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic in the left bank of Nistru river, and occupation of the territory between the Prut and Nistru rivers (28 June 1940) represented the beginning of the Sovietisation and implantation of communist ideology within these territories. The population of MASSR and MSSR has undergo some specific social experiments characteristic to all republics of the USSR, most notably being the Soviet ethno-cultural policy of denationalization and russification.

The Soviet power was established in Bessarabia in 1940 and restored in 1944; it has needed a pro-Marxist staff to implement the political projects within the occupied territory. A Stalinist slogan “cadres are all-important”, widely used in the Soviet Union during the training of qualified Marxist specialists in all spheres of economy and culture, has become an official policy in MSSR. In the domain of education in

the field of history and science of history, the regime aimed to educate, according to the Marxist-Leninist ideology and official policy, a new generation of historians. Newly formed historians had “scientifically” to argue and to legitimize the existence of a Moldovan nation, distinct from the Romanian one, the friendship of nations, and the role of the big brother (the Russian one) etc.

The indoctrination by implementing the Soviet model of education in MSSR, falsification of history, malicious actions of some historians, intensive propaganda and other Soviet realities have caused an identity crisis of the majority of the native population of the Republic of Moldova. The reminiscences of communist totalitarianism in all fields of human activity, including mentality, impede the post-Soviet society to fully democratize and to walk on the path of economic and social progress.

The changes occurred within the interaction of political structures and citizens, after the Declaration of Independence of the Republic of Moldova and the disintegration of the Soviet Union, firstly, and renunciation by the state to the political control and ideological pressure, secondly, allowing to treat objectively the history of the Soviet state policy in domain of higher education in the field of history during 1944-1965, exceeding the limits of state ideology. The problem has required a deep and comprehensive understanding of its meaning and content of causal mechanisms. Therefore, the study of this problem will contribute to accomplishment of a contemporary science of history goal –demystification of history and historiography of the Soviet society. Thus, the research of the Soviet state policy in higher education in the field of history will contribute to understanding and deciphering the relationship between history and politics in Soviet society, the evocation of its history.

The policy of the Soviet state in history higher education during 1917-1965 remains of an interest, as the education in the field of history continues to be a subject of political and academic debates. The Republic of Moldova politics and attitude of officials towards education in the field of history has changed over the last two decades, depending the orientation of the ruling parties, their actions being always unfavorable to historical truth and objective education of young generation. Therefore, the involvement of politics in the teaching/learning and research process of history continues to be an important factor in formation or modification of historical consciousness of some social

groups. The history of the Soviet state policy in history higher education serves as *Magistra Vitae*, meaning the inadmissibility of political factors involvement in teaching/learning and research of history.

The interaction between history and politics in communism is insufficiently studied in historiography

This research is based, primarily, on the study of historiography, which directly or indirectly has approached the interaction between history and politics; education and science of history; and cultural policy of the Soviet state. After studying the historiography, we could conclude that the interaction between politics and history in communism was broached in the Soviet historiography, and tangentially in the post-Soviet period. Most of researchers have aimed to explore the science and education in certain periods, while the proposed research topic has not been tackled in a separate study in its entire complexity.

The Soviet historiography has unilaterally and biased considered the role of the state and the CPSU in the organization of higher education in the field of history: Soviet historians have positively appreciated the involvement of Party agencies in science and education and that at the basis of education system in the USSR were put the Leninist principles of organization of the higher school. The CPSU, according to these historians, was the main organizer of the higher school in the Soviet Union. The involvement of the Communist Party in all areas of social, economic and cultural life, including the domain of higher education in history, represents nothing else than “the leading role of the party”.

The historiography of MSSR was formed and evolved as a part of the Soviet science in the field of history. The Soviet state policy in higher education in the field of history, from this perspective, was always appreciated according to official historiographical templates. The CPSU, as well as according to MSSR historians, had the leading role in organizing the education system with a main role to contribute to the construction of communism.

Works published during the Soviet period were written from the perspectives of Marxist ideology, glorifying the role of the CPSU and Soviet power in organizing social, economic, cultural and scientific life in MSSR. Most of these papers have criticized the “bourgeois falsification” of history, legitimizing the Soviet power and proving scientifically a large number of historiographical myths. Until 1989, a critical

analysis of the Soviet state policy in higher education in the field of history was impossibleunder the Soviet censorship.

The post-Soviet pluralism has conditioned the occurrence of several types of approaches to the issue. Most of the post-Soviet papers covering the higher education bring some critical analysis of certain aspects of the ideology impact on science as well as of the Communist Party and the Soviet state policy in higher education in the field of history.

Despite the fact of publishing (before 1991) numerous collections of secret documents, many archived funds are still unexplored. It allow us to state that until now some rich in sources data have not been analysed; and the policy of Soviet state in the domain of higher education in the field of history in this period remains obscure.

Some historians only tangentially broached the interactions between history and politics in the USSR. Most authors have investigated the higher education in the field of history in limited periods, or have referred to certain aspects of the science of history evolution and higher education in the field of history from the USSR; whether it was ideological, cultural, ethno-demographical, linguistic issues etc. Those authors, who have approached the topic of education in the field of history, have aimed to analyze the science of history and education in the field of history in certain periods, while the impact of politics on education in the field of history and research of history in its complexity has not been tackled in a separate study.

Marxism has been transformed from theory into dogma

The communism for the Soviet society represented the ultimate goal of history evolution. After the USSR brake up and the collapse of the totalitarian regime, it is considered, at the best, a myth, at worst – one of the biggest lies, or even crimes in contemporary history. If in the USSR the Marxism-Leninism and the state policy in higher education in the field of history have had a positive assessment, then in the post-Soviet period the negation of totalitarian experience and ideology has changed fundamentally the attitude toward the influence of the totalitarian policy on the history and communism as a whole. The modern science of history proposes new methodological approaches, which allow to investigate impartially the Marxist-Leninist ideology, the Communist regime, the policy of the Soviet state in higher education in the field of history, interaction between history and politics. Without these elements, studying of the history of the Soviet period and understanding of its impact on contemporary society is impossible.

The analysis of materialist conception of history, exposed in the works of K. Marx, F. Engels, Gh. Plehanov, V. Lenin, J. Stalin, of the process of Marxist-Leninist ideology applying in education in the field of history and science of history from the Soviet state, was a necessity for a comprehensive understanding of ideology and politics influence on the research of history and the education in the field of history, as well as of the role of history as a science and as a research matter in the Soviet educational system.

The Marxist-Leninist ideology, serving as a theoretical basis for the Soviet state policy in higher education in the field of history and science of history, claimed the ultimate and universal truth, denied the right to existence of other ideas, theoretical systems and philosophies.

Karl Marx has introduced into science some concepts: *economic determinism, class struggle, the active role of subjective factor*. The most important argument is the idea of historical materialism as "social consciousness of people reflects their social being". Different types of production relations allow underlining the main phases of the humanity evolution – social-economic systems: primitive communal system, slave society, feudalism, capitalism and communism. An absolutisation of social-economic factor and denying others makes Marxism to be aligned more with social utopias and religions than with scientific theories.

The transformation of Marxism from theory into dogma in Russia began with the publication of Gh. Plehanov and V. Lenin works, who settled Marxist tenets to historical and political realities. Karl Marx and V. Lenin ideas have become templates, being considered as brilliant, even canonized. The Marxism-Leninism is the unique theory of society reorganizing, which has been confirmed by practice. The practice has shown that after theoretical distortions the Marxism was transformed from theory into dogmatic doctrine. The science of history and education in the field of history became an instrument of the Soviet state politics in order to accomplish its policies. The history was considered "a variety of ideology", "a form of ideology" included in the ideological system.

The higher education in the field of history based on Marxist principles established by totalitarian methods: terror, falsification, propaganda

The original principles of education reform had overall a general democratic character. The education policy became already an instru-

ment of class struggle in the first years of the Soviet power. The school has had in the Soviet state the role of an instrument of communist education and complete liquidation of the society division into classes and communist regeneration of the society. The transformation of the education system in a tool of ideology and indoctrination of society was not random; it was conceived, in Lenin's view regarding science and education in program of the Bolshevik Communist Party of Russia.

The education in the field of history inherited by Bolsheviks from Tsarist Russia was abolished, because the missing of Marxist cadres to ensure its functionality, and the old ones did not meet the political criteria of the Bolshevik Communist Party of Russia. The faculties of social sciences replaced the faculties of history; since the school education in the field of history was suppressed, they were training specialists only for party's agencies and state bodies. Joseph Stalin decided to reintroduce the history learning in schools and re-establish the faculties of history only in 1934, after Hitler's rise to power in Germany and increasing the danger of a world war. The need to cultivate patriotism represented one of the cause of it.

The year of 1938 meant, for science and education in the USSR, a shift in historical research, interpretation and teaching of history based on the Stalinist utopian and falsified conceptions, exposed in *History of Bolshevik Communist Party throughout the Soviet Union. Brief course.* The editing of the unique textbook on *History of Russia and the Bolshevik party* meant the emergence of history textbook dogma, which determined the content and peculiarities of studying and writing the history.

Joseph Stalin instituted a harsh repression machinery, including physical one, of any opposition among historians; he has divided society into supporters and enemies of the Soviet power. Many historians were repressed, some of them even murdered, in the period of '20s, '30s and the '40s years.

Education in the field of history and science of history was subservient to political interests and propaganda of the Soviet state

The resettlement of the teaching/learning and research of history in the USSR faculties was done in the context of post-war reality: lack of facilities, insufficient staff and students, lack of literature, pressures and ideological dictation. The difficulties were overcome by the mid

‘50s years, when faculties of history have been created numerous qualified teaching and research staff was trained, and schools provided with teachers of history etc.

The content and completely teaching and scientific process was subservient to totalitarian system, with specific functions within it. The Soviet state regulated and controlled the teaching objects, forms of education, achievement of plans and programs of study. The entirety of disciplines, their number, the order of their study and forms of control, were subordinate to the Stalinist concept of history, the party ideology, according to which the education in the field of history must not only give systematized knowledge. It must also explain to the future specialists and to convince them that domestic and foreign policy of the ruling party is correct, that there is one party, one ideology and one homeland.

The educational plans in the mid ‘50s have undergone some changes to improve the training of historians: it increased the number of hours in specialized disciplines and decreased the philological and general subjects, but the ideological matters remained unchanged.

The ideological dictation of Stalinist era was impeding the development of education in the field of history – the transformation of science of history into instruments of party politics has led to distortion of historical research. The ideological campaigns and pressures have led to infiltration of fear cringing spirit, and not of scientific, creative and freethinking mind character.

The mission to continue the patriotic education and formation of “Soviet citizens” in the territory was assigned to the graduates of history faculties. The History had to serve to propagandists to argumentation of party political line and justifying the Soviet power legitimacy.

The campaign against cosmopolitanism has affected all spheres of science, education and culture. In all educational institutions of the USSR, the ideological decisions were taken as a guide for their work. The campaign unfolding in faculties of history has obtained a generally accepted character of identification, debunking and condemnation of cosmopolitans. Anyone who has resisted or did not meet the strict arrangements of the party, could be accused of “cosmopolitanism”, “bowing down to West”, ranked as “enemy of the people”.

The ideological struggle between East and West during this period quickens externally, as well as internally, it tightens control over the media, publishing field, the teaching and scientific activities of histori-

ans, relations of citizens with abroad, there was limited the access to scientific and belletristic literature from abroad etc.

As a result, the pressures and controls have turned historians into servile executors of party instructions; "servile kowtowing to bourgeois culture" in this case was converted into a servility of the party.

The XXth Congress of the CPSU has had contradictory effects on history and in history

The XXth Congress of the CPSU has had contradictory consequences: it has criticized Stalin's cult of personality, it made a gap in the totalitarian ideology; historians were already free to question the principles exposed in the *Brief Course*, but they hoped to find the limits of freedom in the decisions of Congress, the lack of them was stopping the research. There was a situation of confusion and uncertainty. Historians wondered whether real or formal freedom, which of the matters set out in the past must be reviewed and which remain intact, would repression come again or not etc.

During the Khrushchev "thaw", the science of history has achieved a certain impetus, above all, because, in the early years after the XXth Congress, historians have obtained the possibility to develop the methodology of science, although in the frame of Marxist-Leninist theory. It was during the partial release of dogmatism – a partial one, because many of them were looking solution into "new understanding of Marx", the "vulgarization" of science being considered the cause of all the evils of the Stalinist era.

The attempts to criticize the Marxist-Leninist ideology automatically throw people in science; the denial of dogma threatened the braves to be punished. The possibility of scientific research has depended on the political situation; the science has not acquired only a "limited freedom".

The process of re-Stalinisationin all areas of social life, including the education and science, has started after Khrushchev dismissal. Stalin's name again began to be glorified and his crimes was justified in scientific publications and periodicals.

The Soviet model of higher education in the field history has been implemented in MSSR

The establishment of the Soviet higher education have had the primary goal not to train a staff for the national economy, but to shape

the consciousness of the inhabitants of Bessarabia to form a mass of population loyal to the regime. Therefore, the development of higher education in MSSR was necessary to show to the local population that the established Soviet regime has a human face, oriented to welfare of people and it has a better care of it than Romanian one during the interwar period.

An important criteria in employing qualified staff in the first post-war decade in MSSR, besides the diploma, the national and party affiliation, geographical origin, was that if the specialist would be or not during the war in the territory between the Prut and Nistru rivers. It means, if the person was under the influence of "bourgeois, landowners, fascist ideology etc."

Most specialists employed in the domain of higher education in MSSR in 1944-1946 years lived during 1941-1944 years in the city of Buguruslan or in other regions of the USSR, and few of employees have been in Bessarabia during this period. The specialists who have been during 1941-1944 in evacuation or have studied in Romania were considered dangerous for the Soviet state. It was thought that they were influenced by bourgeois, fascist ideology etc.

The lack of highly qualified teaching and research staff was the main problem for all faculties and departments of history of higher education institutions of MSSR, which diminished the quality of the educational process. The institutions of higher education in MSSR needed Marxist qualified cadres to train the Marxist historians. Since the native population was subjected to "bourgeois fascist ideology" and it was not reliable for the Soviet power, most teaching cadres in the early post-war years were brought from other regions of the USSR. Only after graduation of the first promotions of Marxist historians, trained under the totalitarian regime in strict accordance with Marxist-Leninist ideology, teaching staff of the faculty of history of MSSR began to be filled by local staff.

Most students in the early post-war years were from allogeneic population. Only in the early '50s the local students number began to rise due to population welfare, the growth of a new generation educated under the Soviet regime.

Studying a counterfeited national history, accommodated to the Soviet state policy

The studying of the national history of MSSR during 1944-1965 ranged from studying the elements of Moldovan history in the *Course*

of History of the USSR and its study in the *Course of History of Moldova*, a separated course. The *History of Moldova* in both cases was approached as a part of the history of the Soviet Union peoples.

The elaboration process of the textbook of History of Moldova represents the reality of relations between higher education and research institutions and the party agencies and state bodies, an example of state intervention in the teaching and scientific activity. The textbook of *History of Moldova* was not a result of the scientific activity of the authors, but a result of ideological and political pressures on historians, the battle between scientists for academic positions.

In textbooks of history for higher education institutions and schools in the Soviet Union, the expansionist politics of the Russian Empire is considered to be liberating one. It was mentioned that *Russia has never fought in expansionist wars, the nations has voluntarily annexed, and their entry into the Empire it was a progressive historical phenomenon*. The educating of the young generations in accordance with those textbooks led to distortion of historical and national consciousness of USSR peoples and directly of the consciousness of Romanians from Bessarabia, the annexation of the territory between the Prut and Nistru rivers being even now regarded by some as liberation…

LISTA ABREVIERILOR

AGHITPROP – Secția Agitație şi Propagandă din cadrul Comitetului Central al PCUS

AN RM – Arhiva Națională a Republicii Moldova

AOSP RM – Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova

AŞC AŞM – Arhiva Ştiințifică Centrală a Academiei de Ştiințe a Moldovei

AŞ URSS – Academia de Ştiințe a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste

CC al PC(b)M – Comitetul Central al Partidului Comunist (bolşevic) din Moldova

CC al PCUS – Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice

CK – Comisia extraordinară pentru lupta cu sabotajul, speculația şi cont-revoluția (ВЧК sau ЧК) – în 1922 este reorganizată în Direcția politică de stat (ГПУ) din Componența Comisariatului Norodnic al Afacerilor Interne (НКВД)

IPC – Institutul Pedagogic din Chişinău

KGB – Comitetul Securității de Stat instituit în 1953 (КГБ – Комитет Государственной Безопасности)

PC(b) din toată Uniunea – Partidul Comunist (bolşevic) din toată Uniunea (ВКП(б) – Всесоюзная Коммунистическая Партия Большевиков)

PC(b)M – Partidul Comunist (bolşevic) din Moldova

PC(b)R – Partidul Comunist (bolşevic) din Rusia

PC RSFSR – Partidul Comunist din Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă

PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (din 1952)

RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

RSFSR – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă

RSSE – Republica Sovietică Socialistă Estonă

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

USM – Universitatea de Stat din Moldova

НКВД – Народный комиссариат внутрених дел (Comisariatul Norodnic al Afacerilor Interne)

ФОНы – Факультеты общественных наук (Facultăți de ştiințe sociale)

Indice de nume

L

M

N

O

P

R

S

Ş

T

Ț

U

V

Z

Tipar executat la Tipografia
„Bons Offices”

Editura *Pontos*
Str. 31 August 1989, 98
MD-2004, Chişinău, tel.: 23 22 18
editura.pontos@gmail.com

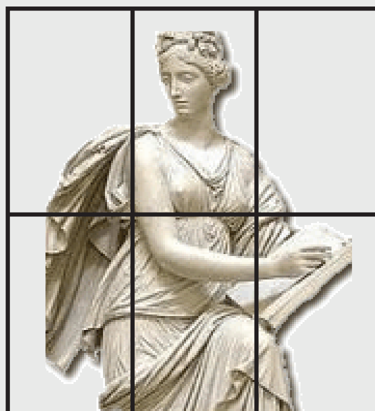

ADRIAN DOLGHI
Născut la 28.02.1981 în localitatea Fundurii Vechi, Glodeni. Licențiat în istorie (2005), magistru în istorie (2006), doctor în istorie (2010), grad didactic superior (2012).

Activitatea profesională: profesor de istorie L. T. Fundurii Vechi, raionul Glodeni (2003-2005), cercetător științific, Departamentul Cercetare și Inovare, USM (2005-2008); lector, Catedra Istorie Universală, USM (2006-2009); responsabil de rubrica *Historia est Magistra Vitae,* revista „NOI" (din 2009); profesor de istorie L. T. „V. Alecsandri", mun. Chișinău (2009–2014); profesor de istorie L. T. „ORIZONT", mun. Chișinău (2010-2014); director-adjunct la Instituția Publică Consiliul Consultativ de Expertiză AȘM (din 2014), cercetător științific la Institutul Patrimoniului Cultural AȘM (din 2015).

Sfera intereselor științifice: Istoria Europei Centrale și de Est în Epoca Contemporană; Politica statului sovietic față de cultură și învățământ; Relațiile interetnice și viața cotidiană în RSS Moldovenească; Didactica istoriei.

Activitatea științifico-didactică: participant în 4 proiecte de cercetare. Rezultatele științifice sunt reflectate în 35 de articole științifice publicate în reviste din țară și străinătate, 4 manuale școlare; 2 culegeri de documente; 18 comunicări prezentate la conferințe naționale și internaționale; 2 ghiduri metodologice pentru profesori; 2 atlase de Istorie a Românilor și Universală; 4 ghiduri de pregătire pentru examenul de absolvire a gimnaziului, 4 ghiduri de pregătire pentru examenul de bacalaureat și circa 40 materiale didactice pentru învățământul preuniversitar.

ADRIAN DOLGHI

ISTORIE ȘI POLITICĂ ÎN COMUNISM (1917-1965)

Pontos
Chișinău • 2016

Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova